

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

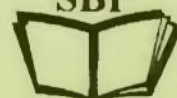
przegląd biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	75
zeszyt	2

WYDAWNICTWO
SBP

Warszawa 2007

RADA REDAKCYJNA

Elżbieta Barbara Zybert – przewodnicząca, Sabina Cisek, Jerzy Franke,
Ewa Głowacka, Elżbieta Gondek, Henryk Hollender, Artur Jazdon,
Maria Lenartowicz, Marek Nahotko, Alina Nowińska,
Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Jadwiga Sadowska, Marta Skalska-Zlat,
Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępnia, Jacek Wojciechowski

REDAKCJA

Barbara SOSIŃSKA-KALATA – redaktor naczelny
Marianna BANACKA – z-ca red. naczelnego
Ewa CHUCHRO – sekretarz redakcji
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski
Anna LIS – redakcja techniczna i korekta

Stali współpracownicy: Barbara KORYŚ – *Przegląd piśmiennictwa krajowego*
Jacek WOJCIECHOWSKI – *Z lektur zagranicznych*
Zdzisław GĘBOŁYŚ – *Kronika*

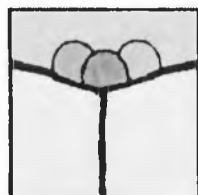
Stały dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego”

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOSNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie: Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: Alina NOWIŃSKA

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl

Zrealizowano w ramach Programu Operacyjnego Promocja Czytelnictwa
ogłoszonego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”

TREŚĆ

Od Redakcji (<i>Barbara Sosińska-Kalata</i>)	189
Informacja Dyrektora Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej w Warszawie (<i>Marcin Drzewiecki</i>)	190

Artykuły

BARBARA SZCZEPAŃSKA: Zasady publikowania obiektów cyfrowych w repozytoriach europejskich. Zagadnienia prawnoautorskie	193
KARINA NABIAŁCZYK: Organizacja zdalnego dostępu do licencjonowanych elektronicznych zasobów informacji w bibliotekach uczelni wyższych	221
ANNA SZCZEPAŃSKA: Podstawowe strategie wyszukiwania informacji i ich wykorzystanie w praktyce	233
PIOTR MALAK: Interfejs użytkownika katalogu bibliotecznego online – propozycja usprawnienia	252
BARBARA MAUER-GÓRSKA: <i>Evidence – based</i> : nowa metoda analityczno-syntetycznego opracowania publikacji naukowych	261

Sprawozdania

„Wieliczka. Miasto i powiat”. Wystawa regionalna w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej (<i>Adrian Uljasz</i>)	271
--	-----

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

Ewa Bałajewska-Miglus, Reiner Berg: <i>Polnisch Wörterbuch für Bibliotheken. Deutsch-Polnisch, Polnisch-Deutsch</i> . Wiesbaden 2006 (<i>Janusz Dunin</i>)	273
Elżbieta Barbara Zyburt: <i>Jakość w działalności bibliotek. Oceny – pomiary – narzędzia</i> . Warszawa 2007 (<i>Iwona Pugaczewicz</i>)	274
<i>Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Wojnowice, 8-10 października 2004 r.</i> Red. nauk. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, A. Zbikowska-Migoń przy współpracy E. Herden. Wrocław 2006 (<i>Jacek Puchalski</i>)	277
Beata Zołędowska-Król: <i>Wizerunek biblioteki publicznej</i> . Katowice 2006 (<i>Joanna Wróbel</i>)	284
Wanda Ciszewska: <i>Książka w Toruniu w latach 1945-1950. Ruch wydawniczo-księgarski</i> . Toruń 2005 (<i>Joanna Gomoliszek</i>)	285
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Barbara Koryś</i>)	287
Z lektur zagranicznych (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	291

Życia SBP

Nagroda Naukowa SBP im. A. Łysakowskiego za 2006 r. (<i>Jadwiga Sadowska</i>)	299
Sprawozdanie z działalności ogniw terenowych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich za 2006 r. (<i>Sylwia Błaszczyk</i>)	300
Kronika (<i>Zdzisław Gębołyś</i>)	325
Wydawnictwa otrzymane	331
Wskazówki dla autorów	332

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 75

2007

Number 2

TABLE OF CONTENTS

Editorial (<i>Barbara Sosińska-Kalata</i>)	189
Message from the Director of the Centre of Library, Information and Documentation Education at Warsaw (<i>Marcin Drzewiecki</i>)	190
Articles	
BARBARA SZCZEPAŃSKA: Rules for Publishing Digital Objects in European Repositories. Copyright Issues	193
KARINA NABIAŁCZYK: Organizing Remote Access to Licensed Electronic Resources in Polish Academic Libraries	221
ANNA SZCZEPAŃSKA: Basic Information Retrieval Strategies and Their Application	233
PIOTR MALAK: OPAC End-User Interface – Improvement Proposal	252
BARBARA MAUER-GÓRSKA: <i>Evidence – Based</i> : New Method of Analytico-Synthetic Indexing of Research Papers	261
Reports	
„Wieliczka. Miasto i powiat”. Wystawa regionalna w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej („Wieliczka – town and region”. Regional exhibition in the Province Public Library) (<i>Adrian Uljasz</i>)	271
Reviews and literature surveys	
Ewa Bałajewska-Miglus, Reiner Berg: <i>Polnisch Wörterbuch für Bibliotheken. Deutsch-Polnisch, Polnisch-Deutsch</i> . Wiesbaden 2006 (<i>Janusz Dunin</i>)	273
Elżbieta Barbara Zybert: <i>Jakość w działalności bibliotek. Oceny - pomiary – narzędzia</i> (<i>Quality in Library Activities. Evaluation – Measures – Tools</i>). Warszawa 2007 (<i>Iwona Pugacewicz</i>)	274
<i>Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej Wojnowice, 8-10 października 2004</i> (<i>Ephemera – Value and Functions. International research conference proceedings, Wojnowice, October 8-10, 2004</i>). Red. nauk. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, A. Zbikowska-Migoń przy współpracy E. Herden. Wrocław 2006 (<i>Jacek Puchalski</i>)	277
Beata Zołędowska-Król: <i>Wizerunek biblioteki publicznej</i> (<i>The Image of Public Library</i>). Katowice 2006 (<i>Joanna Wróbel</i>)	284
Wanda Ciszewska: <i>Książka w Toruniu w latach 1945-1950. Ruch wydawniczo-księgarski</i> (<i>Books in Toruń in the Years 1945-1950. Publishing and Bookselling Movement</i>). Toruń 2005 (<i>Joanna Gomoliszek</i>)	285
Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>)	287
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	291
News from SBP (Polish Librarians Association)	
2006 Łysakowski Scientific Award (<i>Jadwiga Sadowska</i>)	299
Report on the activities of SBP regional units in 2006 (<i>Sylwia Błaszczuk</i>)	300
Chronicle (<i>Zdzisław Gębołyś</i>)	325
Publications received	331
Guidelines for Authors	332

Od Redakcji

Przekazujemy czytelnikom kolejny zeszyt „Przeglądu Bibliotecznego”. Jego zawartość doskonale pokazuje złożoność kompetencji, w jakie współcześnie wyposażeni muszą być bibliotekarze. W tym kontekście szczególnie porusza informacja, którą już po złożeniu zeszytu nasza Redakcja otrzymała od prof. dr. hab. Marcina Drzewieckiego, Dyrektora Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej w Warszawie. Komunikat ten donosi o wielce niepokojącym zdarzeniu, o którym – naszym zdaniem – pilnie powinno być powiadomione całe środowisko bibliotekarzy i bibliotekoznawców.

W ostatnich dniach czerwca br. Pan Kazimierz Michał Ujazdowski, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego poinformował Dyrektora CEBID o planie likwidacji tej instytucji z dniem 31 sierpnia 2008 r. Decyzją Ministerstwa wstrzymany został nabór na rok 2007/2008 do Pomaturalnego Studium Zawodowego Zaocznego prowadzącego kierunek bibliotekarski.

CEBID, wcześniej Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy, a jeszcze wcześniej Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy w Warszawie, powstały z przekształcenia Państwowego Zaocznego Kursu Bibliotekarskiego, od blisko 55 lat był głównym, ogólnopolskim ośrodkiem przygotowania zawodowego bibliotekarzy na poziomie średnim. Prowadząc szkoły w Warszawie i w rozległej sieci 15 filii, zlokalizowanych przy wojewódzkich bibliotekach publicznych w Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Toruniu i Zielonej Górze oraz w Jarocinie, zapewnił możliwość zdobycia tzw. średnich kwalifikacji bibliotekarskich tysiącom pracowników bibliotek, szczególnie bibliotekarzom zatrudnionym w bibliotekach publicznych. Wystarczy przyjrzeć się danym statystycznym o wykształceniu kadr bibliotek publicznych w Polsce, aby przekonać się, że poza dużymi miastami i kilkunastoma powiatami blisko nich położonymi, w tej największej i najważniejszej dla upowszechniania w społeczeństwie wiedzy i kultury sieci bibliotecznej pracują przede wszystkim bibliotekarze, którzy zawodu nauczyli się w bibliotekarskich szkołach średnich, oferujących rzetelną edukację i działających niedaleko ich miejsca zamieszkania. Wielu spośród absolwentów pomaturalnych studiów CEBID podejmowało następnie naukę na studiach wyższych, a dzięki staraniom dyrekcji Centrum wiedza i umiejętności zdobyte na studiach pomaturalnych mogły zapewnić przyspieszenie wypełnienia wymogów programowych na studiach licencjackich. Warto też dodać, że nie maleje bynajmniej zainteresowanie nauką w pomaturalnym studium CEBID – co rok kończy je około 500 absolwentów. Poza systemowym kształceniem bibliotekarzy na poziomie średnim CEBID prowadzi też kursy specjalistyczne, niezmiernie ważne dla zapewnienia aktualizacji kluczowych kompetencji zawodowych bibliotekarzy w zakresie katalogowania formalnego, wykorzystywa-

nia zintegrowanych systemów bibliotecznych, opracowania przedmiotowego w JHP BN, klasyfikowania w UKD, tworzenia bibliotecznych witryn WWW.

CEBID jest też znaczącym wydawcą specjalistycznej literatury bibliotekarskiej i bibliotekoznawczej, wiele jego publikacji weszło do kanonu profesjonalnych lektur obowiązkowych. Na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” niedawno publikowaliśmy recenzję wydanej przez CEBID książki prof. Barbary Bieńkowskiej *Książka na przestrzeni dziejów*¹, która uzyskała Nagrodę Naukową SBP im. A. Łysakowskiego za rok 2005. W niniejszym zeszycie publikujemy recenzję kolejnej znaczącej publikacji tego wydawcy: prof. Elżbiety Barbary Zybert *Jakość w działalności bibliotek*².

Jak sądzę, czytelników „Przeglądu Bibliotecznego” nie trzeba przekonywać o znaczeniu działalności Centrum Edukacji Bibliotecznej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej dla funkcjonowania i rozwoju nowoczesnego bibliotekarstwa w Polsce. Tym bardziej więc zdumiewa planowana przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego likwidacja tej instytucji. Odbierając tę zapowiedź z wielkim niepokojem i zdziwieniem, pozwolę sobie wyrazić nadzieję, że zasygnalizowana decyzja nie jest ostateczna, a zachowanie ważnego dla polskiego bibliotekarstwa ośrodka edukacyjnego i wydawniczego będzie możliwe.

Barbara Sosińska-Kalata

Warszawa, 2 lipca 2007 r.

INFORMACJA DYREKTORA CENTRUM EDUKACJI BIBLIOTEKARSKIEJ, INFORMACYJNEJ I DOKUMENTACYJNEJ W WARSZAWIE

1. Wiadomości ogólne.

Obejmując dyрекcję byłego Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy w 1997 r. zastałem dwa główne nurty (problemy) działania tej Instytucji:

a) szkołę czyli Pomaturalne Studium Zawodowe 2-letnie prowadzone trybem zaocznym z kilkunastoma filiami w Polsce zlokalizowanymi w Wojewódzkich Bibliotekach Publicznych;

b) dział kształcenia ustawicznego przeznaczony głównie dla bibliotekarzy publicznych (choć nie tylko) i to zwłaszcza z tzw. terenu.

Moja i całego Zespołu działalność dotyczyła więc tych dwóch aspektów. W 1999 r. weszła w życie nowa „Ustawa Oświatowa”, która spowodowała niestety nieustające komplikacje w działaniu CUKB.

Po pierwsze: ciągłe dyskusje z Ministerstwem Kultury i Sztuki co do gestora szkoły. Styk szkoły między resortami oświaty a kultury nie był praw-

¹ A. Migoniowa: Barbara Bieńkowska (przy współpracy Elżbiety Maruszak): *Książka na przestrzeni dziejów*. Warszawa 2005. „Przegląd Biblioteczny” 2006 z. 3, s. 381-384.

² I. Pugacewicz: Elżbieta B. Zybert: *Jakość w działalności bibliotek. Oceny – pomiary – narzędzia*. Warszawa 2007. „Przegląd Biblioteczny” 2007 z. 2, s. 274-277.

nie do końca załatwiony. Pracownicy CUKB nie byli zatrudnieni na siatce nauczycielskiej, ale wykładowcy, zgodnie z prawem, tak. Przypomnę, że szkolnictwo bibliotekarskie jest włączone w nomenklaturze resortu kultury w szkolnictwo artystyczne stąd umiejscowienie CUKB w Departamencie Szkolnictwa Artystycznego MKiDN.

Po drugie: omawiana ustawa oświatowa podporządkowuje centra kształcenia ustawicznego Ministerstwu Edukacji i samorządom.

CUKB takim centrum było. Dlatego w 1999 r. za zgodą Vice Ministra MKiSZ Jacka Weissa zmieniono nazwę Instytucji na obecny CEBID, który ciągle jednak doksztalcenie (co jest logiczne i słuszne) miał w swojej gestii. Taki stan trwał do chwili obecnej.

2. Co się stało?

1. 27.06.2007 r. doręczono mi pismo podpisane przez Ministra KiDN Pana Kazimierza Ujazdowskiego zapowiadające likwidację CEBID.

2. Dołączone pismo Dyrektora Departamentu Kształcenia Artystycznego MKiDN Pana Maksymilana Celedy informowało mnie o wstrzymaniu naboru słuchaczy na I-szy rok w roku szkolnym 2007/2008 oraz o ostatecznej likwidacji CEBID do 31.08.2008 r. Poproszono mnie o harmonogram likwidacji w krótkim czasie. To są fakty, z którymi nie dyskutuję – ale oczywiście się nie zgadzam.

Oto powody:

1. Studium zaoczne w ramach CEBID cieszy się nadal zainteresowaniem, jako jedyna średnia szkoła bibliotekarska.

Wystarczy popatrzeć na rzeczywistość polską w 2007 r. aby zobaczyć, że idea zamykania średnich szkół zawodowych jest nieaktualna. To złe przepisy oświatowe trzeba zmienić, a nie zamykać ostatnią szkołę. To sprawą decydentów jest współdziałanie z resortem oświaty, a nie w myśl „procesu bolońskiego” (ten argument padł podczas rozmów w MKiDN) zakładanie, że wszyscy bibliotekarze muszą mieć wyższe wykształcenie. Informuję, że szkoła ma nowoczesne programy nauczania zredagowane przy pomocy Uniwersytetu Warszawskiego w ramach programu Unii Europejskiej „Tempus”. Drożność kształcenia obejmuje już nie tylko Uniwersytet Warszawski ale także Uniwersytet Łódzki (umowę z Uniwersytetem Łódzkim podpisałem 2 tygodnie temu, gdyż decyzja o likwidacji nastąpiła nagle).

2. Jako dla człowieka z 36-letnim stażem dydaktycznym dla środowiska bibliotekarskiego jest rzeczą niepojętą jak środowisko bibliotekarskie (zwłaszcza z ośrodków małych) ma być odcięte od doskonałego ośrodka ogólnopolskiego. Przecież bibliotekarze to podobno zawód edukacyjny. Rolnicy mają ośrodki doskonalenia, nauczyciele też. Czy wojewódzkie biblioteki publiczne są w stanie zająć się edukacją bibliotekarzy? Podobno środowisko w tej materii jest podzielone. Zwolennikami oparcia kształcenia o biblioteki są podobno dyrektorzy – niebibliotekarze. No cóż, podobno „śpiewać każdy może”.

3. Apeluję o to, aby 55-letni dorobek edukacyjny, dydaktyczny, wydawniczy nie przepadł bezpowrotnie. MKiDN odpowiedzialne za biblioteki publiczne (m.in. za system awansu zawodowego) winno znaleźć rozwiązanie problemu.

Wniosek: Znając środowisko bibliotekarskie, zdając sobie sprawę ze słabości instytucji społecznych bibliotekarskich oraz z nie zawsze największe-

go zaangażowania tzw. „autorytetów”, zwracam się z pewną nieśmiałością do wymienionych grup, aby zechciały uzewnętrznić swoje stanowisko w problemie, który jest problemem nie tyle CEBID co całego środowiska, zwłaszcza bibliotekarzy publicznych. Sądzę, że zabranie przez Państwa głosu, dotrze do decydentów.

Z wyrazami szacunku

Prof. dr hab. Marcin Drzewiecki
Dyrektor CEBID

Warszawa 30 czerwca 2007 r.

BARBARA SZCZEPAŃSKA

Kancelaria prawna Lovells H. Seisler sp. komandytowa

e-mail: barbara.szczepanska@lovells.com

ZASADY PUBLIKOWANIA OBIEKTÓW CYFROWYCH W REPOZYTORIACH EUROPEJSKICH. ZAGADNIENIA PRAWNOAUTORSKIE¹

Barbara Szczepańska ukończyła bibliotekoznawstwo i informację naukową na UMCS w Lublinie, studia podyplomowe z zakresu prawa autorskiego, wydawniczego i prasowego w Międzyuczelnianym Instytucie Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej UJ oraz studia podyplomowe komunikacji społecznej i mediów w Instytucie Badań Literackich PAN. W l. 1996-1999 r. pracowała w BG Akademii Rolniczej w Lublinie; w l. 1999-2000 prowadziła bibliotekę kancelarii prawnej CMS Cameron McKenna w Warszawie. Od 2001 r. kieruje biblioteką i zasobami informacyjnymi w kancelarii prawnej Lovells. Przez rok pracowała również w bibliotece Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w Luxemburgu. Jest członkiem zarządu Komisji Wydawnictw Elektronicznych SBP oraz redaktorem serwisu EBIB i serii «Materiały konferencyjne EBIB», członkiem IFLA Copyright and Other Legal Matters Committee i EBLIDA Copyright Expert Group. W imieniu SBP opiniuje projekty nowelizacji ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Jest autorką publikacji na temat prawa autorskiego, m.in. Copyright in Poland. Overview. In: *Newspapers in Central and Eastern Europe*. Ed. by Hartmut Walravens. (IFLA Publications nr 110 (2005), Digital Rights Management – czy jest się czego obawiać? W: *Gazety, zasoby, opracowanie, ochrona, digitalizacja, promocja/informacja* (2006). Biblioteki Cyfrowe. Opinia i komentarz dla MNiI do dokumentu i2010 Digital Libraries COM (2005) 465, Brussels 30.09.2005. *Biuletyn EBIB* (2005).

SŁOWA KLUCZOWE: Prawo autorskie. Repozytoria cyfrowe. Licencje udostępniania dzieł. Common Creative. Open Acces. Wielka Brytania. Niemcy. Holandia.

ABSTRAKT: Artykuł przedstawia warunki gromadzenia i udostępniania obiektów cyfrowych w repozytoriach europejskich. Analizie poddano wybrane repozytoria brytyjskie, niemieckie i holenderskie. Szczególną uwagę poświęcono zagadnieniom prawnoautorskim, zwłaszcza zaś sposobom licencjonowania dostępu do tekstów, czyli umowom licencyjnym i licencjom Creative Commons. Omówiono również zasady publikowania w modelu Open Access. Tekst uzupełnia lista załączników z wzorami stosowanych umów licencyjnych.

¹ Artykuł jest skróconą wersją referatu wygłoszonego na XI seminarium CPI z cyklu „Digitalizacja zasobów informacyjnych: W poszukiwaniu cyfrowych informacji” – Warszawa, 17 stycznia 2007 r.

Zgodnie z prawem międzynarodowym i aktami prawnymi wydanymi na jego podstawie w poszczególnych krajach autorowi przysługuje niezbywalne prawo do autorstwa utworu, zwane autorskim prawem osobistym. Drugim prawem, które przysługuje autorowi jest prawo do rozporządzania utworem i otrzymywania wynagrodzenia za korzystanie z niego, zwane majątkowym prawem autorskim. To prawo jest zbywalne i może zostać przeniesione zgodnie z wolą autora na inne podmioty. Przeniesienie autorskich praw majątkowych może nastąpić po podpisaniu umowy, w której autor przekazuje autorskie prawa majątkowe innemu podmiotowi (umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych pozbawia autora możliwości dalszego rozporządzania dziełem) lub też po podpisaniu umowy o korzystanie z utworu (licencji). Licencja może być wyłączna lub niewyłączna. Licencja wyłączna ogranicza prawa autora do wykorzystywania dzieła, natomiast licencja niewyłączna zezwala twórcy na upoważnienie innych podmiotów do korzystania z tego samego dzieła na takich samych polach eksploatacji (np. publikacje tego samego artykułu w różnych czasopismach).

ARCHIWA I REPOZYTORIA – SPOSOBY LICENCJONOWANIA

Środowiska naukowe szczególnie mocno odczuwały dyktat komercyjnych wydawców, konstruujących umowy niekorzystne dla autorów, często pozbawiając ich prawa do rozporządzania dziełem, np. po jego ukazaniu się w płatnym czasopiśmie. Dlatego też naukowcy rozpoczęli działania mające na celu uwolnienie się od dużych wydawnictw. Pomocny okazał się rozwój Internetu i powstanie otwartego modelu publikowania, czyli Open Access. Zgodnie z definicją Budapest Open Access Initiative, Open Access „to darmowy dostęp do literatury poprzez Internet, pozwalający każdemu użytkownikowi na czytanie, ściąganie z serwerów, kopiowanie, dystrybucję, drukowanie, przeszukiwanie lub linkowanie do pełnych tekstów artykułów, indeksowanie w wyszukiwarkach, włączanie jako danych albo wykorzystanie w jakikolwiek zgodny z prawem sposób bez finansowych, prawnych lub technicznych ograniczeń z wyjątkiem związanych z samym dostępem do Internetu. Jedynym ograniczeniem na reprodukcję lub rozpowszechnianie i jedyną rolą praw autorskich winno być prawo autora do zachowania integralności jego pracy, prawa do uznania autorstwa i właściwego cytowania” (Nikisch, 2005, s. 66).

Uczelnie i biblioteki uczelniane rozpoczęły budowę repozytoriów, w których gromadzone są prace naukowe pracowników. Trudno jest poddać analizie wszystkie repozytoria, które powstały w Europie. Według raportu magazynu D-Lib z 2005 r., który został opracowany na podstawie ankiety, w Europie działa 237 repozytoriów (Van Westrienen, 2005). Pełniejsza i ciągle aktualizowana lista tworzona jest w ramach projektu OpenDOAR <http://www.opendoar.org/>.

Niestety, większość zbiorów, które mogłyby się znaleźć w repozytoriach jest objęta prawem autorskim. Na dodatek autorskie prawa majątkowe do utworów, które powstały w wyniku działalności naukowej lub badawczej zwykle nie pozostają przy twórcach. Prawa autorskie do artykułów w czasopismach naukowych oraz książek i rozdziałów książek przechodzą na wydawców, którzy często bezpowrotnie „zabierają” autorowi prawo do korzystania z danego tekstu. Prawa autorskie do projektów, raportów i analiz,

itp. są własnością pracodawców, czyli uczelni. Prawa autorskie do publikacji wydanych w wydawnictwie uczelnianym przechodzą na wydawnictwo, czyli *de facto* również stają się własnością uczelni. Wydaje się, że w tak skomplikowanym stanie prawnym trudno jest wypracować jeden skuteczny model działania, ale analiza kilku przykładowych repozytoriów z różnych krajów Europy pokazuje, że pewne rozwiązania są uniwersalne i pomocne przy budowaniu repozytoriów instytucjonalnych niezależnie od kraju, w którym dane repozytorium powstaje.

ROZWIĄZANIA BRYTYJSKIE

AHDS – ART AND HUMANITIES DATA SERVICE

<http://www.ahds.ac.uk/depositing/invitation-to-deposit.htm>

Arts and Humanities Data Service (AHDS) jest tworzony przez Joint Information Systems Committee (JISC) i Arts and Humanities Research Council (AHRC) w celu gromadzenia i zarządzania zasobami cyfrowymi z zakresu sztuk pięknych i nauk humanistycznych. Celem projektu jest także zachęcanie do ponownego wykorzystania zasobów, które są wynikiem badań naukowych lub te badania wspierały. AHDS jest otwarty na zasoby cyfrowe tworzone przez pojedyncze osoby, projekty czy też organizacje. Zapewnia zarządzanie, ochronę i udostępnianie powierzonych mu treści cyfrowych, którymi mogą być książki, artykuły, ale również bazy danych czy pliki graficzne.

Osoba przekazująca utwór do AHDS wypełnia formularz zwany AHDS Transfer Form (<http://www.ahds.ac.uk/depositing/transfer.htm>; załącznik 1), w którym szczegółowo opisuje utwór i siebie jako jego depozytora. Dodatkowo wypełnia formularz karty katalogowej (<http://www.ahds.ac.uk/documents/ahds-catalogue-form.doc>; załącznik 2), służący do przygotowania metadanych przekazywanego dzieła. W formularzu podaje się właściciela praw autorskich. Depozytor podpisuje również standardową umowę licencyjną (załącznik 3). Umowa licencyjna AHDS to umowa o charakterze niewyłącznym. Prawa autorskie pozostają przy autorze tekstu, który może udzielić upoważnienia innym osobom do korzystania z utworu, również na tym samym polu eksploatacji. W praktyce oznacza to, że utwór może zostać przekazany do innego repozytorium czy też biblioteki cyfrowej. Warunkiem podpisania umowy licencyjnej przez AHDS jest pewność, że prawa autorskie do utworu należą do osoby podpisującej umowę licencyjną.

Warto dodać, że biblioteka AHDS składa się z kilku mniejszych kolekcji: AHDS Archaeology, AHDS History, AHDS Literature, Languages and Linguistics, AHDS Performing Arts, AHDS Visual Arts. Można zatem podpisać umowę licencyjną na przekazanie materiałów do konkretnej kolekcji, a od strony formalnoprawnej umowy te nie różnią się od standardowej umowy licencyjnej AHDS.

Materiały przekazane do repozytorium są udostępniane wyłącznie w celach dydaktycznych lub naukowych, a także w celu prowadzenia własnych badań. Informacje katalogowe (opis bibliograficzny) są dostępne dla każdego. Dostęp do pełnych treści mają tylko autoryzowani użytkownicy, chyba że właściciel praw autorskich w podpisanej umowie licencyjnej zezwoli dowolnemu użytkownikowi na korzystanie z jego utworu. Przed pierw-

szym przeszukiwaniem katalogu należy zapoznać się z umową dostępową, w której szczegółowo określone są zasady użytkowania utworu, w tym kopiowanie i jego powtórne wykorzystanie (<http://www.ahds.ac.uk/catalogue/access-common-access.htm>).

DAEDALUS

<http://www.lib.gla.ac.uk/daedalus/>

DAEDALUS to projekt tworzony od 2004 r. przez University of Glasgow. Jego celem jest skupienie w jednym miejscu wszystkich cyfrowych kolekcji tworzonych na Uniwersytecie. Materiały zgromadzone to m.in. prace naukowe opublikowane i poddane ocenie *peer review*, preprinty i szara literatura. Na projekt składają się obecnie dwie oddzielne kolekcje:

- e-Prints (prace opublikowane w tym: książki i fragmenty książek, referaty, artykuły opublikowane i poddane ocenie *peer review*);
- DSpace Service (raporty z badań, projekty, preprinty).

Obydwie kolekcje zawierają wyłącznie prace pracowników Uniwersytetu. Prace z innych instytucji i uczelni mogą być przesyłane do bazy pod warunkiem, że ich współautorem jest pracownik Uniwersytetu. Pracownicy mają prawo samodzielnie umieszczać swoje prace w pierwszej kolekcji. W bazie gromadzi się pliki w formacie PDF, tworzone przez wydawców (ang. *publisher pdf*). Aby jednak materiały mogły zostać przekazane do repozytorium, wydawca musi wyrazić zgodę na takie działanie. Zgoda może znajdować się w umowie podpisywanej między autorem a wydawcą lub może być wydana na prośbę autora. Osoby pracujące przy projekcie służą pomocą przy analizie umów z autorami. Projekt ma charakter Open Access. Czasem zdarza się jednak, że wydawca nie zezwala na umieszczenie pełnego tekstu w repozytorium bądź zezwala autorowi na umieszczenie tekstu na swojej stronie WWW. W pierwszym przypadku w repozytorium znajduje się jedynie opis bibliograficzny dzieła, w drugim zaś możliwe jest przekierowanie do strony WWW, na której znajduje się tekst.

DSpace zawiera materiały, które powstały w ramach uczelni. W każdym rekordzie znajduje się informacja, że tekst udostępniany jest na licencji niewyłącznej (załącznik 4).

UNIVERSITY OF SOUTHAMPTON EPRINT SERVICE

<http://eprints.soton.ac.uk/>

Uniwersytet w Southampton gromadzi prace swoich pracowników w bazie ePrints Soton. ePrints to cyfrowe kopie wszelkich utworów powstałych w wyniku badań naukowych: artykuły z czasopism, referaty, rozdziały z książek, multimedia. ePrint Service może zawierać materiały niepublikowane. Materiały są dostępne bez żadnych ograniczeń (ang. *global access*). Zdarza się jednak, zwłaszcza w przypadku fragmentów już opublikowanych książek, że w bazie znajduje się opis dokumentu wraz z adnotacją, iż tekst nie jest dostępny. Dostęp do takich materiałów mogą mieć tylko zarejestrowani użytkownicy. W szczególnych przypadkach dostęp do pełnego tekstu mogą mieć tylko pracownicy repozytorium.

Rejestracja jest wymagana w przypadku samodzielnego przesyłania materiałów do bazy (ang. *self-archiving*) i jest dostępna tylko dla pracowników Uniwersytetu. Istnieje również możliwość przesłania tekstu do osób zajmujących się bazą (ang. *assisted archiving*). Podczas rejestracji pracownicy zgadzają się na warunki zaproponowane przez właściciela repozytorium, a mianowicie na przekazanie materiałów na zasadzie licencji niewyłącznej oraz zezwalają na zmiany formatu dokumentu (bez zmiany jego treści), wynikające z zastosowanego technicznego sposobu zapisu lub jego konwersji.

ERA – EDINBURGH RESEARCH ARCHIVE

<http://www.era.lib.ed.ac.uk/index.jsp>

Podobnie jak w repozytoriach opisanych powyżej, ERA gromadzi wyłącznie prace swoich pracowników. Baza zawiera artykuły z czasopism, referaty, rozdziały z książek i dysertacje naukowe. W bazie gromadzi się także pliki w formacie PDF, tworzone przez wydawców. Aby jednak materiały te mogły się znaleźć w repozytorium, musi być wyrażona zgoda wydawcy na takie działania (zawarta w umowie podpisywanej przy publikacji bądź wyrażona później). Przy każdym rekordzie w bazie znajduje się odnośnik do pełnej informacji o licencji, na jakiej materiał jest publikowany i udostępniany (załącznik 5).

Przekazując swoje dzieło do repozytorium, autor wyraża zgodę na udzielenie licencji niewyłącznej, akceptując fakt, że jego dzieło będzie dostępne w sieci WWW bez żadnych ograniczeń, oraz że właściciel repozytorium ma prawo z przyczyn technicznych zmieniać format dzieła. Musi też zadeklarować, że jego dzieło nie narusza niczyich praw autorskich. Warunki licencji akceptuje się w części bazy wymagającej rejestracji (rejestracja jest wymagana od wszystkich pracowników Uniwersytetu, którzy chcą dokonywać samodzielnej archiwizacji swoich prac w bazie). Jest to ostatni krok przed wysłaniem dokumentów do bazy.

Od 2004 r. licencja podzielona jest na dwie części: licencję sieciową (ang. *site licence*) i licencję użytkownika (ang. *user licence*). Na podstawie licencji sieciowej autor przekazuje utwór do bazy. Ta licencja pozostała niezmieniona w stosunku do tej sprzed 2004 r.

Licencja użytkownika jest oparta na licencji Creative Commons. Autorzy deklarują udzielenie licencji „Uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne – na tych samych warunkach 1.0” (załącznik 6), co oznacza, że użytkownik może kopiować, rozprowadzać, publikować tekst oraz opracowywać na jego podstawie swoje własne prace, o ile umieści informację o źródle tekstu i autorze. Nie wolno mu wykorzystywać materiałów w celach komercyjnych. W przypadku modyfikacji tekstu i wykorzystania go w innej pracy, nowa praca ma być publikowana na mocy takiej samej licencji jak praca, z której korzystano. Jeśli publikacja materiału naruszałaby któryś z punktów licencji, należy uzyskać zezwolenie autora źródła na jej publikowanie.

ROZWIĄZANIA NIEMIECKIE

DOCUMENT AND PUBLICATION SERVER OF HUMBOLDT
UNIVERSITY BERLIN

http://www.edoc.hu-berlin.de/index_en.php

Document and Publication Server of Humboldt University Berlin to baza zawierająca dokumenty i publikacje pracowników Uniwersytetu Humboldtta, która działa na zasadzie Open Access. Gromadzi wszelkie wyniki pracy naukowej: artykuły, referaty, raporty zarówno te, które powstały w postaci cyfrowej, jak i przetworzone na postać cyfrową. Dostęp do dokumentów jest nieograniczony. Użytkownicy materiałów mają prawo do ich kopiowania, drukowania oraz cytowania w celach naukowych. Nie wolno natomiast ich wykorzystywać do celów komercyjnych. Prawa autorskie do dzieł pozostają przy ich autorach. Senat uczelni zobligował wszystkich naukowców do zabezpieczenia swoich praw autorskich, a przede wszystkim prawa do późniejszego rozporządzania swoimi dziełami podczas negocjacji z wydawcami.

GMS – GERMAN MEDICAL SCIENCE

<http://www.egms.de/en/>

GMS to inicjatywa Association of the Scientific Medical Societies in Germany (AWMF) oraz German Institute of Medical Documentation and Information (DIMDI) i German National Library of Medicine (ZBMed). GMS nie jest repozytorium instytucjonalnym. Autorzy nazywają to przedsięwzięcie portalem i czasopismem elektronicznym z zakresu medycyny, prowadzonym na zasadzie Open Access. Portal gromadzi czasopisma elektroniczne instytucji będących członkami GMS, a także raporty i teksty ze spotkań naukowych i konferencji. Udostępnia też niezależne czasopismo elektroniczne („German Medical Science”), stworzone na potrzeby inicjatywy. Dostęp do wszystkich materiałów jest darmowy i nieograniczony.

GMS gromadzi artykuły, raporty i opracowania, którym mogą towarzyszyć pliki graficzne, filmy, wykresy i pliki dźwiękowe, a także bazy danych z wynikami badań. Prawa autorskie do dzieła pozostają przy autorze. Twórcy portalu uzyskują od autora pozwolenie na eksploatację utworu na różnych polach, między innymi wprowadzenie utworu do sieci i przechowywanie na serwerze, ale także druk na żądanie, tłumaczenie na język angielski (załącznik 7).

GMS zobowiązuje się natomiast do właściwego określenia autorstwa dzieła oraz zamieszczania w każdym rekordzie w bazie informacji o prawach autorskich do dzieła poprzez umieszczenie znaczka © wraz z nazwiskami autorów oraz informacji o możliwości wykorzystania dzieła. Poniżej przykład takiej noty:

© 2004 Fuchs et al; licensee German Medical Science. This is an Open Access article: verbatim copying and redistribution of this article are permitted in all media for any purpose, provided this notice is preserved along with the article's original URL.

OPUS PUBLICATION SERVER OF THE UNIVERSITY OF STUTTGART

<http://elib.uni-stuttgart.de/opus/>

Baza powstała w 1998 r., gromadzi prace naukowe pracowników Uniwersytetu. Jest dostępna na zasadach Open Access. Gromadzi wszelkie wyniki pracy naukowej: artykuły, referaty, raporty zarówno te, które powstały w postaci cyfrowej, jak i przetworzone na postać cyfrową (pliki PDF). Użytkownicy materiałów mają prawo do ich kopiowania, drukowania oraz cytowania w celach prywatnych lub naukowych. Prawa autorskie do dzieł pozostają przy ich autorach. Każdy rekord zawiera opis licencji, na jakiej tekst jest udostępniany. Teksty mają także klauzulę zezwalającą lub zabraniającą druku na życzenie.

ROZWIĄZANIA HOLENDERSKIE

REPUB – ROTTERDAM ELECTRONIC PUBLISHING

<http://repub.eur.nl/>

Repozytorium RePub należy do Erasmus University w Rotterdamie. Gromadzi wszelkie materiały w formie cyfrowej, m.in. preprinty, raporty, materiały konferencyjne i obrazy, uporządkowane w trzech podbazach: ekonomia i zarządzanie, medycyna i opieka zdrowotna oraz prawo, kultura i społeczeństwo. Pracownicy przekazują materiały do bazy na zasadzie licencji niewyłącznej. Uczelnia stoi na stanowisku, że wyniki prac badawczych finansowanych z funduszy publicznych powinny być udostępniane za darmo w Internecie. Aby pomóc pracownikom w negocjacjach umów wydawniczych, twórcy repozytorium przygotowali klauzulę, którą autorzy powinni podpisywać z wydawcami (załącznik 8).

DIGITAL ACADEMIC REPOSITORY OF TILBURG UNIVERSITY

<http://www.tilburguniversity.nl/services/library/e-publications.html>

Repozytorium Uniwersytetu w Tilburg powstało w 1995 r. jako baza preprintów Wydziału Ekonomicznego. Obecnie gromadzi preprinty, artykuły, rozdziały z książek, raporty, materiały konferencyjne, etc. Dostęp do zasobów jest nieograniczony, ale część zbiorów nie jest dostępna pełnotekstowo, w bazie istnieje tylko ich opis bibliograficzny. W takim przypadku pełne teksty dostępne są tylko dla tych, którzy łączą się z repozytorium z komputerów zabezpieczonych systemem należącym do Uniwersytetu w Tilburg.

Początkowo problem praw autorskich należących do wydawców był rozwiązany przy pomocy projektu CoMa (Copyright Management; <http://kubl03.uvt.nl:4090/?request=coma&domain=Coma&frame=dare>). Projekt działał w okresie od września do grudnia 2003 r. i pilotowany był przez Uniwersytet. Jego celem było stworzenie banku danych o warunkach, na jakich wydawcy pozwalają wykorzystywać w repozytoriach artykuły opublikowane w ich czasopismach. Zidentyfikowane zostały zasady stosowane przez siedmiu wydawców. Projekt nie jest kontynuowany, odstąpiono od niego, ponieważ w tym samym czasie prowadzony był w Wielkiej Brytanii

projekt RoMeo, którego wyniki są obecnie wykorzystywane w polityce praw autorskich repozytorium Uniwersytetu w Tilburg.

UVA-DARE – DIGITAL ACADEMIC REPOSITORY OF THE
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

<http://dare.uva.nl/en>

Repozytorium zawiera opisy bibliograficzne i pełne teksty książek, rozdziałów książek, artykułów, materiałów konferencyjnych, raportów z badań i preprintów. Dodatkowo na repozytorium składają się dwie podbazy: Dissertations Online – gromadząca prace naukowe obronione na Uniwersytecie oraz Scripties Online – gromadząca prace studentów.

Dostęp do zasobów jest nieograniczony, ale autor ma prawo zdecydować, czy opublikuje w repozytorium pełny tekst, czy tylko opis bibliograficzny. Zwykle opis bibliograficzny (bez pełnego tekstu) pojawia się, gdy prawa autorskie do tekstu bądź jego fragmentów zostały wcześniej przekazane wydawcy. W wyjaśnieniach skierowanych do autorów twórcy bazy analizują kilka najczęstszych problemów związanych z prawem autorskim, zwłaszcza dotyczących doktoratów. Przygotowali także wzorcowy list do wydawcy, zawierający prośbę o wyrażenie zgody na zamieszczenie tekstu w repozytorium (załącznik 9). Co ciekawe, list zawiera klauzulę „If I have not received an answer to this request within three weeks of sending it, I shall assume permission has been granted”, niejako wymuszającą na wydawcy ustosunkowanie się do treści listu. Jeśli wydawca wyrazi zgodę, autor podpisuje z twórcami repozytorium umowę licencyjną niewyłączną na publikację utworu w formie cyfrowej (załącznik 10). Jeśli natomiast wydawca nie wyrazi zgody na taką publikację, twórcy bazy nakładają zakaz (maksymalnie na 2 lata) na publikację pełnego tekstu w repozytorium. Po upływie tego czasu zakaz może zostać przedłużony na podstawie decyzji Rady ds. doktoratów.

DIGITAL ACADEMIC REPOSITORY OF WAGENINGEN UNIVERSITY
AND RESEARCH CENTRE

<http://library.wur.nl/way/>

Repozytorium składa się z kilku podbaz zawierających: dysertacje, raporty, książki i rozdziały z książek oraz materiały konferencyjne. Część materiałów jest dostępna pełnotekstowo dla wszystkich zainteresowanych, część tylko dla pracowników uczelni, po zalogowaniu się do serwisów. Jeśli dostęp do tekstu odbywa się poprzez przekierowanie do komercyjnej bazy danych, wymagane jest logowanie. Wiele tekstów jest niedostępnych. Ograniczenia w dostępie do dokumentów wynikają nie tylko z umów z wydawcami, ale również polityki poszczególnych wydziałów, które czasem pozwalają korzystać z dzieła po uiszczeniu opłaty. Wypożyczenie jest darmowe tylko dla pracowników uczelni, za fotokopie i skany trzeba zapłacić. Informacje o możliwości dostępu wraz z cennikiem podawana jest przy opisie rekordu.

POSUMOWANIE

Uniwersytety i ośrodki badawcze rozpoczęły zapełnianie repozytoriów cyfrowych od prac, do których prawa autorskie są jasne, bo należą albo do naukowców, albo do instytutów, w których oni pracują (wyniki badań, raporty, dysertacje, sprawozdania i materiały konferencyjne). Jednocześnie twórcy archiwów zdecydowanie deklarują, że prawa autorskie do utworów przesyłanych do repozytoriów pozostają przy autorach, którzy zezwalają na korzystanie ze swoich dzieł poprzez udzielenie licencji niewyłącznej, na mocy której utwór może być przekazany w tej samej postaci do innej bazy lub innemu podmiotowi bez pytania o zgodę właścicieli repozytorium. Udzielenie licencji ma zwykle miejsce w trakcie tworzenia rekordów w bazie, jako jeden z elementów procesu *self-archiving* lub poprzez podpisanie i odesłanie umowy licencyjnej. Część twórców repozytoriów w ogóle nie wymaga żadnych deklaracji od autorów. Na stronie projektu pojawia się jedynie zapis, że prawa autorskie pozostają przy autorach. W takim przypadku, przysyłając materiały do bazy, autor akceptuje warunki korzystania z repozytorium, opisane na stronach projektu (udostępnianie materiałów w modelu Open Access bez żadnych ograniczeń i za darmo) i tym samym udziela dorozumianej zgody na ich przechowywanie i przetwarzanie. Niektórzy twórcy repozytoriów szczegółowo opisują też procesy, którym poddawany będzie materiał (przetwarzanie do różnych formatów, udostępnianie, drukowanie na żądanie, przechowywanie) uważając, że autor wyraża dorozumianą zgodę na takie działanie.

Reasumując, umowy licencyjne stosowane w analizowanych repozytoriach charakteryzują następujące cechy:

- są to umowy o charakterze niewyłącznym,
- zawierają zgodę autora na zmiany formatu (bez zmiany treści), wynikające z zastosowanego technicznego sposobu zapisu lub jego zmiany,
- autor deklaruje, że jego dzieło nie narusza niczych praw autorskich,
- autor deklaruje, że przysługują mu autorskie prawa majątkowe do przesyłanego tekstu,
- zawierają klauzulę, w której ograniczają wykorzystanie materiałów tylko do celów niekomercyjnych, jak edukacja, badania, etc.,
- w przypadku, gdy autor nie wyraża zgody na otwarty dostęp do jego publikacji, w umowie zastrzega się, że dostęp do pełnego tekstu jest możliwy tylko dla określonej grupy odbiorców,
- za udzielenie licencji autorowi nie przysługuje wynagrodzenie,
- twórcom repozytorium przysługuje prawo do zachowania dodatkowej kopii publikacji w celu jej archiwizacji.

Umowy licencyjne mają tę przewagę nad innymi formami licencjonowania, takimi jak np. licencje Creative Commons, oraz dorozumianymi zgodami (jeśli przesyłasz swój tekst, tzn. że wyrażasz zgodę na udostępnianie go w określonych warunkach), które są czasem stosowane w repozytoriach, że w sposób formalny zabezpieczają interesy obydwu stron, czyli twórców repozytoriów i autorów. Licencje CC, choć coraz bardziej znane i popularne, są jedynie pewną propozycją, alternatywą dla istniejącego systemu prawa autorskiego. Ochrona własności intelektualnej, której częścią jest prawo autorskie jest obecnie jednym z najbardziej problematycznych zagadnień. Zrozumiałe jest zatem, że obydwie strony chcąc zabezpieczyć swoje interesy zgodnie z literą prawa, decydują się najczęściej na zawiera-

nie umów licencyjnych. Warto też podkreślić, że umowa licencyjna jest wygodną i dość elastyczną formą zawierania stosunków cywilnoprawnych. Bibliotekarze mają zaś doświadczenie w zawieraniu licencji, wyniesione ze współpracy z wydawcami baz danych i innych źródeł elektronicznych.

Uczelnie deklarują wsparcie dla publikowania w modelu Open Access poprzez przyjęcie Budapest Open Access Initiative lub, jak czyni to większość uczelni niemieckich, Berlin Declaration of Open Access (http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf). Niektóre uczelnie same opracowują deklaracje wspierające ruch Open Access, namawiając pracowników do przekazywania swoich tekstów do repozytoriów, np. University of Stuttgart powołał specjalną grupę zajmującą się promocją Open Access.

Godne podkreślenia jest, że we wszystkich trzech krajach, których przykładowe repozytoria zostały omówione powyżej, budowa zasobów cyfrowych wspierana jest przez specjalnie do tego powołane instytucje. W Wielkiej Brytanii jest to Joint Information Systems Committee (JISC). JISC finansował projekt Focus On Access to Institutional Resources (FAIR; http://www.jisc.ac.uk/index.cfm?name=programme_fair), którego celem było wsparcie procesu tworzenia repozytoriów instytucjonalnych od strony organizacyjnej, technicznej i prawnej. Projekt zakończono 31 października 2005 r. Jednym z działań FAIR był projekt RoMeo (<http://www.lboro.ac.uk/departments/ls/disresearch/romeo/index.html>) realizowany w l. 2002-2003 przez Loughborough University, który całościowo badał regulacje prawne dotyczące statusu prawnego tworzenia repozytoriów, ze szczególnym uwzględnieniem praw autorskich. Jego wynikiem jest m.in. baza wydawców komercyjnych i warunków dla archiwizacji i udostępniania w Internecie artykułów, opublikowanych w czasopismach należących do tych wydawców. Projekt RoMeo jest obecnie kontynuowany przez University of Nottingham w ramach projektu „SHERPA publisher copyright policies & self-archiving” (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>). Na początku grudnia 2006 r. baza zawierała 206 wydawców oznaczonych różnymi kolorami, które odpowiadają typom stosowanych warunków:

- kolor zielony: pełna zgoda na publikację preprintów i postprintów (84 wydawców),
- kolor niebieski: zgoda na publikację postprintów (52 wydawców),
- kolor żółty: zgoda na publikację preprintów (19 wydawców),
- kolor biały: brak zgody na archiwizację (51 wydawców).

Jeśli wysyłany do repozytorium materiał był wcześniej opublikowany przez komercyjnego wydawcę, zaleca się, aby autor sprawdził, jakiego rodzaju umowa została z nim podpisana. Dla ułatwienia, twórcy repozytoriów także niemieckich i holenderskich odsyłają autorów do wyników projektu SHERPA.

W ramach projektu SHERPA opracowane zostały również wytyczne dotyczące zapisów w umowach na przechowywanie i udostępnianie materiałów w repozytoriach (http://www.sherpa.ac.uk/documents/D4-2_Report_on_a_deposit_licence_for_E-prints.pdf). Wzorcową umową powstałą na podstawie wytycznych jest przedstawiona w artykule umowa stosowana przez AHDS.

Niemieckie prace nad powstawaniem repozytoriów instytucjonalnych od 2001 r. wspiera German Academic Publisher (<http://www.gap-portal.de/index.html>). GAP to wspólny projekt uniwersytetów w Hamburgu, Karls-

ruhe i Oldenburgu, finansowany przez German Research Foundation (Deutsche Forschungsgemeinschaft), którego celem jest wspieranie rozwoju repozytoriów instytucjonalnych w modelu Open Access. Początkowo powstał jako 24-miesięczny pilotażowy projekt, jest jednak nadal utrzymywany i rozwijany. GAP zajmuje się głównie techniczną i organizacyjną stroną tworzenia repozytoriów, moderuje internetowe forum dyskusyjne dla zainteresowanych budowaniem zasobów cyfrowych oraz koordynuje przepływ informacji na temat niemieckich repozytoriów.

Od strony technicznej rozwiązania holenderskie są w całym kraju prawie identyczne, a wszystkie repozytoria mogą być przeglądane za pomocą jednego interfejsu (<http://www.darenet.nl/en/page/language.view/repositories>). DARENet to wspólny projekt uczelni holenderskich oraz Biblioteki Narodowej i Holenderskiej Organizacji na Rzecz Publikacji Naukowych (NWO), wspierany przez fundację SURF, którego celem jest koordynacja prac nad tworzeniem naukowych zasobów cyfrowych i repozytoriów. Od strony zarządzania prawami autorskimi DARE wspierać miał omówiony wcześniej projekt CoMa, który jest obecnie zastąpiony przez brytyjski projekt SHERPA. Jesienią 2006 r. SURF wraz z JISC opracował modelową umowę na publikację artykułów w czasopiśmie, zabezpieczającą możliwość umieszczenia ich również w repozytorium instytucjonalnym (<http://copyrighttoolbox.surf.nl/copyrighttoolbox/authors/licence/>).

Rosnące znaczenie ruchu Open Access oraz wynikające z jego stosowania problemy zauważyła Komisja Europejska. W 2005 r. rozpoczęła prace nad raportem na temat „An effective scientific publishing system for European research” (http://ec.europa.eu/research/science-society/page_en.cfm?id=3185). W wyniku konsultacji społecznych powstał raport opublikowany w październiku 2006 r. (http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/synthesis-consultation_en.pdf). Uczestnicy konsultacji zwrócili uwagę na problemy związane z prawami autorskimi. Będą one przedmiotem specjalnej uwagi Komisji, która zapowiada szczegółowe badania w tym zakresie. Być może zgodnie z sugestią Finnish Open Access Working Group, pójdą one w kierunku analizy rosnącego znaczenia licencji Creative Commons oraz promocji modelu „licencji na publikowanie” (ang. *licence to publish*). Licencja ta pozwalałaby wydawcy na jednorazowe opublikowanie artykułu w czasopiśmie bez przejmowania praw autorskich do tekstu.

Otwarty dostęp czy wolny dostęp oznacza dostępność treści dla wszystkich bez dodatkowych kosztów. Należy jednak pamiętać, że „otwarty” nie jest równoznaczne z „darmowym”. Kluczowe jest stwierdzenie, kto ma płacić za dostęp do treści. Dziś nikt już nie wątpi, że wyniki badań naukowych finansowanych z funduszy publicznych powinny być udostępniane za darmo dla wszystkich. Koszty publikacji mogą niestety ponosić autorzy, zwłaszcza jeśli teksty publikowane są w czasopiśmie recenzowanych. Dlatego ważne jest, aby uczelnie zrozumiały istotę tego zagadnienia i wspierały finansowo pracowników naukowych publikujących swoje prace w modelu Open Access. W środowisku akademickim panuje przekonanie, że wielkie koncerny wydawnicze powinny zliberalizować zasady publikacji w swoich czasopiśmie, zezwalając autorom na ponowne wykorzystanie już raz opublikowanego tekstu. Zakładanie repozytoriów to jeden z elementów „oswo-badania się” z dyktatu tych koncernów i „otwierania” autorom dostępu do ich tekstów. Otwarty dostęp to także dostęp nieograniczony licencjami, ze-

zwalający korzystającemu z tekstu na jego swobodne kopiowanie, wykorzystanie, redystrybucję i tworzenie dzieł zależnych.

Nie ulega wątpliwości, że ruch Open Access staje się coraz silniejszy. Pozostaje mieć nadzieję, że jego idee będą wspierane nie tylko przez środowiska naukowe, ale również przez decydentów, rządzących i inne grupy nacisku.

BIBLIOGRAFIA

- Nikisch, Jan Andrzej (2005). Wpływ globalizacji na dostęp do informacji naukowej i wydawnictwa naukowe. W: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność. Materiały konferencyjne, Poznań, 15-17 czerwca 2005*. Pod red. H. Ganińskiej. Poznań: Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, t. 1, 66 s.
- Van Westrienen, Gerard; Lynch, Clifford A. (2005). Academic Institutional Repositories. Deployment Status in 13 Nations as of Mid 2005. *D-Lib Magazine* [online] Volume 11, Number 9 [dostęp 10.12. 2006]. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.dlib.org/dlib/september05/westrienen/09westrienen.html>>

Załącznik 1

AHDS Data and Documentation Transfer Form

Title of Resource

To avoid delays, please check that this title matches the title given on the Licence Form.

.....

.....

Depositor

Give the details of the person identified as the depositor on the licence form.

Name:

(First, Last)

Contact email:

Contact phone:

Date (dd/mm/yy):

Institution:

Address:

Country:

Post Code:

Contact

Give the details of one person whom the AHDS can contact about this deposit.

Name:

(First, Last)

Contact email:

Contact phone:

Date (dd/mm/yy):

Institution:

Address:

Country:

Post Code:

Format of Digital Resource

Please indicate which of the following best describes your digital resource (tick more than one option if appropriate).

Textual Documents		Still Images	
Database		Moving Images	
Numeric dataset		Virtual reality	
Catalogue		CAD	
Website		GIS	
Audio files		Software source code	
		Software executable	
Other		Please describe	

Computer Files

Please provide an electronic (preferably plain text) listing of the computer files that are being deposited with the AHDS. If possible, please also provide a hardcopy of this listing. Provide as much of the following as possible:

- file name
 - file contents (minimum: 'data' or 'documentation')
 - file format (and version if known)
 - size of file (in bytes) and other relevant dimensions e.g. number of records, number of fields or variables
 - list individual files within zipped or other types of compressed/archived file
- Please use a separate sheet if necessary

Hardcopy

Give details of any supplementary hardcopy material, such as examples of sources, codebooks, or notes that accompanies your digital resource (page number counts would be helpful). **If possible, send electronic versions instead of hardcopy.**

Please note that the AHDS will scan hardcopy documentation, and that the AHDS does not guarantee to archive or return any hardcopy material.
Please use a separate sheet if necessary

Data Transfer

Indicate the medium or media on which your data will be delivered. If you are in any doubt, your Computing Service should be able to help, but if problems remain, please do not hesitate to contact the AHDS.

Floppy Disk (DOS/Windows or Macintosh Formats)

CD

DVD

Number

Other Media. You must contact the AHDS before sending 'other' media.

Number

1.

2.

3.

FTP (File Transfer Protocol)

We prefer to “pull” the data for FTP transfers. Please specify the host name, user ID, password, directory and filename.

When transferring data by FTP, remember to send all paper documentation and forms to the AHDS by post.

Host name:
User ID:
Password:
Path:
File name:

Załącznik 2

Formularz karty katalogowej AHDS (AHDS Catalogue Form)

The AHDS uses the information on this form to create a catalogue record for your digital resource.

Please use additional sheets if necessary.

Title of Resource

To avoid delays, please check that this title matches the title given on the Licence Form.

.....
.....

Identifiers

List any identifiers, such as acronyms, grant numbers, ISBN, URIs etc., that are used to refer to this digital resource.

Identifier	Identifier Type
.....	
.....	

Alternative Titles

List any alternative titles for this digital resource (use BLOCK CAPITALS).

.....
.....

Creator(s)

Give the name(s) of the creator(s), compiler(s), other individual(s), or organisation(s), intellectually responsible for the creation of the digital resource (use BLOCK CAPITALS). These names will be listed in AHDS online catalogues as they appear here. Please list the most significant contributors first.

Name (Organisation/First Name, Last Name)	Affiliation (organisation/department at time of work described by this form)
.....	
.....	

Funding

Please give details of organisations or individuals responsible for funding the creation of the digital resource (use BLOCK CAPITALS). These names will be listed in our online catalogues in the order given here.

Publisher

Please give details of any organisation that has published part or all of this digital resource.

--

Other Acknowledgements

List the names of any other person(s) or organisation(s) responsible in any significant way for this data collection and indicate their role (use BLOCK CAPITALS).

Name (Organisation/First Name, Last Name)	Role
.....	
.....	

Copyright

Give the name(s) of the copyright holder(s) for the digital resource and, where appropriate, for the original source material (use BLOCK CAPITALS). Specify details if copyright is held jointly, if there are multiple copyrights, or if the digital resource is covered by Crown copyright. *If the digital resource was created during your work as an employee, the copyright holder will normally be your employer under your contract of employment.*

Name (Organisation/First Name, Last Name)	Affiliation (organisation/department at time of work described by this form)
.....	
.....	

Registration under the Data Protection Act

Has any of the digital resource previously been registered under the Data Protection Act?	Yes	No
Does this digital resource contain information which allows identification of the subjects of research?	Yes	No
Does this digital resource contain information about named individuals who are still alive?	Yes	No

Project Summary

Provide a brief summary (max. 200-300 words) of the main aims and objectives of the research project (or alternative process e.g. administrative function) from which the digital resource arose.

--

Resource Abstract

Provide a brief summary (max. 200-300 words) of the subject content of this digital resource.

--

Purpose Resource Type

Please indicate which of the following would best describe the content of the digital resource (tick more than one option if appropriate).

Original digital recording (audio, moving image etc.)	
Digital surrogate of an analogue work (text, image, audio etc.)	
Primary research data	
Processed research data	
Learning and Teaching resource	
Working paper, final report or published paper	
Catalogue	
Computer model or simulation	
Software	

Date(s) Digital Resource Created

Please give date(s) when this digital resource was created (distinguish collection/compilation and computerisation dates as necessary).

Language

Please indicate which language(s) your dataset is in (e.g. English, French, Swahili).

Sources

If the data collection was derived in whole or in part from other published or unpublished sources, whether paper or machine-readable, please give references to the original source material. Please give details of where the sources are held, including identifiers such as ISBN, shelf marks, or URL.

Details of Digitisation

If the digital resource was derived in whole or in part from other published or unpublished sources, whether paper or machine-readable, please indicate the methodology used for computerising the original source material and whether the data represent a complete or partial copy. Examples of original sources used would be useful.

Related Digital Resources

If the digital resource is derived from or is closely related to other digital resources, please include their details below. If any of these data collections are available from the AHDS, it would be helpful if you could indicate the collection's identification number.

Subject Keywords

Please suggest keywords for the subject content of the data collection. If possible, please use existing documentation standards and indicate which standard you are following. If you use a documentation standard unique to your organisation, it would be extremely helpful if you could send a copy of it with your resource.

Geographical coverage

(Recommended for History and Archaeology, optional for other subjects)

Please give the name(s) of the country, region, county, town or village covered by the data collection. If the names, or the administrative units were different during the time period covered by the data, please record those names or administrative units and their present-day equivalents. If more appropriate, please use coordinates, such as national grid references, to describe the geographical coverage of the data.

Temporal coverage

(Recommended for History and Archaeology, optional for other subjects)

Please specify the time period(s) or date(s) covered by the data collection, providing details of any data that only partially cover the time period.

Publications

Please provide below full references to any publications about or based upon the data collection.

Załącznik 3

Formularz umowy licencyjnej AHDS (AHDS Licence Form)

Title of Resource**1. Parties and Contact Details**

1.1 Printed Name:

Signed:

Date (dd/mm/yy):

Position:

Institution:

Address:

Post Code:

Contact email:

Contact phone:

Contact fax:

1.2 Printed Name: Sheila Anderson (For King's College London)
 Signed:
 Date: (dd/mm/yy)
 Position: Director
 Institution: AHDS Executive
 Address: King's College London
 AHDS Executive
 26-29 Drury Lan
 London
 Post Code: WC2B 5RL
 Contact email: info@ahds.ac.uk
 Contact phone: 020 7848 1988
 Contact fax: 020 7848 1989

2. Introduction

- 2.1 The Depositor wishes to deposit material for archiving and distribution by the Arts and Humanities Data Service (AHDS) for education, private study, and research ("educational purposes").
- 2.2 The AHDS is funded by the Joint Information Systems Committee (JISC) and the Arts and Humanities Research Council (AHRC) to provide an archiving and distribution service for Arts and Humanities materials.
- 2.3 This agreement between the Depositor and King's College London acting on behalf of the AHDS provides the legal permissions and warranties needed to allow the AHDS and to preserve, and make accessible in a variety of formats and media, the deposited materials for educational purposes.
- 2.4 This is a non-exclusive licence, which ensures that copyright in the original data is not transferred by this agreement and provides other safeguards for the Depositor such as requesting acknowledgement in any publications arising from future research using the data. It permits use of the Data Collection only for non-commercial purposes, teaching, research and private study. Cataloguing information and documentation can be publicly available but access to the Data Collection will only be available to Authorised Users who have agreed to abide by licence conditions unless the Depositor has stated that the Data Collection can be available to any user.

3. Definitions and Interpretation

- 3.1 In this Agreement the following words have the following meanings: 'Agreement': this document including all of its terms and conditions. 'Authorised user': individuals authorised by AHDS to use the Data Collection or a member of an institution authorised by AHDS to use the Data Collection under a site licence, 'the Data Collection': the material to be provided by the Depositor under the title given on Page 1 of this Licence. 'Commercial purposes': use of the Data Collection for any reason direct or indirect which generates a profit. 'Educational purposes': use of the Data Collection for education, private study or research provided that such use does not generate a profit.

4. Licence

- 4.1 The Depositor grants a non-exclusive licence of the Data Collection to King's College London to hold on behalf of the AHDS for the duration of this Agreement for archiving, distribution and use for educational purposes. Such right shall include (but not be limited to) the right to:
- 4.1.1 distribute copies of the Data Collection to authorised users in a variety of media formats.

4.1.2 promote and advertise the Data Collection in any publicity for King's College London, or the AHDS.

4.1.3 catalogue, enhance, validate and document the Data Collection.

4.1.4 electronically store, translate, copy, or re-arrange the Data Collection to ensure its future preservation and accessibility.

4.1.5 incorporate metadata or documentation in the Data Collection into public access catalogues for the Data Collections.

5. Depositor's Rights and Undertaking

5.1 The Depositor is free to use or publish the Data Collection elsewhere.

5.2 The Depositor does not warrant or guarantee the Data Collection in terms of the comprehensiveness, accuracy, reliability, or otherwise of its contents.

5.3 The Depositor hereby warrants and undertakes as follows:

5.3.1 that the Depositor is the owner of the copyright and associated intellectual property rights in the whole Data Collection or is duly authorised by the owner, or owners, of these rights and is capable of granting under this agreement, a licence to hold and disseminate copies of the material.

5.3.2 that the Data Collection is not and shall be in no way a violation or infringement of any copyright, trademark, patent, or other rights whatsoever of any person.

5.3.3 that the Data Collection does not and will not contravene any laws, including but not limited to the law relating to defamation, or obscenity.

5.3.4 that the Depositor is not under any obligation or disability created by law, contract or otherwise which would in any manner or to any extent prevent or restrict him from entering into and fully performing this Agreement.

5.3.5 to notify the AHDS of any change of copyright ownership affecting the Data Collection.

5.3.6 to notify the AHDS of any confidentiality, privacy or data protection issues pertaining to the Data Collection.

6. The AHDS Rights and Responsibilities

6.1 The AHDS shall:

6.1.1 take reasonable measures to prevent unauthorised access to duplication of or distribution of the Data Collection whilst it is in the AHDS's possession or under its control.

6.1.2 permit authorised users to access and use the Data Collection, or any part of it. All subsequent access to and use of such material will be for the authorised user's educational purpose and may not be offered, whether for sale or not, to anyone who is not an authorised user.

6.1.3 draw the following notice to the attention of each authorised user as part of the authorisation process: All material supplied via the AHDS is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the datasets is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print

copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

- 6.1.4 request authorised users publishing any work based in whole or in part on the Data Collection to display information crediting its creator and Depositor and to declare that those who compiled the original Data Collection bear no responsibility for the further analysis or interpretation.
- 6.1.5 not be under any obligation to take legal action on behalf of the Depositor or other rights holders in the event of breach of intellectual property rights or any other right in the material deposited.
- 6.1.6 not be under any obligation to reproduce, transmit, broadcast, or display the Data Collection in the same formats or resolutions as those noted in the Data and Documentation Transfer Form.
- 6.2 While every care will be taken to preserve the physical integrity of the Data Collection, King's College London shall incur no liability, either expressed or implicit, for the Data Collection or for the loss of or damage to any of the Data Collection.
- 6.3 The copyright in any additional data added by the AHDS to the Data Collection, and any search software, user guides and documentation that are prepared by the AHDS to assist authorised users in using the Data Collection shall belong to King's College London on behalf of the AHDS and any other parties that the AHDS may choose to enter into an agreement with to produce such materials.

7. Royalties

- 7.1 No royalties shall be paid for the use of the Data Collection for educational purposes, archiving or publicity.

8. General

8.1 Communications

All notice under this Agreement shall be in writing and shall be sent to the address of the recipient set out in this Agreement or to such other address as the recipient may have notified from time to time. Any notice may be delivered personally or by first class post or by fax or by e-mail and shall be deemed to have been served if by hand when delivered, if by first class post 48 hours after posting, if by fax when confirmation of transmission is received and if by e-mail, when confirmation of receipt is received from the system of the recipient. If no reply is received to a notice under this agreement the consent of the recipient will be deemed to have been given after 30 days have elapsed from the issue of that notice.

8.2 Successors

This agreement is binding on and will benefit the successors and assigns of the parties.

8.3 Entire Agreement

This Agreement constitutes the entire agreement between the parties. No variation will be effective unless in writing signed by or on behalf of both parties.

8.4 Invalidity

If any part of this Agreement is held unlawful or unenforceable that part shall be struck out and the remainder of this Agreement shall remain in effect.

8.5 Joint Venture

This Agreement does not create any partnership or joint venture between the parties.

8.6 Waiver

No delay neglect or forbearance by either party in enforcing its rights under this Agreement shall be a waiver of or prejudice of those rights.

8.7 Proper Law

This Agreement is governed by the laws of England excluding any conflicts of law principles. Any dispute that may arise concerning this Agreement shall be decided by the High Court and the parties shall submit to its exclusive jurisdiction for that purpose.

8.8 Term of the Agreement

This Agreement shall take effect on execution hereof and shall continue for the duration of copyright in the Data Collection unless either party terminates this agreement.

8.9 Termination

8.9.1 In addition to any remedy, King's College London on the one hand and the Depositor on the other may terminate this agreement immediately without further obligation in the event of any breach of this Agreement which cannot be remedied or is not remedied within thirty (30) days of the party in breach being requested to do so by the other party.

8.9.2 Where there is no breach, either party may terminate this Agreement upon six months' notice. However where there is no breach and this Agreement is terminated by the Depositor during the term of this Agreement, the AHDS shall be entitled to charge the Depositor for such costs as have been incurred in archiving and cataloguing the Data Collection, and any other investment of resources in the Data Collection prior to its withdrawal.

8.10 Disclaimer

The Depositor and King's College London shall be under no liability for any loss or for any failure to perform any obligation hereunder due to causes beyond their control, including but not limited to industrial disputes of whatever nature, Acts of God, hostilities, force majeure or any circumstances which they could not reasonably foresee and provide against.

Załącznik 4

Niewyłączna licencja Daedalus DSpace

License granted by Joan Keenan (j.keenan@lib.gla.ac.uk) on 2006-01-05T08:41:59Z (GMT):

NOTE: This is the default license that the University of Glasgow requires all submitters to grant. It is provided for informational purposes only.

NON-EXCLUSIVE DISTRIBUTION LICENSE

By signing and submitting this license, you (the author(s) or copyright owner grants to the University of Glasgow the non-exclusive right to reproduce, translate (as defined below), and/or distribute your submission (including the abstract) worldwide in print and electronic format and in any medium, including but not limited to audio or video.

You agree that the University of Glasgow may, without changing the content, translate the submission to any medium or format for the purpose of preservation.

You also agree that the University of Glasgow may keep more than one copy of this submission for purposes of security, back-up and preservation. You represent that the submission is your original work, and that you have the right to grant the rights contained in this license. You also represent that your submission does not, to the best of your knowledge, infringe upon anyone's copyright.

If the submission contains material for which you do not hold copyright, you represent that you have obtained the unrestricted permission of the copyright owner to grant the University of Glas-

gow the rights required by this license, and that such third-party owned material is clearly identified and acknowledged within the text or content of the submission.

IF THE SUBMISSION IS BASED UPON WORK THAT HAS BEEN SPONSORED OR SUPPORTED BY AN AGENCY OR ORGANIZATION OTHER THAN THE UNIVERSITY OF GLASGOW, YOU REPRESENT THAT YOU HAVE FULFILLED ANY RIGHT OF REVIEW OR OTHER OBLIGATIONS REQUIRED BY SUCH CONTRACT OR AGREEMENT.

The University of Glasgow will clearly identify your name(s) as the author(s) or owner(s) of the submission, and will not make any alteration, other than as allowed by this license, to your submission.

Załącznik 5

Licencja sieciowa repozytorium Edinburgh Research Archive (Site License)

EDINBURGH RESEARCH ARCHIVE - DEPOSIT AGREEMENT

License granted by Theo Andrew (theo.andrew@ed.ac.uk) on 2003-11-05T12:55:03Z (GMT):

COVERED WORK

I would like to deposit my material in the University of Edinburgh ePrints Service-Edinburgh Research Archive (ERA). Research referred to below as „Work” is covered by this agreement and when I deposit my Work in the future, whether personally or through an assistant or other agent, I agree to the following:

NON-EXCLUSIVE RIGHTS

Rights granted to ERA through this agreement are entirely non-exclusive. I am free to publish the Work in its present version or future versions elsewhere. I agree that ERA may, without changing content, translate the Work to any medium or format for the purpose of secure storage.

DEPOSIT IN ERA

I understand that work deposited in ERA will be accessible to a wide variety of people and institutions-including automated agents-via the World Wide Web.

I understand that once the Work is deposited, a citation to the Work will always remain visible, although the author retains the right to update the Work. Removal of the item can be made after discussion with ERA administrators.

I AGREE AS FOLLOWS:

That I have the authority of the authors to make this agreement, and to hereby give ERA the right to make available the Work in the way described above. That I have exercised reasonable care to ensure that the Work is original, and does not to the best of my knowledge infringe upon anyone's copyright.

Załącznik 6

Licencja użytkownika repozytorium Edinburgh Research Archive (User License)

License granted by Theo Andrew (theo.andrew@ed.ac.uk) on 2006-12-04T13:28:21Z (GMT)

Use Licence

Attribution-NonCommercial-ShareAlike 1.0. You are free: to copy, distribute, display, and perform the work, to make derivative works.

Under the following conditions: Attribution. You must give the original author credit. Non-Commercial. You may not use this work for commercial purposes. Share Alike. If you alter, transform, or build upon this work, you may distribute the resulting work only under a license identical to this one.

For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work. Any of these conditions can be waived if you get permission from the author. Your fair use and other rights are in no way affected by the above.

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike License. To view a copy of this license, visit:

URL (human-readable summary): <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/1.0/>

URL (legal code): <http://creativecommons.org/worldwide/uk/translated-license>

Załącznik 7

Umowa autorska repozytorium German Medical Science (Author's Contract)

§ 1 Subject Matter of the Contract.

The subject of this contract is the submitted work of the author under the title:

The author insures that he alone is authorized to dispose over the rights of use on his work promoted by copyright and that hitherto he made no legal concessions that oppose to the provisions of this contract. This also applies to the standard texts or master illustrations supplied by the author and whose rights of use he holds. If he offers the portal German Medical Science standard texts or master illustrations for which this does not apply, or where it is uncertain if this applies, then he has to inform the portal German Medical Science about it and about all recognizable legally relevant facts known to him. As soon as the portal German Medical Science assigns the author with the procurement of other standard texts or master illustrations, it requires a special agreement.

The author is obligated to point out to the portal German Medical Science in writing if the work includes interpretations from persons or incidents with which the risk of an infringement of personal rights is connected

§ 2 Rights.

The author transfers to the portal German Medical Science the basic right of duplication and circulation of machine readable data media and their safeguard media.

The author transfers to the portal German Medical Science the right to electronic storage in databases and web pages, to make available to the public for individual requests and display on the monitor.

The author transfers to the portal German Medical Science the right for the translation into the English language.

The author transfers to the portal German Medical Science the right to Print-on-Demand-Production.

If the portal German Medical Science is entitled to process the work or to have it processed, then impairments which are suitable to endanger the intellectual and personal rights of the author on the work are to be omitted.

The portal German Medical Science grants an online-access-right to the author pertaining to his work that is stored in the database.

§ 3 Contractual Obligation.

The work will first appear exclusively in electronic form, subsequent changes of the form of the first edition require the author's agreement.

The portal German Medical Science is obligated to duplicate, circulate and adequately campaign for the work in the form specified in section 1.

§ 4 Fee.

The author does not receive a fee for his work.

§ 5 Author Designation, Copyright-Note.

The portal German Medical Science is obligated to appropriately identify the author as originator of the work.

The portal German Medical Science is obligated to attach the copyright note with the publication of the work in the sense of the Universal Copyright Convention.

§ 6 Final Clause.

If not regulated by this contract, the general legal provisions of law of the Federal Republic of Germany apply. The invalidity or inefficacy of individual regulations of this contract does not affect the validity of the remaining regulations. The parties are then obligated to replace the deficient regulation by such a regulation whose economic and legal sense comes closest to that of the regulation to be replaced.

Exemption from Liability**Contents of the Online Offer**

Liability claims against the portal German Medical Science, that refer to damages of material or immaterial nature, by which the use or non-use of the information offered resp. through whose use erroneous or incomplete information has been caused, are basically excluded providing no proven deliberate or gross negligence exists on the part of the portal German Medical Science. All offers are non-binding and noncommittal. The portal German Medical Science reserves the right expressly to change and to amend parts of the pages or the entire offer without prior notice.

References and Links

With direct or indirect references to external internet pages („Links“) that do not lie within the responsibility of the portal German Medical Science, liability would solely take effect in cases in which the portal German Medical Science has knowledge of the contents and in which it was technically reasonable and possible for the portal German Medical Science to prevent usage of illegal contents.

The portal German Medical Science hereby expressly affirms that illegal contents were not recognizable on the pages at the time the links were set. The portal German Medical Science has no influence on the current and future design, the contents or the authorship of the linked pages. Therefore, the portal German Medical Science disassociates itself hereby expressly from all the contents of all linked pages that were changed after the link was set. This conclusion applies for links that were set within the own internet offer and references, as well as for external entries in the Guest Book furnished by the portal German Medical Science, discussion forums and mailing lists. For illegal, erroneous or incomplete contents and especially for damages that arise from the use or non-use of such information at hand, the party tending the page that has been referred to is solely responsible, not he who merely refers to links in the respective publication.

Copyright and Trademark Law

The portal German Medical Science endeavours to observe the copyright laws of the graphics, sound files, video sequences and texts used in all publications, to utilize the self-provided graphics, sound files, video sequences and texts or to resort to license-free graphics, sound documents, video sequences and texts.

All of the offers specified within the internet and brands and trademarks protected by third parties are subject without reservation to the provisions of the Trademark Law now in effect and to the Right of Possession of the registered owner. However, do not draw the conclusion that the brandnames are protected by rights of third parties through mere mentioning alone.

Legal Force of this Non-Liability

This non-liability is to be considered a part of the internet offer wherefrom this page was referred. If parts of or individual wordings of texts do not, no longer or no longer fully correspond to the prevailing legal situation, the remaining parts of the document remains unaffected in its contents and its validity

Załącznik 8

Klauzula prawa do udostępniania dzieła w repozytorium Rotterdam Electronic Publishing

Dear Sir, madam

I have signed the contract as enclosed. However, I want to make a restriction.

My employer, the Erasmus Universiteit Rotterdam, asks me to provide the Institutional Repository of the University with the corrected final draft of my article at the time of sending this draft to the publisher.

I therefore want to retain the right to send this final corrected draft to the IR for them to make available full text for online consultation. A link will be made to the published version in your periodical...

If this restriction causes you serious problems, I request you to send me your objections in writing within one month of receiving this letter. This will enable me to discuss these with my employer. If I have not heard from you within that time I will assume that you have no objections. I trust that you will always find ways to make publication of my article in your periodical possible.

Załącznik 9

Wzór listu do wydawcy, zawierający prośbę o wyrażenie zgody na zamieszczenie tekstu
w repozytorium Universiteit Van Amsterdam

The undersigned requests permission to make

[title and other bibliographic data of publication]

electronically available via *UvA Dissertations Online*: <http://dare.uva.nl/dissertations>.

The above-mentioned publication is the result of my research and part of the thesis I hope to defend at the Universiteit van Amsterdam on [date].

UvA Dissertations Online makes the electronic versions of theses defended at the Universiteit van Amsterdam worldwide available and safely stores them for future use.

If I have not received an answer to this request within three weeks of sending it, I shall assume permission has been granted.

Licencja niewyłączna na publikację utworu w repozytorium cyfrowym Universiteit Van Amsterdam
License agreement for entering your dissertation into the academic archive (UvA Dissertations Online) of the Universiteit van Amsterdam

License agreement for non-exclusive publication of dissertation in digital form. In accordance with the supplement to Article 27a of the General PhD Regulations of the Universiteit van Amsterdam.

The PhD candidate:

consents to the global distribution of his/her dissertation in digital form. This distribution is non-exclusive;

declares that the dissertation is his/her own work;

declares that the electronic version is identical to the printed publication as regards content and that it contains all components that for technical and/or logistical reasons are not included in the printed publication (e.g., CDs, video);

declares that, to the best of his/her knowledge, the dissertation does not infringe in any way on the intellectual property rights of others;

declares that any transfer of his/her intellectual property rights to the dissertation to a third party will stipulate that such party will uphold the license and assume this agreement;

grants the license in question indefinitely;

declares to relinquish the right to terminate this license by means of abrogation or dissolution;

declares, with regard to any contribution that is based upon work that was sponsored or subsidised by any institution or organisation other than the university, that he/she has fulfilled all obligations imposed by this sponsor, institution or organisation with regard to publication;

declares that he/she has the right to grant permission as specified in this agreement, subject to any exceptions that are specified or have been added in response to the exceptions that are specified in Points 4 or 5 on the following page.

The Universiteit van Amsterdam:

declares that the license will not be transferred to any third party;

declares to have received the digital copy of the dissertation;

shall transform the dissertation into other file formats or into other media with the goal of ensuring future digital accessibility and declares that any such transformation will be accomplished without tampering with the contents;

shall make and keep one or more reserve copies of this dissertation with a view to the security and preservation of the files;

shall, in the case that the publisher objects to the expiration of the embargos that are noted on the following page, protect the PhD candidate from any damage claims that the publisher might make in this regard.

exceptions to the license agreement for non-exclusive publication of dissertation in digital form

1. He/she possesses no intellectual property rights or only partial intellectual property rights with regard to the materials that are contained in chapter(s) _____. He/she is fully authorised by the person entitled to grant this license to the Universiteit van Amsterdam regarding these materials. The materials in question and their origins are clearly noted in the text or contents of these chapters.

2. The materials that are contained in Chapter(s) _____ have been or will be submitted for publication within twelve months. In anticipation of acceptance, these materials must be placed under embargo for (*choose one*) six months/one year.

Should they be accepted for publication, he/she shall submit a copy of any agreements that have been made with the publisher to the Universiteit van Amsterdam, to the attention of the University Library, Attn. Barbara Delchot, PO Box 19185, 1000 GD Amsterdam or by fax at ++ 31 20 525 2311.

3. The materials that are contained in Chapter(s) _____ have been published or have been accepted for publication by a publishing company. The agreements that have been made with the

publisher (a copy of which is attached) necessitate placing these materials under embargo for (choose one) six months/one year.

4. In the event and to the extent that agreements necessitate, the embargo may be extended once, one year after the date of presentation, for a maximum period of one year. A written request, addressed to the Librarian of the Universiteit van Amsterdam, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, must be attached to this agreement. Should the agreements that have been made with the publisher render it desirable to place these materials under embargo for a period of two years following the date of presentation, a copy of the contract with the publisher must also be attached to this license agreement.

5. Should agreements render it desirable to place these materials under embargo for a period exceeding two years after the presentation date, the Doctorate Board of the Universiteit van Amsterdam shall establish a reasonable length for the embargo, in consideration of the agreements that have been made with the publisher (a copy of which is attached) and in consideration of any further information from the PhD candidate in this regard. A written request, stating the reasons upon which it is based, must be submitted to the Secretariat of the Doctorate Board, PO Box 19268, 1000 GG Amsterdam.

Dissertation title:

Date PhD Ceremony:

PhD candidate Universiteit van Amsterdam
on behalf of the Board of Governors

Name: Name:

Signature: Signature:

Place, date: Place, date:

PhD Candidate

Name:

Work address:

Telephone:

Home-address:

Telephone:

E-mail:

Faculty:

Research Institute:

Additional information

Keywords (do not use very general terms)

THE COMPLETED AND SIGNED LICENSE AGREEMENT FOR NON-EXCLUSIVE PUBLICATION OF DISSERTATION IN DIGITAL FORM, INCLUDING ALL SUPPLEMENTARY INFORMATION SHOULD BE SUBMITTED TO:

Universiteitsbibliotheek van de UvA
t.a.v. Barbara Delchot
Postbus 19185
1000 GD Amsterdam

The digital version of the dissertation may be submitted on either CD or DVD to the address that is listed above or by e-mail to the following address: dissertaties@uva.nl.

BARBARA SZCZEPAŃSKA

Lovells H. Seisler Law Office

e-mail: barbara.szczepanska@lovells.com

RULES FOR PUBLISHING DIGITAL OBJECTS IN EUROPEAN
REPOSITORIES. COPYRIGHT ISSUES

KEYWORDS: Copyright. Digital repositories. Access licenses. Creative Commons. Open Access. Great Britain. Germany. Netherlands.

ABSTRACT: The author presents rules for publishing and accessing digital objects in selected British, German and Dutch repositories. She draws special attention to copyright issues, in particular to methods of licensing access to content, such as license agreements and Creative Commons licenses, and discusses rules for Open Access publishing. The article is supplemented with an extensive list of model license agreements.

Artykuł wpłynął do redakcji 5 lutego 2007 r.

KARINA NABIAŁCZYK

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: nabialczyk@liber.ibi.uni.wroc.pl

ORGANIZACJA ZDALNEGO DOSTĘPU DO LICENCJONOWANYCH ELEKTRONICZNYCH ZASOBÓW INFORMACJI W BIBLIOTEKACH POLSKICH UCZELNI WYŻSZYCH

Karina Nabiałczyk jest absolwentką Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, obecnie na drugim roku studiów doktoranckich Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Jej zainteresowania badawcze to elektroniczne źródła informacji oraz bibliometria. Dotychczas wraz z E. Iłską i M. Waleńską opublikowała rozprawę: *Zagraniczne bazy danych na CD-ROM-ach w Polsce. Próba analizy*. W: *Oblicza kultury książki: Prace i studia z bibliologii i informacji naukowej* (Wrocław, 2005).

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki akademickie. Zasoby elektroniczne. Zdalny dostęp. Oprogramowanie. Metody udostępniania

ABSTRAKT: Artykuł prezentuje problematykę przemian w dostępie do elektronicznych źródeł informacji w polskich bibliotekach akademickich. Szczególną uwagę kładzie na usługę zdalnego dostępu. Przedstawiono podstawową terminologię związaną z tym zagadnieniem: zdalny dostęp, licencjonowane źródła informacji, zdalny użytkownik. Zaakcentowano wkład zachodniego bibliotekarstwa w rozwój zdalnego nauczania i rozwój zdalnych usług oferowanych przez biblioteki. Omówiono badania ankietowe przeprowadzone w bibliotekach polskich uczelni na temat usług zdalnego dostępu. Scharakteryzowano wynikające z badań, dominujące typy zdalnego dostępu: komercyjne oprogramowanie: HAN, Onelog; zdalny dostęp poprzez serwery proxy; usługi uwierzytelniania na przykładzie Biblioteki UMK w Toruniu; indywidualną rejestrację tzw. dostęp na hasło.

Usługi biblioteczne dostępne przez WWW mają swoje korzenie w zachodnim bibliotekarstwie. Szczególne zasługi w zakresie ich automatyzacji przypisuje się bibliotekarstwu amerykańskiemu. Szerokie możliwości technologiczne i odpowiednia infrastruktura pozwoliły wprowadzić w życie zdalne usługi dla czytelników na długo przed polskimi próbami. Współczesny użytkownik biblioteki akademickiej coraz częściej nastawiony jest na zaspokajanie swoich podstawowych potrzeb poprzez wykorzystanie WWW. Wykonuje w ten sposób wiele czynności: wysyła swoją aplikację (CV) pocztą

elektroniczną, książki kupuje w internetowej księgarni, a rachunki płaci poprzez usługi bankowości elektronicznej.

USŁUGI ONLINE

W Polsce intensywna automatyzacja bibliotek rozpoczęła się w latach dziewięćdziesiątych XX w. i trwa do dziś. Dzięki niej i szerokiemu zastosowaniu Internetu biblioteki wpisują się w powszechny nurt realizowania e-usług, czyli usług dostępnych online. Już od wczesnych lat dziewięćdziesiątych XX w., w światowym bibliotekarstwie zaznaczyły się kierunki działalności oparte na gamie usług związanych ze zdalnym dostępem do biblioteki (e-usługi, usługi online, usługi wirtualne): począwszy od możliwości odwiedzenia strony domowej biblioteki i skorzystania z katalogu OPAC, poprzez dostęp do elektronicznych źródeł informacji czy wirtualne informatorium, aż po najświeższe nurty, tj. usługi informacyjne w czasie rzeczywistym realizowane przez chat czy komunikator (Derfert-Wolf, 2006). Zmiany technologiczne dają okazję, by przemyśleć na nowo, czym są usługi biblioteczne i jak są użytkownikom zapewniane. W związku z tym nasuwa się pytanie o to, gdzie się kończą „mury biblioteki”, a gdzie zaczyna „środowisko użytkownika”¹.

Biblioteki różnego typu (nie tylko uczelniane) robią bardzo wiele, aby zachęcić e-klienta do korzystania z ich usług, a następnie go zatrzymać. Usługi te muszą być zatem coraz bardziej przyjazne, innowacyjne i prowadzić do zaspokojenia przez serwis biblioteczny bardzo zróżnicowanych potrzeb użytkowników. Biblioteki muszą uczyć się marketingu od dużych firm skupionych na jak największej dostępności i efektywności usług dla klientów. Atrakcyjna strona WWW, oferująca świetny e-serwis, zachęcająca użytkowników do powrotu – to największe wyzwania „cyfrowej bibliotecznej ekonomii”. Czynnikiem przyciągającym użytkowników do bibliotek, szczególnie naukowych, staje się ostatnio organizacja zdalnego dostępu do elektronicznych źródeł informacji (Puacz, 2002).

PRZEMIANY W DOSTĘPIE DO ELEKTRONICZNYCH ŹRÓDEŁ INFORMACJI

Przedmiotem rozważań jest problem zapewniania użytkownikom dostępu do elektronicznych źródeł informacji. W ujęciu historycznym dostęp kształtował się tak, jak pozwalały możliwości finansowe i technologiczne polskich bibliotek: od dostępu do baz na różnych nośnikach, jak dyskietki czy płyty CD-ROM w dostępie jednostanowiskowym, po serwisy online oferowane przez WWW. Do tych usług jesteśmy już przyzwyczajeni, są bowiem oferowane od dobrych kilku lat. Natomiast od niedawna dopiero następują ważne zmiany w organizacji dostępu do zasobów elektronicznych, szczególnie jeśli chodzi o dostęp online do baz danych i czasopism elektronicznych. Najważniejsza z nich dotyczy korzystania z tychże e-zasobów niezależnie od miejsca przebywania użytkownika.

¹ Pytanie takie stawia Rose Nelson w artykule, który powstał na bazie „Top Technology Trends discussion at the American Library Association Annual Conference 2005” (Nelson, 2005).

Przez długi czas użytkownik ze względu na rodzaj dostępu (początkowo był to wsadowy dostęp ze stanowisk lokalnych w oddziałach informacji), chcąc osobiście wyszukiwać informacje, był zmuszony do fizycznego przebywania w miejscu przechowywania i użytkowania nośnika z bazą na nim umieszczoną. Większą swobodę w dostępie do źródeł elektronicznych dało wdrożenie sieciowego systemu rozpowszechniania danych zawartych na dyskach optycznych (Kozłara, 2000, s. 27-40). Systemy te nadal są wykorzystywane, chociaż z coraz mniejszą intensywnością. Można to prześledzić na podstawie statystyk Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, która prowadziła usługi poprzez system Infoware CD/HD w l. 2000-2005. Roczna statystyka wykorzystania go w BUW w 2000 r. wyniosła ponad 32 000 sesji (BUW, 2001), w 2001 r. – 57 568 odwiedzin (BUW, 2002), w następnym roku (2002) – 52 969 sesji (BUW, 2003), w 2003 – 37 600 odwiedzin (BUW, 2004), w 2004 – 23 043 sesji z wykorzystaniem baz danych na CD-ROM udostępnianych w sieci Uniwersytetu Warszawskiego (BUW, 2005a). Tendencja spadkowa wykorzystania sieciowego baz na płytach CD-ROM uzasadniona została w cytowanym ostatnim sprawozdaniu opublikowanym na stronie domowej BUW: „[...] w 2004 r. udostępniała pełnotekstowe czasopisma elektroniczne, a także bazy bibliograficzne i abstraktowe. Były one dostępne online bądź – w wypadku baz zapisanych na CD ROM-ach – w ogólnouczelnianej sieci ULTRANET. Do części baz danych posiadanych uprzednio wyłącznie w postaci CD ROM-ów zaprenumerowano dodatkowo dostęp online. [...] Utrzymała się – odnotowana już w 2003 r. – tendencja do spadku wykorzystania baz danych zapisanych na dyskach CD. Wzrosła natomiast do 152 719 ogólna liczba pobrań pełnych tekstów ze zbiorów dostępnych online, osiągając dla niektórych kolekcji przyrosty rzędu 60-70% (SwetsWise, Elsevier)” (BUW, 2005b). W sprawozdaniu z 2005 r. stwierdzono: „Utrzymała się – odnotowana już w 2004 r. – tendencja do spadku wykorzystania baz danych zapisanych na dyskach CD. Wzrosła natomiast do 205 002 ogólna liczba pobrań pełnych tekstów ze zbiorów dostępnych online. Należy podkreślić, że z powodu braku danych (m.in. nie podanych przez ICM) statystyka ta nie obejmuje liczby pobrań pełnych tekstów z zasobów Blackwell Synergy i JSTOR oraz częściowo ze Springer-Link. Odnotowana liczba pobrań z poszczególnych kolekcji objętych statystyką przedstawia się następująco: Elsevier – 101 151 (w 2004 r. – 111 367), EBSCO – 39 507 (w 2004 r. – 20 207), PROQUEST – 22 712 (w 2004 r. – 17 349), ACS – 22 039, Springer (dostęp przez ICM + SpringerLink) – 9126, portal Nature.com – 9142, Kluwer – 483” (BUW, 2006, s. 49-50). O zdalnym dostępie do zasobów elektronicznych wspomina się już w sprawozdaniu rocznym z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie z 2002 r. w pkt 1.5 *Infrastruktura Informatyczna. Tworzenie i Obsługa Lokalnych Baz Danych*. Relacjonowano tam, że „z punktu widzenia użytkowników najważniejsze znacznie miało uruchomienie usługi Remote Access Service (zdalny dostęp do licencjonowanych dla UW zasobów internetowych z komputerów domowych)” [...] (BUW, 2003).

W ostatnich latach podejmuje się wiele inicjatyw mających na celu zapewnienie użytkownikom swobodnego dostępu do zasobów wiedzy zapisanych w naukowych dokumentach (open access). Z drugiej jednak strony lobby „producentów wiedzy” ogranicza ten dostęp, oferując szeroką gamę bardzo wartościowych źródeł odpłatnie, po wykupieniu licencji. Biblioteki uczelni wyższych starają się, w miarę możliwości, przeważnie w ramach

konsorcjów, taki dostęp uzyskać. Generalnie, zapewniają dostęp do wydawnictw elektronicznych w ramach sieci uczelnianej (kontrola adresów IP). Ale co w sytuacji, kiedy użytkownik życzy sobie tego dostępu „tu i teraz”, czyli niezależnie od czasu i miejsca przebywania. Wyjaśnijmy kilka terminów charakterystycznych dla tego typu usług.

TERMINOLOGIA ZWIĄZANA ZE ZDALNYM DOSTĘPEM

Zdalny dostęp (ang. *remote access*) to komunikowanie się z geograficznie odległym systemem czy siecią niezależnie od miejsca przebywania użytkownika. Zalogowanie się użytkownika do sieci czy systemu poprzedza wpisanie przez niego autoryzowanej nazwy własnej i/lub hasła dostępu. Aby cała procedura mogła się odbyć, potrzebna jest odpowiednia infrastruktura techniczno-informatyczna. W polskich bibliotekach używa się określeń „zdalny dostęp”, „autoryzowany dostęp spoza sieci uczelnianej”, „dostęp z domowego komputera”.

Przez licencjonowane elektroniczne źródła informacji (ang. *electronic resources*) należy rozumieć komercyjne czasopisma elektroniczne, bazy danych i inne wydawnictwa elektroniczne (np. e-książki i elektroniczne wydawnictwa informacyjne), dostępne dla użytkowników dzięki podpisanym przez biblioteki (konsorcja) umowom licencyjnym z wydawcami (producentami) lub dystrybutorami tych źródeł. Wytyczne IFLA w sprawie zawierania umów licencyjnych zwracają uwagę także na dostęp do informacji elektronicznej:

„P10. Licencja powinna gwarantować dostęp wszystkim użytkownikom afiliowanym przy licencjobiorcy – czy to instytucji, czy to konsorcjum, bez względu, czy znajdują się oni w siedzibie licencjobiorcy, czy poza nią.

P12. Licencja powinna gwarantować dostęp z geograficznie oddalonych serwerów, jeżeli stanowią one część organizacji licencjobiorcy.

P13. Dostęp zdalny powinien odbywać się za pomocą interfejsu opartego na WWW, przyjaznego dla użytkownika.

P16. Zasoby dostępne zdalnie z serwera dostawcy powinny być udostępniane przez 24 godziny, z odpowiednią obsługą „help” lub serwisową, z wyjątkiem krótkich, zaplanowanych przerw, ogłaszanych bibliotekom-klientom, z odpowiednim wyprzedzeniem. Za nieprzestrzeganie rygorów dotyczących serwisu mogą być nakładane kary” (IFLA’s CLM, 2002).

Jeśli idzie o zasady licencjonowania elektronicznych źródeł informacji, umowy licencyjne określają szczegółowo „upoważnionego (autoryzowanego) użytkownika, autoryzowane miejsca oraz autoryzowane komputery” (Drabek i Koziara, 2005).

Biblioteki swoje starania kierują na zaspokojenie potrzeb informacyjnych coraz większej liczby zdalnych użytkowników. Angielskie *remote user* czy *e-patron* (e-klient) już od kilku lat funkcjonuje w anglojęzycznym piśmiennictwie bibliotekarskim. Teoretycznie, zdalny użytkownik to każdy użytkownik biblioteki, używający komputera (jakiegokolwiek komputera z dostępem do sieci, gdziekolwiek i w dowolnym czasie) w celu uzyskania dostępu do zapewnionych przez bibliotekę źródeł i usług². Można mówić

² Jak stwierdza np. L. M. Moyo: „Developments in technology now make it possible for library patrons to access the library’s electronic resources remotely. A library patron may be a student taking

o nowej generacji użytkowników, którzy nigdy nie poznali „świata bez komputerów”. Żądają oni łatwego w obsłudze (ang. *user friendly*) dostępu do e-zasobów dwadzieścia cztery godziny na dobę, siedem dni w tygodniu, bez względu na ich (użytkowników) lokalizację.

Użytkownik, korzystając z każdej opcji dostępu zdalnego, ma obowiązek wypełnić odpowiedni formularz rejestracyjny oraz zapoznać się z obwarowaniami regulaminu, mającymi ścisły związek z umową licencyjną między producentem baz a biblioteką (konsorcjum bibliotek), zaakceptować go i postępować zgodnie z wytycznymi. Oznacza to, że hasła dostępu i inne wytyczne z tym związane, nie będą udostępniane osobom trzecim, oraz że źródła nie będą wykorzystywane do celów innych niż naukowe lub dydaktyczne. Biblioteka, przyjmując na siebie rolę licencjobiorcy, ma za zadanie zgromadzić informacje o tych użytkownikach, którzy stają się od tego momentu użytkownikami autoryzowanymi (ang. *authorised users*).

ZACHODNIE WZORCE

W krajach zachodnich – szczególnie w Stanach Zjednoczonych, od kilku dobrych lat uwaga silnie skoncentrowana jest na potrzebach użytkowników bibliotek, którzy wirtualnie korzystają z ich zasobów. W szkołach wyższych powszechne jest organizowanie zdalnego dostępu do uczelnianych źródeł informacji. Szeroko rozpowszechniona jest idea uczenia na odległość, zdalnego nauczania za pomocą sieci (ang. *e-learning, distance learning*). Biblioteki mają wspomagać ten proces poprzez zapewnienie różnym kategoriom użytkowników – przebywającym w danym momencie w uczelni, jak i będącym poza nią – równoprawnego dostępu do źródeł informacji. Powszechny staje się więc zdalny dostęp do zasobów elektronicznych bibliotek, tzw. dostęp spoza sieci uczelnianej (ang. *remote access to library electronic resources, off-campus access*). Tę tendencję oraz żywe zainteresowanie tą tematyką poświadczają cyklicznie organizowane konferencje, z których jedna odbyła się w 2006 r. już po raz dwunasty pod nazwą „Off-Campus Library Services Conference” (Frederiksen, 2006), a kolejna odbędzie się po raz siódmy w 2007 r. pod nazwą „Libraries Without Walls 7: Exploring «anytime, anywhere» delivery of library services” (CERLIM, 2007).

W przeciwieństwie do wielu polskich bibliotek, które niedostatecznie aktywizują użytkowników i mało atrakcyjnie i czytelnie (lub wcale) informują o możliwościach dostępu do informacji, biblioteki na Zachodzie czynią to na wiele sposobów. Oto kilka pozytywnych przykładów propagowania czy promowania dostępu do bibliotecznych e-zasobów: linki z informacjami na głównej stronie biblioteki³, oferty szkoleń skierowane do pracowników

distance education courses, and based in a remote country or it may be a student who is working within the library building and wishes to access library resources to do his/her assignment. In either case, libraries aim to provide barrier-free access to networked resources for both local and remote users” (Moyo, 2002, p. 53).

³ Dobry przykład daje jednak strona domowa Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej, gdzie umieszczono w centralnym miejscu czerwony link o czytelnej nazwie „DOSTĘP Z KOMPUTERÓW DOMOWYCH”. Podobne rozwiązanie zastosowano na stronie Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej w Katowicach.

uczelni, gotowe instrukcje (z możliwością wydruku), informacja obok każdego serwisu o ewentualnej możliwości zdalnego dostępu⁴, newsletter przesyłany do pracowników uczelni, promocja serwisu podczas szkoleń bibliotecznych wśród studentów (Brock i Justice, 2001).

ZDALNY DOSTĘP W BIBLIOTEKACH POLSKICH UCZELNI. BADANIA ANKIETOWE

Na przykładzie polskich publicznych uczelni wyższych zbadano, ile funkcjonujących w nich bibliotek oferuje usługi zdalnego dostępu i w jakim zakresie. Zapytanie takie zostało wysłane 16 marca 2006 r. do 79 bibliotek uniwersytetów, politechnik, akademii medycznych, rolniczych, ekonomicznych, pedagogicznych, wychowania fizycznego, uczelni teologicznych, wojskowych, głównie do oddziałów informacji naukowej. Odpowiedzi na zapytanie udzieliło ok. 50% (40 bibliotek) pytaných instytucji. Dane o udostępnianiu zasobów elektronicznych i stosowanych narzędziach uzyskane w wyniku ankiety poddano weryfikacji na podstawie witryn bibliotek w styczniu 2007 r.

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że w polskich bibliotekach akademickich zapewnianie dostępu do zasobów elektronicznych stało się już właściwie normą. Wszystkie badane biblioteki oferują w różnym zakresie dostęp do baz danych i czasopism elektronicznych w oddziałach informacji naukowej oraz w uczelnianej sieci komputerowej. Natomiast 24 biblioteki, tj. 60% badanych, wskazało, że jedną z opcji jest określona forma zdalnego dostępu. Spośród tych, które go nie oferowały, wyodrębniono grupę 11 bibliotek (ok. 27%), w których zapotrzebowanie na takiego typu usługę było zgłaszane, oraz grupę 5 bibliotek (12,5%), gdzie nie zgłaszano takiego zapotrzebowania.

W celu poszerzenia, uzupełnienia i aktualizacji badań przeanalizowano także strony domowe bibliotek. Na podstawie otrzymanych odpowiedzi oraz oglądu stron domowych bibliotek ustalono, że 46 bibliotek uczelni wyższych w Polsce⁵ proponuje, w nierównym zakresie, różne opcje zdalnego dostępu spoza sieci uczelnianej. Po uzyskaniu odpowiedniego zapisu w umowie licencyjnej zawartej z dystrybutorem lub producentem bazy (serwisu), można uzyskać dostęp na trzy zasadnicze sposoby. Pierwszy typ zdalnego dostępu organizowany jest za pomocą komercyjnego oprogramowania, drugi – poprzez własne narzędzia informatyczne, m.in. serwery proxy lub centralną usługę uwierzytelniania. Najliczniej wykorzystywaną trzecią metodę stanowią opcje zdalnego dostępu organizowane wyłącznie w drodze bezpośredniego porozumienia z wydawcą czy dystrybutorem serwisu, czyli w ramach tzw. rejestracji indywidualnego dostępu.

⁴ Nie każdy komercyjny serwis, baza, czasopismo elektroniczne czy inne wydawnictwo informacyjne może być udostępnione w zdalnym dostępie. Często jest to obwarowane umową licencyjną czy możliwościami technicznymi. Dobrą ilustracją informowania o możliwości zdalnego korzystania z zasobów elektronicznych jest strona domowa Biblioteki Głównej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

⁵ Według stanu zweryfikowanego w styczniu 2007 r.

KOMERCYJNE OPROGRAMOWANIE

Na rynku producentów aplikacji, organizujących zarządzanie zdalnym dostępem do źródeł elektronicznych, funkcjonują w polskich bibliotekach uczelni wyższych dwie firmy H+H Software GmbH oraz Info Technology Supply.

System HAN (Hidden Automatic Navigator) firmy H+H Software GmbH został zainstalowany w 9 bibliotekach uczelnianych. HAN działa w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Medycznego w Łodzi, bibliotekach Akademii Ekonomicznej w Krakowie i Akademii Ekonomicznej Poznaniu, Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotece Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, w bibliotekach Politechniki Warszawskiej i Politechniki Poznańskiej. Testowany jest w bibliotekach Politechniki Gdańskiej i Krakowskiej⁶. W folderze reklamowym producent informuje, że: „HAN stawia sobie za zadanie zarówno udogodnienie pracy bibliotekarza, jak i ułatwienie użytkownikowi dostępu do elektronicznych źródeł danych”⁷. Zaletą systemu z perspektywy użytkownika, jest to, iż zezwala na dostęp do informacji, którymi biblioteka dysponuje, niezależnie od lokalizacji komputera.

Z kolei system Onelog firmy Info Technology Supply został wdrożony w dwóch ośrodkach akademickich: w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach oraz na Politechnice Wrocławskiej. Jest to system zarządzania elektronicznymi zasobami wiedzy. Jedną z jego cech, ważnych z punktu widzenia użytkownika, jest to, że „[użytkownik] loguje się tylko raz, po czym automatycznie jest sprawdzana jego tożsamość i nadane uprawnienia do korzystania ze wszystkich potencjalnie dostępnych dla niego zasobów chronionych hasłami bez zdradzania informacji o kodach dostępu. Użytkownik, niezależnie, gdzie przebywa, ma dostęp do chronionych kontrolą IP baz online”. W informacji o produkcie dalej czytamy: „Onelog to system, który umożliwia użytkownikom przezroczyste łączenie się z zasobami online. Został tak zaprojektowany, by łączył się z danym zasobem w sposób najbardziej odpowiedni dla lokalizacji użytkownika i uzgodnień dotyczących sposobu dostępu poczynionych z dostawcami zasobów internetowych. Onelog zapewnia łączenie użytkowników zarówno z zasobami uwierzytelnianymi na podstawie adresów IP, jak i na podstawie haseł”⁸.

SERWER PROXY

Oprócz komercyjnego oprogramowania, zdalny dostęp mogą zapewnić użytkownikom własne narzędzia informatyczne biblioteki, w tym przypadku serwer proxy, czyli tzw. serwer pośredniczący. Jest to serwer z odpowiednim oprogramowaniem, które przeprowadza określone operacje (nawiązywanie połączenia) w imieniu użytkownika. Serwer proxy jest

⁶ Według stanu zweryfikowanego w styczniu 2007 r.

⁷ Z. Szarejko: Aw: *Zapytanie w sprawie systemu HAN*. Do: Karina Nabiałczyk. 19.01.2006, 17:07. Korespondencja osobista. Materiały reklamowe otrzymane pocztą elektroniczną od przedstawiciela H+H Software GmbH.

⁸ Informacja o produkcie ze strony producenta programu Info Technology Supply. [Dostęp: 29.11.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.its.com.pl/index.php?s=11>>. Zob. też. (Kozłara, 2006, s. 259-276.). Tutaj autor przytacza tylko jedną z opcji zdalnego dostępu poprzez narzędzie ONELOG.

komputerem znajdującym się w bibliotece, dzięki któremu użytkownicy mogą połączyć się z Internetem. Ten serwer działa jako pośrednik między zdalnymi użytkownikami a serwerami baz danych, które biblioteka udostępnia. Zdalni użytkownicy łączą się poprzez serwer proxy, który „podaje” informację tam i z powrotem, od użytkowników do baz producentów, umożliwiając korzystanie z niej tak, jakby użytkownicy pracowali na komputerach o upoważnionych numerach IP w bibliotece, a nie w swoich biurach czy domach. To „oszukiwanie” serwerów producentów licencjonowanych e-zasobów dokonuje się oczywiście za ich pełną wiedzą (Webster, 2002).

Wśród analizowanych bibliotek mających zdalny dostęp do e-zasobów niekwestionowanym liderem są biblioteki uczelni medycznych. Aż sześć uczelni zapewnia swojej kadrze i studentom dostęp poprzez serwer proxy. Natomiast z odpowiedzi i oglądu stron WWW wynika, iż wśród uniwersytetów tylko uczelnia wrocławska wdrożyła taki typ dostępu w grudniu 2006 r. Uruchomiono dostęp tylko dla określonej grupy użytkowników (pracowników i doktorantów uczelni), co jest bardzo często praktykowane przez biblioteki akademickie, a uzależnione od zastrzeżeń w umowach licencyjnych. Dostęp poprzez serwer proxy odbywa się dzięki oprogramowaniu typu open source o nazwie Squid. Ta metoda zmusza użytkownika do zmiany ustawień przeglądarki internetowej. Biblioteka podaje szczegółowe instrukcje dla co najmniej kilku rodzajów popularnych przeglądarek, których potencjalnie użytkownik może używać (np. Opera, Mozilla Firefox, Internet Explorer).

USŁUGA UWIERZYTELNIANIA

Jednym z ciekawszych rozwiązań w dziedzinie rozwoju infrastruktury i narzędzi umożliwiających tworzenie jednolitego systemu dostępu do chronionych zasobów i usług jest Centralna Usługa Uwierzytelniania, wdrożona przez Uczelniane Centrum Informatyczne Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. W wyniku prac wdrożeniowych w maju 2005 r. uruchomiono system pojedynczego logowania (<http://login.umk.pl>), dający dostęp do podstawowych usług, m.in. umożliwia on wygodne korzystanie z zasobów udostępnianych w sieci UMK oraz poza nią, np. z komputerów domowych. Usługa dostępna jest tylko dla posiadaczy kont pocztowych na serwerach uczelni. System bazuje na oprogramowaniu CAS (Central Authentication Service) oraz PAPI⁹. System uwierzytelniania i autoryzacji korzysta z bazy LDAP¹⁰. Usługa ta przygotowana została także z myślą o potrzebach Biblioteki Uniwersyteckiej UMK, związanych z dystrybucją do pracowników i studentów praw dostępu do wykupionych licencji (m.in. do naukowych czasopism elektronicznych i elektronicznych gazet). Usługa została wdrożona w obrębie Uniwersytetu oraz w Bibliotece Medycznej UMK w Toruniu – Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy.

DOSTĘP „NA HASŁO”

Ostatnią z omawianych, najpowszechniejszą opcję zdalnego dostępu, stanowi tzw. rejestracja indywidualnego dostępu, potocznie nazywana „dostępem na hasło”. Jest to sposób organizowania zdalnego dostępu korzystny

⁹ O oprogramowaniu PAPI, zob. Hudomalj i Jauk, 2006.

¹⁰ Baza LDAP przechowuje informacje o użytkowniku związane z autoryzacją: informacje o statusie osoby na uczelni, o roku, kierunku studiów itp. (Górecka-Wolniewicz, 2005).

dla bibliotek, które borykają się z trudnościami finansowymi i nie stać ich na kosztowne oprogramowanie i sprzęt oraz utrzymanie odpowiedniego zaplecza IT z przeszkolonym personelem (Webster, 2002, p. 21-22). Z badań wynika, że 26 polskich bibliotek akademickich zorganizowało taki dostęp przynajmniej do jednego serwisu. W większości przypadków był to serwis EBSCO, dalej ProQuest, rzadziej ISI Emerging Markets. Istotne jest zatem, by przy negocjowaniu warunków umowy licencyjnej, zwrócić uwagę na odpowiedni zapis umożliwiający rozszerzenie dostępu do e-zasobów o zdalny dostęp autoryzowanym użytkownikom.

O innych rozwiązaniach informatycznych można się dowiedzieć z krótkiego opracowania Grzegorza Baklarskiego pt. *Sugestie dotyczące udostępniania baz danych na komputerach domowych pracowników lub studentów*, zamieszczonego na stronie Biblioteki Wirtualnej Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM) (Baklarski, 2006).

BIBLIOTEKI BRYTYJSKIE I „MYATHENS”

Odrębną grupę, proponującą zdalny dostęp do zasobów elektronicznych, stanowią Biblioteki Brytyjskie, działające w ramach British Council przy uniwersytetach w Gdańsku, Lublinie, Łodzi, Katowicach, Poznaniu, Szczecinie, Toruniu i Wrocławiu (Mikołajuk, 2006). Stali, zarejestrowani użytkownicy biblioteki mają dostęp do zasobów elektronicznych z jakiegokolwiek komputera z dostępem do sieci po zalogowaniu, tj. podaniu nazwy użytkownika i hasła na stronie MyAthens. Każdy korzystający musi podać własną nazwę użytkownika i hasło. Oprogramowanie MyAthens, utworzone przez firmę Eduserv, zarządza i kontroluje bezpieczeństwo dostępu do źródeł w sieci¹¹.

ZAKOŃCZENIE

W ocenie części bibliotekarzy przyczyną niewielkiego jeszcze wykorzystania zdalnego dostępu jest brak odpowiednich możliwości organizacyjno-prawno-ekonomicznych¹². W większości przypadków stwierdzono, iż „oczywiście, że byłoby takie zapotrzebowanie – tylko wiąże się to z dodatkowymi kosztami oraz dodatkowymi osobami, które miałyby się tym zajmować. Podkreśla się także, że każdy student i pracownik wolałby mieć dostęp z domowego komputera, studenci chcieliby dodatkowo, żeby artykuły z obcych języków były tłumaczone na język polski i żeby wszystkie znalezione artykuły były z pełnym tekstem”¹³. Trudno stwierdzić jednoznacznie, czy istnieje jeden optymalny sposób organizacji zdalnego dostępu, oraz który ze stosowanych w praktyce najlepiej spełnia te zadania.

¹¹ Zob. m.in. informacje o wdrożeniach systemu na świecie według organizacji oraz chronionych przez system źródeł informacji np. do serwisu EBSCO. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.athensams.net/>>. [Dostęp 10.01.2007]. Zob. też Hudomalj i Jauk, 2006, p. 65).

¹² G. A. Olszańska: Re: Zapytanie. Do: Karina Nabiałczyk. 23.03.2006, 08:02. Odpowiedź nadesłana z Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. (Obecnie posiadają już program HAN).

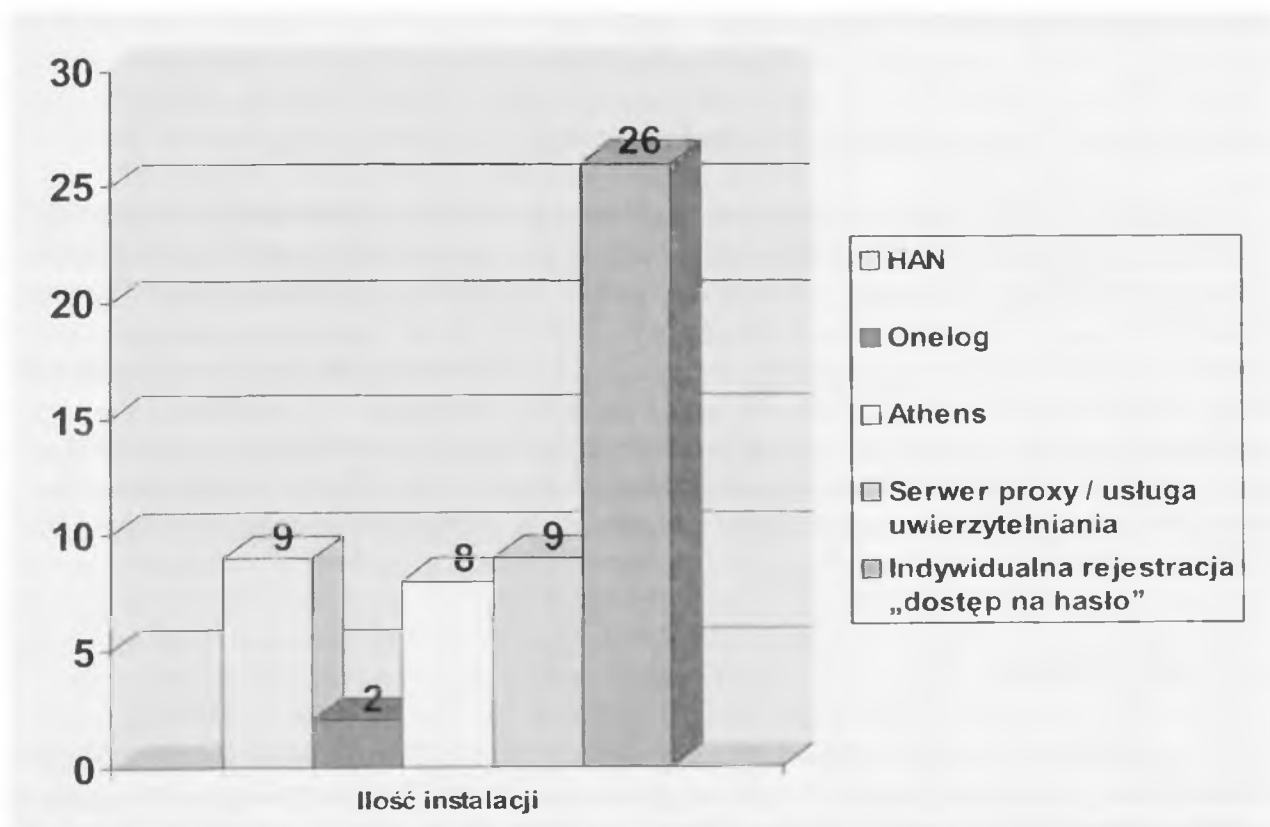
¹³ BG_OIN [BG_OIN@ALPHA.SGGW.WAW.PL]. Re: Zapytanie. Do: Karina Nabiałczyk. 20.03.2006, 12:13. Odpowiedź nadesłana z Biblioteki Głównej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Tabela 1 i rysunek 1 prezentują ilościową charakterystykę narzędzi zdalnego dostępu elektronicznego, wykorzystywanych w polskich bibliotekach, uzyskaną w wyniku przeprowadzonej analizy.

Tabela 1

Typy zdalnego dostępu oraz liczba instalacji. Stan na styczeń 2007

Typ	HAN	Onelog	Athens	Serwer proxy/ usługa uwierzytelniania	Indywidualna rejestracja „dostęp na hasło”
Liczba instalacji	9	2	8	9	26

Rys.1. Typy zdalnego dostępu oraz liczba instalacji. Stan na styczeń 2007

BIBLIOGRAFIA

- Baklarski, Grzegorz (2006). *Sugestie dotyczące udostępniania baz danych na komputerach domowych pracowników lub studentów* [online]. Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego – Biblioteka Wirtualna [dostęp: 15.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://vls.icm.edu.pl/homeuser/>>
- Brock, Sally; Justice, Sally (2001). Off-campus access: a case study of SouthBank University. *VINE: The Journal of Information and Knowledge Management Systems* [online], nr 2 (31) [dostęp: 14.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewPDF.jsp?Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/2870310205.pdf>>
- BUW (2001). *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2000. Roczna statystyka wykorzystania systemu Infoware CD/HD (załącznik 9)* [online]. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie [dostęp: 23.01.2006]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.buw.uw.edu.pl/bibliuw/sprawozdania/spr/Sprawozdanie_pliki/zalaczniki_2000.htm#z9>

- BUW (2002). *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2001. Roczna statystyka wykorzystania systemu Infoware CD/HD* (załącznik 9) [online]. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie; [dostęp: 25.01.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.buw.uw.edu.pl/bibluw/sprawozdania/spr2001/zal9.htm>>
- BUW. (2003). *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2002. Roczna statystyka wykorzystania systemu Infoware CD/HD* (załącznik 9) [online]. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie [dostęp: 25.01.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.buw.uw.edu.pl/bibluw/sprawozdania/spr2002/zalaczniki/zal9.htm>>
- BUW (2004). *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2003. Roczna statystyka wykorzystania systemu Infoware CD/HD* (załącznik 9) [online]. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie [dostęp: 25.01.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.buw.uw.edu.pl/bibluw/sprawozdania/spr2003/zal9.htm>>
- BUW (2005a). *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2004. Roczna statystyka wykorzystania systemu Infoware CD/HD* (tabela 13) [online]. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie [dostęp: 25.01.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.buw.uw.edu.pl/bibluw/sprawozdania/spr2004/tab1-15.htm>>
- BUW (2005b). *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2004. Rozdział 7. Udostępnianie zbiorów, informacja i dydaktyka* [online]. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie [dostęp: 25.01.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.buw.uw.edu.pl/bibluw/sprawozdania/spr2004/roz7.htm>>
- BUW (2006). *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2005. Rozdział 7. Udostępnianie zbiorów, s. 49-50* [online]. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie; [dostęp: 17.02.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.buw.uw.edu.pl/images/BUW_PDF/sprawozdanie/sprawozdanie2005.pdf>
- CERLIM (2007). *Libraries Without Walls 7: Exploring «anytime, anywhere» delivery of library services* [online]. Centre for Research in Library and Information Management (CERLIM) [dostęp: 07.01.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cerlim.ac.uk/conf/lww7/>>
- Derfert-Wolf, Lidia (2006). Elektroniczne usługi informacyjne typu pytanie – odpowiedź – światowe trendy i doświadczenia bibliotek. *Biuletyn EBIB* [online] nr 1 (71) [dostęp: 18.03.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2006/71/derfert.php>>
- Drabek, Aneta; Koziara, Andrzej (2005). Zasady licencjonowania elektronicznych źródeł informacji naukowej a systemy ochrony sieci komputerowych. *Biuletyn EBIB* [online] nr 5 (66) [dostęp: 18.06.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2005/66/drabek.php>>
- Frederiksen, Linda (2006). Off-Campus Library Services Conference: A Conference Report. *Library Hi Tech News* [online] nr 6 [dostęp: 15.01.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewPDF.jsp?Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/2390230606.pdf>>
- Górecka-Wolniewicz, Maja (2005). Zastosowanie mechanizmów jednokrotnego logowania i systemów autoryzacji użytkowników do obsługi dostępu do baz danych i chronionych zasobów danych. W: *Infobazy '2005 – bazy danych dla nauki: materiały konferencji, Gdańsk, 25-27 września 2005 r.* Pod red. A. Nowakowskiego. Gdańsk: Centrum Informatyczne Task, s. 183-189.
- Hudomalj, Emil; Jauk, Avgust (2006). Authentication and authorisation infrastructure for the mobility of users of academic libraries: An overview of developments. *Program: electronic library and information systems; Technical paper* [online] nr 1 (40) [dostęp: 15.12.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=/published/emeraldfulltextarticle/pdf/2800400105.pdf>>
- IFLA's Committee on Copyright and other Legal Matters (CLM) (2002). Zasady zawierania umów licencyjnych przyjęte przez IFLA. *Biuletyn EBIB* [online] nr 5 (34) [dostęp: 25.02.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/34/ifla.php>>

- Koziara, Andrzej (2000). Efektywne wykorzystanie potencjału baz danych rozpowszechnianych na nośnikach optycznych. W: *Elektroniczna biblioteka dzisiaj: efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych: materiały II Konferencji Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych, Katowice – Opole, 21-23 kwietnia 1999*. Pod red. B. Zajączkowskiej. Katowice: Wydaw. Uczelniane Akademii Ekonomicznej, s. 27-40.
- Koziara, Andrzej (2006). Rozpowszechnianie i udostępnianie baz danych. W: *Informacja Naukowa: rozwój, metody, organizacja*. Pod red. Z. Zmigrodzkiego. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 259-276.
- Mikołajuk, Lidia (2006). Elektroniczne bazy danych i ich miejsce w bibliotece XXI w. na przykładzie systemu Athens. W: *II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej „Biblioteki XXI w. Czy przetrwamy?” Łódź, 19-21 czerwca 2006 r.* [online] [dostęp: 06.01.2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/biblio21/poster_ref06>
- Moyo, Lesley M. (2002). Collections on the Web: some access and navigation issues. *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services* [online] nr 1 (26) [dostęp: 15.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://vls2.icm.edu.pl/pdflinks/07001700151015499.pdf>>
- Nelson, Rose (2005). The Future of Library Service. *Interface ALA* [online] nr 4 (27) [dostęp: 20.06.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ala.org/ala/asclapubs/interface/archives/contentlistingby/volume27/thefutureoflibraryservice/futureservice.htm>>
- Puacz, Jeanne Holba (2002). Catching (and Keeping!) E-Patrons. *Computers in Libraries* [online] nr 1 (22) [dostęp: 18 czerwca 2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=105&sid=1a725a3f-ec0e-4a0d-b64a-2497a39fb461%40sessionmgr108>>
- Webster, Peter (2002). Remote Patron Validation: Posting a Proxy Server at the Digital Doorway. *Computers in Libraries* [online] nr 8 (22) [dostęp: 17.03.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=4&hid=12&sid=1990c1eb-c678-4cbb-a10f-37ae840a0bfb%40sessionmgr103>>

KARINA NABIAŁCZYK

Institute of Information and Library Science

Wrocław University

e-mail: nabialczyk@liber.ibi.uni.wroc.pl

ORGANIZING REMOTE ACCESS TO LICENSED ELECTRONIC RESOURCES IN POLISH ACADEMIC LIBRARIES

KEYWORDS: Academic libraries. Electronic resources. Remote access. Software. Access methods.

ABSTRACT: The author discusses changes in access to licensed electronic resources in Polish academic libraries. She draws special attention to remote access service and presents basic related terminology, e.g.: remote access, licensed electronic resources, remote user. She emphasizes the contribution of Western librarianship to the development of distance learning and library remote services and discusses the results of the survey on remote access service carried out in Polish academic libraries. Finally, she discusses dominating, according to the survey results, types of remote access in Polish libraries: commercial software solutions (Han, Onelog); remote access via proxy servers; authentication services on the example of Toruń University Library; individual registration called “access with password”.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 9 lutego 2007 r.

ANNA SZCZEPAŃSKA

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

e-mail: aszczepanska@uw.edu.pl

PODSTAWOWE STRATEGIE WYSZUKIWANIA INFORMACJI I ICH WYKORZYSTANIE W PRAKTYCE

Anna Szczepańska jest doktorantką Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz pracownikiem Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Jest zatrudniona na stanowisku informatora dziedzinowego w dziale „Dzieła treści ogólnej. Bibliotekoznawstwo”. Specjalizuje się w zagadnieniach wyszukiwania informacji, w szczególności w systemach informacyjno-wyszukiwawczych dostępnych online.

SŁOWA KLUCZOWE: Strategie wyszukiwania informacji. Wyszukiwanie proste. Problemy wyszukiwawcze. Strategia formowania klas. Strategia kolejnych klas. Strategia podwójnych klas. Strategia pomnażania odwołań. Strategia indeksów cytowań. Instrukcje wyszukiwawcze. Bazy danych. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie.

ABSTRAKT: W artykule dokonano przeglądu strategii wyszukiwania stosowanych we współczesnych systemach informacyjno-wyszukiwawczych. Zaprezentowano sześć powszechnie używanych strategii: wyszukiwanie proste, strategię formowania klas, kolejnych klas, podwójnych klas, pomnażanie odwołań oraz indeksów cytowań. Przedstawiono właściwe dla każdej z tych strategii zasady prowadzenia wyszukiwań, zilustrowane przykładami kwerend przeprowadzonych w bazach danych dostępnych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, w odniesieniu do jakich problemów wyszukiwawczych użycie danej strategii powinno przynieść najlepsze efekty oraz z jakich mankamentów należy zadawać sobie sprawę przy ich stosowaniu.

WPROWADZENIE

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie strategii wyszukiwania, które mogą być efektywnie wykorzystywane we współczesnych systemach informacyjno-wyszukiwawczych dostępnych online. Wybrano sześć najpowszechniej stosowanych strategii, które zilustrowane zostały przykładami wyszukiwania¹. Dokonana analiza ma służyć wskazaniu, w jakich sytuacjach dana strategia może być użyteczna oraz ewentualnych mankamentów jej

¹ Wyszukiwania prezentowane w przykładach przeprowadzone zostały w oparciu o bazy danych, do których dostęp wykupuje Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie.

stosowania. Jednak przed omówieniem konkretnych strategii należy rozstrzygnąć kilka kwestii terminologicznych. Używany w artykule termin „strategia wyszukiwania” rozumiany jest jako przemyślany plan działań prowadzący do takiego sposobu zapisania problemu wyszukiwawczego, który pozwoli zidentyfikować maksymalną liczbę relewantnych dokumentów przy minimalnej liczbie operacji przeszukiwania systemu informacyjnego. Z kolei „taktyka wyszukiwania” zdefiniowana jest jako działanie przedsięwzięte w procesie wyszukiwania informacji, często mające charakter heurystyczny, którego celem jest uzyskanie zbioru relewantnych wyników².

W świetle tych rozróżnień terminologicznych może nasunąć się pytanie, czy słuszne jest używanie takich sformułowań, jak „strategia formowania klas” czy „strategia indeksów cytowań”. Skoro strategia rozumiana jest jako całość działań podejmowanych od momentu zaistnienia potrzeby informacyjnej do jej zaspokojenia, właściwiej byłoby mówić o „taktyce formowania klas”, czy „taktyce indeksów cytowań”. Wynika to z faktu, że działania, które zostaną opisane w dalszej części stanowią tylko niewielki fragment zespołu operacji składających się na wyszukiwanie informacji, np. dotyczą etapu konstruowania instrukcji wyszukiwawczej. Takie rozwiązanie byłoby słuszne z logicznego punktu widzenia, lecz w praktyce istnieje bardzo mocno zakorzeniony zwyczaj, aby używać takich sformułowań, jak właśnie „strategia formowania klas” (mowa tu zwłaszcza o literaturze anglojęzycznej, zob. np. Harter, 1986; Meadow, 1992). Nazywanie rodzaju strategii według rodzaju taktyk użytych na etapie interakcji z systemem jest swoistym skrótem myślowym, który ma wskazać najbardziej charakterystyczne elementy obranej metody postępowania. W niniejszym artykule zdecydowano się używać nazw zgodnie z powszechnie przyjętą praktyką, mając jednak świadomość wykazanej powyżej nieprecyzyjności takiego rozwiązania.

Kolejna kwestia wymagająca komentarza dotyczy tłumaczenia angielskich nazw analizowanych strategii. W piśmiennictwie polskim nie pojawiły się do tej pory powszechnie przyjęte odpowiedniki tych nazw. Praktyka wskazuje, że osoby zajmujące się wyszukiwaniem informacji często posługują się angielskimi nazwami strategii jako zrozumiałymi wśród specjalistów. Przyjęte w artykule tłumaczenia nazw strategii to jedynie propozycje, wraz z rozwojem badań w tej dziedzinie okaże się zapewne, jakie polskie odpowiedniki tych terminów przyjmą się w praktyce.

WYSZUKIWANIE PROSTE

Można zastanawiać się, czy wyszukiwanie proste (ang. *briefsearch*) kwalifikuje się do miana odrębnej strategii wyszukiwania. W wyszukiwaniu prostym instrukcja sformułowana jest w najprostszy możliwy sposób. Zawiera jeden lub kilka terminów połączonych operatorami Boole’a. Jednak rzadko zdarza się, aby problematyka zapytania dała się odzwierciedlić za pomocą pojedynczego terminu wyszukiwawczego. Z tego względu, zależnie od tego jak szczegółowego lub ogólnego użyje się terminu wyszukiwawczego, wyszukiwanie proste charakteryzuje się zazwyczaj niskim współczynnikiem kompletności bądź dokładności.

Zdarzają się jednak zapytania informacyjne, w przypadku których uza-

² Więcej na temat definiowania i rozumienia tych pojęć zob. Szczepańska, 2006.

sadnione jest wykorzystanie tego sposobu formułowania instrukcji. Znajduje ono zastosowanie w sytuacjach, kiedy zapytanie informacyjne dotyczy ściśle zdefiniowanego problemu, który ma unikalną reprezentację językową. Wyszukiwanie proste szczególnie użyteczne jest w przypadkach, gdy można użyć określonej nazwy własnej, ponieważ zazwyczaj eliminuje to problem występowania terminów synonimicznych. Oczywiście, dane zagadnienie może zostać uwzględnione w artykule dotyczącym ogólniejszych zagadnień – w takim przypadku artykuł zostanie zaindeksowany zapewne terminem szerszym. Np. w przypadku poszukiwania artykułów o Witoldzie Gombrowiczu, wzmianki o nim mogą pojawić się w artykułach opisanych terminem „pisarze polscy”. Jednak w przypadku wyszukiwania artykułów, które opisane są terminem szerszym niż poszukiwany, założyć można, że zazwyczaj zawierają jedynie niezbyt obszerne, ogólne wzmianki o interesujących zagadnieniach. Czy takie wzmianki są istotne dla prowadzonego wyszukiwania, zależy już od specyfiki zapytania informacyjnego.

Najbardziej powszechne zastosowanie wyszukiwania prostego to sytuacja, w której wyszukiwanie ma na celu znalezienie konkretnego rekordu, który można jednoznacznie zidentyfikować na podstawie posiadanych wcześniej danych – np. wyszukiwanie opisu książki na podstawie nazwiska autora i słów z tytułu, w celu sprawdzenia nazwy wydawcy.

Nieco innym rodzajem wyszukiwania prostego, jest tzw. wielokrotne wyszukiwanie proste (ang. *multiple briefsearch*). Różni się ono sposobem przeprowadzenia, lecz nie budową instrukcji. Używane jest w sytuacji, gdy temat wyszukiwania można wyrazić za pomocą pojedynczych terminów, lecz jego specyfika powoduje, że zbiór wyników z jednej bazy najprawdopodobniej będzie niewystarczający. W takim przypadku taką samą instrukcję wyszukiwania wprowadza się do możliwie wielu baz danych. Poniżej wyszukiwanie proste zilustrowane zostanie takim właśnie przykładem zrealizowanym w bazach danych dostępnych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie.

Przykład 1

Wyszukane mają być informacje na temat francuskiego pisarza Sébastiena Roch Nicolas (1741-1794), który znany był pod pseudonimem Chamfort (jest to nazwa miejsca urodzenia Nicolas). W encyklopediach ogólnych biogram tego pisarza można znaleźć pod hasłem „Chamfort” (zob. *Encyclopedia Britannica Online*, 2006; *Nowa encyklopedia...*, 1998, t. 1, s. 679). Dlatego też w wyszukiwaniu zdecydowano się nie używać jego prawdziwego nazwiska, a jedynie pseudonimu.

Chamfort był moralistą i aforystą, przez pewien czas pełnił funkcję dyrektora Bibliothèque Nationale w Paryżu, lecz dziś jest raczej mało znaną postacią. Nie można spodziewać się dużego zbioru rekordów w wyniku planowanego wyszukiwania, toteż zdecydowano się przeprowadzić wyszukiwanie simultanicznie w wielu bazach.

Przeszukane zostały bazy konsorcjum ProQuest, gdyż spośród wszystkich serwisów, do których dostęp wykupiła BUW, pozwala ono na prowadzenie wyszukiwania w największej liczbie baz jednocześnie. Dla analizowanego przypadku są to następujące bazy: ABI/INFORM Dateline, ABI/INFORM Global, ABI/INFORM Trade & Industry, Career and Technical Education, Dissertations and Theses; ProQuest Dissertations and Theses – A&I, ProQuest Agriculture Journals, ProQuest Computing, ProQuest Education Journals, ProQuest Nursing Journals, ProQuest Science Journals, ProQuest Social Science Journals, ProQuest Telecommunications (14 baz). Mając na względzie prawo Bradforda, zgodnie z którym aż 1/3 publikacji na dany temat znajduje się w piśmiennictwie nie należącym do danej dziedziny, nie wykluczono z wyszukiwania nawet baz, w których rejestracja prac o Chamforcie wydaje się mało prawdopodobna. Instrukcja wyszukiwania zawiera jedynie termin „Chamfort”, nie został wybrany żaden indeks, w związku z tym system domyślnie przesz-

kuje wszystkie pola opisu bibliograficznego oraz abstraktu tekstu dokumentu, jeśli jest on dostępny.

Wynik wyszukiwania to 11 rekordów, z których tylko pierwszy jest nierелеwanny (dotyczy muzyka, który używa podobnego nazwiska). Większość rekordów to opisy dysertacji, w których zajmowano się osobą Chamforta. Są wśród nich zarówno prace francuskie, jak i napisane na uniwersytetach innych państw, tak więc wyszukiwający może ocenić, które prace mogą być dla niego dostępne (dodatkowo ProQuest oferuje możliwość płatnego zamówienia kopii takiej pracy). Temat wyszukiwania nie sugerował tego, że wyszukanie w bazie dysertacji może okazać się tak użyteczne. Gdyby selekcjonowano bazy odpowiednie dla tej tematyki wybór tej konkretnej bazy nie byłby wcale oczywisty.

Trzy artykuły pochodzą z prasy codziennej i są recenzjami książki zawierającej biografię Chamforta. Dla użytkownika, który nie wiedział o istnieniu takiej publikacji może być to cenna informacja.

W celu dokonania oceny użyteczności zastosowania omawianej strategii dokonano dodatkowego wyszukiwania w bazie firmy JSTOR, która zawiera m.in. bogatą kolekcję czasopism z zakresu nauk humanistycznych. Instrukcja pozostała taka sama, przeszukiwane są pola tytułu, abstraktu oraz nagłówków artykułów (*caption*).

Wynik wyszukiwania to dwa artykuły z czasopism naukowych, które dotyczą właśnie osoby Chamforta. Baza oferuje dostęp do pełnych tekstów, informacje w nich zawarte mają większą wartość naukową niż informacje, które uzyskano w poprzednim wyszukiwaniu.

Jednak materiały pochodzące jedynie z dwóch źródeł mogą nie być dla użytkownika wystarczające. Właśnie w takim przypadku należy użyć wyszukiwania w wielu bazach – dostarczone materiały mogą być niższej jakości (nie jest to jednak regułą), lecz alternatywą jest niewystarczający zbiór rekordów.

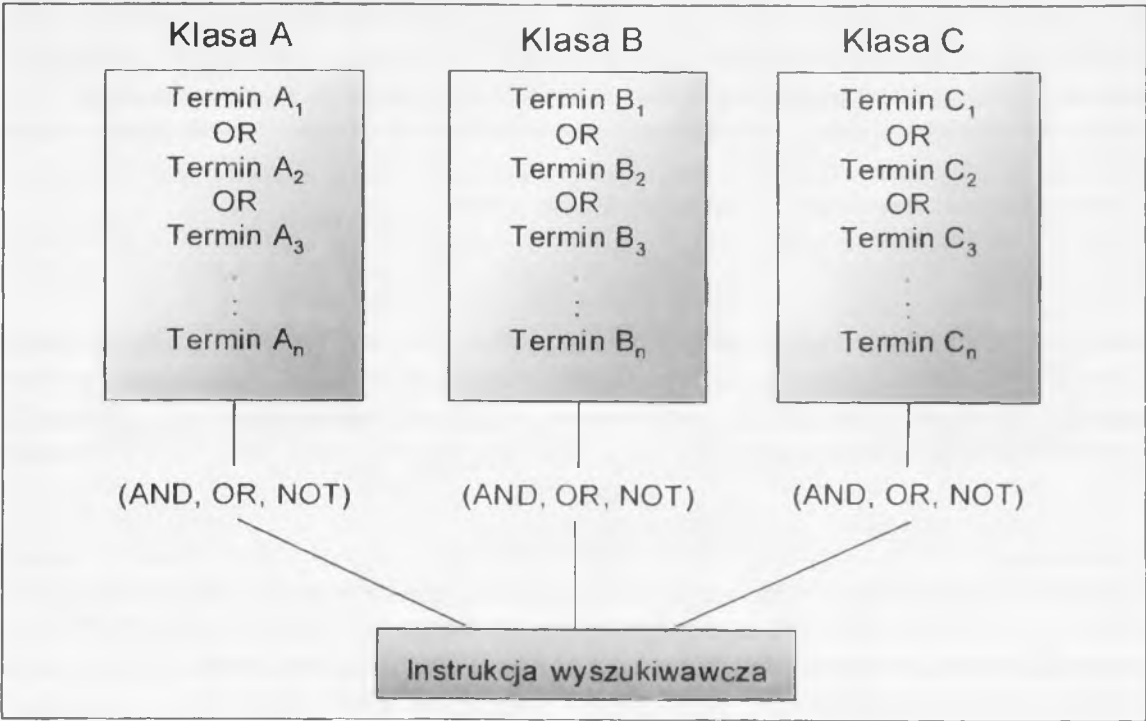
Najczęściej jednak wyszukiwanie proste nie stanowi samodzielnej strategii wyszukiwania. Specjaliści informacji używają go zwykle, aby sprawdzić zawartość bazy danych. Wprowadzenie takiej instrukcji dostarcza wtedy informacji, czy dany termin uwzględniany jest w bazie danych, które rekordy zostały zaindeksowane z jego pomocą (szczególnie użyteczne przy terminach niejednoznacznych), oraz jak wiele rekordów w bazie dotyczy wyszukiwanego tematu czy też jednego z jego aspektów. Wyszukiwanie proste wykorzystywane w taki sposób stanowi często punkt wyjścia lub komponent innych strategii wyszukiwawczych.

STRATEGIA FORMOWANIA KLAS

Strategia formowania klas (ang. *building blocks strategy*) jest najczęściej stosowaną strategią. Jedną z przyczyn tego jest zapewne fakt, iż strategia ta jest bardzo użyteczna do przeszukiwania niekontrolowanego środowiska, jakim jest Internet oraz przy wyszukiwaniu pełnotekstowym.

Chcąc wyszukiwać informacje z jej pomocą, należy najpierw zidentyfikować główne terminy, którymi można odzwierciedlić treść zapytania informacyjnego. Należy również ustalić, jakie relacje zachodzą między tymi terminami tak, aby można je było wyrazić przy pomocy operatorów Boole'a. Następnie dla każdego terminu należy znaleźć inne wyrażenia, które reprezentują daną klasę zagadnień. Mogą to być synonimy, terminy węższe, szersze lub jedynie powiązane, wyrażone w języku naturalnym oraz wszystkich stosowanych w danej bazie językach informacyjno-wyszukiwawczych. Należy również podjąć decyzję, jakie indeksy będą przeszukiwane. Terminy i wyrażenia reprezentujące dany aspekt zapytania informacyjnego, połączone za pomocą operatora OR tworzą klasy. Liczba rekordów, które będą relewantne dla takiej klasy zazwyczaj jest stosunkowo duża. Jednak ostateczna instrukcja wyszukiwawcza, zawierająca wszystkie uformowane klasy, połączone odpowiednimi operatorami, zwykle skutkuje już nie tak licznym zbiorem relewantnych rekordów. Sposób tworzenia ta-

kiej strategii najłatwiej wytłumaczyć przedstawiając ten proces za pomocą poniższego schematu.

Schemat 1. Strategia formowania klas

Przykład 2

Zapytanie informacyjne dotyczy informacji na temat pielgrzymki do Egiptu, którą w 2000 r. odbył Jan Paweł II. Poszukiwane są reportaże, analizy, komentarze publikowane na ten temat przez media na całym świecie, choć język publikacji ma być ograniczony do angielskiego.

Wyszukiwanie przeprowadzone zostanie w bazie Factiva.com. Według informacji zamieszczonych na stronie serwisu, baza oferuje dostęp do wiadomości ze 120 agencji prasowych na całym świecie. Są to nie tylko publikacje prasowe, lecz również transkrypcje programów radiowych i telewizyjnych wiodących stacji informacyjnych. Przeprowadzenie przeszukiwania w pełnych tekstach artykułów w tak dużej bazie skutkowałoby bardzo długą listą wyników. Zapewne duża część z nich byłaby nierelevantna. Dlatego w celu zwiększenia dokładności wyszukiwania zdecydowano się przeszukiwać jedynie nagłówki (ang. *headlines*; w bazie pole to oznaczone jest HLP) wiadomości. Ponadto, aby wyeliminować krótkie wzmianki prasowe, w instrukcji zamieszczono komendę pomijania wszystkich publikacji krótszych niż pięćset słów. W tym celu do instrukcji za pomocą operatora AND dodano komendę „WC>500”. Kolejne wprowadzone ograniczenie dotyczy daty. W prasie często publikowane bywają zapowiedzi oraz spekulacje czy przypuszczenia na temat papieskich pielgrzymek. Ponieważ nie wchodzą one w obręb wyszukiwania, ograniczono zasięg czasu publikacji do przedziału: od 24 lutego 2000 r. (pierwszy dzień pielgrzymki) do 1 kwietnia 2006 r. (dzień przeprowadzenia wyszukiwań). W bazie Factiva.com to ograniczenie wprowadza się w odrębnym polu, dlatego zapis tej komendy nie zostanie odwzorowany w prezentowanej poniżej instrukcji wyszukiwawczej. W instrukcji zawarto następujące terminy:

Klasa 1 Papież	Klasa 2 Pielgrzymki	Klasa 3 Egipt
“John Paul” pope Wojty?a	pilgrimage* trip* visit* travel*	Egypt Cairo “Mount Sinai”
Instrukcja wyszukiwawcza: Papież AND Pielgrzymki AND Egipt HLP=[(“John Paul” OR pope OR Wojty?a) AND (pilgrimage* OR trip* OR visit* OR travel*) AND (Egypt OR Cairo OR “Mount Sinai”)] AND WC>500		

Możliwości, którymi dysponują bazy pozwalają ograniczyć liczbę terminów zawartych w instrukcji. Zamiast wpisywać termin „Wojtyła” oraz „Wojtyła” (czasami pojawiający się w prasie zagranicznej), wystarczy użyć znaku „?” maskującego jedną literę. Podobnie nie trzeba wpisywać takich terminów, jak np. „trip” w liczbie pojedynczej i mnogiej czy odmieniać czasowników – „visit”, „visited”, „visiting”, itd. Frazy należy umieszczać w cudzysłowie. W klasie pierwszej nie wpisano frazy „John Paul II” oraz „Karol Wojtyła”, aby nie ograniczać zbytnio wyszukiwania. Istnieje bardzo mała szansa, aby artykuły zawierające termin „Wojtyła” dotyczyły innej osoby niż papież. W ostatniej klasie obok terminu „Egipt” uwzględniono „Cairo” oraz „Mount Sinai” (Góra Synaj). Pobieźny przegląd wydawnictw informacyjnych pozwolił stwierdzić, że wizyta w Egipcie trwała tylko dwa dni, w trakcie których Jan Paweł II odwiedził te dwa miejsca.

W wyniku wyszukiwania otrzymano 38 rekordów. Wszystkie są relewantne. Zupełnie odrębnym zagadnieniem jest kwestia ich pertynencji, ponieważ wiele z artykułów zawiera bardzo podobną treść.

Wskaźnik dokładności osiągnął w przeprowadzonym wyszukiwaniu rzadko uzyskiwaną wartość równą 1 (100%). Jednak zapewne zupełnie inaczej przedstawia się wskaźnik kompletności, którego nie można dokładnie określić. Autorzy publikacji prasowych często posługują się metaforami czy innymi sformułowaniami, które wykorzystane w tytułach artykułów nie wskazują precyzyjnie tematyki publikacji. Można przypuszczać, że szczególnie liczne były artykuły relewantne, w których nagłówkach nie zawarto sformułowań z klasy trzeciej. Potwierdza to dodatkowe wyszukiwanie, dla którego instrukcja została tak sformułowana, aby wyłonić relewantne rekordy, które umknęły w poprzednim wyszukiwaniu: $HL=[(„John Paul” OR pope OR Wojty?a) AND (pilgrimage* OR trip* OR visit* OR travel*) NOT (Egipt OR Cairo OR „Mount Sinai”)] AND wc>500$. Ponieważ taka instrukcja dotyczyłaby wszystkich papieskich pielgrzymek, poza tą do Egiptu, ograniczono daty publikacji artykułów do czasu trwania pielgrzymki 24-26.02.2000.

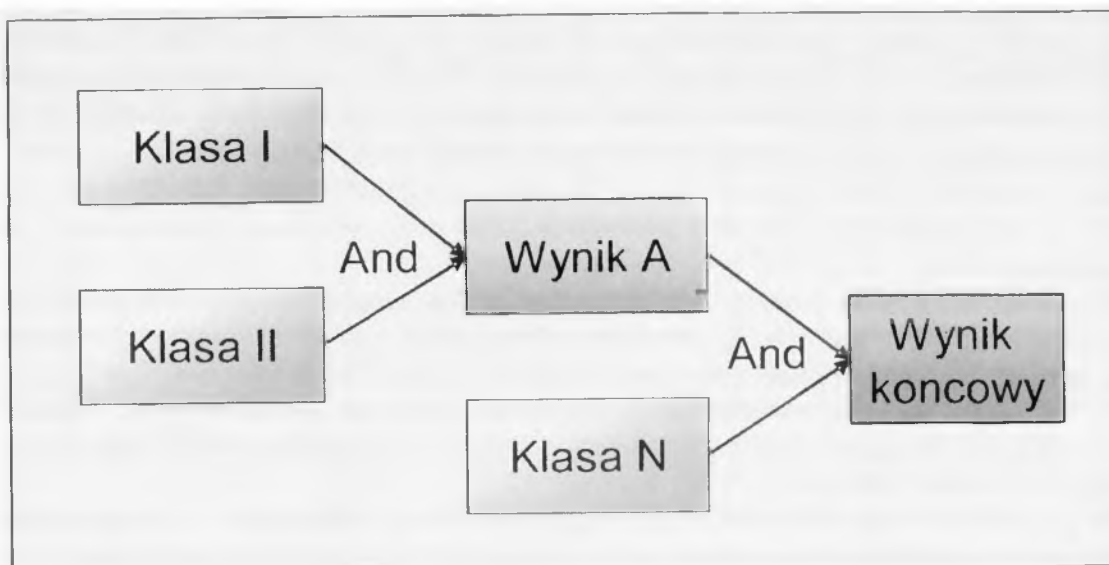
Wśród 13 odnalezionych rekordów 10 jest relewantnych. Tak więc można założyć, iż współczynnik kompletności pierwszego wyszukiwania jest raczej niski. Jeśli osoba formułująca zapytanie informacyjne kładłaby nacisk na kompletność wyszukiwania, należałoby użyć różnych taktów wyszukiwawczych, aby poprawić ten współczynnik.

Istnieje wiele problemów i sytuacji wyszukiwawczych, dla których uzasadnione jest posługiwanie się tą strategią. Szczególnie użyteczna jest w sytuacjach przeszukiwania materiałów o niekontrolowanym zasobie słownictwa, jak również w sytuacjach, gdy przeszukuje się symultanicznie wiele baz, w których mogą funkcjonować różne sformułowane hasła. Zaletą tej strategii jest również to, że stosunkowo łatwo daje się wprowadzać niewielkie modyfikacje instrukcji wyszukiwania, w celu osiągnięcia określonego poziomu współczynników kompletności (ściśle określenie tego współczynnika jest oczywiście niemożliwe) i dokładności. Współczynnik kompletności będzie ulegał zmianom w zależności od tego, jak wiele terminów uwzględnimy w poszczególnych klasach. Z kolei dokładność wyszukiwania jest zależna od liczby klas połączonych operatorami AND lub NOT (w sytuacji, gdy dołączylibyśmy klasę za pomocą operatora OR malałaby precyzja a rosła kompletność). Strategia ta możliwa jest do stosowania w większości (jeśli nie we wszystkich) obecnie istniejących baz.

STRATEGIA KOLEJNYCH KLAS

Strategia kolejnych klas (ang. *successive facet strategy*) również wykorzystuje metodę budowania klas odzwierciedlających różne aspekty poszukiwanego zagadnienia. Różni się ona od strategii formowania klas sposobem wprowadzania wybranych grup terminów do systemu. Stosowana jest najczęściej w sytuacji, gdy wyszukujący obawia się, że wprowadzenie do systemu wszystkich wyróżnionych faset jednocześnie będzie skutkowało bardzo małym zbiorem relewantnych rekordów. W takim przypadku należy zacząć od stworzenia tylko jednej fasety, wprowadzić ją do systemu i w zależności od uzyskanych rezultatów podjąć decyzję, jaką kolejną klasę należy wprowadzić i za pomocą jakiego operatora. Może pojawić się sytua-

cja, kiedy dodatkowe fasety okażą się niepotrzebne, lecz zdarza się to rzadziej. Kluczowym zagadnieniem dla strategii kolejnych klas jest ustalenie, dla którego aspektu tematyki wyszukiwania sformułować klasę wprowadzaną do systemu jako pierwszą.

Schemat 2. Strategia kolejnych klas

W literaturze przedmiotu proponuje się dwa możliwe rozwiązania, które w praktyce bardzo niewiele różnią się od siebie (zob. Harter, 1986, p. 177-180). Według pierwszego z nich najpierw tworzy się klasę dla najbardziej specyficznego, charakterystycznego terminu (ang. *the most specific concept first*). Często takim terminem jest nazwa własna instytucji, osoby, miejsca, technologii, itp. (np. w przypadku wyszukiwania na temat nauki języka angielskiego metodą Callana, terminem specyficznym jest „metoda Callana”).

Druga wytyczna, według której ustala się początkową klasę, to wybór terminu, po wprowadzeniu którego system wygeneruje najmniejszą liczbę rekordów (ang. *the lowest postings first*). Często, lecz nie zawsze, ten termin jest jednocześnie terminem najbardziej specyficznym. Niektórzy autorzy rozróżniają dwie odrębne strategie wyszukiwania ze względu na te dwie metody wyboru pierwszej klasy (termin najbardziej specyficzny, czy o najmniejszej liczbie odwołań).

W piśmiennictwie fachowym czasami omawiany jest jeszcze trzeci rodzaj strategii kolejnych klas, który w terminologii angielskiej nosi nazwę *successive fraction* (strategia kolejnych komponentów). Tak jak poprzednie, polega ona na wprowadzeniu pojedynczej klasy do systemu, aby następnie zawężyć otrzymany wynik poprzez dodawanie kolejnych klas. Różnica polega na tym, iż w pierwszej klasie zawarte są również formalne cechy poszukiwanych dokumentów, takie jak język, data publikacji, typ dokumentu.

Niezależnie od kryteriów wyboru pierwszej wprowadzanej klasy oraz od sposobu jej sformułowania, uzyskany w pierwszej kolejności wynik będzie charakteryzował się wysoką kompletnością i niską dokładnością. Wprowadzanie następnych klas ma na celu poprawienie współczynnika dokładności. Każdorazowo uzyskany wynik podlega ocenie przez wyszukującego, który dołącza kolejne klasy do momentu, kiedy uzyskany zbiór rekordów uzna za satysfakcjonujący.

W niniejszym artykule uznano, iż nie ma potrzeby wyróżniania trzech odrębnych strategii ze względu na specyfikę pierwszej wprowadzanej klasy. W każdym z opisywanych przypadków schemat postępowania jest podobny: w pierwszej kolejności wybiera się klasę najbardziej charakterystyczną dla danego wyszukiwania, aby następnie poprzez kolejne operacje poprawiać współczynnik dokładności. Dlatego też wytyczne, których nazwy angielskie brzmią „the most specific concept first”, „the lowest postings first” oraz „successive fractions” zostały uznane za reguły, wchodzące w obręb jednej strategii, nazywanej tu strategią kolejnych klas.

Przykład 3

Poszukiwane są informacje na temat zbiorów na tradycyjnych nośnikach papierowych znajdujących się w Bibliothèque Nationale de France. Wyszukiwanie ma dotyczyć całokształtu zagadnień związanych z wszelkimi dokumentami papierowymi (książki, czasopisma, stare druki, kartografia i in.), takich jak udostępnianie, polityka gromadzenia, stan zachowania, itd. Poszukiwanie powinno ograniczyć się do artykułów z czasopism w języku angielskim, które ukazały się w ciągu ostatnich 11 lat (1996-2006).

Bazą, w której można spodziewać się największej liczby materiałów na temat bibliotek jest LISA (Library and Information Science Abstracts). Instrukcja wprowadzana do systemu jako pierwsza dotyczy klasy „Bibliothèque Nationale de France”. Przeszukiwany jest indeks deskryptorów (ang. *descriptors*), co powinno zapewnić większą precyzję wyszukiwania. Analiza terminów w teaurusie pozwoliła ustalić, że używane są dwa deskryptory opisujące interesującą bibliotekę: „Bibliothèque Nationale de France”, oraz „Bibliothèque Nationale”. Te dwa terminy oraz powszechnie używany skrót nazwy biblioteki „BNF” składają się na pierwszą instrukcję: „DE=(„Bibliothèque Nationale de France” or „Bibliothèque Nationale” or „BNF”)”.

W wyniku wyszukiwania otrzymano 369 rekordów. To duży zbiór, dla którego można wprowadzić ograniczenia. Specyfika tematu wyszukiwania powoduje, że większość publikacji jest w języku francuskim. Jeśli zbiór byłby zbyt mały, można by zastanawiać się nad sensownością wprowadzania ograniczenia językowego – być może pomocne byłoby czerpanie informacji z dostępnych w LISA abstraktów w języku angielskim, a nie z oryginalnych tekstów artykułów. Jednak w tym przypadku nie ma takiej konieczności, tak więc instrukcja wyszukiwania zostanie uszczegółowiona poprzez podanie języka publikacji (język angielski), daty publikacji (1996-2006) oraz określenia typu publikacji (artykuły z czasopism).

Otrzymany wynik to 31 rekordów. Wstępny przegląd otrzymanych rekordów pozwolił ustalić, że niektóre z publikacji dotyczą Bibliothèque Nationale w Quebec. System wyszukuje wyrażenie „Bibliothèque Nationale” nie tylko jako wyrażenie samoistne (według teaurusu oznaczające Bibliotekę Narodową w Paryżu), ale również jako część innych deskryptorów, w tym przypadku „Bibliothèque Nationale du Quebec”. Wobec tego zdecydowano się wykluczyć w instrukcji nazwę „Bibliothèque Nationale du Quebec” za pomocą operatora NOT. Używając tego operatora, wprowadzono również termin „book review”, aby wyeliminować recenzje książek (poszukiwane miały być jedynie artykuły z czasopism). Instrukcja wprowadzona do systemu ma więc postać: DE=(„Bibliothèque Nationale de France” OR „Bibliothèque Nationale” OR „BNF”) AND LA=(„English”) AND PT=(journal article) NOT DE=(„Bibliothèque Nationale du Quebec” OR „Book review”). Dodatkowo oznaczona została data publikacji (1996-2006).

Uzyskany wynik to 28 rekordów. Jak do tej pory w instrukcji uwzględniono najbardziej specyficzny aspekt zapytania informacyjnego dotyczący Bibliothèque Nationale, lecz nie zawarto terminów, które dotyczyłyby zbiorów w wersji papierowej (drukowanej, ale nie tylko, np. rękopisów). Jednak wybór terminów odzwierciedlających ten aspekt zapytania informacyjnego jest problematyczny. Zbiory, których dotyczyć ma wyszukiwanie, to książki, czasopisma, kartografia, ryciny, muzykalia, rękopisy i inne. Istnieje wiele różnych form takich zbiorów, jak i wiele terminów, którymi się je określa. Ponadto istnieje duże prawdopodobieństwo, że artykuły dotyczące zbiorów w formie innej niż papierowa, będą zawierały również informacje na temat tradycyjnych zbiorów, np. artykuł o dygitalizacji zbiorów kartograficznych, może zawierać informacje o przechowywaniu czy udostępnianiu map.

Tak więc, z uwagi na to, iż wynik otrzymany na tym etapie wyszukiwania jest stosunkowo niewielki, a precyzyjne sformułowanie klasy dotyczącej zbiorów papierowych trudne, zdecydowano, że ostatnia faseta, która miała zawierać terminy identyfikujące rodzaje zbiorów na tradycyjnych nośnikach papierowych, nie zostanie wcale wprowadzona do wyszukiwania. Wszystkie uzyskane rekordy zostaną przeanalizowane w poszukiwaniu relewantnych informacji. Trudno jednak jednoznacznie ocenić ich relewancję. W zapytaniu nie został sprecyzowany żaden konkretny aspekt, w którym przedstawione miałyby być informacje dotyczące zbiorów tradycyjnych, tak więc za relewantne można uznać, np. artykuły omawiające postęp we wprowadzaniu opisów bibliograficznych książek do OPAC, artykuły dotyczące architektury i budynków biblioteki, które mogą zawierać informacje o sposobach przechowywania i rozmieszczenia zbiorów, itp. Z dużym prawdopodobieństwem jako nierелеwantne odrzucić można cztery artykuły dotyczące: współpracy przy katalogowaniu zasobów, kulturalnej działalności biblioteki, archiwizowania zawartości Internetu oraz organizację strony internetowej Biblioteki. Dokonanie oceny pozostałych 24 rekordów wymaga zapoznania się z pełnymi tekstami artykułów.

Strategia kolejnych klas jest użytecznym podejściem, które najczęściej stosowane jest w dwóch sytuacjach. Można posługiwać się nią wtedy, gdy temat wyszukiwania jest na tyle specyficzny, iż wprowadzenie klas odzwierciedlających wszystkie jego aspekty mogłoby skutkować zbyt małym zbiorem wyników. Umiejętne formułowanie i wybór kolejnych klas pozwoli otrzymać wynik o zadowalających współczynnikach zarówno dokładności, jak i kompletności. Druga sytuacja, w której ta strategia jest niezwykle przydatna ma miejsce, gdy wyszukujący nie jest pewien, jak sformułować jedną z klas wyszukiwania. Powodem tego może być nieznanomość wyrażen JIW używanego w bazie, brak wyrażen reprezentujących pojęcie istotne dla zapytania bądź też specyfika danego aspektu wyszukiwania, który trudno jest przedstawić precyzyjnie. Zapoznanie się z opisami rekordów, które zostały otrzymane w wyniku wcześniej wprowadzonych instrukcji, może pomóc w odpowiednim sformułowaniu kolejnej klasy lub wykazać, że taka klasa jest zbędna. Strategia ta wymaga interakcji z systemem i poświęcenia więcej czasu niż w przypadku stosowania strategii formowania klas.

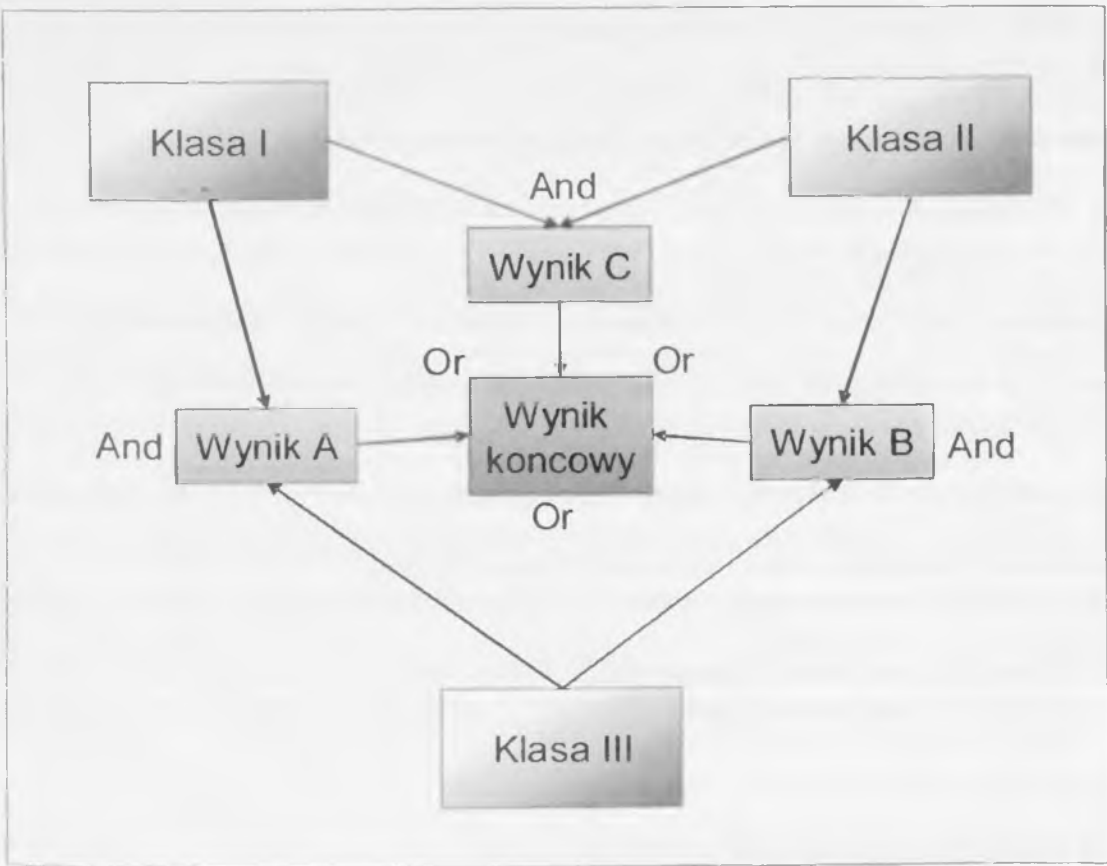
STRATEGIA PODWÓJNYCH KLAS

Strategia podwójnych klas (ang. *pairwise facet strategy*) jest kolejną strategią opierającą się na metodzie tworzenia klas dla różnych aspektów problemów wyszukiwawczych. Jest jedną z rzadziej stosowanych strategii. Używana jest w sytuacji, kiedy poszukiwane są zagadnienia bardzo specyficzne, a wyszukujący jest przekonany, że zbiór wyników dla instrukcji odzwierciedlającej wszystkie aspekty zapytania informacyjnego będzie zbyt mały. Specyfika wyszukiwania nie pozwala jednak, aby, jak to było czynione przy użyciu strategii kolejnych klas, pominąć jeden z aspektów tematyki wyszukiwania.

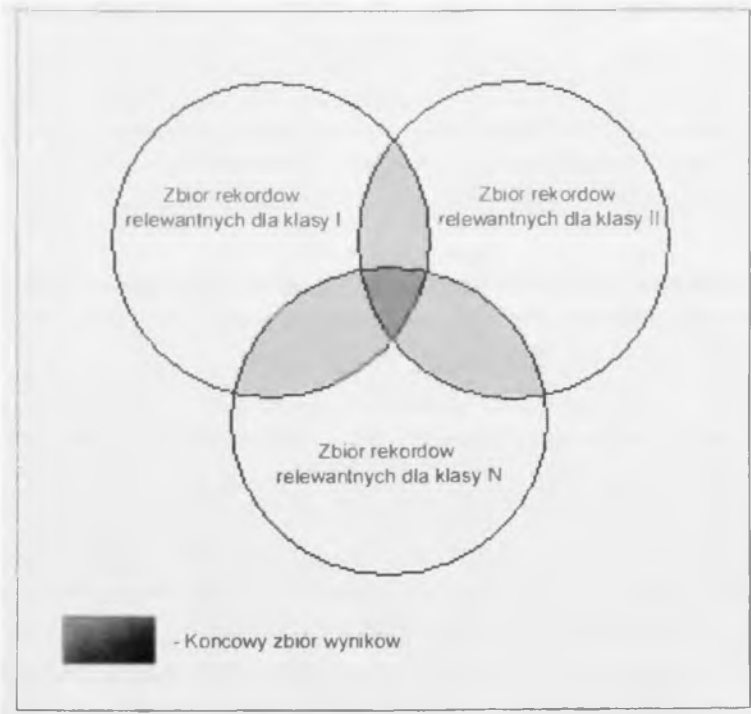
Tworzenie instrukcji dla wyszukiwania z użyciem takiej strategii odbywa się w następujący sposób: dla wyszukiwania, które można przedstawić za pomocą trzech klas, pierwsza część instrukcji zawiera klasę pierwszą i drugą połączone operatorem AND; kolejny człon instrukcji to iloczyn klasy drugiej i trzeciej, a następny trzeciej i pierwszej. Jeśli wyszukiwanie zawiera więcej klas dalsza metoda postępowania jest analogiczna, aż do momentu uzyskania instrukcji uwzględniającej połączenie iloczynu każdych dwóch klas. W ten sposób otrzymuje się trzy (lub więcej) zbiory wyników cząstkowych. Suma tych zbiorów stanowi końcowy zbiór wyników wyszukiwania. Proces tworzenia strategii podwójnych klas ilustruje schemat 3, można też przedstawić go za pomocą formuł rachunku zbiorów: $(\text{Klasa I} \cap \text{Klasa II}) \cup (\text{Klasa II} \cap \text{Klasa III}) \cup (\text{Klasa III} \cap \text{Klasa I})$.

Wynik końcowy (zob. schemat 4 – kolor szary) zawiera również podzbiór, który stanowi iloczyn wszystkich wyników cząstkowych (na schema-

cie oznaczony kolorem ciemnoszarym), jednak dla sytuacji, w których uzasadnione jest używanie tej strategii może on być zbiorem pustym. Jeśli tak nie jest, systemy wyszukiwawcze stosowane współcześnie w bazach danych powinny wyeliminować powtarzające się rekordy.

Schemat 3. Strategia podwójnych klas

Schemat 4. Zbiór wyników strategii podwójnych klas

Wyszukiwanie przy użyciu strategii podwójnych klas można realizować na dwa sposoby. Można zawrzeć w instrukcji wszystkie klasy w sposób opisany powyżej i wprowadzić do systemu za jednym razem. Taki sposób postępowania jest przydatny, gdy użytkownik ponosi koszty związane z czasem korzystania z baz danych. W takiej sytuacji trzeba niezwykle starannie przygotować instrukcję wyszukiwawczą.

Drugi sposób polega na wprowadzaniu do systemu instrukcji częściowych, z których każda zawiera iloczyn dwóch klas. Pozwala to na zweryfikowanie poprawności tych klas, zastanowienie się nad ewentualnym zmodyfikowaniem terminów składających się na poszczególne klasy, itp. Sposób ten wymaga jednak poświęcenia wyszukiwaniu większej ilości czasu.

Jak już zostało to wspomniane, strategia podwójnych klas stosowana jest w przypadku bardzo specyficznych zapytań informacyjnych. Dlatego w tej części artykułu przedstawiony zostanie tylko jeden przykład wyszukiwania, wzorowany na przykładzie omówionym w książce Stephena Hartera (zob. Harter, 1986, pp. 180-181).

Przykład 4

Wyszukiwanie ma pozwolić na dotarcie do materiałów na temat fizjologicznych reakcji mięśni twarzy pod wpływem bodźców emocjonalnych. Mają to być publikacje z ostatnich pięciu lat, napisane w języku angielskim. Istotne jest dotarcie do jak największej liczby publikacji dotyczących tego tematu.

Problem wyszukiwawczy można przedstawić za pomocą trzech klas. Pierwsza z nich dotyczy mięśni twarzy, druga reakcji fizjologicznych, a trzecia emocji czy bodźców emocjonalnych. Każda z klas jest tak samo istotna.

Wyszukiwanie przeprowadzone było w bazie MEDLINE. W celu uzyskania wysokiego współczynnika kompletności przeszukiwane są wszystkie indeksowane pola tekstowe (prefiks TX). Zgodnie z założeniami wyszukiwania wprowadzono ograniczenia daty publikacji (2001-2006) oraz języka (angielski). Wykorzystano także specjalne opcje bazy MEDLINE, aby zawęzić wyszukiwanie do artykułów dotyczących organizmu człowieka (ang. *human*).

Ponadto ustalono dodatkowe ograniczenie ze względu na specyfikę strategii podwójnych klas. Zgodnie z nią, do zbioru wyników wyszukiwania celowo włączane są rekordy, których relewancja w stosunku do zapytania informacyjnego nie jest oczywista (wyniki częściowych wyszukiwań nie odzwierciedlają wszystkich aspektów problemu wyszukiwawczego). Dlatego też, aby ułatwić użytkownikowi podjęcie decyzji, czy dana publikacja podejmuje interesujące go zagadnienia, ograniczono wyszukiwanie do rekordów zawierających abstrakt. W bazie takiej jak MEDLINE nie powinno to nadmiernie zawęzić poszukiwania.

Klasy wprowadzane do instrukcji wyszukiwawczej zawierają następujące terminy. Klasę dotyczącą mięśni twarzy wyodrębniają dwa wyrażenia: „facial musculature” oraz „facial muscle*”. Wyrażenia klasy reakcji fizjologicznych to: „physiological responding”, „physiological reaction”, „physiological response*”. Natomiast klasa emocji zawiera terminy: „emotion” oraz „emotions” (w tym przypadku nie posłużono się maskowaniem „*”, ponieważ włączyłoby to do wyszukiwania takie terminy, jak „emotional”, które na razie nie zostaną uwzględnione). Jeśli tak przeprowadzone wyszukiwanie okaże się niewystarczające, wtedy fasety będzie należało uzupełnić terminami, takimi jak „anger”, „fear”, „facial expression”, itd.

Zdecydowano, że wyszukiwanie odbywać się będzie poprzez wprowadzanie do systemu instrukcji częściowych.

Instrukcja wprowadzona jako pierwsza brzmi: („facial muscle*” OR „facial musculature”) AND („physiological responding” OR „physiological reaction” OR „physiological response*”). Zbiór wyników dla tej instrukcji to tylko 3 rekordy. Taki wynik dowodzi słuszności zastosowanej strategii, gdyż iloczyn wszystkich trzech klas wyszukiwania (w przypadku użycia strategii formowania klas) byłby równy temu wynikowi bądź mniejszy od niego.

Następna wprowadzona instrukcja zawiera następujące terminy: („Physiological responding” OR „Physiological reaction” OR „Physiological response” OR „Physiological responses”) AND (emotion OR emotions). Skutkowała ona znacznie większym niż w poprzednim przypadku wynikiem, gdyż odszukanych zostało 38 rekordów.

Trzecia instrukcja uwzględnia następujące połączenie terminów: („facial muscle” OR „facial musculature”) AND (emotion OR emotions). System odnalazł 41 rekordów.

Kolejnym etapem jest połączenie wszystkich trzech instrukcji za pomocą operatora „OR”. Większość współczesnych baz danych ułatwia wykonanie tej operacji za pomocą historii wyszukiwania, tak więc nie ma potrzeby ręcznego wpisywania instrukcji do systemu. Wynik wyszukiwania wynosi 78 rekordów. Liczba ta nie jest równa sumie liczby rekordów odnalezionych w wyszukiwaniach częściowych (82 rekordy), gdyż system pominął rekordy powtarzające się.

Tak jak to już zostało powiedziane, w przypadku zastosowania tego rodzaju strategii ocena relewancji rekordów nie jest kwestią jednoznaczną. Wynik zawiera wiele rekordów, w przypadku których istnieje duże prawdopodobieństwo, że okażą się relewantne. Informacje zawarte w abstraktach pomogą określić stopień tego prawdopodobieństwa, lecz ostateczna ocena może zostać wydana dopiero po zapoznaniu się z pełną treścią wyszukanych materiałów. Jednak analizując otrzymane wyniki, można stwierdzić, że wyszukiwanie zidentyfikowało rekordy, które wydają się odpowiadać zapytaniu informacyjnemu, a które nie znalazłyby się w zbiorze iloczynu wszystkich klas. W większości przypadków w tych rekordach (w szczególności w ich abstraktach) użyte były terminy, które odczytane w określonym kontekście są synonimami poszukiwanych terminów, jednak w innych kontekstach mogą być inaczej rozumiane (np. wyrażenie „biological reactivity” użyte w abstrakcie jednego z rekordów jest synonimem „physiological responding”).

Można zastanawiać się, czy bardziej efektywne nie byłoby jednak przeprowadzenie wyszukiwania za pomocą strategii formowania klas przy użyciu ogólniejszych terminów. W celu sprawdzenia tej hipotezy do jednej z instrukcji częściowych dołączono termin bardziej ogólny „facial expression”. Instrukcja przybrała następującą postać: („facial expression” OR „facial muscle” OR „facial musculature”) AND (emotion OR emotions)).

Wynik wyszukiwania to aż 623 rekordy, podczas gdy instrukcja, która nie zawiera terminu „facial expression” pozwoliła na zidentyfikowanie jedynie 41 rekordów. Tak liczny zbiór wyników mógłby stanowić argument za użyciem strategii formowania klas. Jednak pobieżne zapoznanie się z próbką wyników tego wyszukiwania pozwoliło stwierdzić, że terminem „facial expression” opisanych zostało wiele rekordów dotyczących takich zagadnień, jak wywołane emocjami zmiany ukrwienia skóry twarzy, zmiany rozmiarów źrenicy, itd. Te zagadnienia nie wchodzą w zakres problematyki wyszukiwania. Duża różnica między wynikami omawianych wyszukiwań wydaje się wskazywać na fakt, że termin „facial expression” jest znacznie ogólniejszy niż terminy poprzednio użyte. W związku z tym nie należy oczekiwać, że strategia formowania klas przy użyciu tego terminu zapewni wyższy współczynnik dokładności niż cechujący przeprowadzone powyżej wyszukiwanie.

Powyższy przykład ilustruje przydatność strategii podwójnych klas. Podsumowując, możemy wyróżnić następujące wyznaczniki sytuacji, kiedy jej zastosowanie może przynieść dobre efekty: 1. Wszystkie aspekty wyszukiwanego zagadnienia są tak samo istotne i nie można sobie pozwolić na pominięcie żadnego z nich; 2. Użytkownik w równym stopniu kładzie nacisk na precyzję i kompletność wyszukiwania – nie można sobie pozwolić na takie sformułowanie instrukcji, które będzie się charakteryzować dobrym poziomem jednego ze współczynników, lecz, zgodnie z zachodzącą między nimi korelacją, zbyt obniży drugi z nich; 3. Iloczyn klas reprezentujących to zagadnienie zawiera zbyt małą liczbę rekordów; 4. Terminy ogólniejsze od użytych, stosowane są do indeksowania rekordów dotyczących wielu innych zagadnień, nie należących do zakresu wyszukiwania. Użycie ich skutkowałoby zbyt licznym zbiorem rekordów.

Użytkownik rozpoczynający wyszukiwanie na dany temat zazwyczaj nie jest świadomy, czy jego problemem wyszukiwawczy odpowiada podanej powyżej charakterystyce, ponieważ ustalenie tego wymaga interakcji z systemem. Dlatego też strategia podwójnych klas rzadko wykorzystywana jest przy pierwszym podejściu do wyszukiwania. Jej użycie jest zazwyczaj skutkiem niepowodzenia innych strategii.

STRATEGIA POMNAŻANIA ODWOŁAŃ

Strategia pomnażania odwołań (ang. *citation pearl growing strategy*) znacznie różni się od opisanych wcześniej strategii. Stosowanie tej strategii wymaga, aby użytkownik znał jeden lub kilka dokumentów relewantnych w stosunku do zapytania informacyjnego. Dalsze postępowanie polega na zidentyfikowaniu za pomocą wyszukiwania prostego rekordów znanych użytkownikowi pozycji, a następnie zapoznaniu się z terminami użytymi do ich indeksowania. Kolejnym krokiem jest budowa klas wyszukiwania na podstawie zidentyfikowanych terminów, tak aby wśród wyszukanych znalazły się również znane wcześniej publikacje. Po wprowadzeniu takiej instrukcji do systemu, użytkownik zapoznaje się z wyszukаныmi rekordami. Jeśli kompletność wyszukiwania nie jest satysfakcjonująca, wybiera kolejne rekordy, które ocenił jako relewantne i na podstawie ich opisów uzupełnia instrukcję wyszukiwawczą. Ten proces może być powtarzany wielokrotnie, aż do momentu, kiedy kompletność wyszukiwania osiągnie wymagany poziom.

Przykład 5.1

Poszukiwane są materiały, które zawierają przewidywania na temat przyszłego rozwoju Internetu i jego wpływu na życie codzienne. Znany jest jeden artykuł, który porusza te zagadnienia:

Minsky, Marvin; Ferren, Bran; Mountford, Joy; Gemperle, et al. (2000). *The future of the Internet. Hang tough, surfers: here come adventures unimagined, dangers undreamed of, and a towering wave of chaos to test your nerve*, "Discover" vol. 21, iss. 11, pp. 55-59.

Temat wyszukiwania łączy w sobie zarówno zagadnienia nauk ścisłych (informatyka), jak i problematykę socjologiczną. Z tego powodu wyszukiwanie przeprowadzone zostanie symultanicznie w kilku bazach. Wybrane zostały bazy konsorcjum Proquest: ABI/INFORM Global, ProQuest Computing, ProQuest Science Journals, ProQuest Social Science Journals, ProQuest Telecommunications. Pierwsza z tych baz nie należy do żadnej z wymienionych dziedzin, jej profil dotyczy zagadnień gospodarczych. Została jednak włączona do grupy przeszukiwanych baz, ponieważ indeksuje artykuły z prasy codziennej różnych krajów, nie tylko z zakresu gospodarki. Jest prawdopodobne, że poszukiwana tematyka była podjęta także w tego typu piśmiennictwie.

Wyszukiwanie ma być przeprowadzone w kilku bazach o diametralnie różnej specyfice. Każda z tych baz ma różne indeksy dostosowane do charakterystyki zagadnień, które uwzględnia. Wyszukiwanie w polach opisu bibliograficznego, abstraktu i pełnego tekstu skutkowałoby zbyt dużym zbiorem wyników, gdyż terminy, za pomocą których można przedstawić tematykę wyszukiwań (np. „life conditions”, „Internet”, itd.) są powszechnie używane w różnych kontekstach. Dlatego też zdecydowano się zastosować strategię pomnażania odwołań.

Przy użyciu wyszukiwania prostego udało się odnaleźć rekord znanego wcześniej artykułu. Stwierdzono, że został on opisany trzema terminami: „Internet”, „Forecasts” oraz „Social aspects”. Te trzy wyrażenia połączone operatorem „AND” zawarte zostały w instrukcji wyszukiwawczej wprowadzonej do systemu (użyto prefiksu „SUB” oznaczającego *Subject term*).

Wynik wyszukiwania to 12 rekordów, wszystkie dotyczą zadanej tematyki. Jest to niezbyt liczny zbiór, dlatego też możliwe było zapoznanie się z opisami wszystkich wyszukanych materiałów. Na tej podstawie zdecydowano się w następujący sposób rozszerzyć instrukcję wyszuki-

wawczą: „SUB(Internet or „World Wide Web”) AND SUB(Forecasts or Future or „Technological change”) AND SUB(„Social aspects” or Lifestyles)”. Są to terminy, które uznano za najbardziej adekwatne do tematyki wyszukiwania. W zależności od rezultatów można będzie dołączyć terminy bardziej ogólne (np „information technology”) lub bardziej szczegółowe (np „smart houses”).

Wynik wyszukiwania to 22 rekordy. Ponieważ poszukiwane dokumenty nie dotyczą faktów, lecz przewidywań co do rozwoju wszechstronnego narzędzia, jakim jest Internet, tematyka odnalezionych rekordów jest bardzo różnorodna – od ataków terrorystycznych za pośrednictwem Internetu, przyszłości przemysłu czasopiśmienniczego, po „inteligentne” domy czy kuchnie. Wśród wyszukanych rekordów 4 pozycje to recenzje książek dotyczących zadanej tematyki. Nie ma jednak powodu, aby traktować je jako nierelevantne, gdyż choć same prawdopodobnie nie zawierają poszukiwanych informacji, to pozwalają na zidentyfikowanie obszernych publikacji z tego zakresu. Jako nierelevantne można ocenić dwa rekordy. Są to artykuły zawierające krótkoterminowe przewidywania na temat rozwoju telefonii komórkowej z wykorzystaniem Internetu, lecz opublikowane były w latach 1997, 2000 i dotyczą minionego już okresu. Można by się starać wykluczyć podobne publikacje poprzez zawężenie wyszukiwania do publikacji z ostatnich kilku lat, lecz spowodowałoby to pominięcie interesujących materiałów z prognozami długoterminowymi.

Wysoka dokładność wyszukiwania pozwala sądzić, iż w bazie pozostały jeszcze relevantne rekordy (zgodnie z korelacją między współczynnikiem kompletności a dokładności). Kontynuacja wyszukiwania według zaprezentowanego schematu zależy od stopnia satysfakcji użytkownika dotychczasowymi wynikami. Do rozbudowania instrukcji wyszukiwania można użyć zidentyfikowane, lecz pominięte wcześniej, terminy wyszukiwawcze, jak i przeanalizować wyniki uzyskane w czasie ostatniej operacji. Jeśli pozwalają na to możliwości systemu, warto zapisywać w profilu użytkownika rekordy wyszukane w wyniku każdej operacji – umożliwi to łatwe zidentyfikowanie rekordów, których nie uwzględniały rezultaty poprzedniego wyszukiwania. Omówienie powyżej przykładowego wyszukiwania zostanie zakończone na tym etapie, ponieważ przeprowadzone już operacje wystarczająco dobrze ilustrują schemat działania według strategii pomnażania odwołań.

Kolejny przykład nie jest podobny do przedstawionych wcześniej, czyli ilustrujących problemy wyszukiwawcze, dla których optymalną metodą postępowania była prezentowana strategia. Poniżej przedstawiona jest sytuacja, w której pozornie słusznym wyborem byłby wybór strategii pomnażania odwołań, lecz – jak wykaże wyszukiwanie – tym razem okazuje się ona całkowicie nieprzydatna.

Przykład 5.2

Poszukiwane są publikacje zajmujące się pojęciem relewancji w informacji naukowej. Szczególnie przydatne byłyby artykuły zawierające przegląd piśmiennictwa na ten temat oraz publikacje traktujące temat bardzo szeroko, odnosząc się również do innych dziedzin wiedzy. Znany jest jeden artykuł tego rodzaju:

Saracevic, Tefko (1975): *Relevance: a Review of and a Framework for the Thinking on the Notion in Information Science*, "Journal of the American Society for Information Science", vol. 26, iss. 6, pp. 321-343.

Artykuł ten dotyczy pojęcia relewancji w informacji naukowej, a wyszukiwanie powinno obejmować różne dziedziny nauk. Dlatego też wyszukiwanie będzie prowadzone w kilku bazach jednocześnie: specjalistycznej bazie informacji naukowej Library, Information Science & Technology Abstracts oraz kilku innych, zawierających piśmiennictwo naukowe z różnych dziedzin – Academic Search Premier, MasterFILE Premier, SocINDEX with Full Text. Wybór tych właśnie baz był również podyktowany faktem, że są one udostępniane przez konsorcjum EBSCOHost, a co za tym idzie można przeszukiwać je symultanicznie przy użyciu jednego interfejsu. Przeszukując jednocześnie kilka baz nie można oprzeć się na jednym teaurusie, dlatego też zdecydowano się zastosować strategię pomnażania odwołań.

Wyszukiwanie proste pozwoliło odnaleźć artykuł Tefko Saracevica. Został on zaindeksowany przy pomocy następujących terminów: „classification”, „communication in science”, „documentation”, „information science”, „logic”, „knowledge management”.

Terminy użyte w opisie tego artykułu zostały połączone operatorem „AND” i wprowadzone do systemu (przeszukiwany jest indeks *Subject terms*). Wynikiem wyszukiwania był tylko jeden

rekord zawierający opis znanego już artykułu T. Saracevica. Wyszukiwanie ma dotyczyć pojęcia relewancji w różnych naukach, dlatego z instrukcji usunięto termin „information science”. Niestety nie zmieniło to wyniku wyszukiwania. Zastosowano rozmaite połączenia zidentyfikowanych terminów, które mogłyby odzwierciedlać kontekst poszukiwanych zagadnień. Rezultat inny od uzyskanego początkowo przyniosło wyszukiwanie za pomocą instrukcji: „SU (classification AND „communication in science”) – 5 rekordów, SU („communication in science” AND documentation) – 8 rekordów, SU (documentation AND „information science” AND logic) – 3 rekordy, SU („communication in science” AND „knowledge management”) – 5 rekordów, SU („documentation” AND „information science”) – 757 rekordów. Analiza wyników tych wyszukiwań, poza ostatnim, wykazała, że nie został odnaleziony żaden relewantny rekord poza znanym już artykułem. Wynik ostatniego wyszukiwania jest tak duży, że jego analiza wymagałaby poświęcenia nieracjonalnie dużej ilości czasu.

Baza, w której znaleziono pierwszy rekord jest bazą specjalistyczną, tak więc wyszukujący ma prawo oczekiwać, że rekordy są tu odpowiednio zaindeksowane. Jednak w tym przypadku najwyraźniej tak się nie stało. Nie oznacza to, że termin „relewancja” nie jest stosowany w tym systemie. Przeprowadzono wyszukiwanie proste, wprowadzając do systemu termin „relevance” w polu *Subject terms* (nie uwzględniony w opisie artykułu Saracevica). Wynik wyszukiwania to 419 rekordów. Pobieżne zapoznanie się z odnalezionymi artykułami pozwala stwierdzić, że wiele z nich jest relewantnych. W tym konkretnym wypadku, choć przed przystąpieniem do wyszukiwania nie można było tego stwierdzić, nawet wyszukiwanie proste przynosi lepsze rezultaty niż strategia pomnażania odwołań.

Powyższe przykłady przedstawiają problemy związane ze stosowaniem strategii pomnażania odwołań. Strategia ta, w przeciwieństwie do omówionych wcześniej, polega na rozpoczęciu wyszukiwania od zidentyfikowania zbioru wyników o wysokim współczynniku dokładności, a niskiej kompletności, aby następnie rozszerzać poszukiwania do momentu, kiedy liczba odnalezionych relewantnych rekordów zadowoli użytkownika. Taka strategia jest użyteczna przede wszystkim wtedy, kiedy baza nie posiada tezaursu dostępnego dla użytkowników bądź kiedy przeszukiwanie prowadzone jest symultanicznie w kilku bazach. Przydatna jest również w sytuacji, kiedy wyszukujący nie jest obeznany ze słownictwem używanym w tezausie, a problem wyszukiwawczy można przedstawić za pomocą wielu niejednoznacznych terminów, tak jak było to w przykładzie 5.1. Należałoby bardzo dokładnie zapoznać się z tezaurem (bądź kilkoma w przypadku wyszukiwania symultanicznego), aby zidentyfikować deskryptory czy hasła, które są adekwatne do tematu wyszukiwania. Ponadto stosując tę metodę, można poznać specjalistyczne terminy, których wyszukujący wcześniej nie znał, a które pozwolą na odpowiednie rozszerzenie zbioru wyników.

Strategię pomnażania odwołań można stosować także jako swoistego rodzaju „drogę na skróty”. Jeśli wyszukujący zna publikację odpowiadającą tematyce, może na podstawie jej opisu szybko odnaleźć kilka relewantnych pozycji. Jednak formułując instrukcję jedynie na podstawie opisów zawartych w odnalezionych rekordach, należy mieć świadomość niebezpieczeństwa łatwego pominięcia relewantnych pozycji.

Specyfiką strategii pomnażania odwołań jest to, że jej powodzenie w większym stopniu niż to było we wcześniej opisanych strategiach zależy od precyzji i konsekwencji zaindeksowania dokumentów znanych użytkownikowi. Jednak nawet wyszukiwanie w bazie o uznanej renomie nie gwarantuje, że stopień szczegółowości każdego z opisów będzie miał poziom satysfakcjonujący dla użytkownika. Dlatego też ta strategia nie jest zalecana dla osób o małym doświadczeniu w wyszukiwaniu. Użytkownik o niewielkiej wiedzy na temat wyszukiwanego zagadnienia, języka informacyjno-wyszukiwawczego systemu, a przede wszystkim podchodzący bezkrytycznie do zidentyfikowanych opisów, może stracić dużo czasu na przeprowadzenie wyszukiwania dającego bardzo mierne rezultaty.

STRATEGIA INDEKSÓW CYTOWAŃ

Zupełnie odmienna od wcześniej opisanych jest strategia indeksów cytowań (ang. *citation indexing strategy*). Jej specyfika nie wyraża się w sposobie konstruowania instrukcji, lecz polega na wykorzystaniu możliwości śle-

dzenia cytowań, dostępnej w niektórych bazach. Podstawą tego sposobu wyszukiwania publikacji jest założenie, że istnieje semantyczny związek między pracą cytowaną a cytującą.

W piśmiennictwie przedmiotu można spotkać się z wyróżnianiem trzech strategii cytowań: cytowania publikacji (ang. *cited publication*), cytowania autora (ang. *cited author*) oraz współcytowania autorów (ang. *cocited authors*). Wyszukiwanie prowadzone według każdego z tych schematów charakteryzuje się własną specyfiką. Jednak różnice między nimi porównywalne są do różnic między wyszukiwaniem przy użyciu różnych indeksów w obrębie jednej strategii (np. przy użyciu słownictwa kontrolowanego lub słów kluczowych w tytule). Dlatego też w niniejszym artykule te trzy strategie zostaną uznane za odmiany jednej strategii i przedstawione w kolejnych przykładach.

Przykład 6.1

Poszukiwane są publikacje, które dotyczą metod wyszukiwania informacji – strategii, taktyk czy inaczej zdefiniowanych przez autorów sposobów odnajdywania potrzebnych informacji. Ta tematyka została omówiona w artykule: Bates, Marcia (1979). *Information Search Tactics*, "Journal of the American Society for Information Science", vol. 30, iss. 4, pp. 205-215. Jest to na tyle istotna i znana publikacja, że można założyć, iż w wielu pracach, w których podjęto te zagadnienia powinna być przywołana.

Do przesłedzenia cytowań odnoszących się do tej publikacji wybrano Science Citation Index Expanded, bazę wielodyscyplinową, której producentem jest Thomson Scientific (poprzednia nazwa: Institute for Scientific Information³). Rekord dotyczący danego artykułu został zidentyfikowany na podstawie nazwiska autorki, daty publikacji oraz numeru stron, na których się znajduje. Kwerenda dała rezultat w postaci 39 publikacji, w których wskazany artykuł był cytowany.

Wszystkie odnalezione rekordy to publikacje z zakresu informacji naukowej, dotyczące wyszukiwania informacji. Bez zapoznania się z pełnymi tekstami artykułów nie można jednoznacznie określić, które z nich zawierają opisy efektywnych metod wyszukiwania informacji. Kilka z wyszukanych pozycji dotyczy korzystania lub projektowania narzędzi ułatwiających wyszukiwanie informacji, lecz w tego typu publikacjach również mogą pojawić się zagadnienia będące tematem wyszukiwania.

Przykład 6.2

Poszukiwane są materiały na temat badań bibliometrycznych, a w szczególności – rozproszenia artykułów specjalistycznych w czasopiśmiennictwie z różnych dziedzin. Autor, który jako pierwszy zajął się badaniami tego zjawiska, to Samuel C. Bradford. Większość jego prac dotyczyła tej właśnie tematyki, dlatego wyszukiwane będą publikacje, w których zacytowano którykolwiek z jego artykułów.

Wyszukiwanie przeprowadzone zostało w bazie Library, Information Science & Technology Abstracts, w której jednym z dostępnych narzędzi jest indeks cytowań. Trudnością w tego rodzaju wyszukiwaniu jest to, iż wybrana baza (podobnie jak Science Citation Index Expanded) nie pozwala na wyszukiwanie w cytowaniach jedynie według nazwiska autora. Po wpisaniu instrukcji „WA Bradford S*” (maskowanie imienia wprowadzono w celu odnalezienia zarówno tych cytowań, w których użyto pełnego imienia Bradforda, jak i tych, gdzie zapis uwzględnia jedynie inicjały), wyświetlona została lista wszystkich publikacji tego autora. System wymaga, aby użytkownik oznaczył, jakie publikacje danego autora mają zostać wyszukane. W tym wyszukiwaniu wybrane zostały wszystkie wyświetlone przez system pozycje. Rezultatem tak skonstruowanego wyszukiwania jest 20 rekordów.

Większość wyszukanych artykułów dotyczy badań bibliometrycznych. Wyjątkiem jest rekord, który omawia historię organizacji ASLIB w latach 1924-1950, a więc w czasie, kiedy publikował

³ Inne produkty tej znanej instytucji to najobszerniejsze bazy cytowań literatury naukowej: Science Citation Index, Arts and Humanities Citation Index oraz Social Science Citation Index. Niestety w trakcie powyższych badań nie uzyskano do nich dostępu.

S. C. Bradford. Trzy z odnalezionych rekordów dotyczą zagadnień badania piśmiennictwa dostępnego w Internecie (ang. *webometrics*), jest to jednak tematyka bardzo blisko związana z zagadnieniami bibliometrii.

Niestety, jak pozwoliły ustalić testy, nie wszystkie cytowania występujące w artykułach dostępnych w bazie LISTA zostały wprowadzone do systemu. Tak więc należy sądzić, że przy wyszukiwaniu w tej bazie za pomocą strategii cytowań wiele artykułów relewantnych mogło zostać pominiętych. Dla porównania można dodać, że analogiczne wyszukiwanie w bazie Science Citation Index Expanded pozwoliło zidentyfikować 73 rekordy.

Przykład 6.3

Poszukiwane są materiały na temat pszczół – zarówno materiały dotyczące ich zachowań społecznych, jak anatomii, żywienia i innych zagadnień. Znane są nazwiska dwojga naukowców, którzy specjalizują się w tym temacie. Są to Claudia Dreller, oraz Wolfgang H. Kirchner. Wyszukiwanie przeprowadzone będzie za pomocą strategii cytowań, a dla zwiększenia dokładności, będą wyszukiwane publikacje, w których przytoczono prace obojga autorów.

Wyszukiwanie przeprowadzane jest w wielod dziedzinowej bazie Scopus. Baza posiada wiele użytecznych narzędzi wyszukiwania, m.in. indeks cytowań. Wyszukiwanie w indeksowanych cytowaniach można prowadzić, podając jedynie nazwisko autora – nie ma potrzeby uściślenia, jakie publikacje są poszukiwane. W instrukcji podano tylko nazwiska autorów (pominięto imiona, czy ich inicjały), licząc na to, że zestawienie tych dwóch nazwisk pojawi się jedynie w relewantnych pracach. Wynik wyszukiwania to 23 rekordy.

Wśród wyszukanych rekordów jedynie dwa są nierelewantne. Oba opisują zagadnienia związane z owadami, lecz innymi niż pszczoły – jeden z nich dotyczy świerszczy, a drugi pluskwia-ków.

Analiza słów kluczowych użytych w opisie znalezionych rekordów pozwoliła przekonać się o użyteczności zastosowanej strategii. Do opisu rekordów użyto wielu różnych terminów, m.in.: „honey bee”, „honeybee”, „Apis mellifera”, „stingless bees”, „Apidae: Meliponini”, „apis”. Wyszukiwanie za pomocą słów kluczowych powinno uwzględnić każdy z tych terminów oraz warianty ich pisowni, a nie wszystkie terminy mogą być oczywiste dla użytkownika w momencie rozpoczęcia wyszukiwania. Ponadto niektóre rekordy dotyczące pszczół nie zostały zaindeksowane żadnym terminem opisującym ten gatunek, a co za tym idzie nie zostałyby zidentyfikowane przy wyszukiwaniu przez słowa kluczowe.

Przedstawione powyżej przykłady pokazują trzy sposoby użycia strategii indeksów cytowań. Najczęściej w tego rodzaju wyszukiwaniu śledzi się cytowania konkretnej pracy, której znaczenie jest fundamentalne dla danych zagadnień. Strategia wyszukiwania cytowań dla danej pracy zazwyczaj stosowana jest w przypadku stosunkowo wąskiej tematyki wyszukiwań (indeksy cytowań nie uwzględniają wydawnictw zwartych, a tematyka artykułów przeważnie dotyczy szczegółowych problemów z danych dyscyplin badawczych). Nie jest to oczywiście regułą, gdyż artykuł może na przykład zawierać przegląd piśmiennictwa z danej dyscypliny.

Ustalanie cytowań całości piśmiennictwa danego autora nie jest powszechnie stosowaną metodą. Wynika to z faktu, że autorzy, nawet specjalizujący się w konkretnych zagadnieniach badawczych, rzadko ograniczają swoje zainteresowania i publikacje do jednej tylko problematyki. Można liczyć, iż autor taki jak na przykład Tefko Saracevic we wszystkich swoich publikacjach zajmował się kwestiami z zakresu informacji naukowej, jednak nie zawsze będą to prace dotyczące zagadnienia relewancji, które najczęściej wiąże się z jego nazwiskiem. Dlatego też zazwyczaj wyszukiwanie według cytowań wszelkich prac autora stosuje się w wypadku, kiedy dany twórca opublikował niewiele prac bądź też kiedy temat wyszukiwania obejmuje szeroki zakres zagadnień.

Ustalanie cytowań dla kilku autorów pozwala na odszukanie rekordów dla tematyki bardziej szczegółowo zdefiniowanej niż w przypadku śledzenia cytowań według nazwiska jednego autora, a bardziej ogólnej niż przy identyfikowaniu publikacji cytujących dany artykuł. Prawdopodobieństwo, iż autor konkretnej pracy odwoła się do publikacji kilku badaczy specjalizujących się w jednym obszarze badawczym, a nie będzie ona dotyczyć tematu ich specjalizacji, jest zdecydowanie mniejsze.

Zaletą strategii cytowań jest to, że pozwala na odnajdywanie relewantnych rekordów bez konieczności identyfikowania leksykalnych elementów (deskryptorów, haseł przedmiotowych, słów użytych w tytule czy innych) związanych z opisem poszukiwanych materiałów. Jeśli kwe-

renda przeprowadzana jest w bazie, w której śledzenie cytowań nie jest jedyną metodą wyszukiwania, wtedy ta strategia może też służyć jako punkt wyjścia do wyszukiwania przy użyciu którejś ze strategii klas.

Najbardziej znane bazy cytowań bibliograficznych, takie jak Science Citation Index, Arts and Humanities Citation Index, Social Science Index, a także Scopus, to bazy, których profil obejmuje różne dyscypliny z zakresu nauk ścisłych, humanistycznych, czy społecznych. Przeprowadzone w nich wyszukiwanie może więc łączyć w sobie zagadnienia z pogranicza kilku dziedzin. Wyszukiwanie przeprowadzone w tych bazach pozwala ustalić nie tylko, w jakich pracach przywołano dany artykuł, ale też zidentyfikować, bez sięgania do pełnego tekstu danej pracy, odwołania bibliograficzne w niej zawarte. Tak więc wyszukiwanie pozwala na zapoznanie się z piśmiennictwem przedmiotu poprzedzającym, jak i następującym po danej pracy.

Powszechnie przyjęte jest, iż w pracach naukowych należy uwzględnić publikacje, w których wcześniej podejmowano zagadnienia, stanowiące przedmiot danej pracy. Staranny przegląd piśmiennictwa przedmiotu uważa się nawet za jeden z wyznaczników jakości prac naukowych. Wyszukiwanie, które polega na zidentyfikowaniu publikacji odwołujących się do istniejącego już piśmiennictwa, w dużym stopniu zawęża krąg wyszukiwania do takich właśnie prac.

Warunkiem korzystania z tej strategii wyszukiwania jest znajomość prac lub autorów, których twórczość ma duże znaczenie dla poszukiwanych zagadnień. A zatem, wymaga ona uprzedniej dobrej znajomości piśmiennictwa danej dziedziny.

ZAKOŃCZENIE

W literaturze przedmiotu można spotkać się z omówieniami różnych strategii wyszukiwania, wyróżnianych ze względu na różne etapy lub aspekty procesu wyszukiwania. Jedno z najkompletniejszych opracowań tej tematyki zawarte jest w książce Stephana Hartera *Online Information Retrieval* (zob. Harter, 1986, pp. 170-204). Powyżej przeanalizowano sześć strategii wyszukiwania, które uznano za najbardziej użyteczne przy kwerendach przeprowadzanych we współczesnych systemach informacyjno-wyszukiwawczych dostępnych online. W przypadku każdej z omówionych strategii można wskazać sytuacje i problemy wyszukiwawcze, dla których zastosowanie danej strategii wydaje się szczególnie uzasadnione. Wybór konkretnej strategii wyszukiwania podyktowany jest nie tylko specyfiką zapytania informacyjnego, ale również możliwościami dostępu do baz danych, jakimi dysponuje wyszukiwający, narzędziami wyszukiwawczymi dostępnymi w danych systemach, celem, w jakim wykorzystane mają być wyszukane rekordy oraz wieloma innymi czynnikami. Duża liczba zmiennych, które należy uwzględnić obierając daną strategię, powoduje, że nie można arbitralnie określić reguł wyboru strategii, które znajdowałyby zastosowanie w przypadku każdego wyszukiwania określonego typu. Jest to potwierdzeniem tezy, że proces wyszukiwania ma charakter heurystyczny i nie można skodyfikować jego etapów w sposób umożliwiający odwzorowanie ich za pomocą algorytmów.

BIBLIOGRAFIA

- Harter, Stephen (1986). *Online Information Retrieval: concepts, principles, and techniques*, San Diego (et al.): Academic Press, 259 p.
Meadow, Charles T. (1992). *Text information retrieval systems*, San Diego [et al]: Academic Press, 302 p.
Szczepańska, Anna (2006). Strategia, heurystyka i taktyka wyszukiwania informacji. Próba uporządkowania pojęć, *Przegląd Biblioteczny*, R. 74, z. 2, s. 165-187.

ANNA SZCZEPAŃSKA

Warsaw University Library

e-mail: aszczepanska@uw.edu.pl

BASIC INFORMATION RETRIEVAL STRATEGIES AND THEIR APPLICATION

KEYWORDS: Information retrieval strategies. Briefsearch. Search problems. Building blocks strategy. Successive facet strategy. Pairwise facets strategy. Citation pearl growing strategy. Citation indexing strategy. Search statements. Databases. Warsaw University Library.

ABSTRACT: The author presents six most common information retrieval (IR) strategies used in contemporary IR systems: briefsearch, building blocks strategy, successive facet strategy, pairwise facets strategy, citation pearl growing strategy, and citation indexing strategy. She describes search principles characteristic of each strategy and provides examples of relevant queries made in databases available at Warsaw University Library. She attempts to show which search strategies provide most appropriate solutions to specific search problems and which of their drawbacks the researchers should be aware of.

Artykuł wpłynął do redakcji 22 grudnia 2006 r.

PIOTR MALAK

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: piomk@uni.torun.pl

INTERFEJS UŻYTKOWNIKA KATALOGU BIBLIOTECZNEGO ONLINE – PROPOZYCJA USPRAWNIENIA

Piotr Malak jest pracownikiem Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii (Zakład Informacji Naukowej) Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz członkiem Polskiego Towarzystwa Informatycznego. Do jego zainteresowań naukowych należą m.in.: data mining, information retrieval and extraction; systemy uczące się; zarządzanie informacją i wiedzą; systemy zarządzania; sztuczna inteligencja (automatyczna rozbudowa baz wiedzy, systemy eksperckie); lingwistyka komputerowa (automatyczna ocena wartości informacyjnej dokumentów elektronicznych, prawa lingwistyczne języków naturalnych w dokumentach elektronicznych); sieci komputerowe i serwisy WWW. Ważniejsze publikacje: *Lingubot for the Library – initial case study*. In: Human Language Technologies as a Challenge for Computer Science and Linguistics, 2nd

Language & Technology Conference Proceedings, Poznań, 2005, pp. 382-385; *Is the Artificial Intelligence applicable for the libraries purposes?* In: Librarianship in the information age, BOBCATSSS 2004 Proceedings, Oslo, 2005, pp. 232-238; *The libraries as a guide to the information technology and information society according to the governmental plans*. In: Library and Information in Multicultural Societies, BOBCATSSS 2004 Proceedings, Riga, 2004, pp. 172-178; *Application of the evaluation of the information value of digital documents for library collection establishing*. W: Biblioteki wobec nowych zadań. Pod red. E. Głowackiej, Toruń, 2004, s. 109-128.

SŁOWA KLUCZOWE: Zintegrowane systemy biblioteczne. Katalogi biblioteczne online. Strategie wyszukiwania informacji. Użytkownicy. Interfejsy użytkownika katalogów online.

ABSTRAKT: Artykuł dotyczy możliwości zastosowania wyników badań *web usability* w celu polepszenia użyteczności interfejsów katalogów bibliotecznych online. Przedstawione zostały strategie wyszukiwawcze stosowane przez czytelników. Zaproponowano traktowanie czytelnika jako klienta w myśl biznesowego paradygmatu *orientacji na klienta* i dostosowanie do tego sposobu świadczenia usług. Zaprezentowano najpowszechniejsze błędy popełniane w tworzeniu stron WWW katalogów online, które są interfejsami użytkownika. Zaproponowano zaktualizowanie technologii tworzenia tych stron do obecnie obowiązującego standardu XHTML umożliwiającego m.in. odbiór zawartości strony przez urządzenia czytające, urządzenia PDA czy telefony komórkowe. Zwiększa to dostępność serwisów internetowych. Przedstawiono szereg usprawnień funkcjonalności interfejsów użytkownika katalogów online.

ZINTEGROWANE SYSTEMY BIBLIOTECZNE

Zintegrowane systemy biblioteczne służą usprawnieniu funkcji zarządzania biblioteką jako organizacją. Zazwyczaj składają się one z kilku niezależnych, współpracujących ze sobą modułów, np. magazynu, danych czytelników, wypożyczeń, itp. Rozwiązanie takie, spotykane powszechnie w zintegrowanych systemach zarządzania, pozwala oddzielić od siebie poszczególne funkcje systemu z zachowaniem integracji danych. Ponieważ każdy moduł odpowiada innej funkcji systemu oczywiste jest, że obsługuje innego rodzaju dane. W związku z powyższym system dostarcza kilka różnych interfejsów użytkownika. Naturalne jest również zastosowanie odpowiedniego interfejsu, który w najwygodniejszy, a zarazem najefektywniejszy sposób pozwoli użytkownikowi współpracować z konkretnym rodzajem danych.

W przypadku modułów systemu zarządzania można wyróżnić dwie główne grupy użytkowników. Pierwsza to użytkownicy uprzywilejowani, którzy aktywnie tworzą i modyfikują dane przetwarzane przez moduł. Są to najczęściej tzw. pracownicy biurowi (ang. *data workers*) – pracownicy sekretariatu czy np. działu katalogowania, księgowi, itp. Do drugiej należą użytkownicy końcowi, którzy korzystają z danych oraz informacji zawartych w module. Są nimi np. osoby zarządzające daną organizacją (ang. *management officers*), mają one najwyższe uprawnienia dostępu do danych, które wykorzystują w celu podejmowania decyzji i zarządzania.

Kolejną grupę użytkowników końcowych, najmniej uprzywilejowaną, z punktu widzenia dostępu i zarządzania danymi, stanowią klienci. Mają oni przypisane ograniczone prawo dostępu, pozwalające jedynie na wyszukiwanie informacji ze zbioru udostępnianego publicznie (z ewentualną możliwością składania zamówień czy modyfikacji własnego profilu).

Modułem systemu bibliotecznego, który dostępny jest dwóm grupom użytkowników różniącym się między sobą zarówno prawami dostępu, jak i liczebnością, jest katalog. To równocześnie jedyne wyjście systemu bibliotecznego dostępne klientowi zewnętrznemu: czytelnikowi.

KATALOGI

Katalogi biblioteczne stanowią zamknięte zbiory informacji o kontrolowanej, dobrze zdefiniowanej i określonej zawartości. Umieszczane w nich dane i informacje są najważniejszą z baz danych składających się na system biblioteczny. Co prawda nie mają one szczególnie dużego wpływu na podejmowanie decyzji kierowniczych w bibliotece, są jednak udostępniane czytelnikom i właśnie z tego powodu uznaje się je za ważne. Dążenie do dotarcia z usługą do największej liczby klientów i jednocześnie zwiększenia użyteczności interfejsu użytkownika spowodowało utworzenie katalogów bibliotecznych online dostępnych za pośrednictwem protokołów internetowych TCP/IP (głównie HTTP, jako nośnika zarówno warstwy informacyjnej, jak i prezentacyjnej – interfejsu). Interfejsem czytelnika w takim przypadku staje się strona WWW wyświetlana w przeglądarce.

JEDEN MODUŁ, DWA INTERFEJSY

Użytkownicy katalogów różnią się między sobą potrzebami informacyjnymi. Pierwszą grupę użytkowników stanowią bibliotekarze oraz wszystkie osoby związane z klasyfikacją i katalogowaniem dokumentów. Wpływają oni na zawartość i wielkość katalogów oraz na jakość zapisanych w nich informacji. Głównym polem ich zainteresowań są metadane (informacje o dokumentach zarówno identyfikacyjne, jak i prezentujące treść). Osoby odpowiedzialne za klasyfikację dokumentów na podstawie ich zawartości tworzą opisy dokumentów, będące równocześnie charakterystykami wyszukiwawczymi. Te ostatnie powstają w oparciu o typowe dane identyfikacyjne oraz dostępny i obowiązujący w danym środowisku (bibliotece, punkcie informacyjnym, itp.) język. Językiem opisu zawartości dokumentu może być np. UKD, język haseł przedmiotowych czy jakikolwiek inny język informacyjno-wyszukiwawczy. Alternatywą dla tworzenia opisu dokumentu jest pobranie go z tzw. katalogu centralnego¹. Niezależnie od użytego języka zasadą naczelną takiego opisu jest dostarczenie jak najmniejszej, aczkolwiek wystarczającej liczby znaków dla jednoznacznej charakterystyki fizycznej dokumentu oraz prezentacji jego treści. Interfejs użytkownika w tym przypadku zależy od stosowanego systemu katalogowania i jest dostarczany przez producenta.

Drugą grupę użytkowników katalogu stanowią czytelnicy. To tzw. bierni użytkownicy systemu. Przyznane publiczne² prawa dostępu pozwalają tej grupie jedynie na wyszukiwanie danych w katalogu. Nie mają oni jednak ani dostępu do pozostałych baz składających się na dany system³, ani prawa edycji czy dodawania nowych danych w samym katalogu. Wyjątkiem od reguły biernego korzystania z udostępnianych informacji jest możliwość zamawiania dokumentów online. Niestety nie wszystkie biblioteki zapewniają tę dosyć istotną funkcję.

W przypadku katalogowania mamy do czynienia z lokalnym interfejsem systemu dostępnym w zasadzie dla komputerów należących do sieci lokalnej w bibliotece. Liczba użytkowników modułu katalogowania jest ograniczona i nie wymaga specjalnych rozwiązań w zakresie dostępności. Inaczej wygląda to w przypadku wypożyczeń czy wyszukiwania w katalogu. Tutaj liczba użytkowników jednorazowo korzystających z systemu może sięgać tysięcy (choć zazwyczaj katalogi biblioteczne nie są aż tak obciążone). Konieczność zapewnienia sprawnej obsługi takiej liczby użytkowników wymaga zastosowania narzędzi typowych dla sieci globalnych, a nie lokalnych. Rolę pośrednika między czytelnikiem a systemem pełni serwer WWW, interfejs użytkownika ma postać strony WWW.

¹ W Polsce funkcję tę pełni NUKAT (Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny): <http://www.nukat.edu.pl/katalog/>, który w 2002 r. przejął zawartość Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych oraz Centralnej Kartoteki Tytułów Czasopism. Por. <http://konsorcjum.bg.univ.gda.pl/ip.html> [dostęp: 13.11.2006].

² Publiczny – w zastosowaniach informatycznych jest to obiekt lub element dostępny dla każdego użytkownika systemu.

³ W przypadku niektórych systemów bibliotecznych wyjątkiem jest dostęp do informacji na temat własnego konta oraz możliwość składania zamówień online. Wynika to ze strategii zakupu bądź włączenia pewnych specyficznych funkcjonalności danego systemu w konkretnej bibliotece, a nie z konstrukcji systemów. Obecnie prawie wszystkie stosowane w bibliotekach systemy biblioteczne online posiadają możliwość obsługi zamówień online.

ROLA INTERFEJSU WWW

Interfejs użytkownika końcowego (klienta instytucji) powinien spełniać dwie podstawowe funkcje. Po pierwsze w czytelny i przejrzysty sposób dostarczać użytkownikowi potrzebnych mu informacji, czy to przypisanych domyślnie do danego typu użytkownika, czy też uzyskanych w wyniku zapytania skierowanego do systemu. Dodatkowo, powinien umożliwić sprawną komunikację z systemem i dostęp do informacji zarówno za pośrednictwem odpowiednio przygotowanego menu nawigacyjnego, jak i efektywnego systemu wyszukiwania.

Badania Nielsen Norman Group⁴ wykazują, że zwiększenie użyteczności interfejsu użytkownika w firmowym serwisie WWW pozwala na szybki wzrost sprzedaży w zakresie od 100 do 400%. Wynika to z faktu, że klienci za pośrednictwem użytecznych stron częściej znajdują szukaną informację czy produkt, tym samym zwiększa się ich zadowolenie i zaufanie do danej instytucji, co ostatecznie przekłada się na wzrost lojalności klienta oraz pozytywne rekomendacje (Karwatka, 2006c). Można się oczywiście zastanawiać, czy biblioteki – szczególnie te duże, gdyż takie na pewno stosują katalogi online – muszą zabiegać o klienta. Czy warto ponosić dodatkowe koszty, chociażby organizacyjne, aby zwiększyć użyteczność interfejsu użytkownika? Otóż można, a nawet trzeba. Liczba użytkowników danej biblioteki przekłada się w pewnym zakresie na kondycję finansową instytucji. Spadek czytelnictwa⁵ w połączeniu z konkurencją, jaką dla bibliotek jest Internet oraz serwisy komercyjne (np. coraz to nowe inicjatywy Google), powinien być sygnałem, że czas zacząć zabiegać o klienta, że, do pewnego przynajmniej stopnia, biblioteki powinny zacząć działać jak instytucje komercyjne, tj. być nastawione na klienta.

W każdym rodzaju przedsiębiorczości jedną z najistotniejszych spraw jest utrzymanie klientów. W przypadku usług dostarczanych online jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu jest budowanie użytecznych, wygodnych i funkcjonalnych interfejsów użytkownika, ułatwiających dostęp do oferowanych treści bądź usług. Zeby taki interfejs zbudować trzeba go przeanalizować z perspektywy użytkownika. W przypadku katalogów online główną potrzebą, którą powinien zaspokajać interfejs, jest wyszukiwanie informacji.

WYSZUKIWANIE INFORMACJI – STRATEGIE UŻYTKOWNIKA

Katalog jest pierwszym miejscem kontaktu czytelnika z księgozbiorem biblioteki. W odpowiedzi na zapytania użytkownika dostarcza mu informacji o dostępności danego dokumentu. Każde wyszukiwanie dokumentu odbywa się na podstawie wprowadzonych przez użytkownika, za pośrednictwem interfejsu⁶, kluczy wyszukiwawczych. Możemy wyróżnić dwie główne

⁴ Nielsen Norman Group (NNG; <http://www.nngroup.com/>) świadczy usługi w zakresie eCommerce usability, polegające na analizie i propozycjach ulepszeń dla korporacyjnych serwisów WWW. Jednym z jej założycieli jest Jakob Nielsen zwany powszechnie, *Guru of web page usability* (por. <http://www.use-it.com/jakob/>).

⁵ Wyniki badania czytelnictwa książki przedstawiają G. Straus, K. Wolff i S. Wierny w raportach *Czytelnictwo, zakup książek i wykorzystanie Internetu w Polsce w 2006 r. – komunikat z badań* (www.bn.org.pl/doc/konferencje/komunikat20070309.doc), *Czytelnictwo książek w Polsce. Znajomość kampanii społecznej Cała Polska czyta dzieciom* (dane za rok 2006) (http://www.ipsos.pl/3_4_025.htm), *Czytanie książek, szybkie czytanie* (dane za rok 2004) (http://www.ipsos.pl/3_4_015.html).

⁶ Dla katalogów WWW interfejs użytkownika jest oparty na tzw. formularzach HTML.

strategie wyszukiwawcze, determinujące użycie odpowiednich kluczy wyszukiwawczych:

1. Wyszukiwanie konkretnej pozycji na podstawie znanych danych. Najczęściej jest to tytuł dokumentu lub nazwisko autora.

2. Wyszukiwanie dokumentów z danej dziedziny lub dotyczących danego zagadnienia. Użytkownik posługuje się wtedy słowami kluczowymi, hasłami przedmiotowymi lub symbolami klasyfikacyjnymi.

W pierwszym przypadku interfejs nie musi, a nawet nie powinien być zbyt zaawansowany. Powinien zapewnić użytkownikowi możliwość intuicyjnego znalezienia pozycji, której dane identyfikacyjne są mu znane. Wykorzystywane w tym przypadku klucze wyszukiwawcze związane są z formalnymi elementami opisu bibliograficznego dokumentu. Należą do nich: tytuł, nazwa autora, tytuł serii wydawniczej, ISBN, ISSN, inne, związane z postacią fizyczną dokumentu.

Ponieważ jest to najprostszy sposób wyszukania danej pozycji w katalogu, interfejs użytkownika powinien domyślnie dostarczać właśnie tego typu pola wyszukiwawcze. Trzeba przyznać, że wszystkie popularne systemy katalogów online są projektowane w ten właśnie sposób.

W przypadku wyszukiwania na podstawie charakterystyki treściowej dokumentu sytuacja jest trochę bardziej skomplikowana. Do wykorzystywanych wtedy haseł najczęściej należą słowa kluczowe i hasła przedmiotowe, rzadziej symbole klasyfikacji piśmiennictwa.

W wielu systemach możliwe jest również skorzystanie z indeksów haseł rzeczowych, które zawierają terminy wyszukiwawcze stosowane przez system. W przypadku znalezienia pozycji odpowiadających zadaniem zagadnieniu system wyświetla na ekranie listę ich tytułów. Najczęściej spotykane, przydatne czytelnikowi, możliwości przeszukiwania katalogów bibliotecznych to: autor, tłumacz, redaktor, tytuł, tytuł serii⁷, hasła przedmiotowe, słowa kluczowe, miejsca i rok wydania, wydawca, ISSN, ISBN, język publikacji, numer kontrolny, UKD.

Dodatkowe możliwości oferowane przez wiele katalogów, np. wyszukiwanie według klasyfikacji wewnętrznej, pozwalają zawęzić zakres poszukiwania. W takich przypadkach interfejs użytkownika powinien dostarczać listę stosowanych w danej bibliotece haseł.

UŻYTECZNOŚĆ INTERFEJSÓW

O użyteczności danego interfejsu decydują wygoda i intuicyjność obsługi oraz skuteczność dostępu do informacji. W przypadku katalogów bibliotecznych online ich użyteczność jest wynikiem działania dwóch czynników. Pierwszym jest twórca systemu, który projektuje konkretną filozofię wyszukiwania informacji w bazach danych, drugim – korzystająca z systemu biblioteka, która ma ostateczny wpływ na wygląd i funkcjonalność interfejsu użytkownika. Większość katalogów online dostarcza czytelnikom dokumenty WWW generowane automatycznie po stronie serwera przez dowolny język skryptowy (Perl, PHP, ASP, itp.). Tym samym to właśnie biblioteki mają największy wpływ na użyteczność dostarczanego klientom interfejsu.

⁷ Dostępne możliwości wyszukiwania obejmują zarówno cały tytuł, jak i poszczególne słowa. W tym ostatnim przypadku użytkownik ma często możliwość stosowania znaków maskujących – najczęściej wykorzystywany jest znak „*”.

FUNKCJONALNOŚĆ WYMAGANA

Można wyróżnić przynajmniej dwa aspekty związane z użytecznością danej strony WWW: wizualno-funkcjonalny oraz treściowy. Aspekt wizualno-funkcjonalny określa, co użytkownik zobaczy w witrynie, a tym samym, co będzie mógł z poziomu danej strony zrobić. Decyduje o tym rozmieszczenie elementów na stronie (swoboda dostępu do nich i czytelność ich funkcji) oraz możliwości nawigacji (czy menu nawigacyjne jest zrozumiałe dla użytkownika, a nie tylko przez pracownika danej instytucji, i czy umożliwia mu ono dostęp do potrzebnych informacji).

Wymagania użyteczności katalogów bibliotecznych w tym zakresie są dość łatwe do spełnienia. Czytelnik szukając danej pozycji, posługuje się ograniczonym zbiorem typów haseł wyszukiwawczych. Większość interfejsów bibliotecznych online na startowej stronie wyszukiwawczej daje użytkownikowi możliwość wyboru, według jakiego klucza chce on prowadzić przeszukiwanie katalogu. Najprostszym sposobem, wygodnym zarówno z punktu widzenia jego implementacji, jak i użycia przez czytelnika, jest dostarczenie kilku pól formularza z rozwijanymi listami, które pozwalają określić typ hasła oraz wpisać jego treść. Dodatkowo dość często spotykana jest możliwość łączenia kilku haseł bądź ich typów w wyrażenie wyszukiwawcze (najczęściej za pomocą wyrażeń logicznych „i” oraz „lub”). Pod tym względem większość interfejsów bibliotecznych sprawdza się dobrze, zastrzeżenia można mieć jedynie do warstwy prezentacyjnej.

Najczęściej spotykane błędy wizualizacji to nadmiar grafiki na stronie i niekonsekwentne używanie elementów HTML, np. mieszanie za sobą odnośników z przyciskami formularzy. W celu zachowania spójności wizualnej twórcy danej witryny powinni konsekwentnie stosować ten sam typ elementów wizualnych do podobnych zastosowań. W wielu witrynach bibliotecznych można spotkać się z sytuacją, kiedy część odnośników prezentowana jest w sposób standardowy (podkreślenie), a część jako np. przyciski formularza, co nie wynika wcale z ich specjalnej funkcji.

Kolejnym elementem mającym wpływ na funkcjonalność witryny jest dostęp do pomocy. W systemach bibliotecznych online opartych na usłudze telnet, prawie na każdym etapie pracy z systemem można było uzyskać dostęp do pomocy – w wielu systemach zarówno do pomocy kontekstowej, dotyczącej bieżącej operacji, jak i do pomocy globalnej całego systemu. W interfejsach WWW pomoc nie zawsze jest spotykana, a przecież nie wszyscy czytelnicy od razu zrozumieją zaawansowane, a niekiedy i podstawowe funkcje systemu.

Aspekt treściowy dotyczy sposobu przekazywania treści użytkownikowi. Najczęściej nośnikiem zarówno treści, jak i warstwy prezentacji jest język HTML. To powszechnie przyjęty, akceptowany i stosowany standard tworzenia stron WWW. Najczęściej wykorzystuje się do tego celu język HTML 4, a tymczasem od 2000 r. język ten uznawany jest przez World Wide Web Consortium (organizację tworzącą obowiązujące standardy WWW) za przestarzały. Zalecany jest język XHTML 1.0 (<http://www.w3.org/TR/xhtml1/>). Jedną z jego ważniejszych zalet jest dostępność dla urządzeń czytających zawartość strony, urządzeń PDA czy telefonów komórkowych. Pozwala to na poszerzenie dostępności usług oferowanych za jego pośrednictwem zarówno dla użytkowników zdalnych (komunikujących się przez PDA czy telefon komórkowy), jak i dla osób z upośledzeniem

funkcji wzrokowych (nawet całkowitym brakiem wzroku). Możliwości takich nie zapewniają dokumenty HTML. Przejście na nowszy standard nie wymaga przebudowy całej struktury stron, bo XHTML jest kompatybilny wstecz. Aby udostępnić daną stronę użytkownikom korzystającym z urządzeń czytających, należy pamiętać o kilku zasadniczych rzeczach. Każdy odnośnik czy rysunek powinien być wyposażony dodatkowo w atrybuty: „alt” oraz „title” (określające treść w przypadku niemożności jej zobaczenia), należy również stosować znaczniki „div” (są to elementy blokowe) z identyfikatorami „id” określającymi ich zawartość, np. *dost_pozycje*, *sygnatura*. Zawartość zarówno „alt” i „title”, jak i „id” jest odczytywana przez odpowiednie urządzenia.

PROPOZYCJE USPRAWNIENIA UŻYTECZNOŚCI INTERFEJSÓW

Podsumowując, oto kilka zaleceń pozwalających zwiększyć użyteczność katalogów online poprzez poprawienie ich funkcjonalności oraz rozszerzenie dostępności:

1. Dostęp do pomocy. Postulat dotyczy zarówno producentów systemów, jak i administratorów. Warto udostępnić czytelnikom przynajmniej wstępny kurs korzystania z systemu.

2. Stosowanie XHTML lub HTML tzw. *strict* (w pełni zgodnego ze standardami W3C), szczególnie z konsekwentnym używaniem atrybutów „alt” i „title” do alternatywnego dostarczania informacji o treści oraz elementów „div” z odpowiednio wypełnionym identyfikatorem „id”.

3. Wyświetlanie użytkownikowi listy obowiązujących haseł rzeczowych z zachowaną hierarchią w przypadku błędnego wyszukania książki. Lista taka służy jako indeks zawartości katalogu. Jest więc dostępna w każdym systemie, a jej wyświetlenie czytelnikowi nie powinno sprawić dużych problemów.

4. Możliwość automatycznego przeszukiwania wszystkich istotnych z punktu widzenia czytelnika pól opisu dokumentu za pomocą podanego hasła. Na podobnej zasadzie działają wyszukiwarki WWW, gdzie przeszukiwane są zarówno pola META (*description*, *keywords*, *title*), jak i sama treść strony. Użytkownicy są przyzwyczajeni do takiego działania wyszukiwarek i oczekują podobnego zachowania od wszystkich systemów wyszukiwawczych.

5. Obsługa w tle form gramatycznych, żeby w charakterystykach wyszukiwawczych dokumentów porównanie przebiegało nie tylko w odniesieniu do wprowadzonego przez czytelnika hasła, ale też do jego różnych form gramatycznych. To funkcjonalność trudna do wdrożenia, jeśli chodzi o język polski. Ośrodki lingwistyki komputerowej w kraju prowadzą badania w tym kierunku, ale język polski jest bardzo skomplikowany i na ostateczne efekty trzeba jeszcze poczekać.

6. Zamawianie książek online. Wydaje się to oczywiste, a jednak nie każda biblioteka (mowa tu o tych większych) daje taką możliwość swoim czytelnikom. Rozwiązanie to ma wiele zalet, jest pomocne zarówno czytelnikowi (wygoda i swoboda, a tego oczekuje się od usług dostarczanych online), jak i bibliotekom (zmniejszenie liczby użytkowników lokalnie oraz usprawnienie obsługi zamówień przez likwidację jednego etapu w łańcuchu

przepływu informacji: zamówienie trafia od razu do magazynu, bez pośrednictwa punktu przyjmowania zamówień). Zakładając, że zestaw sygnatur przechowywany jest w magazynie, nie powinno być problemu z automatycznym kierowaniem zamówienia do odpowiedniego magazynu.

7. Możliwość kontaktu z pracownikami biblioteki za pomocą poczty elektronicznej. Rozwiązanie stosowane już w większych placówkach.

Powyższe postulaty nie powinny być trudne do wdrożenia przez doświadczonych webmasterów, a tacy na pewno pracują przynajmniej w większych bibliotekach. Niestety, większość bibliotek od lat nie dokonywała zmian w swoich serwisach WWW, szczególnie w interfejsach użytkowników do katalogów online. Pozostaje żywić nadzieję, że w końcu i biblioteki zaczną działać zgodnie z zasadą orientacji na użytkownika, a nie na instytucję.

BIBLIOGRAFIA

- Karwatka, Tomasz (2006a). *Efektywne interfejsy. Więcej zadowolonych klientów* [online] [dostęp: 13.11.2006]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.janmedia.pl/upload/wysiwyg/pdf/Janmedia-wiecej_zadowolonych_klientow.pdf>
- Karwatka, Tomasz (2006b). *Efektywne i intuicyjne serwisy WWW* [online] [dostęp: 13.11.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.webusability.pl/kurs-usability-2.pdf>>
- Karwatka, Tomasz (2006c). *Internet – dlaczego tak niewielu zarabia?* [online] [dostęp: 13.11.2006]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.janmedia.pl/upload/wysiwyg/pdf/eCommerce-Dlaczego_tak_niewielu_zarabia.pdf>
- Nielsen, Jakob (2003). *Projektowanie funkcjonalnych serwisów internetowych*. Gliwice: Wydaw. Helion.
- Nielsen, Jakob; Tahir Marie (2006). *Funkcjonalność stron WWW*. Gliwice: Wydaw. Helion.
- Raport z badania funkcjonalności polskich sklepów internetowych* [online] [dostęp: 13.11.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.janmedia.pl/upload/wysiwyg/pdf/report.pdf>>
- Usability. Efektywne strony internetowe* [online] [dostęp: 13.11.2006]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.janmedia.pl/upload/wysiwyg/pdf/broszurka_usability-Janmedia.pdf>
- Webusability.pl [online] [dostęp: 13.11.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.webusability.pl/>>
- World Wide Web Consortium [online]; [dostęp: 13.11.2006]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.w3.org/>

PIOTR MALAK

Institute of Information Science and Bibliology
Nicolaus Copernicus University
e-mail: piomk@uni.torun.pl

OPAC END-USER INTERFACE – IMPROVEMENT PROPOSAL

KEYWORDS: Integrated library systems. Online library catalogs. Information retrieval strategies. Users. OPAC (Online Public Access Catalog) user interfaces.

ABSTRACT: The author discusses possibilities of applying results of *web usability* research to improve the usability of online library catalog interfaces. He presents search strategies employed by library users and proposes to treat library users as customers

and appropriately adjust library services following the business paradigm of *customer orientation*. The author points to the most common mistakes in the development of OPAC web user interfaces. He proposes to follow XHTML standard in the development of such pages, which enables the retrieval of webpage content via reading devices, PDA devices and mobile phones. The solutions in question increase the availability of online library services. Finally, the author presents a number of improvements to current features of OPAC user interfaces.

Artykuł wpłynął do redakcji 4 grudnia 2006 r.

BARBARA MAUER-GÓRSKA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: mauera@inib.uj.edu.pl

EVIDENCE – BASED: NOWA METODA ANALITYCZNO-SYNTETYCZNEGO OPRACOWANIA PUBLIKACJI NAUKOWYCH

Dr Barbara Mauer-Górska od 2000 r. starszy wykładowca w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracowała jako bibliotekarz w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Katowicach (1973-1980) oraz w Bibliotece Śląskiej Akademii Medycznej (1980-2000). Autorka książki pt. *Stanisław Koźmiński (1837-1883): lekarz, bibliotekarz i bibliograf*. Warszawa: GBL, 2002. Ważniejsze publikacje: *Najnowsze kierunki współpracy bibliotek w organizacji i praktyce*. PTINT 2006, 2, s.14-20; *Nierówności w dostępie do informacji o zdrowiu*. W: *e -Włączenie czy e-Wyobcowanie? E-Publikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego* nr 2 [CD ROM]. Pod red. M.Kocójowej. Kraków: Wydaw. IINiBUJ 2006; *Ranking czasopism profesjonalnych*. W: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*. Pod red. M. Kocójowej. Kraków: Wydaw. UJ 2004, s. 50-54.

SŁOWA KLUCZOWE: *Evidence-based*. Opracowanie analityczno-syntetyczne. Metodologia. Publikacje naukowe. Medycyna. Bibliotekoznawstwo.

ABSTRAKT: Od kilkunastu lat w polskim piśmiennictwie medycznym stosuje się terminy: *medycyna oparta na dowodach, praktyka oparta na wiarygodnych i aktualnych publikacjach*. Są to nazwy określające ocenę piśmiennictwa z nauk medycznych według metodologii nazwanej w języku angielskim *evidence-based medicine*. W ramach współpracy międzynarodowej specjalistów z różnych dziedzin ustalono jednolitą strategię opracowania oraz wyszukiwania tematów medycznych na podstawie analizy i syntezy danych uzyskanych w odpowiedzi na pytania badawcze. W artykule omówiono jej wykorzystanie w wydawnictwach informacyjnych i systemie baz oceniających Cochrane Library. Międzynarodowy zasięg tej metody w naukach medycznych stanowił podstawę do jej adaptacji w bibliotekoznawstwie. Opisano główne założenia metodologiczne *evidence-based librarianship* opracowane w latach 1997-2001 przez bibliotekarzy brytyjskich, amerykańskich i kanadyjskich (Andrew Bootha, Jonathana Eldredge'a, Denisa Koufogiannakisa, Ellen Crumley). Wykazano powiązania z podobnymi metodami analizy i syntezy stosowanymi w polskich pracach dokumentacyjnych. Zaproponowano termin *opracowanie analityczno-syntetyczne-oceniające*, zaznaczając jednocześnie, że jest to metoda nadal rozwijana i wprowadzane są kolejne nowe metody wartościowania opublikowanych prac naukowych.

WPROWADZENIE

W polskiej terminologii z nauk medycznych w latach dziewięćdziesiątych XX w. pojawiły się określenia, takie jak *medycyna oparta na dowodach*, *praktyka oparta na wiarygodnych i aktualnych publikacjach*, *ewaluacja badań naukowych*, które dotyczą stosowanej w wielu krajach metodologii *evidence-based medicine*. Metodologia ta jest wykorzystywana do oceny opublikowanych wyników badań, a także niepublikowanych raportów oraz sposobów ich wykorzystania w praktyce klinicznej. W tym celu stosuje się przegląd systematyczny (ang. *systematic review*). Ustalone pytania pozwalają na przeprowadzenie analizy i syntezy uzyskanych odpowiedzi zmierzających do podsumowania osiągniętych rezultatów badań (Booth, 2001, s. 31). Tego typu opracowanie dokumentacyjne powstaje w ramach współpracy specjalistów z określonej dziedziny nauki, pochodzących przeważnie z różnych krajów.

Od 1992 r. działają specjalne ośrodki naukowe, których celem jest ocena publikacji z uwzględnieniem wyników badań zastosowanych w praktyce klinicznej (Chronology of The Cochrane Collaboration, b.d.). Pierwszy powstał w Wielkiej Brytanii, kolejne w Kanadzie, Stanach Zjednoczonych i Australii. Zadaniem Polskiego Instytutu Evidence Based Medicine jest wprowadzenie metaanalizy i przeglądów systematycznych do praktyki medycznej, a także włączenie polskich naukowców do współpracy w międzynarodowej sieci Cochrane Collaboration (Gajewski i in., 2003, s. 31).

Analiza i synteza są metodami stosowanymi w opracowaniach dokumentacyjnych na podstawie polskiej normy PN-74/N-01180: *Opracowania dokumentacyjne* i opisanymi przez Elżbietę Brandalską (Brandalska, 1976, s. 99-102). Wyznaczone reguły tego typu dokumentów pozwalają wykazać ich powiązania z wydawnictwami informacyjnymi, tworzonymi z zastosowaniem metodologii *evidence-based*. Określenia przyjęte w polskiej terminologii informacji naukowej, takie jak *synteza dokumentacyjna*, *opracowanie analityczno-syntetyczne* lub *referat przeglądowy*, odnoszą się do działań i form opracowań piśmiennictwa o cechach podobnych do tekstów metainformacyjnych (Synteza..., 1976).

Celem niniejszego artykułu jest omówienie metody *evidence-based* stosowanej również w polskiej praktyce dokumentacji nauk medycznych, a w międzynarodowym bibliotekoznawstwie nazywanej jako *evidence-based librarianship* (Jaeschke, 1998; Niedźwiedzka, 1998; Mrukowicz, 2004; Eldredge, 1997).

ETAPY OPRACOWANIA ANALITYCZNO-SYNTETYCZNEGO

Najnowsze piśmiennictwo na temat *evidence-based medicine* reprezentowane jest licznie w publikacjach zarejestrowanych w bazie bibliograficznej MEDLINE. Największe zasługi w zakresie ustalenia tej metodologii należą do brytyjskiego lekarza i profesora medycyny Archibalda Lemana Cochrane'a (1909-1988), autora wydanej w 1972 r. książki pt. *Effectiveness and Efficiency: Random Reflections on Health Services* (*The name behind The <Cochrane> Collaboration*, b.d.). Prace Cochrane'a przyczyniły się do rozwoju nowych źródeł informacji. W 1987 r. opracował on systematyczny przegląd piśmiennictwa oraz zastosował analizę prób kontrolnych

na temat opieki nad matką i noworodkiem. Rozpoczął również opracowanie pierwszej bibliografii analitycznej pt. *The Oxford Database of Perinatal Trials* (Chronology of The Cochrane Collaboration, b.d.). W marcu 1992 r. grupa badaczy kontynuujących prace Cochrane'a założyła ośrodek dokumentacji nazwany UK Cochrane Centre (Chronology of The Cochrane Collaboration, b.d.).

W wyniku postępowania wskazanego przez Cochrane'a powstają opracowania, którymi są przeglądy systematyczne, nazywane *evidence-based practice*, czyli praktyką opartą na dowodach (Booth, 2001, s. 31). Charakterystykę treściową prac o tematyce medycznej tworzą w nich dwa rodzaje adnotacji. Jeden dotyczy ustalonych pięciu dowodów, których wybór zależy od oceny zastosowanych badań eksperymentalnych lub obserwacji (ang. *type of evidence*) (Weightman i Mala, 2000, pp. 63-70). Największą wartość ma tzw. dowód typu V (ang. *type V evidence*) przypisywany raportom specjalistów z różnych dyscyplin nauk medycznych. Odpowiednie dowody typu I-IV przyznaje się pozostałym publikacjom w zależności od wartości opisanych metod diagnostycznych lub terapeutycznych, uzyskanych danych oraz ich znaczenia w praktyce klinicznej. Drugi rodzaj adnotacji przedstawia ocenę procedury diagnostycznej lub terapeutycznej z uwzględnieniem pozytywnych lub negatywnych wyników leczenia. Oprócz jednakowych elementów charakteryzujących treść dokumentów metoda *evidence-based* zakłada standaryzację procesu badawczego. Składa się on z następujących etapów: 1) sprecyzowania problemu, 2) opracowania planu raportu, 3) doboru źródeł bibliograficznych i piśmiennictwa, 4) analizy zawartości tematycznej i metod badawczych, 5) analizy wyników, 6) wyboru danych liczbowych lub dokonania odpowiednich obliczeń, 7) syntezy danych i wartości liczbowych, 8) opracowania raportu, 9) sprawdzenia raportu pod względem poprawności i zgodności z przyjętą metodologią (Silagy, ed. 2001, p. 5; Booth, 2001, s. 39). W polskich publikacjach dotyczących „praktyki opartej na dowodach naukowych” określenie to odnosi się również do uwzględniania jednakowych, stosowanych w skali międzynarodowej zasad opracowania informacji medycznej (Niedźwiedzka 1998; Mrukowicz, 2004).

Proces identyfikacji w analizowanym tekście wyników procedur diagnostycznych lub terapeutycznych polega na wyszukiwaniu danych według schematu nazywanego za pomocą akronimu PICO (od ang. *Patients + Intervention + Comparison + Outcomes*) utworzonego z pierwszych liter nazw problemów branych pod uwagę (Mrukowicz, 2004, s. 7-21). W wyjaśnieniu tematu badawczego powinno znaleźć się odniesienie do danych dotyczących: odpowiedniej diagnostyki i sposobu leczenia (ang. *Intervention*), osiągniętych wyników (ang. *Outcomes*), charakterystyki grup chorych (ang. *Patients*) oraz porównań uzyskanych rezultatów z innymi badaniami (ang. *Comparison*) (Mrukowicz 2004, s. 10-11).

Zasady *evidence-based* stanowią zarówno sposób tworzenia nowej informacji, jak i wyszukiwania według jednakowych kryteriów oceniających, wykorzystanych w analizie tekstu oraz nowych rodzajach źródeł informacyjnych (Higgins i Green, 2004). Najczęściej stosowaną metodą jest tzw. metaanaliza łącząca wyniki pochodzące z różnych badań, które przez ich syntezę znajdują się w jednym opracowaniu, np. przeglądzie systematycznym (Schell, 1992, pp. 219-222). Większość autorów publikacji na temat *evidence-based* stwierdza, że jest to paradygmat postępowania poparty naukowym opracowaniem analityczno-syntetycznym wyników, pierwotnych

i wtórnych, dotyczących jednego tematu lub zagadnienia (Booth, 2001; Silagy, ed. 2001; Mrukowicz, 2004; Niedźwiedzka, 1998). W ramach międzynarodowej komunikacji naukowej powstają również specyficzne źródła informacji tworzone na podstawie tzw. metody wiarygodnych dowodów naukowych.

SYSTEM BAZ OCENIAJĄCYCH COCHRANE LIBRARY I WYDAWNICTWA INFORMACYJNE EBM (EVIDENCE BASED MEDICINE)

W l. 1992-94 w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i Australii powstawały ośrodki analizujące piśmiennictwo medyczne. Współpracują one ze sobą, opracowując przeglądy systematyczne oraz przygotowując wydawnictwo bibliograficzne *Cochrane Library* (The Cochrane Library, b.d.).

Międzynarodowe stowarzyszenie Cochrane Collaboration składa się z grup specjalistów badających ustalone tematy z nauk medycznych i zajmujących się ich analizą według wspólnie uznanych kryteriów (Netting The Evidence, b.d.). Współpraca specjalistów koordynowana jest przez dwanaście ośrodków znajdujących się w różnych regionach świata. Wszystkie grupy i zespoły badawcze wybierają swoich przedstawicieli do tzw. Zespołu Nadzorującego (ang. *Cochrane Collaboration Steering Group* (CCSG) (Cochrane entities, b.d.). Do jego zadań należy organizowanie każdego roku konferencji, spotkań, kolokwium lub telekonferencji, będących najczęstszą formą konsultacji i uzgodnień dla specjalistów zrzeszonych w krajowych ośrodkach *evidence-based medicine*.

W wyniku międzynarodowej współpracy powstaje system bibliograficzny złożony z siedmiu baz, wydawany od 1995 r. przez firmę Update Software pod wspólną nazwą *Cochrane Library*. Bazy tworzące ten system są udostępniane w wersji drukowanej i elektronicznej na CD-ROM-ach, a także w Internecie za pośrednictwem większości bibliotek medycznych na świecie, w tym również bibliotek polskich akademii medycznych. Każda z siedmiu baz jest inna, różnią się one od siebie sposobem opracowania analityczno-syntetycznego tematów medycznych, skąd wynika ich podział na:

- przeglądy systematyczne: *The Cochrane Database of Systematic Reviews*,
- streszczenia strukturalne z kryteriami oceniającymi efektywność procedur medycznych: *The Cochrane of Abstracts of Reviews of Effects*,
- metaanaliza piśmiennictwa i raportów z uwzględnieniem wyników kontrolowanych prób klinicznych: *The Cochrane Controlled Trials Register*,
- analiza metod badawczych zarejestrowanych w przeglądach systematycznych: *The Cochrane Methodology Register*,
- porównawcza analiza ekonomiczna kosztów postępowania medycznego: *NHS Economic Evaluation Database*,
- analiza ekonomiczna osiągniętych wyników w leczeniu lub diagnostyce w zależności od wykorzystanej aparatury i sprzętu medycznego: *Health Technology Assessment Database*,
- przeglądy systematyczne prac publikowanych i niepublikowanych z kryteriami oceniającymi badania kliniczne: *Cochrane Database of Methodology Reviews* (The Cochrane Library, b.d.).

Główną częścią systemu baz oceniających jest *Cochrane Database of Systematic Review*, która umożliwia wyszukiwanie rekordów bibliograficznych, dotyczących przeglądów systematycznych według ustalonych zasad opracowywania, takich jak opis problematyki badawczej *evidence-based practice* (ang. *Background*), cele (*evidence-based practice*, ang. *Objectives*), kryteria oceniające wyboru prac (ang. *criteria for inclusion*), strategia wyszukiwawcza z uwzględnieniem odpowiednich źródeł informacyjnych i słów kluczowych (ang. *search strategy*), metody (ang. *methods*) (Ober, Shohara, Rennie, Yank i Bero, 2002, p. 103).

Jak wspomniano, termin *evidence-based* oznacza również sposób opracowania nowego rodzaju źródeł bibliograficznych. Początek tego typu wydawnictw informacyjnych wiąże się z powstaniem w l. 1990-93 w Instytucie Zdrowia Publicznego Uniwersytetu Walijskiego (Department of Public Health, University of Wales) programu oceniającego prace badawcze na temat stanu zdrowia ludności Walii (Weightman i Mann 2000, p. 65). Wyniki tego programu badawczego zostały opublikowane w l. 1995-98 w serwisach internetowych i „Health Evidence Bulletins”, w których wprowadzono nazwę *evidence* w znaczeniu zastosowanej metodologii badawczej (Weightman i Mann 2000, p. 64). Począwszy od 1995 r., kiedy to ukazał się pierwszy zeszyt dwumiesięcznika „Evidence-Based Medicine” (dostępnego również w wersji elektronicznej), publikowaniem bieżącej bibliografii analitycznej wykorzystującej opracowania metodą *evidence-based* zajmuje się wydawnictwo BMJ Publishing Group for Evidence-Based Medicine (Haynes i Glasziau, eds., 1995). BMJ Publishing wydaje też osobne wydawnictwa informacyjne z różnych nauk medycznych, np. psychologii, medycyny klinicznej, w których stosuje jednakowy sposób przekazu treści (Geddes i Reynolds, eds., 1997; *Clinical evidence*, b.d.).

Streszczenia strukturalne, które należą do opracowań dokumentacyjnych powstałych w ramach metodologii *evidence-based*, coraz częściej występują w czasopismach z wielu dziedzin medycyny jako forma przedstawienia charakterystyki treści artykułu według wyodrębnionych elementów analizy. Elementy te wyznaczają etapy postępowania badawczego i znajdują podsumowanie w formie syntezy danych prezentowanej w streszczeniu strukturalnym. Ogólnie można w nim wyróżnić następujące części: 1) opis bibliograficzny artykułu lub pracy badawczej, 2) pytanie badawcze, 3) źródła informacyjne i słowa kluczowe, 4) analizę danych, 5) wyniki, 6) wnioski, 7) analizę omawiającą ze wskazaniem efektów leczenia. Sposób opracowania streszczeń strukturalnych opisany został m.in. przez autorów poradnika *Jak wyszukiwać i krytycznie oceniać naukowe publikacje medyczne?* (Dąbrowiecki, Janowicz i Malukiewicz-Wiśniewska, 1996, s. 85-87).

Uniwersalne cechy opisanej metodologii analizy badań naukowych w medycynie spowodowały jej przenikanie do kolejnych dziedzin nauki, w tym również do bibliotekoznawstwa.

EVIDENCE – BASED W BIBLIOTEKOZNAWSTWIE

Zasady *evidence-based* w bibliotekoznawstwie zostały opisane po raz pierwszy przez Jonathana Eldredge’a, następnie metodą tą zajmowali się Andrew Booth oraz Denise Koufogiannikis i in. (Eldredge, 1997; Booth,

2002; Koufagiannikis i in., 2003). Do zastosowania metody *evidence-based* w badaniach bibliotekoznawczych przyczyniły się również stowarzyszenia bibliotekarskie, zwłaszcza Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotek Medycznych (American Medical Libraries Association) i Kanadyjskie Stowarzyszenie Bibliotek Medycznych (Canadian Medical Libraries Association).

Proponując w 1997 r. metodologię *evidence-based* w bibliotekoznawstwie, J. Eldredge wykorzystał podobne zasady, które zostały wcześniej wprowadzone do analizy publikacji w naukach medycznych (Eldredge, 1997, pp. 4-7). Z korespondencji opublikowanej w amerykańskim czasopiśmie bibliotekarskim „Hypothesis” wynika, że bibliotekarze w Stanach Zjednoczonych zaakceptowali zaproponowaną przez J. Eldredge’a metodologię *evidence-based librarianship*, wskazując na jej zalety: możliwość kontroli realizacji badań oraz możliwość uniknięcia powtarzających się tematów (Byrd i in., 1998, pp. 5-12).

W kolejnym artykule J. Eldredge zamieścił wykaz metod badawczych, które w największym stopniu zapewniają wiarygodność przeprowadzonych dowodów naukowych w bibliotekoznawstwie (Eldredge, 2000, p. 291). Są to ułożone według pewnej hierarchii: przegląd systematyczny z technikami statystycznymi, badania porównawcze, opisy przypadków, ocena decyzji, badania jakościowe (historyczne, etnograficzne) (Eldredge, 2000, p. 292). Metodologia *evidence-based librarianship* według kanadyjskich bibliotekarzy, Ellen Crumley, Denise’a Koufogiannakisa i Lindy Slater, umożliwia przedstawienie głównych tematów badawczych podejmowanych w zakresie zarządzania i organizacji praktyki bibliotekarskiej. Należą do nich: 1) źródła uwarunkowań realizacji potrzeb użytkowników i usług bibliotecznych, 2) edukacja użytkowników bibliotek, 3) analiza kosztów zbiorów drukowanych i elektronicznych, 4) organizacja zbiorów bibliotecznych, 5) udostępnianie informacji i jej ochrona, 6) marketing i promocja bibliotek (Crumley i Kaufogiannakis, 2002, p. 63).

W realizacji opracowania analityczno-syntetycznego metodą *evidence-based* pierwszy etap polega na wyznaczeniu pytań badawczych. Następnie Crumley, Koufogiannakis i Slater proponują podział piśmiennictwa według kategorii tematycznych. Na ich podstawie przeprowadza się wyszukiwanie publikacji w bibliograficznych bazach danych oraz w wybranych czasopiśmiech (Koufogiannakis i in., 2004, pp. 230-231). W tym celu ci sami autorzy ustalili ranking dziesięciu tytułów czasopism z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, w których znajduje się najwięcej opublikowanych wyników prac z określonych pól badawczych (Koufogiannakis i in., 2004, pp. 230-231). Są to: 1) „Journal of the American Society for Information Science and Technology” (JASIST), 2) „Scientometrics”, 3) „Information Processing and Management”, 4) „College and Research Libraries”, 5) „Journal of Library Administration”, 6) „Journal of the Medical Library Association”, 7) „Libraries and Culture”, 8) „Journal of Documentation”, 9) „Journal of Information Science”, 10) „Journal of Academic Librarianship”. Z ustalonego zestawu czasopism wiodących w dziedzinie bibliotekoznawstwa pochodzą artykuły, na podstawie których wytypowano problemy badawcze podlegające ocenie. Jest to zasadnicza część opracowania przeprowadzanego w celu wykazania „wiarygodnych dowodów naukowych” w badaniach bibliotekoznawczych. Opis tej metody Andrew Booth zaproponował w formie algorytmu postępowania o nazwie *model 4S* (od

ang. *Studies + Synthesis + Synopses + Systems*) (Booth, 2002, p. 54). W tym uproszczonym schemacie są ukryte symbole oznaczające kolejne etapy realizacji opracowania analityczno-syntetycznego: analizę badań (ang. *studies*), syntezę wyników (ang. *synthesis*), analizę porównawczą (ang. *synopses*) i rozwiązania systemowe (ang. *systems*) (Booth, 2002, p. 54).

Wykazując podobieństwo nowej metody bibliotekoznawstwa do *evidence-based medicine*, należy podkreślić jej realizację w ramach międzynarodowej współpracy bibliotekarzy. Ustalenie jednakowych zasad analizy piśmiennictwa, zaproponowanych przez J. Eldredge'a, E. Crumley i D. Koufogiannatasa, wyznaczyło cel zorganizowania w Sheffield University (Wielka Brytania) w dniach od 3-4 września 2001 r., 1. konferencji pt. „Evidence based librarianship” (Eldredge, 2002, p. 72). Przedstawiciele środowisk bibliotekarskich z całego świata uzgodnili tam perspektywiczne plany realizacji tego typu badań oceniających na lata 2005-2020 (Eldredge, 2002, pp. 73-75).

CZY EVIDENCE-BASED MOŻNA UZNAĆ ZA NOWY SPOSÓB OPRACOWANIA ANALITYCZNO-SYNTETYCZNEGO?

Udzielając pozytywnej odpowiedzi na to pytanie jako adekwatną nazwę dla tego nowego sposobu opracowania, można zaproponować polski termin *opracowanie analityczno-syntetyczno-oceniające*. Tradycyjną analizę i syntezę danych w pracach dokumentacyjnych zastępuje w metodologii *evidence-based* metaanaliza realizowana na podstawie pytań badawczych. Powinny one uwzględniać wielkość populacji, określenie problemu i metod badania. Przegląd systematyczny zastępuje z kolei omówienie problematyki badawczej, stosowane zwykle w opracowaniu analityczno-syntetycznym. Przegląd taki, podobnie jak omówienie problematyki badawczej, zawiera ocenę analizowanego tematu, lecz jest ona formułowana według ustalonych wartości.

Wydaje się zatem, że poszukując odpowiedniej polskiej nazwy dla nowej formy opracowań dokumentacyjnych, można zaakceptować zasugerowane wyżej rozszerzenie od dawna stosowanej w naszej terminologii nazwy *opracowanie analityczno-syntetyczne* o składnik *oceniające*. Pamiętać trzeba jednak też o tym, że angielskim terminem *evidence-based* określa się również społeczny ruch naukowy, dzięki któremu powstają tego typu opracowania. Stosowanie metodologii *evidence-based* przyczynia się do powstawania międzynarodowych zespołów badawczych bibliotekarzy, podejmujących wspólne działania w ramach organizowanych konferencji i przygotowujących wspólne wydawnictwa elektroniczne. Przejawem tego typu inicjatywy jest biuletyn „Evidence Based Library and Information Practice”, wydawany przez kanadyjski University of Alberta (Evidence Based Library and Information Practice, b.d.). Publikowane w nim wyniki badań i proponowane tematy rozszerzają oraz porządkują wiedzę z zakresu międzynarodowego bibliotekoznawstwa. Nowy sposób komunikacji naukowej umożliwia zaś wytypowanie problemów badawczych, uznanych za istotne w praktyce bibliotekarskiej. Do zagadnień, które powinny zostać opracowane jako przeglądy systematyczne i ocenione według ustalonych kryteriów zalicza się: dydaktykę użytkowników, wyszukiwanie informacji, ocenę jakości wydawnictw elektronicznych, umiejętności zawodowe bibliotekarzy

w bibliotekach medycznych (Koufogiannakis i in., 2003, p. 66).

Można przypuszczać, że opisana powyżej metoda badań oceniających publikowanych prac badawczych z bibliotekoznawstwa będzie rozwijać się, a opracowanie analityczno-syntetyczne, stosowane już w I. sześćdziesiątych XX w. w działalności informacyjnej (por. Michajłow i in., 1968, s. 144; także: Brandalska, 1976, s. 99), będzie ewoluować w kierunku opracowań analityczno-syntetyczno-oceniających. Do rozwoju sposobu dokumentacji nauki nazwanego *evidence-based* przyczynia się międzynarodowa kooperacja środowiska naukowców. Tego typu ocena opublikowanych tematów badawczych przez międzynarodowe grupy specjalistów korzystnie wpływa na planowanie i systematyczny rozwój tych dziedzin, w których jest stosowana.

ZAKOŃCZENIE

Wszechstronna adaptacja w naukach medycznych tego sposobu oceny publikacji i niepublikowanych raportów pozwala stwierdzić, że to skuteczna strategia, której celem jest kontrola efektywności realizowanych procesów badawczych. Przekonuje to do stosowania metodologii *evidence-based* także w polskim bibliotekoznawstwie.

Od 1997 r. metodologia oparta na dowodach jest popularyzowana w ramach współpracy środowisk bibliotekarskich na świecie. Wytypowane obszary badawcze międzynarodowego bibliotekoznawstwa uwzględniają zarządzanie bibliotekami, a zwłaszcza analizę ekonomiczną różnych zagadnień bibliotecznych, która może być również realizowana w polskich badaniach.

Na podstawie metodologii *evidence-based* powstaje nowy rodzaj źródeł bibliograficznych, których ogląd powinien rozpoczynać realizację każdego planowanego tematu badawczego. Brak tego typu informatorów z zakresu bibliotekoznawstwa może spowodować niepotrzebne dublowanie lub niedocenienie wcześniej podejmowanych badań i ich rozstrzygnięć.

BIBLIOGRAFIA

- Booth, Andrew (2002). From EBM to EBL: two steps forward or one step back? *Medical Reference Services Quarterly*, vol. 21, pp. 51-64.
- Booth, Andrew (2001). Systematyczny przegląd badań naukowych. W: *Informacja naukowa w zdrowiu publicznym*, pod red. P. Franaszka. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 25-44.
- Brandalska, Elżbieta (1976). *Opracowania dokumentacyjne i wydawnictwa informacyjne w placówkach informacji*. Warszawa: CİNTE, s. 99-102.
- Byrd, Gary; Stanley, Eileen; Wood, Bob (1998). On Jon Eldredge's commentary evidence-based librarianship. *Hypothesis. The Newsletter of the Research Section of MLA*, vol. 11, pp. 5-12.
- Chronology of The Cochrane Collaboration* (b.d.). [online] [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cochrane.org/docs/cchronol.htm>>
- Clinical Evidence* (b.d.). [online]; BMJ Publishing Group [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.clinicalevidence.org>>
- Cochrane entities* (b.d.). [online] [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cochrane.org/contact/entities.htm>>
- The Cochrane Library* [online] [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cochrane.org/reviews/clibintro.htm>>
- Crumley, Ellen; Koufogiannakis, Denise (2002). Developing evidence-based librarianship.

- ship: practical steps for implementation. *Health Information and Libraries Journal*, vol. 19, pp. 61-70.
- Dąbrowiecki, Stanisław; Janowicz, Eugeniusz; Malukiewicz-Wiśniewska, Grażyna (1996). *Jak wyszukiwać i krytycznie oceniać naukowe publikacje medyczne?* Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Akademii Medycznej, s. 85-87, 91-94.
- Eldredge, Jonathan D. (1997). Evidence-based librarianship: a commentary for „Hypothesis”. *Hypothesis. The Newsletter of the Research Section of MLA*, vol. 11, pp. 4-7.
- Eldredge, Jonathan D. (2000). Evidence-based librarianship: an overview. *Bulletin of the Medical Library Association*, vol. 88, pp. 282-302.
- Eldredge, Jonathan D. (2002). Evidence-based librarianship: what might we expect in the years ahead? *Health Information and Libraries Journal*, vol. 19, pp. 71-77.
- Evidence Based Library and Information Practice* (b.d.) [online]. University of Alberta [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ejournals.library.ualberta.ca>>
- Gajewski, Piotr; Jaeschke, Roman; Mrukowicz, Jacek (2003). Evidence-based medicine (EBM) współczesną sztuką lekarską. Cele Polskiego Instytutu Evidence Based Medicine. *Medycyna Praktyczna*, 3, s. 31-34.
- Geddes, John; Reynolds, Shirley, eds. (1997). *Evidence-Based Mental Health*. London: BMJ Publishing Group, vol.1-; Dostępny również online w World Wide Web: <<http://www.ebmentalhealth.com>>
- Leska, Maria; Leski Kazimierz (1976). *Synteza dokumentacyjna W: Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Pod red. K. Głombiowskiego i in. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 282.
- Haynes, Brian; Glasziou, Paul, eds. (1995). *Evidence-Based Medicine*. London: BMJ Publishing Group, vol.1-; Dostępny również online w World Wide Web: <<http://www.evidence-basedmedicine.com>>
- Higgins, Julian; Green, Sally, eds. (2004). *Cochrane Reviewers' Handbook 4.2.1* [online] [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cochrane.org/resources/handbook/hbook.htm>>
- Jaeschke, Roman; Cook, Deborah; Guyatt, Gordon (1998). Ebm – wprowadzenie. *Medycyna Praktyczna*, 1, s. 143-150.
- Koufogiannakis, Denise; Dorgan, Marlene; Crumley, Ellen (2003). Facilitating evidence-based librarianship: a Canadian experience. *Health Information and Libraries Journal*, vol. 20, suppl. 1, pp. 72-78.
- Koufogiannakis, Denise; Slater, Linda; Crumley, Ellen (2004). A content analysis of librarianship research. *Journal of Information Science*, vol. 30, pp. 227-239.
- Michajłow, A.I.; Czerny, A.I.; Gilarewski, R.S. (1968). *Podstawy informacji naukowej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 144.
- Mrukowicz, Jacek (2004). Podstawy evidence based medicine (EBM), czyli o sztuce podejmowania trafnych decyzji w opiece nad pacjentami. *Medycyna Praktyczna. Ginekologia i Położnictwo*, 6, s. 7-21.
- The name behind The Cochrane Collaboration* (b.d.). [online] [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cochrane.org/docs/archiew.htm>>
- Netting The Evidence* (b.d.). [online] [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.shef.ac.uk/Scharr/ir/netting>>
- Niedźwiedzka, Barbara (1998). Praktyka lekarska oparta na wynikach badań naukowych. Jak dotrzeć do wartościowych publikacji naukowych? *Medycyna po Dyplomie*, vol. 7, s. 15-20.
- Ober, Melissa; Ryo, Shohara; Rennie, Drummond; Yank, Veronica; Bero, Lisa (2002). The criticism management system for the Cochrane Library. *Evaluation and the Health Professions*, vol. 25, pp. 98-115.
- Polski Instytut Evidence Based Medicine (PIEBM) (b.d.). [online] [dostęp: 24.10.2006]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebm.org.pl/show.php>>
- Schell, Cathrina L. (1992). Meta-analysis: a tool for medical and scientific discoveries. *Bulletin of Medical Library Association*, vol. 80, pp. 219-222.
- Silagy, Chris, ed. (2001). *Evidence-based practice in primary care*. London: BMJ Publishing, p. 197.
- Weightman, Alison Lesley; Mann, Mala Kanthi (2000). Evidence in seconds? Format and design considerations in the provision of reliable information to support evidence-based practice. *Health Libraries Review*, vol. 17, pp. 63-70.

BARBARA MAUER-GÓRSKA

Institute of Information and Library Science

Jagiellonian University

e-mail: mauer@inib.uj.edu.pl

**EVIDENCE – BASED: NEW METHOD OF ANALYTICO-SYNTHETIC
INDEXING OF RESEARCH PAPERS**

KEYWORDS: Evidence-based. Analytico-synthetic indexing. Methodology. Research papers. Medicine. Librarianship.

ABSTRACT: For the last several years the following terms have been used in Polish medical literature: *evidence-based medicine*, *practice based on reliable and current publications*. These terms are used for the evaluation of publications in the field of medicine in accordance with the methodology called *evidence-based medicine*. The international cooperation of specialists in various domains has resulted in the development of a unified strategy for indexing and retrieving medical subjects on the basis of analysis and synthesis of data received in reply to research queries. The author discusses the application of the strategy in question to the informational publications and system of evaluative databases *Cochrane Library*. The international scope of this method within the field of medical sciences has heavily influenced the decision on its implementation in the field of librarianship. The author describes main methodological assumptions of *evidence-based librarianship* developed by British, American and Canadian librarians (Andrew Booth, Jonathan Eldredge, Denise Koufogiannakis, Ellen Crumley) in the years 1997-2001. She proves the method in question to be related to similar analytic and synthetic methods employed in Polish documentary work. She proposes a new term, *opracowanie analityczno-syntetyczne-oceniające* (*analytico-synthetico-evaluative indexing*), stressing the fact that the method is being continually improved on and new methods of evaluating published research papers are being introduced.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 18 czerwca 2007 r.

**„WIELICZKA. MIASTO I POWIAT”
WYSTAWA REGIONALNA
W WOJEWÓDZKIEJ BIBLIOTECIE PUBLICZNEJ
Kraków, kwiecień-wrzesień 2006 r.**

Od kwietnia do września 2006 r. w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie była udostępniana interesująca wystawa o mieście i powiecie Wieliczka. Ekspozycja ta stanowiła dobry przykład jednej z form edukacji regionalnej, które mogą stosować w swojej działalności biblioteki wojewódzkie, a także promocji regionu, w tym konkretnych powiatów, gmin i miejscowości, przez te placówki. Na krakowskiej wystawie zaprezentowano bogaty materiał, umieszczając go w gablotach i na planszach. Pierwszą jej część poświęcono Wieliczce. Słusznie przypomniano sławne osoby związane z przeszłością tej miejscowości, np. Mikołaja Wierzyńka i Grzegorza z Sanoka. Dzięki temu wystawa dobrze pełniła funkcję edukacyjną w zakresie historii ojczystej. Promocji miasta służyły ładne i duże, współczesne zdjęcia jego zabytków, uzupełnione opisami, a także książki o Wieliczce i prezentacja lokalnej prasy samorządowej. Uwagę zwracały obrazy Z. Wójcika i zdjęcia Dariusza Ustrzyckiego, wykonane w Wieliczce. Imponująca była część ekspozycji dotycząca Kopalni Soli oraz Muzeum Zup Krakowskich. Organizatorzy umieścili na planszach fotokopie wartościowych dokumentów dotyczących kopalni. Spośród nich najcenniejsze i zarazem najważniejsze z punktu widzenia edukacji historycznej były fotokopie wpisów do księgi zwiedzających wybitnych postaci historycznych: cesarza Wilhelma, marszałka Józefa Piłudskiego, prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego i Fryderyka Chopina. Ta część wystawy miała w dużym stopniu charakter ekspozycji muzealnej, gdyż oprócz fotokopii umieszczono na niej eksponaty wypożyczone z dwóch wielickich muzeów. Znalazły się wśród nich kierat polski z XVII w. i naczynia odnalezione w czasie badań archeologicznych, przeprowadzonych w Wieliczce. Piękne eksponaty – lampy górnicze z XVIII–XX w. – wypożyczone ze zbiorów Emila Młynarczyka. Kilka gablot i plansz przeznaczono na bardzo plastyczne przedstawienie trasy turystycznej w kopalni soli. Chodzi o efektowne, barwne zdjęcia kolejnych etapów zwiedzania, uzupełnione opisami. Zwiedzających, mających zainteresowania muzyczne, przyciągała gablota, dotycząca Reprezentacyjnej Orkiestry Dętej Kopalni Soli w Wieliczce, w której umieszczono afisz i kilka ładnie skomponowanych plastycznie instrumentów dętych. Funkcję informacyjną dobrze pełniły wyeksponowane przez organizatorów dane adresowe dwóch wielickich muzeów. Na wystawie ukazano też działalność innych placówek kulturalnych z Wieliczki, zwłaszcza tamtejszego Centrum Kultury i Turystyki oraz Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej. Na pochwałę zasługiwała informacja o historii i współczesnej działalności biblioteki, zakończona ważną informacją, że w kwietniu 2006 r. PiMBP zaczęła udostępniać przez Internet stworzone wcześniej bazy biblioteczne. Zainteresowanie wzbudzały ciekawe zdjęcia z biblioteki, np. z wizyty delegacji niemieckiej z Bergamen. Rolę informacyjną pełnił wy-

kaz filii. Jedną gablotę przeznaczono na najstarsze książki ze zbiorów tej placówki, m.in. publikacje Lucjana Rydla i Włodzimierza Przerwy-Tetmajera.

Promocji powiatu najlepiej służyła część wystawy, poświęcona czterem kolejnym gminom: miastu i gminie Niepołomice oraz gminom Gdów, Biskupice i Kłaj. Główny element plastyczny i zarazem informacyjny stanowiła duża mapa powiatu, z zaznaczonymi gminami i miejscowościami, uzupełniona legendą wskazującą na konkretne atrakcje turystyczne. Drugi ważny element plastyczny to rysunki herbów gmin, umieszczone przy grupach plansz, dotyczących poszczególnych z nich. Na planszach wyeksponowano duże, efektowne zdjęcia zabytków i innych obiektów turystycznych, uzupełniając je opisami. W gablotach umieszczono wydawnictwa, dotyczące gmin lub opublikowane na ich terenie, w tym tytuły prasy lokalnej. Nie zapomniano też o pocztówkach. Dużymi walorami estetycznymi cechowały się zdjęcia zamku królewskiego i ogrodów królowej Bony z Niepołomic. Wartość informacyjną miała natomiast prezentacja imion i nazwisk członków aktualnych władz samorządowych gmin. Słusznie zaprezentowano wiadomości o związkach znanych Polaków z konkretnymi miejscowościami i gminami. Byli wśród nich papież Jan Paweł II pełniący w latach 1948-1949 funkcję wikarego w Niegowici (gmina Biskupice), wybitny twórca fotografii przyrodniczej Włodzimierz Puchalski, związany z Niepołomicami i plastyk oraz człowiek teatru Tadeusz Kantor – właściciel domu w Hucisku (gmina Biskupice). Na wystawie pokazano zdjęcie pomnika – krzesła, czyli dzieła Kantora, stojącego koło tego domu. W domu w Hucisku miało się znaleźć archiwum stworzonego przez Kantora Teatru Cricot 2 i Dom Pracy Twórczej, jednak plany te nie zostały zrealizowane.

Wystawa pomagała nie tylko w edukacji humanistycznej, ale też w edukacji przyrodniczej. Służyły temu dobre fotografie przyrodnicze, szczególnie z Puszczy Niepołomickiej, jak również prezentacja sylwetki Włodzimierza Puchalskiego. Szkoda, że wykorzystano zbyt mało zdjęć będących dziełem tego znanego fotografa. Przy prezentacji książek nie zapomniano o podaniu podstawowych informacji bibliograficznych (o miejscu i roku wydania), gdy nie było ich na okładkach. Popołniono natomiast błąd, nie opracowując żadnego informatora do wystawy. Po uzupełnieniu tego braku krakowska ekspozycja mogłaby w pełni być wzorem promocji regionu przez bibliotekę wojewódzką.

Adrian Uljasz
Wojewódzka Biblioteka Publiczna
im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie

Tekst wpłynął do redakcji 25 lipca 2006 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2007 z. 2
PL ISSN 0033-202X

Ewa Ba g ł a j e w s k a-M i g l u s, Reiner B e r g: *Polnisch Wörterbuch für Bibliotheken. Deutsch-Polnisch, Polnisch-Deutsch*. Wiesbaden 2006 Harrassowitz Verlag (Bibliotheksarbeit 13) ISBN 3-447-05323-2.

W zasłużonym dla nauki Wydawnictwie Harrassowitz w Wiesbaden ukazał się w serii «Bibliotheksarbeit» polski i niemiecki słownik terminologii bibliotecznej. Autorami jego są Ewa Ba g ł a j e w s k a-M i g l u s i Reiner Berg, który jest specjalistą do spraw piśmiennictwa polskiego w Bibliotece Państwowej w Berlinie – Pruskie Dziedzictwo Kultury. Były dyrektor tej biblioteki Antonius Jammers w przedmowie wyjaśnia potrzebę takiego słownika m.in. tym, że kontakty kulturalne między naszymi narodami są coraz ściślejsze i konieczna jest pomoc w porozumiewaniu się fachowców pracujących w bibliotekach. Pisał: „Tylko bardzo niewielu Niemców rozumie i mówi po polsku; stosunkowo dużo Polaków zna natomiast język niemiecki”. Do Biblioteki Państwowej w Berlinie wpływa rocznie ok. 3 tys. książek polskich, które trzeba opracować.

Słownik ten okaże się przydatny w Polsce z nieco innego powodu, mamy w bibliotekach naszych znaczne zasoby literatury niemieckojęzycznej i nadal ona napływa. Dawne bibliotekarstwo polskie było bardzo związane z bogatym dorobkiem księgoznawstwa niemieckiego, często naśladowano metody badawcze i techniki opracowania zbiorów płynące z zachodniej granicy, obecnie na naszym terenie obserwujemy przewagę wpływów anglojęzycznych, procent bibliotekarzy płynnie posługujących się językiem Goethego maleje, potrzebne są więc pomoce metodyczne umożliwiające opracowanie zbiorów w tym języku.

Warto zadbać, aby polskie biblioteki nie przegapiły okazji i nabyły omawiany słownik. Jest on istotny nie tylko dla grona wąsko pojętych bibliotekoznawców, ok. 7 tys. haseł w obu językach obejmuje szerokie spektrum zagadnień wiążących się z książką, jej produkcją, rozpowszechnieniem i konsumpcją. Otrzymaliśmy dzieło przydatne dla wszystkich ludzi książki – bibliologów, bibliotekarzy czy wydawców utrzymujących kontakty międzynarodowe.

Trzeba jednak pamiętać, że niemiecki słownik ma charakter ściśle językowy i w przeciwieństwie do naszego *Podręcznego słownika bibliotekarza* Heleny Więckowskiej i Hanny Pliszczyńskiej nie ma charakteru leksykonu objaśniającego znaczenia zawartych terminów, może służyć tym, którzy przynajmniej w jednym z dwu języków rozumieją terminy fachowe związane z książką. Dlatego oczekujemy z pewnym niepokojem na zapowiedziane nowe wcielenie *Słownika* Pliszczyńskiej-Więckowskiej, które powstaje w Łodzi i ma przybliżyć i wyjaśnić fachową terminologię.

Do obowiązków osoby informującej o nowościach wydawniczych należy zwykle nie tylko ogłoszenie faktu ukazania się dzieła, ale próba jego oceny, zadałem więc słownikowi kilka pytań o terminy, które wydały mi się interesujące i chciałem sprawdzić, czy nie zostały pominięte. Z tych badań słownik wyszedł zwykle zwycięsko, znajdziemy w nim większość przydatnych terminów. Można naturalnie upomnieć się o niektóre słowa np. w haśle „Opracowanie” wśród innych zestawień słownych nie znalazłem „Opracowania graficznego”. Brak też terminu „Malerbuch”, który stosują Niemcy np. w Wolfenbüttel

na określenie zbioru książek wykonanych przez wybitnych artystów. Z kolei odczuwam brak pojęć dotyczących starszych terminów rozumianych i na polskim terenie, np. nie ma „Volksbuch” – książka ludowa, „Heftenroman” – romans zeszytowy, „Bänkelsang” – pieśń jarmarczna oraz wielu innych z tego zakresu. Intencją autorów było unowocześnienie pracy przez wprowadzenie słów z zakresu terminologii komputerowej, która ściśle łączy się jeśli nie z edytorstwem, to przynajmniej z komunikacją słowem pisanym. Autorzy wprowadzili wiele terminów z tej dziedziny jak np. „e-mail”. Jednak, terminologia tu narasta i można zapytać – dlaczego nie ma haseł: „e-book”, „wikipedia”, „blog” i wielu innych podobnych terminów. Tu jednak powstaje nowa wątpliwość, np. są narody jak np. Finowie, którzy pokusili się o własną narodową terminologię języka komputerowego, jednak zarówno Niemcy, jak i Polacy zwykle przejmują tu słowa angielskie, międzynarodowe, które są tożsame i zrozumiałe po obu stronach granicy. Tu wyjątkiem jest „małpa”, która jako znak graficzny @ słusznie jest wyjaśniona w polskiej części słownika jako „At-Zeichen”, „Klammeraffe”, „Kringel”. Dyskusyjne wydaje się podawanie znaczeń słów, które należą do podstawowych pojęć języka, mogą być jednak przydatne dla osób opracowujących druki, gdyż często występują w typowych tytułach druków, np. mały i duży – może być słownik, atlas zbiór itd. Bardzo starannie wydany tom nie jest zapewne pozbawiony literówek i błędów korektorskich. Stare drukarskie porzekadło mówi, że jeszcze nikt nie wydał książki bez przynajmniej jednego błędu. Nie cenię więc krytyków wyzywających się na pomyłkach tekstu. Czasem jednak wzrok zatrzyma się na jakiejś zagadce i dopiero po chwili, rzecz okazuje się prosta. Wertując po raz kolejny *Słownik* zastanowił mnie na s. 203 wyraźny skrót polski LUB dopiero po chwili wyjaśniło uzupełnienie – też nie wiedzieć czemu dużymi literami – ODER. Takie psikusy robi skład komputerowy nie wyczulony na duże i małe litery.

Nie doszukując się już więcej potknięć, trzeba powiedzieć, że Niemcy opublikowali pracę, która powinna znaleźć się w poważnych bibliotekach po obu stronach granicy.

Janusz Dunin

Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna Łódź

Tekst wpłynął do redakcji 27 lutego 2007 r.

Elżbieta B. Z y b e r t: *Jakość w działalności bibliotek. Oceny – pomiary – narzędzia*. Warszawa: Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej, 2007, s. 156, ISBN 978-83-88581-30-4.

Wśród nowości wydawniczych wystawianych przez Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej na 52. Międzynarodowych Targach Książki w Warszawie została zaprezentowana nowa praca Elżbiety B. Zybert zatytułowana *Jakość w działalności bibliotek. Oceny – pomiary – narzędzia*.

Autorka, uznany autorytet zarówno w środowisku bibliotekarskim, jak i akademickim, podjęła ten temat, kontynuując niejako swoje wcześniejsze rozważania dotyczące szeroko pojętego wizerunku biblioteki i bibliotekarza we współczesnym, nieustannie zmieniającym się społeczeństwie. Na wstępie warto zwrócić uwagę na pojawiającą się w większości publikacji E. B. Zybert troskę o jak najlepszy wizerunek biblioteki i bibliotekarza, nieustanne starania o podniesienie prestiżu zawodu i instytucji, zmagania o przełamanie negatywnych stereotypów. Wydaje się, że obecna publikacja jest, po wydanej w 2004 r. *Kulturze organizacyjnej w bibliotekach. Nowe i stare idee w zarządzaniu biblioteką*, kolejnym krokiem, kolejną konsekwentną propozycją na

drodze wiodącej do poprawy owego *image'u* i podniesienia prestiżu zarówno instytucji, jak i jej pracowników.

Książka składa się z trzech części. Rozdział pierwszy dotyczy znaczenia i miejsca jakości oraz kontroli jakości w bibliotekach i ośrodkach informacyjnych. Wychodząc z założenia, że kontrola nie jest celem samym w sobie, autorka rozpoczyna od wyjaśnień, dlaczego od ponad wieku obserwujemy wzrastające zainteresowanie pomiarem i oceną różnej ludzkiej działalności, a tym samym przekonuje o jej nieodzowności we współczesnym bibliotekarstwie i nauce o informacji. Definicja i strukturalizowanie samego pojęcia służą nie tylko przełamaniu strachu wynikającego często z atawistycznych przeżyć samych zainteresowanych (bo po to są kontrole), ale przede wszystkim przybliżają cały aparat pojęciowy, niezbędny do zrozumienia przytaczanych w dalszej części pracy mechanizmów i metod ewaluacji.

Kolejnym kluczowym i niezwykle pojemnym treściowo pojęciem jest jakość. Tutaj największa rola jest przykładana nie tyle do jednej, konkretnej definicji (autorka wylicza ich kilka), ile do wyjaśniania wielorakich elementów składowych, w zależności od przedmiotu i funkcjonalności badań oraz w zależności od oczekiwań użytkownika. Ukazane zostały przede wszystkim różne aspekty jakości (np. Ch. Grönroos; techniczny, funkcjonalny, s. 26) oraz obszary jej identyfikowania (np. Parasuraman, Zeithaml, Berry: fizyczny, ogólny, interaktywny, s. 27), zaznaczona wielorakość wskaźników i mierników oraz podkreślona konieczność ich właściwego opracowania i doboru w zależności od charakteru i specyfiki środowiskowej danej biblioteki. Przy doborze wskaźników należy brać też pod uwagę metodologię przyszłych badań. Ta wzajemna korelacja jakość-klient zostanie obszerniej rozwinięta w kolejnej części książki poświęconej wybranym narzędziom służącym do pomiarów.

Ostatnia część pierwszego rozdziału to przegląd zaleceń, modeli, miar i wskaźników uznanych za swego rodzaju standardy, a zaproponowanych przez IFLA, ISO, UNESCO i Komisję Europejską. Szczególna przydatność owej żmudnej prezentacji materiałów źródłowych i zawartych w nich danych polega i na tym, że potencjalny czytelnik może bez trudu dotrzeć do ważnych dokumentów opracowanych przez poszczególne organizacje, gdyż autorka stworzyła swego rodzaju rzeczowy katalog norm i wytycznych, grupując je w kilku logicznie uzasadnionych podgrupach.

Rozdział drugi to konkretyzacja zastosowań wcześniej opisanych wzorców w praktyce, a więc praktyczny przegląd metod i wskaźników pomiarów jakości. Wybrane narzędzia zostały przedstawione w dwóch grupach. Pierwsza bardziej skupia się na merytorycznej, wartościująco zdefiniowanej (najczęściej za pomocą liczb lub jednoznacznych określeń) ocenie produktu, jak na przykład efektywność kosztowa w różnych ujęciach, natomiast druga grupa metod wnioskuje przede wszystkim o jakości, często używając języka opisowego. Ów na samym wstępie zasygnalizowany podział zdecydowanie ułatwia porządkowanie i przypisywanie określonych metod i narzędzi do jednej z dwóch kategorii, chociaż, jak to zauważyła sama autorka, jest nieco wymuszony. Współcześnie prowadzone badania zarówno efektywności kosztowej, jak i oceny merytorycznej, bazujące głównie na twardych danych, bardzo często odwołują się do subiektywnych kryteriów opisowych, na przykład odnoszących się do satysfakcji użytkownika. I w zasadzie dopiero połączenie obu typów badań daje w miarę pełną, tj. wielowymiarową ocenę danej rzeczy.

Przegląd najważniejszych narzędzi otwiera najbardziej znana i najczęściej stosowana w bibliotekarstwie norma ISO 11620. O jej funkcjonalności nie trzeba nikogo przekonywać, natomiast warto podkreślić, że przemyślane zapoznanie się z zawartymi w niej 34 wskaźnikami, a zwłaszcza dostosowanymi do tychże szczegółowymi miernikami, okazuje się być niezwykle pomocne nie tylko w rozumieniu, ile w konstruowaniu innych bardziej kompilacyjnych narzędzi. Mamy tu na myśli tworzenie na potrzeby własnej biblioteki Zrównoważonej

Karty Wyników, w której wieloaspektowość oczekuje od twórcy zrozumienia owych czterech podstawowych perspektyw: użytkownika, finansowej, procesów wewnętrznych oraz rozwoju instytucji, a następnie wypełnienia tychże pól właściwymi treściami – wybranymi wskaźnikami, założeniami, celami, etc. Podobne postępowanie obowiązuje w *benchmarking*, w którym dominujący aspekt porównawczy wymaga zastosowania jednolitych, a zatem powszechnie uznawanych mierników. Wszak główny cel tej metody to, najogólniej rzecz ujmując, zidentyfikowanie własnej instytucji z najlepszą, będącą w naszym realnym zasięgu praktyką.

Wśród narzędzi mierzących w pierwszym rzędzie jakość usług bibliotecznych, a więc w drugiej grupie metod autorka umieściła i opisała opracowany przez Berry'ego, Parasuramana i Zeithaml – SERVQUAL, pochodny od SERVQUALA, po raz pierwszy świadomie zaadaptowany na potrzeby bibliotekarstwa prawie 20 lat później – LibQual+ oraz uplasowaną najbliżej narzędzi marketingowych metodę Hernona i Altman, która zakłada wieloperspektywiczny i wielokierunkowy sposób badania jakości i satysfakcji. Podobnie jak we wstępnej części omawianego rozdziału, najwięcej miejsca zajmuje omówienie ISO 11620, tak i tutaj dominantą strukturalizującą pojęciowe i zagadnieniowe badanie jakości i satysfakcji użytkownika jest szczegółowa analiza pierwszej z metod – SERVQUALA. Jej przejrzyste zaprezentowana istota, polegająca na wychwytywaniu, definiowaniu i szacowaniu rozbieżności/luk pomiędzy oczekiwaniami użytkownika a oferowanymi usługami (bądź wyobrażeniem o oferowanych usługach), może pozwolić zdefiniować niedoskonałości procesowe w bibliotece oraz stworzyć skuteczny system eliminacji owych negatywnych zjawisk. Po uważnej lekturze tej części nie powinniśmy napotkać większych problemów ze zrozumieniem pozostałych, rzadziej stosowanych metod (szczególnie, jeśli idzie o tę Hernona i Altman), tym bardziej, że istota ich konstruowania, w swych podstawowych założeniach, jest podobna, gdyż wskazuje i identyfikuje rozbieżności pomiędzy stanem pożądanym a postrzeganym.

Rozdział trzeci jest ilustracją zastosowania wyżej prezentowanych mierników, zarówno na gruncie polskim, jak i międzynarodowym w odniesieniu do czterech rodzajów bibliotek: naukowych (akademickich i narodowych), publicznych, szkolnych oraz obsługujących osoby niepełnosprawne, a ponadto prezentuje zastosowania tychże w dziedzinie usług sieciowych świadczonych obecnie przez znaczną część bibliotek. Podział jest tym bardziej wartościowy, że podpowiada gotowe, praktycznie już zastosowane rozwiązania i inspiruje do analogicznych działań własnych. Intencją autorki, jak to wynika z poniżej cytowanego fragmentu zakończenia, nie jest w żadnym razie narzucanie czy też przyporządkowanie którejkolwiek z metod określonemu typowi biblioteki, lecz jedynie zachęcenie do przygotowania własnych wskaźników w celu podjęcia permanentnej ewaluacji: „(...) po to, by dążenie do jakości stało się codzienną praktyką, byśmy nie opierali się na naszych subiektywnych odczuciach – bo nadal społeczny wizerunek bibliotek jest nie najlepszy...” (s. 151).

W książce tej, jeszcze bardziej niż w dotychczasowych, autorka wskazuje potrzebę patrzenia na bibliotekę od strony użytkownika. Aby zaspokoić jego oczekiwania, kimkolwiek będzie lub aby przekonać, że jego oczekiwania są właściwie zaspokajane, co dobrze wróży na przyszłość obu stronom, warto odwołać się do bardziej zaawansowanej w tym względzie wiedzy. Adaptacja metod zaczerpniętych z marketingu relacyjnego do codziennych potrzeb instytucji niedochodowych jest nadal rzadkością i swoistym *novum* w polskim piśmiennictwie. Tymczasem żyjąc w warunkach ciągłych zmian, zmuszeni jesteśmy do budowania nowego wizerunku biblioteki oraz do promocji jej nowych produktów i sfer oddziaływania. Aby skutecznie, atrakcyjnie i konkurencyjnie to czynić najpierw wypada na nowo rozpoznać stan aktualny, używając innej, nietradycyjnej metodologii, nie zapominając przy tym, że tak zwany *goodwill*, czyli wartość niematerialna naszej biblioteki, powinna być o wiele cen-

niejszym elementem niż jej faktyczna wartość księgowa. Bardzo cenne byłoby przedstawienie wzajemnych relacji między aktywami materialnymi i niematerialnymi (szeroko rozumianym kapitałem intelektualnym) biblioteki. Zważywszy na niski stopień zaawansowania podstawowych pomiarów jakościowych, nawet w kontekście autoewaluacyjnym, wydaje się to być bardzo trudne, ale nie niemożliwe. Być może kolejna książka prof. B.E. Zybert podejmie takie wyzwanie.

Na zakończenie raz jeszcze powróćmy do omawianej lektury. Do najważniejszych jej zalet należy zaliczyć:

- krytycznie zaprezentowany przegląd najważniejszej, najnowszej literatury, zwłaszcza zagranicznej, dotyczącej omawianego tematu;
- kompleksowe opisanie światowych standardów oceny jakości w działalności różnego typu bibliotek;
- prezentację konkretnych metod i narzędzi do pomiaru jakości;
- wyjaśnienie złożonych zagadnień w sposób przystępny, ilustrowany konkretnymi przykładami;
- stworzenie możliwości praktycznego wykorzystania wiedzy zawartej w książce-podręczniku zarówno przez bibliotekarzy, jak i użytkowników bibliotek.

Iwona H. Pugacewicz

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do redakcji 14 czerwca 2007 r.

Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Wojnowice, 8-10 października 2004 r. Red. nauk. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, A. Zbikowska-Migoń przy współpracy E. Herden. Wrocław 2006, 429 s. ISBN 83-229-2766-5.

W dniach 8-10 października 2004 r. w Wojnowicach k. Wrocławia odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Druki ulotne i okolicznościowe: wartości i funkcje” zorganizowana przez Zakład Bibliografii i Informacji Naukowej oraz Zakład Teorii i Historii Książki Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. W jej wyniku ukazała się obszerna publikacja zawierająca materiały poświęcone różnym typom druków ulotnych i okolicznościowych – analizowanych przez referentów z punktu widzenia ich treści, formy i oddziaływania na życie polityczne, społeczne (administrację, handel i usługi), oświatę i naukę, życie religijne, literackie, teatralne, sztukę, a także prywatność w różnych okresach dziejów¹ – oraz ich znaczeniu dla takich dyscyplin, jak m.in. historia, nauki polityczne, bibliologia, kulturoznawstwo, muzykologia.

Prezentowane wydawnictwo otwiera artykuł Krzysztofa Migonia *Bibliologia o drukach ulotnych i okolicznościowych*². Przedstawiając początki druków tego rodzaju, autor zwraca uwagę na rolę, jaką odegrały w „rewolucji typograficznej”, w „przełomie medialnym”, który nastąpił w Europie w XV i na początku XVI w. Podkreśla, iż wbrew dosyć powszechnemu przekonaniu „druki ulotne i okolicznościowe były pierwszymi produktami techniki składania i odbijania tekstów za pomocą ruchomej czcionki metalowej”, poprzedzając 42-wierszową *Biblię* Johanna Gutenberga³. W kolejnych dziesięcioleciach towarzysząc m.in.

¹ Od Redakcji. W: *Druki ulotne i okolicznościowe...*, s. 7.

² W: *Tamże*, s. 9-19.

³ *Tamże*, s. 9.

polemikom, konfliktom religijnym, administracji państwowej i propagandzie wojennej⁴. Przykładem może być działalność „Drukarni Latającej” Mikołaja Scharfenbergera zorganizowanej w 1577 r. na potrzeby kancelarii Stefana Batorego z inicjatywy Jana Zamoyskiego⁵ – przyczyniały się do rozwoju komunikacji społecznej. Stąd zainteresowanie bibliologii drukami ulotnymi i okolicznościowymi jako typograficznymi narzędziami komunikacji społecznej. Przy czym K. Migoń podkreśla, że „bibliologia nie chce jednak i nie może domagać się wyłączności i konkurować na tym polu z innymi dyscyplinami”⁶, które mają znaczący dorobek w tej dziedzinie⁷.

W dalszej części artykułu, analizując badania historyków książki i drukarstwa, autor stwierdził, iż „najnowsza koncepcja bibliologii jako nauki o kulturze książki daje dalsze podstawy teoretyczne do uzasadnienia potrzeby zintegrowanych badań nad wszelkimi formami zapisu”, w tym nad najdrobniejszymi produktami „drukowanego piśmiennictwa dnia codziennego” jak określał druki ulotne i okolicznościowe, cytowany przez K. Migonia, Karl Schottenloher⁸. K. Migoń zaproponował zespół cech – zazwyczaj występujących jednocześnie – wyróżniających produkty typograficzne tego rodzaju:

„1. Mała, choć niesprecyzowana jednoznacznie, objętość [...].

2. Zwarty tekst dotyczący życia publicznego i codziennych potrzeb, będący nośnikiem komunikacji społecznej.

3. Aktualność.

4. Okazjonalność.

5. Masowość, tzn. wieloegzemplarzowość.

6. Bezpłatne (z reguły) rozpowszechnianie; [...].

7. Oprócz adresatów bezpośrednich, współczesnych mają one – jako nośniki świadomości społecznej – odbiorców oddalonych w czasie i przestrzeni późniejszych o dziesiątki i setki lat badaczy procesów bibliologicznych i zjawisk masowych”⁹.

Zacytowana propozycja jest w mojej opinii inspirująca i pomocna w bibliologicznych badaniach nad różnymi typami (rodzajami, gatunkami, odmianami) druków ulotnych i okolicznościowych. Te same walory mają również rozważania K. Migonia nad problemem nieprecyzyjności terminologii; wieloznaczności używanych terminów w źródłach i opracowaniach, z którymi mają do czynienia badacze¹⁰. K. Migoń proponuje przede wszystkim rozróżnienie pojęcia druków ulotnych i okolicznościowych oraz literatury okolicznościowej (m.in. okolicznościowej literatury politycznej¹¹).

W konkluzji autor stwierdza, że aczkolwiek „aparatura pojęciowa bibliologii pozwala na strukturalno-funkcjonalny opis poszczególnych typów druków ulotnych i okolicznościowych, a źródła i metody historycznego księgoznawstwa dają szansę poszerzenia wiedzy o tych drukach dzięki identyfikacji autorów, wydawców i drukarzy, ustaleniu wysokości nakładów, ujawnieniu dróg rozchodzenia się, odnalezieniu czytelników”, to jednak istnieje konieczność podejmowania prac „nad bibliologiczną typologią druków ulotnych i okolicznościowych uwzględniającą kryteria formalne, treściowe i funkcjonalne, trak-

⁴ Zob. m.in.: U. Augustyniak: *Informacja i propaganda w Polsce za Zygmunta III*. Warszawa 1981.

⁵ *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII w.* T. 3, cz. 2, Mazowsze z Podlasiem. Oprac. K. Korotajowa [et al.]; pod red. K. Korotajowej i J. Krauze-Karpińskiej. Warszawa 2001, s. 369.

⁶ K. Migoń: *Bibliologia o drukach...*, s. 10.

⁷ Należy tutaj zacytować za K. Migoniem opracowanie Jana Pirożyńskiego: *Z dziejów obiegu informacji w Europie XVI w. Nowiny z Polski w kolekcji Jana Jakuba Wicka w Zurychu z lat 1560-1587* (Kraków 1995) wykorzystujące wielojęzyczną literaturę przedmiotu.

⁸ K. Migoń: *Bibliologia o drukach...*, s. 14.

⁹ Tamże, s. 15-16.

¹⁰ Zob. np. E. Orzechowski: *Życie teatralne w świetle towarzyszących mu druków okolicznościowych*. W: *Druki ulotne i okolicznościowe...*, s. 282-283.

¹¹ Na ten temat zob. też m.in. prace Juliusza Nowak-Dłużewskiego, w tym *Bibliografię staropolskiej okolicznościowej poezji politycznej (XVI-XVIII)*. Warszawa 1964.

tującą tę kategorię produktów typograficznych jako historycznie, kulturowo i językowo uwarunkowane uniwersum zapisanych tekstów służących utrwale- niu i przekazywaniu informacji”¹².

W dalszej części omawianego wydawnictwa materiały konferencyjne zosta- ły ułożone w kilku blokach tematycznych.

Pierwszy z nich stanowi *Obraz miasta, regionu, kraju. Związki międzytery- torialne*. Otwiera go artykuł Edmunda Kotarskiego *Druki ulotne i okoliczno- ściowe w krajobrazie medialnym siedemnasto- i osiemnastowiecznego Gdań- ska*¹³. Autor podkreślił w nim, że „media druku” miały w ówczesnym Gdańsku „jeszcze charakter w znacznej mierze elitarny” – druk dopełniał dominujące przekazy oralne i wizualne – choć widoczny jest tutaj wpływ stale zwiększającej się liczby druków ulotnych i okolicznościowych na poszerzenie się zasięgu od- działływania produkcji typograficznej¹⁴.

Referat Alicji Łojko i Agaty Michalskiej *Szczecińskie druki okolicznościowe z XVI i XVII w. jako źródło wiedzy o historii miasta i jego mieszkańcach*¹⁵ przed- stawia wyniki badań nad kolekcją druków okolicznościowych Książnicy Pomor- skiej. Stanowi interesujący przyczynek do dziejów literatury i życia społecznego Szczecina zwłaszcza, że w opinii autorek literatura okolicznościowa (panegiryki, druki funeralne, homagia, epigramaty, epitalamia, epicedia itp.) „zdominowała działalność piśmienniczo-wydawniczą w Szczecinie w XVI i XVII w.”¹⁶.

Gabriela Zibritová w artykule (przetłumaczonym przez K. Migonia) *Druki ulotne w kulturze Słowacji w wiekach XVI i XVII* skupiła się na następujących kręgach tematycznych występujących w słowackich drukach ulotnych: wojny tureckie, uroczystości koronacyjne w Bratysławie, wydarzenia szczytowego okre- su kontrreformacji, wydarzenia „dnia powszedniego”. Scharakteryzowała ce- chy tych wydawnictw i ich odbiorców¹⁷.

W referacie Małgorzaty Szymańskiej-Jasińskiej *Obraz życia codziennego i społecznego ludności polskojęzycznej w Prusach w świetle rozporządzeń wład- ców pruskich od XVII do XIX w.* przedstawiono wyniki analizy treści zarzą- dzeń władz pruskich wobec polskojęzycznych poddanych, potwierdzające przy- datność druków tego rodzaju nie tylko w badaniach nad dziejami polityki, administracji, życiem powszednim i kulturą materialną ludności Prus, ale tak- że w studiach językoznawczych¹⁸.

Celem opracowania Mikołaja Ochmańskiego była analiza funkcjonowania druków okolicznościowych w XVII-wiecznym Królewcu. Rezultaty swoich ba- dań opublikował w artykule *Druki okolicznościowe królewieckiej oficyny Jo- hanna Reussnera jako źródło informacji o związkach mieszkańców Prus Książę- cych z Rzeczypospolitą*. W konkluzji M. Ochmański stwierdził, iż druki te były najsilniej związane ze środowiskami, w których powstawały i krążyły¹⁹.

Kolejny blok tematyczny *Polityka w drukach – druki w polityce* otwiera referat Antoniego Krawczyka Jana Stanisława Jabłonowskiego *krytyczne spoj- rzenie na rolę politycznych druków ulotnych w Polsce w I połowie XVIII wie- ku*. J. S. Jabłonowski był autorem politycznego traktatu *Skrupuł bez skrupułu w Polsce, albo oświecenie narodowi polskiemu grzechów zwyczajnych, a za grzechy nie mianych, przez Polaka tymiż grzechami grzesznego, ale żałującego, na poprawę swą i ludzką podany...* Artykuł przedstawia refleksje J. S. Ja- błonowskiego na temat gazet i druków ulotnych, będących jego zdaniem czę- sto przykładem deformacji ówczesnego życia społecznego w Polsce²⁰.

¹² K. Migoń: *Bibliologia o drukach...*, s. 17-18.

¹³ W: *Druki ulotne i okolicznościowe...*, s. 23-43.

¹⁴ Tamże, s. 42.

¹⁵ Tamże, s. 44-54.

¹⁶ Tamże, s. 51.

¹⁷ Tamże, s. 55-67.

¹⁸ Tamże, s. 68-77.

¹⁹ Tamże, s. 78-92.

²⁰ Tamże, s. 95-101.

Krystyna Heska-Kwaśniewicz w *Poetyce ulotek z okresu powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku* wskazuje na użytkowy charakter – chodziło o ich agitacyjną skuteczność – tekstów publikowanych w trakcie polsko-niemieckiej „wojny ulotkowej”. Autorka zaproponowała typologię treściową druków (teksty ekonomiczne, odnoszące się do wspólnoty mowy, obyczaju i religii), a także zajęła się formą graficzną ulotek, cechujących się spójnością słowa i rysunku – niestety, K. Heska-Kwaśniewicz nie zamieściła ilustracji w swoim artykule. Tym bardziej należy się zgodzić z jej opinią na temat użyteczności albumowego wydania tych druków²¹.

Artykuł Marii Klamut *Obraz okupacji w świetle kolekcji druków ulotnych Polski Podziemnej z lat 1939-1945*²² powstał na podstawie analizy druków ulotnych, wydanych między 1 września 1939 a 5 lipca 1945 r., zgromadzonych w liczbie ok. 6 tys. egzemplarzy w Zakładzie Dokumentów Życia Społecznego Biblioteki Narodowej. Autorka wyodrębniła i omówiła następujące grupy wydawnictw:

- „1. druki o charakterze informacyjno-propagandowym, adresowane do ogółu lub poszczególnych grup społecznych;
2. dywersyjne wydawnictwa propagandowe przeznaczone dla Niemców;
3. materiały konspiracyjne, wewnątrzorganizacyjne, powstałe na potrzeby podziemnej organizacji i jej członków;
4. materiały «wojskowe» kierowane do żołnierzy w konspiracji i podczas powstania warszawskiego”²³.

W podsumowaniu M. Klamut stwierdziła, że konspiracyjne druki ulotne Polski Podziemnej z kolekcji Biblioteki Narodowej „tworzą bogaty, aczkolwiek wrywkowy i niepełny obraz życia społeczno-politycznego na terenie tajnego państwa polskiego w latach wojny i okupacji”²⁴. Można dodać, że o walorach tego materiału, a zarazem o rozmiarze jego zasobu świadczą także i inne kolekcje krajowe i zagraniczne (np. zbiór Studium Polski Podziemnej w Londynie) oraz źródła bibliograficzne²⁵.

W referacie *Druki ulotne w polityce (wybrane druki wyborcze – ich znaczenie i funkcje)* Emilia Słomianowska-Kamińska, głównie na podstawie zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, omówiła druki wyborcze:

- dokonując analizy o charakterze bibliologiczno-politologiczno-socjologicznym,
- uwzględniając powszechnie przyjęte definicje,
- stosując współczesne metody badawcze w stosunku do druków historycznych,
- rozpatrując problem na wysokim poziomie ogólności.

Ten sposób postępowania pozwolił autorce na zaproponowanie kilku typologii materiałów wyborczych w oparciu o takie kryteria, jak cechy formalne druków, instytucję sprawczą i jej charakter, chronologię druków, ich zasięg terytorialny, kryterium treściowo-formalne. Jak sama autorka podkreśliła, można tutaj zastosować jeszcze wiele innych kryteriów. Wśród funkcji druków wyborczych wyróżniła: informacyjną, edukacyjną, propagandową, marketingową, manipulacyjną, socjotechniczną i komunikacyjną²⁶.

Aneta Firlej-Buzon przedstawiła interesujący tekst pt. *Banknoty w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jako narzędzie propagandy społeczno-politycznej*. Tytułowe banknoty zaliczyła, m.in. śladem Jana Muszkowskiego, do „wiel-

²¹ Tamże, s. 102-112.

²² Tamże, s. 113-127.

²³ Tamże, s. 117.

²⁴ Tamże, s. 127.

²⁵ Zob. m.in. W. Chojnacki: *Bibliografia zwartych i ulotnych druków konspiracyjnych wydanych na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945*. Przygot. do druku W. Chojnacki. Warszawa 2005.

²⁶ W: *Druki ulotne i okolicznościowe...*, s. 128-142.

kiej i różnorodnej rodziny druków ulotnych”, potwierdzając, iż obok swej podstawowej, użytkowej funkcji mogą być znakomitym nośnikiem treści propagandowych, a zarazem odzwierciedlać życie społeczne i polityczne epoki, w której je wytworzono²⁷. W kręgu problematyki roli druków ulotnych w najnowszej historii Polski pozostaje również referat Katarzyny Tałuć *Druki ulotne Poczty Podziemnej w polskich ośrodkach internowania – ich rola w kształtowaniu obrazu polskiej kultury*. Przedmiotem tematycznej i funkcjonalnej analizy są tutaj materiały wytwarzane przez pocztę działającą w ośrodkach internowania, a zgromadzone w Czytelni Dokumentów Życia Społecznego Biblioteki Śląskiej w Katowicach²⁸.

Następny blok tematyczny *Jednostka i zbiorowość: bohaterowie i twórcy druków* otwiera artykuł Weroniki Karlak z Oddziału Starych Druków Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu *Druki ulotne i okolicznościowe źródłem badań biograficznych dla ich właściciela – na przykładzie zbioru Dawida Rhenischa, wrocławskiego kaznodziei i profesora przełomu XVI i XVII w.* Do opracowania referatu posłużyły autorce pozostałości po kolekcji D. Rhenischa. Obok księgozbioru, obejmującego „świadomie i konsekwentnie” zgromadzony i uporządkowany zbiór setek druków ulotnych i okolicznościowych, kolekcja zawierała także spuściznę rękopiśmienną, której fragmenty przechowywane są w zbiorach Oddziału Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej, m.in. w postaci drukowanych kalendarzy wypełnionych notatkami D. Rhenischa. Autorka podała analizie nie tylko same druki, ale i materiał rękopiśmienny, w tym zapisy naniesione na drukach – w części zaprezentowane w materiale ilustrującym tekst W. Karlak²⁹.

Jolanta Gwioździk w tekście *Druki okolicznościowe w środowisku żeńskich klasztorów kontemplacyjnych XVI-XVIII w.* przedstawiała takie wydawnictwa, jak kazania, oracje, druki emblematyczno-heraldyczne, publikacje zawierające wiersze, druki polemiczne oraz rozporządzenia władz świeckich i kościelnych, stwierdzając w konkluzji, iż podstawowym zadaniem druków tego rodzaju było dokumentowanie i upamiętnianie świąt kościelnych i ważnych wydarzeń z życia prywatnego osób z tego środowiska³⁰. Do zakonów męskich odnosi się natomiast artykuł Iwony Pietrzkiewicz *Budowanie tradycji – okolicznościowe i ulotne druki polskich kanoników regularnych kongregacji arwożyjskiej i laterańskiej*. Autorka omówiła w nim druki – starając się ukazać ich zasadnicze typy – przede wszystkim powstałe w środowisku kongregacji krakowskiej, a opublikowane od początku XVII do XX w.³¹.

Referat Ryszarda Nowickiego *Mowy pogrzebowe okresu zaborów jako źródło poznania wzorów osobowych* dokumentuje rolę XIX-wiecznych mów i kazań – publikowanych w formie samoistnej bądź w prasie – w walce o zachowanie narodowej tożsamości Polaków poprzez propagowanie pożądanych wartości i postaw³². M.in. i ten cel przyświecał publikacjom omówionym przez Annę Grucę w artykule *Druki na cele dobroczynne wydane w Krakowie w okresie autonomii galicyjskiej*³³. Jako druki na cele dobroczynne autorka potraktowała wszystkie te wydawnictwa – 245 pozycji opublikowanych w Krakowie w latach 1866-1914, odnotowanych w *Bibliografii Polskiej* Karola Estreichera oraz w „Przewodniku Bibliograficznym” Władysława Wisłockiego – „w których przypadku zaznaczono, że dochód z ich sprzedaży lub jego część przeznaczony jest na określony, społecznie ważny cel, inny niż zasilenie konta ich wydawcy”³⁴. Zgadza się z wnioskami autorki, warto jednak odnotować jej stwierdzenie,

²⁷ Tamże, s. 143-166.

²⁸ Tamże, s. 167-181.

²⁹ Tamże, s. 185-203.

³⁰ Tamże, s. 204-220.

³¹ Tamże, s. 221-238.

³² Tamże, s. 239-253.

³³ Tamże, s. 254-263.

³⁴ Tamże, s. 254.

że nie można wykluczyć, iż adnotacja w druku o przeznaczeniu dochodu z jego rozpowszechniania np. na cele dobroczynne mogła być „sposobem na łatwiejszą ich sprzedaż, co było zwłaszcza istotne w przypadku tekstów mało znanych autorów i o niewielkiej wartości literackiej czy naukowej”³⁵. Dodam jeszcze, że mogła być również sposobem na autopromocję wydawców.

Elżbieta Pokorzyńska w opracowaniu *Udział szarego obywatela w tworzeniu uniwersum słowa drukowanego – akcydensy prywatne* omówiła i zaprezentowała (tekst jest ilustrowany) tzw. akcydensy prywatne tj. „druki związane z rozlicznymi zdarzeniami powszechnego bytowania człowieka” (wizytówki, zaproszenia, zawiadomienia, druki żałobne, życzenia itp.), których polskie początki sięgają XVIII w., rozkwit nastąpił w XIX w., a zmierzch „w epoce PRL-owskiego egalitaryzmu, gdy pozostały jedynie galanteryjne surogaty”³⁶.

W bloku tematycznym *Kultura – nauka – oświata* można zapoznać się z artykułem Emila Orzechowskiego *Życie teatralne w świetle towarzyszących mu druków okolicznościowych*, w którym autor, pokonując trudności związane z przedmiotem rozważań (według cytatu z Juliusza Lewańskiego: „strzępki z czterowerszami, ćwiartki, zszywki z paszkwilami, repliki, dupliki, pornografia, całe sztuki teatralne, ody [...] polskie, francuskie, łacińskie), zapowiada próbę własnej syntezy problematyki teatralnych druków ulotnych, m.in.: plakatów, afiszy, programów, parczasopism, biletów, zaproszeń-zawiadomień, jednodniówek, ulotek, fotografii, pocztówek³⁷. Wojciech Tomaszewski, autor tekstu *O znaczeniu druków ulotnych i okolicznościowych dla badań życia muzycznego na ziemiach polskich w XIX w.*, skupił się na dokumentach związanych z ruchem koncertowym i teatralnym, księgarskim i wydawniczym oraz z nauczaniem muzyki w szkolnictwie powszechnym. W zakończeniu artykułu stwierdził, iż przeanalizowane kategorie druków pełniły przede wszystkim funkcję informacyjną, zarazem dokumentując sposoby organizacji życia muzycznego, odzwierciedlając „ówczesną obyczajowość i preferowane w interesującej nas sferze wartości, a w konsekwencji pomagają rekonstruować przeszłość i utrwalać historyczną ciągłość kultury narodowej”³⁸.

Bożena Koredczuk, autorka referatu *Druki ulotne i okolicznościowe jako źródła do badań nad popularyzacją nauki we Wrocławiu w latach 1945-1950*, przedstawiła rezultaty i wnioski płynące ze swoich badań opartych na materiale (ulotki, ogłoszenia, plakaty, afisze itp.) zgromadzonym w Działach Dokumentów Życia Społecznego bibliotek wrocławskich – Uniwersyteckiej (Gabinet Śląsko-Łużycki), Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej – oraz przechowywanym w Archiwum Uniwersyteckim i w archiwach przy towarzystwach naukowych, szczególnie przy Wrocławskim Towarzystwie Naukowym. Cennym uzupełnieniem tekstu są ilustracje³⁹.

Według Ireny Sochy, autorki artykułu *Druki ulotne i okolicznościowe jako świadectwa kultury szkoły*, w badaniach poświęconych dziejom szkolnictwa najczęściej wykorzystywano drukowane dokumenty „oficjalne” (programy szkolne, podręczniki i wykazy lektur, sprawozdania szkół – publikowane i do użytku wewnętrznego, projekty itp.) oraz materiały archiwalne. I. Socha udowadnia, iż równie użyteczne mogą być źródła „nieoficjalne”, w tym druki ulotne i okolicznościowe, analizowane także w perspektywie badań bibliologicznych jako świadectwa urzeczywistniania się kultury książki w środowisku szkolnym⁴⁰.

³⁵ Tamże, s. 263.

³⁶ Tamże, s. 265-275.

³⁷ Tamże, s. 279-295.

³⁸ Tamże, s. 297-306.

³⁹ Tamże, s. 307-319.

⁴⁰ Tamże, s. 322-340.

Omawianą publikację zamyka zespół artykułów zaprezentowanych w bloku tematycznym *Książka i jej instytucje*. Znalazł się wśród nich referat Beaty Kurek *Wartość druków ulotnych i okolicznościowych dla badań nad historią krakowskich organizacji książki w XX wieku* opracowany na podstawie analizy materiałów zgromadzonych w oddziale Dokumentów Życia Społecznego Biblioteki Jagiellońskiej. Autorka konstatując, że druki ulotne w wielu przypadkach są doskonałym, acz niepełnym źródłem historycznym, na ich podstawie przedstawiła w ilustrowanym tekście działalność: Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego Oddział w Krakowie (zał. w 1989 r.); Towarzystwa Miłośników Książki (zał. w 1922 r.), Rycerskiego Zakonu Bibliofilskiego z Kapitułą Orderu Białego Kruka (zał. w 1930 r.), Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Zarząd Okręgu Kraków (zał. 1919 r.), Krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki (jak można wnioskować z artykułu zał. w 1970 r. jako kontynuacja przedwojennego Towarzystwa Miłośników Książki) oraz Koła Miłośników Ekslibrisu (zał. w 1971 r.)⁴¹. Autorką osobnego opracowania na temat Towarzystwa Miłośników Książki jest Barbara Szornel-Dąbrowska. W artykule *Druki ulotne i okolicznościowe źródłem wiedzy o działalności Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie* wykorzystwała wydawnictwa stanowiące źródło wiedzy zarówno dla bibliologów, jak i historyków sztuki, o czym m.in. świadczą interesujące ilustracje zamieszczone w tym artykule⁴². Szczególnie bogatą oprawę ilustracyjną (druki Stanisława Gliwy, publikacje według projektów graficznych Zygfryda Gardzielewskiego, Jana Kuglina i in.) ma referat Wojciecha Kaczorowskiego *Okazja czyni edytora. Okolicznościowe druki bibliofilskie w zbiorach Muzeum Sztuki Książki we Wrocławiu*. W. Kaczorowski omówił w nim zbiór ok. 200 broszur i druków ulotnych – wg autora bibliofilskich, choć on sam podkreśla trudności z określeniem definicji druku bibliofilskiego – zgromadzony w Muzeum Sztuki Książki (Oddziału Muzeum Narodowego, do 1990 r. Dział Sztuki Wydawniczej)⁴³.

Zespół artykułów zamyka opracowanie Marii Kalczyńskiej *Kultura książki i prasy Polonii niemieckiej i instytucji jej promocji w świetle dokumentów życia społecznego (1990-2004)*⁴⁴ zwracające uwagę m.in. na proces likwidacji wielu instytucji polskich w Niemczech i niekiedy dewastacji oraz rozpraszania ich zbiorów – w tym niezwykle cennych kolekcji polonijnych druków ulotnych i okolicznościowych. M. Kalczyńska postulując wzmożenie wysiłków zmierzających do uchronienia i zabezpieczenia zbiorów polonijnych w Niemczech, nasykicowała sytuację panującą w innych krajach zamieszkałych przez Polonię. Potwierdzają to badania prowadzone pod kierownictwem Barbary Bieńkowskiej realizowane w ramach programu „Rejestracja księgozbiorów polskich za granicą ze specjalnym uwzględnieniem dziedzictwa zagrożonego” Departamentu do Spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁴⁵.

Publikację *Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje* uzupełnia indeks nazwisk, bardzo pomocny w korzystaniu z tego wydawnictwa⁴⁶. Równie użyteczny jest spis ilustracji zamieszczonych w poszczególnych artykułach⁴⁷. Przy okazji należy odnotować, że część autorów nie zdecydowała się wyposażyć w ilustracje tekstów zamieszczonych w blokach tematycznych. Ilustracje niewątpliwie wzbogaciłyby merytoryczną zawartość tych referatów – wszak (zacy-

⁴¹ Tamże, s. 345-362.

⁴² Tamże, s. 364-376.

⁴³ Tamże, s. 377-391.

⁴⁴ Tamże, s. 392-406.

⁴⁵ Zob. *Zbiory polskie za granicą*. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, sobota, 12 maja 2007 r., <<http://www.mkidn.gov.pl/website/index.jsp?catId=478>>; kwestionariusze rejestracyjne, <http://www.mkidn.gov.pl/docs/kwestionariusz_biblioteki.doc>; D. Zeller, *Rejestrowanie polskości*, „Polish Express” 2006 nr 93, zob. <<http://www.polishexpress.co.uk/arttykul.aspx?id=289>>

⁴⁶ Tamże, s. 408-423.

⁴⁷ Tamże, s. 424-427.

tuje ponownie K. Heską-Kwaśniewicz) druki ulotne i okolicznościowe bardzo często należą do wydawnictw „cechujących się spójnością słowa i rysunku”. Całość zamyka spis autorów tomu m.in. pozwalający na zorientowanie się w „mapie” polskich ośrodków prowadzących badania nad drukami ulotnymi i okolicznościowymi⁴⁸. Należy także podkreślić, że każdy z artykułów jest uzupełniony o streszczenie: bądź w języku niemieckim (tłumaczenia autorstwa Jerzego Pasięki), bądź w języku angielskim (w tłumaczeniu Marleny Szymiłyk).

Podsumowując, dzięki autorom tekstów oraz dzięki pracy redaktorów naukowych – Krzysztofa Migonia, Marty Skalskiej-Zlat i Anny Zbikowskiej-Migoń oraz Elżbiety Herden – którzy udostępnili czytelnikowi tak bogaty i różnorodny materiał, otrzymujemy tom, który pogłębia refleksję nad teorią i metodologią bibliologii oraz stanowi cenny wkład w rozwój badań bibliologicznych nad drukami ulotnymi i okolicznościowymi. Naturalnie *Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje* mogą zainteresować także badaczy reprezentujących inne dyscypliny naukowe.

Jacek Puchalski
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do redakcji 10 maja 2007 r.

Beata Ż o ł ę d o w s k a - K r ó l: Wizerunek biblioteki publicznej. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 2006, 128 s. ISBN 83-226-15337.

Wizerunek biblioteki publicznej to książka potrzebna, która dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa będzie pełniła rolę skryptu podczas zajęć związanych z promocją bibliotek, marketingiem instytucji *non profit*, *public relations*, a dla pracowników bibliotek będzie cenną pomocą podczas działań mających na celu poprawę obrazu swojego miejsca pracy. Autorka zajmuje się głównie wizerunkiem, w interesujący sposób porusza także wiążące się z nim zagadnienia dotyczące procesów komunikowania się placówek z otoczeniem, zarządzania marketingowego, marketingu relacji. Kreowanie wizerunku postrzegane jest w szerokim kontekście, z punktu widzenia otoczenia biblioteki oraz procesów wewnętrznych, które w niej zachodzą, pomiędzy pracownikami wszystkich szczebli oraz użytkownikami. Ten drugi aspekt jest rzadko poruszany w publikacjach o podobnej tematyce, dlatego tym cenniejszy jest fakt wydania tej pozycji.

Autorka w sposób przystępny wyjaśnia definicje i rozwija pojęcia, ilustrując wszystko przejrzystymi rysunkami i wykresami, dodatkowo prezentując typologie technik kreowania wizerunku biblioteki. Często odwołuje się do licznych źródeł nie tylko związanych z bibliotekoznawstwem, ale także marketingiem, komunikowaniem społecznym i zarządzaniem zasobami ludzkimi.

Rozdział dotyczący zarządzania marketingowego zawiera podstawowe informacje dotyczące badania rynku, strategii marketingowych, elementów promocji, relacji między pracownikami i użytkownikami, a wszystko to w odniesieniu do kreowania wizerunku wewnątrz biblioteki. Dużo uwagi poświęca się budowaniu pozytywnych i trwałych relacji bibliotekarza z użytkownikiem, kładąc nacisk na zachowania lojalnościowe i wywołanie zadowolenia czytelników.

Ostatnia, najbardziej obszerna część książki poświęcona jest zagadnieniom *public relations* jako procesowi kreowania wizerunku bibliotek publicznych. Znalazł się tutaj wzorzec, jak w praktyce tworzyć strategię budowy pozytywnego obrazu biblioteki, oraz jak w tym celu wykorzystać poszczególne elementy *public relations*. Publikację kończy prezentacja badań empirycznych dotyczą-

⁴⁸ Tamże, s. 428-429.

cych tworzenia procesu kształtowania wizerunku biblioteki publicznej na przykładzie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rudzie Śląskiej. Uporządkowaną przez autorkę wiedzę teoretyczną, w praktyce możemy zastosować do analizy działań naszej placówki. Choć pozycja ta dotyczy bibliotek publicznych, zostanie z pewnością wykorzystana podczas podobnych działań w księżnicach wszystkich typów, do czego serdecznie zachęcam zainteresowanych bibliotekarzy, studentów bibliotekoznawstwa zaś do uważniej lektury podczas przygotowywania się do zajęć.

Joanna Wróbel
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski

Tekst wpłynął do redakcji 1 marca 2007 r.

Wanda C i s z e w s k a: *Książka w Toruniu w latach 1945-1950. Ruch wydawniczo-księgarski*. Toruń: Dom Wydawniczy „Duet” 2005, s. 378 + 32 nlb. ISBN 83-89706-63-6.

Odnotować należy pojawienie się na rynku wydawniczym interesującej i wartościowej publikacji autorstwa toruńskiej badaczki historii książki Wandy Ciszewskiej. Autorka swoje pierwsze wydawnictwo zwarte zatytułowała *Książka w Toruniu w latach 1945-1950. Ruch wydawniczo-księgarski* i poświęciła je całokształtowi zjawisk związanych z produkcją i dystrybucją wydawnictw na terenie Torunia w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej. Pomimo tego, że te pierwsze lata powojenne były dla Polaków niezwykle trudnym okresem, przede wszystkim ze względu na ogromny bagaż doświadczeń i wspomnień wojennych, dość szybko w Polsce rozpoczął się stopniowy i systematyczny proces odbudowy. Był to czas odbudowy nie tylko w znaczeniu gospodarczym, ale również w dziedzinie reaktywowania różnych struktur organizacyjnych państwa. W II poł. lat czterdziestych XX w. nastąpił m.in. stosunkowo szybki rozwój ruchu wydawniczo-księgarskiego w Polsce.

Książka toruńskiej badaczki doskonale oddaje klimat i nastrój ówczesnych lat grodu Kopernika. Ambitny cel, jakim było przede wszystkim zaprezentowanie pierwszej próby kompleksowego przedstawienia problematyki toruńskiego ruchu wydawniczo-księgarskiego lat 1945-1950, autorka zrealizowała w sposób czytelny i zwięzły. Ciszewska świadomie wybrała przedział chronologiczny, argumentując to tym, iż był on stosunkowo rzadko przedmiotem studiów. W stanie badań dotyczącym historii książki z tego właśnie okresu wymieniła prace zaledwie trzech badaczy, którzy zajmowali się tą tematyką, byli to: Adam Klimowicz, Adam Bromberg oraz Lucjan Biliński.

Podział książki, jak zaznaczyła sama autorka, ma charakter rzeczowy. W czterech poszczególnych rozdziałach Ciszewska starała się przedstawić konkretny etap rozwoju ruchu wydawniczego w Toruniu przypadający na l. 1945-1950. W pierwszym rozdziale, będącym niejako swoistym tłem historycznym dla właściwego rozwinięcia tematu, autorka skoncentrowała się na przybliżeniu zarysu życia kulturalnego i umysłowego w mieście Kopernika w pierwszych latach powojennych. Zaakcentowała między innymi rozwój toruńskiego ruchu teatralnego, muzycznego czy też bibliotekarskiego. Bliżej zapoznała czytelnika z rodzącymi się wówczas instytucjami. Jednak wydawnictwom oraz różnym organizacjom naukowo-kulturalnym, które podjęły inicjatywę wydawniczą poświęcony został rozdział drugi. Autorka dość szczegółowo scharakteryzowała każdą instytucję, analizując zarówno zawodową działalność wydawniczą, jak i nakładczą-przygodną. Słusznie wyodrębniła nakładców, w osobach autorów

i tłumaczy oraz nakładców urzędowych i różnorodnych instytucji. Uzupełnieniem tego rozdziału jest katalog publikacji z lat 1945-1950 obejmujący produkcję wydawniczą toruńskich firm, uporządkowany według oficyn wydawniczych. W kolejnym rozdziale zatytułowanym *Księgarnie nakładowe i sortymentowe* Ciszewska przyjrzała się zarówno prywatnym księgarniom nakładowym, spółdzielniom księgarskim, jak i księgarniom sortymentowym. Integralną część tego rozdziału stanowi katalog publikacji księgarni nakładowych. W sumie te dwa katalogi zawierają opisy bibliograficzne 322 pozycji. Autorka w dużej mierze sporządziła je z autopsji, zaledwie w kilku przypadkach posługując się materiałami źródłowymi. W ostatnim rozdziale Ciszewska zawarła analizę ruchu wydawniczo-księgarskiego, prezentując go z różnych punktów widzenia, posługując się przy tym szeregiem tabel, wykresów i zestawień. Udało jej się dokonać przejrzystego, syntetycznego opracowania działalności toruńskich oficyn wydawniczych i księgarskich.

Książkę zamyka *Wykaz druków wydanych w Toruniu w latach 1945-1950*, obejmujący produkcję wydawniczą toruńskich firm w układzie chronologicznym. Jest on zatem powtórzeniem obu wcześniej zaprezentowanych katalogów, wątpliwości budzi tu zatem terminologia. Wydaje się, że konsekwentnie autorka powinna używać jednego określenia (katalog bądź wykaz), tym bardziej, że zakres treściowy obu tych elementów wyraźnie się pokrywa. Suplementy różnią się tylko układem materiału.

Na szczególną uwagę zasługuje niezwykle obszerna baza źródłowa książki. Składają się na nią zarówno materiały archiwalne, relacje ustne i korespondencje, wspomnienia, wydawnictwa ciągłe, jak i pokaźny wykaz opracowań (liczący około 250 pozycji). Autorka przeprowadziła kwerendę źródłową w centralnych i regionalnych archiwach państwowych (Archiwum Akt Nowych, Archiwum Państwowe w Toruniu oraz Bydgoszczy) i archiwach placówek naukowych (Archiwum PAN w Warszawie, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika). Ponadto kwerendą objęto towarzystwa naukowe i stowarzyszenia środowiskowe, jak również zbiory rodzinne Szczęsnych i Marszelewskich. Różnorodność tych źródeł niewątpliwie ma swoje wyrażne odzwierciedlenie w książce.

Ponadto czytelnik już podczas przeglądania publikacji zwróci uwagę na niezwykle pomocne elementy, jakimi są zamieszczone w pracy indeksy. Pierwszy z nich to indeks osobowy, drugi – również dość istotny i celowy, to indeks firm księgarskich i wydawniczych. Z innych ciekawych suplementów można wymienić tabele i wykresy przedstawiające w dość czytelny sposób liczne zestawienia statystyczne, dotyczące najczęściej produkcji wydawniczej w Toruniu oraz streszczenie książki w języku niemieckim. Całość uzupełnia i jednocześnie zamyka wykaz ilustracji. Pomimo tego, iż jakość załączonych fotografii może budzić spore zastrzeżenia, to niewątpliwie jest to wartościowy materiał źródłowo-informacyjny.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na jeszcze jeden „szczegół”. Otóż chodzi o stopień czcionki, jaką publikacja została złożona. Wielkość znaków tekstu głównego w zasadzie nie odróżnia się od zamieszczonych u dołu stron przypisów. Oczywiście wydrukowanie tej książki nieco większą czcionką dodałoby jej zapewne objętości, ale z całą pewnością czytałoby się ją znacznie wygodniej.

Konkludując, należy stwierdzić, iż pierwsze wydawnictwo zwarte Wandy Ciszewskiej zasługuje na szczególną uwagę, przede wszystkim tych, którym bliska jest historiografia regionalnych dziejów książki. Autorka dokonała cennego uzupełnienia wiedzy o ruchu księgarsko-wydawniczym w Toruniu z lat 1945-1950. W książce obok wielu ważnych i istotnych zagadnień badawczych

odnaleźć można nieznane dotąd a ciekawe dzieje powojennych toruńskich wydawców, takich jak: Tadeusz Szczęsny, Jan Wojciechowski, Zygmunt Chojnicki. Bez wątpienia publikacja będzie przydatna osobom zainteresowanym tematyką toruńską, a w szczególności pasjonatom historii książki.

Joanna Gomoliszek
Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Tekst wpłynął do redakcji 1 kwietnia 2007 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA KRAJOWEGO

Coraz szybszy i trudniejszy do przewidzenia proces zmian, dotyczący niemal wszystkich aspektów funkcjonowania społeczeństw, nie pozostaje bez wpływu na działalność bibliotek. Problematykę zarządzania bibliotekami w procesie zmian podejmuje Maja Wojciechowska w książce *Zarządzanie zmianami w bibliotece* (Wojciechowska, 2006). W pierwszym z trzech rozdziałów książki omówiono zagadnienia związane ze skutecznością działalności bibliotek jako organizacji non profit, drugi poświęcony jest rodzajom zmian bibliotecznych oraz koncepcji zarządzania nimi, w trzecim scharakteryzowano narzędzia w procesie zarządzania zmianami w bibliotekach oraz omówiono kilka spośród różnorodnych metod zarządzania, których nadrzędną cechą wspólną jest „pomoc w zapewnieniu środków koncepcyjnych do lepszego zorganizowania procesów pracy w bibliotekach, polegającą na lepszym wykorzystaniu zasobów ludzkich, rzeczowych, informacyjnych i finansowych biblioteki” (s. 10). W końcowej części książki przedstawione zostały badania przeprowadzone w latach 2004-2005, których celem było określenie stopnia wykorzystania narzędzi zarządzania przez polskie biblioteki.

Refleksje na temat przyszłości bibliotek, szczególnie akademickich, były tematem konferencji pod znamienym tytułem „Biblioteki XXI w. Czy przetrwamy?” zorganizowanej przez Bibliotekę Politechniki Łódzkiej (Biblioteki..., 2006). Autorzy referatów zastanawiali się, jaka będzie biblioteka przyszłości, czy jest w niej miejsce dla bibliotekarza, charakteryzowali tendencje rozwoju bibliotek cyfrowych i innych form przechowywania i rozpowszechniania informacji, analizowali szanse i zagrożenia stojące przed bibliotekami.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie od 2005 r. podejmuje działania mające na celu wypracowanie nowoczesnego modelu biblioteki publicznej, m.in. organizując ogólnopolskie konferencje. Materiały z konferencji, które odbyły się w Krakowie w październiku 2005 i w maju 2006 r., opublikowano w książce *Dobra biblioteka publiczna – czyli jaka?* (Wiśniewski, Paszko, red. 2006). W publikowanych referatach przedstawiono stan i metody badań efektywności i jakości pracy bibliotek publicznych oraz niektóre problemy zarządzania biblioteką i jej promocji. Jeden z referatów zawiera omówienie raportu z badań pilotażowych zorganizowanych przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Krakowie.

Jako uzupełnienie powyższej publikacji może być potraktowany ciągle aktualny tekst odczytu Umberto Eco wygłoszony 10 marca 1981 r. z okazji dwudziestopięciolecia Biblioteki Miejskiej w Mediolanie *O bibliotece*, który wydał „Świat Książki” po siedemnastu latach od pierwszej edycji Ossolineum z 1990 r. (Eco, 2007). Pełen erudycji i humoru esej ukazuje obraz biblioteki doskonałej m.in. przez opis antybiblioteki (dziewiętnastopunktowy wzorzec złej biblioteki). Oto jak znakomity pisarz wyobraża sobie dobrą bibliotekę: „...biblioteka na miarę człowieka to znaczy także biblioteka radosna, zapew-

niająca możliwość wypicia kawy ze śmietanką, zapewniająca również to, iż para studentów usiądzie sobie po południu na kanapie i – nie mam bynajmniej na myśli nieprzystojnego obłapiania – część flirtu dopełni w bibliotece, biorąc z półki i odstawiając książki naukowe...” (s. 47).

Ukazało się kilka książek o czytelnictwie i książce dziecięcej. We wstępie do wydawnictwa *Książka dziecięca 1990-2005* napisano: „Refleksja nad kondycją współczesnej literatury dziecięcej, kierunkami jej rozwoju, szansami obecności w kulturze naszej epoki, dynamizmem przemian edytorskich – jest potrzebą chwili” (s. 7). Publikacja ta (Leszczyński, Świerszczyńska-Jelonek, Zając, red. 2006) to praca zbiorowa pracowników Uniwersytetu Warszawskiego z Wydziału Polonistyki, Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych oraz Wydziału Pedagogiki, co pozwoliło na połączenie różnych obszarów badawczych w spojrzeniu na książkę dla młodego czytelnika. W artykułach podejmowano m. in. następujące wątki: wpływ kultury masowej na literaturę i książkę dziecięcą i młodzieżową, nurty i style w edytorstwie książki dziecięcej, dziecięce kryteria oceny książek.

Konferencja zorganizowana przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Kielcach w dniach 9-11 października 2006 r. stała się okazją do spotkania i wymiany doświadczeń teoretyków i praktyków bibliotekarstwa i czytelnictwa dziecięcego (Rola..., 2006). Przedstawione referaty dotyczyły problemów edukacji i bibliotekarstwa w relacji do współczesnych technik multimedialnych. Prezentowano także realizowane przez biblioteki projekty (na przykład projekt realizowany przez Bibliotekę Płocką „Animacja czytelnictwa dziecięcego”) oraz analizowano propozycje rynku wydawniczego dla dzieci i młodzieży.

Książka *Wychować miłośnika książki czyli Czytelnictwo i okolice* ma być, według autorki, czymś pośrednim między poradnikiem a podręcznikiem (Truskolaska, 2007) przeznaczonym dla rodziców, wychowawców, studentów pedagogiki. Autorka podejmuje m. in. próbę ukazania, na czym polega proces czytania i w jaki sposób przekazać dziecku zainteresowania czytelnicze. Podaje także pewne rady, ćwiczenia, zasady postępowania w przypadku trudności dziecka z czytaniem.

Ukazał się kolejny, trzeci tom cyklu *Miscellanea Informatologica Varsoviensia* prezentujący prace środowiska badawczego związanego z Zakładem Systemów Informacyjnych Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW. Przewodnim problemem analizowanym w zamieszczonych tekstach jest koncept sieci, a ściślej – sieci informacyjnej (Sosińska-Kalata, Chuchro, Daszewski, red. 2006). Obok artykułów o charakterze ogólnym, jak otwierający tom artykuł Zdzisława Dobrowolskiego analizujący krytyczną teorię modernizacji Ulricha Becka w kontekście społeczeństwa informacyjnego i społeczeństwa wiedzy, znajdziemy artykuły poświęcone problematyce tworzenia zasobów treści cyfrowych i zapewnieniu do nich dostępu, projektowania i wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjnych oraz rozważania na temat kompetencji i powinności zawodu brokera informacji.

Biblioteka Elbląska zorganizowała 24 listopada 2006 r. sesję naukową poświęconą zabytkowemu księgozbiorowi przechowywanemu przez wiele lat w depozycie w Bibliotece UMK w Toruniu. Księgozbiór liczący 57 300 woluminów o dużej wartości historycznej i naukowej zawiera 69 inkunabułów, 527 rękopisów, 8938 starych druków oraz druki muzyczne, kartograficzne, ekslibrisy i grafiki. Biblioteka pozyskała fundusze z UE pozwalające na nowoczesne zabezpieczenie i chemiczne czyszczenie tych zbiorów, a także ich dygitalizację. Publikacja, na którą składają się materiały z sesji (*Zbiory... 2006*), jest ważnym krokiem w kierunku naukowego opracowania zabytkowych zbiorów. Publikacja starannie wydana, wzbogacona licznymi ilustracjami zawiera artykuły naukowców z kilku ośrodków naukowych z Polski i Niemiec oraz pracowników Biblioteki Elbląskiej.

Unikatowa w skali światowej rekonstrukcja antycznej willi Pliniusza Młodszego (61 lub 62-113) pod Rzymem wykonana w l. 1777-1778 w Rzymie staraniem hrabiego Stanisława Kostki Potockiego we współpracy z kilkoma wybitnym artystami, ze zbiorów ikonograficznych Biblioteki Narodowej stała się przedmiotem wystawy *Willi Laurentina. Arcydzieło epoki stanisławowskiej w trzech wymiarach* (Biblioteka Narodowa, Pałac Rzeczypospolitej 28 kwietnia – 13 maja 2007). Wystawa i towarzysząca jej publikacja (Miziołek, 2007) są wynikiem projektu badawczego z pogranicza archeologii klasycznej i kultury artystycznej neoklasycyzmu, prowadzonego pod kierunkiem prof. Jerzego Miziołka, przedstawiającego rekonstrukcję willi Pliniusza ze zbiorów Biblioteki Narodowej w kontekście wcześniejszych rekonstrukcji i prowadzonych wówczas we Włoszech badań archeologicznych. Książka, choć towarzyszy wystawie, może być traktowana jako samodzielne monograficzne opracowanie z bardzo bogatym materiałem ilustracyjnym.

Z okazji obchodów przypadającego w maju 2007 r. jubileuszu stulecia działalności Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy wydano kilka książek starannie opracowanych edytorsko, w jednolitej szacie graficznej. Praca Ewy Popławskiej-Bukało to monografia najstarszego z kompleksu budynków Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy – zabytkowego gmachu im. Stanisławów Kierbedziów (Popławska-Bukało, 2006). Autorka wykorzystuje szeroką kwerendę archiwalną i bogaty materiał ilustracyjny. Książka zainteresuje nie tylko bibliotekarzy, ale też historyków, historyków sztuki, architektów i varsavianistów.

Książka Joanny Popłońskiej *Moje magiczne miejsce. Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy* to bardzo osobista, pełna ciepła, barwna, niekiedy polemiczna opowieść o instytucji i związanych z nią ludziach (Popłońska, 2006).

Biogramy i wspomnienia o pracownikach biblioteki złożyły się na tom *Żyją w naszej pamięci. Wspomnienia o pracownikach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy* (Jagielska, Jedynak, red. 2006). Są to sylwetki osób, które pracowały w różnych okresach historii biblioteki, poczynając od jej narodzin, w okresie międzywojennym, na czasach współczesnych kończąc.

Zestaw jubileuszowych publikacji uzupełniają: wydawnictwo albumowe *Most Kierbedzia* (*Most...*, 2006), zawierające fotografie z cennego albumu fotograficznego ze zbiorów Działu Sztuki i Rzemiosł Artystycznych Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy oraz dwa wydawnictwa w formie kart pocztowych w obwolutie: *Widoki Warszawy* (*Widoki...*, 2006) i *Warszawa zimą* (*Warszawa...*, 2006).

Monograficznego opracowania doczekała się seria wydawnicza «Biblioteka Kultury». Praca Małgorzaty Ptasieńskiej-Wójcik, będąca zmienioną wersją rozprawy doktorskiej, ukazuje dorobek książkowy emigracyjnego Instytutu Literackiego w latach 1946-1966 i jego wielkie zasługi dla kultury polskiej (Ptasieńska-Wójcik, 2006). Autorka analizuje politykę wydawniczą Instytutu, ukazuje relacje pomiędzy Jerzym Giedroyciem, redaktorem i wydawcą a autorami, opisuje wydane książki pod względem cech formalno-wydawniczych, sygnalizuje kwestie dotyczące prac redakcyjnych, współpracy z drukarniami oraz ukazuje niektóre aspekty funkcjonowania finansowego oficyny.

Adam Rusek, jeden z niewielu badaczy historii polskiego komiksu, autor książki *Tarzan, Matolek i inni. Cykliczne historyjki obrazkowe w Polsce w latach 1919-1939* (Warszawa 2001) opracował *Leksykon polskich bohaterów i serii komiksowych* (Rusek, 2007). Tematami obszernych haseł są sylwetki bohaterów, indywidualnych bądź zbiorowych polskiego gatunku komiksowego, a niekiedy, gdy nie ma głównego bohatera – tytuły serii komiksowych. Terminu „gatunek komiksowy” autor używa w szerokim znaczeniu, obejmującym opowieści, w których narrację zastępuje zestaw obrazków uzupełnionych lub nie, jak w komiksach niemych, tekstem słownym, a także takie, w których funkcję narratora pełni towarzyszący obrazkom prozatorski lub wierszowany komentarz literacki.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Biblioteki XXI w. Czy przetrwamy? Łódź, 19-21 czerwca 2006 r. Materiały konferencyjne.* (2006). Łódź: Politechnika Łódzka, 436 s. ISBN 83-920302-4-9.
- Eco, Umberto (2007). *O bibliotece.* Warszawa: Świat Książki, 47 s. ISBN 978-83-247-0682-2.
- Jagielska, Janina; Jedynak, Teresa, red. (2006). *Żyją w naszej pamięci. Wspomnienia o pracownikach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy.* Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, 495 s. ISBN 83-87407-32-1.
- Leszczyński, Grzegorz; Świerszczyńska-Jelonek, Danuta; Zając, Michał, red. (2006). *Książka dziecięca 1990-2005. Konteksty kultury popularnej i literatury wysokiej.* Warszawa: Wydaw. SBP, 267, il. ISBN 83-89316-62-5.
- Miziołek, Jerzy (2007). *Willa Laurentina. Arcydzieło epoki stanisławowskiej.* Warszawa: BN, 237 s., il. + CD. ISBN 978-83-7009-575-8.
- Most Kierbedzia. Fotoreportaż z budowy pierwszego stałego mostu w Warszawie* (2006). Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, 56 s. ISBN 83-87407-52-6.
- Popławska-Bukała, Ewa (2006). *Siedziba Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Dzieje i architektura gmachu.* Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, 174 s., il. ISBN 83-87407-62-3.
- Popłońska, Joanna (2006). *Moje magiczne miejsce. Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy.* Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, 115 s., il. ISBN 83-87407-42-9.
- Ptasińska-Wójcik, Małgorzata (2006). *Z dziejów Biblioteki Kultury 1946-1966.* Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 377, il. Monografie; t. 30. ISBN 83-60464-21-9.
- Rola biblioteki publicznej w edukacji dzieci i młodzieży* (2006). Kielce: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 182 s. ISBN 83-60108-05-6.
- Rusek, Adam (2007). *Leksykon polskich bohaterów i serii komiksowych.* Warszawa: BN, 263 s., il. ISBN 978-83-7009-423-1.
- Sosińska-Kalata, Barbara; Chuchro, Ewa; Daszewski, Włodzimierz, red. (2006). *Informacja w sieci. Problemy, metody, technologie.* Warszawa: Wydaw. SBP, 305 s. ISBN 83-89316-66-8.
- Truskolaska, Justyna (2007). *Wychować miłośnika książki czyli Czytelnictwo i okolice* (2007). Tychy: Maternus Media, 162 s. ISBN 978-83-89701-35-0.
- Warszawa zimą* (2006). Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Warszawskiego, Teka [28] k. tabl.
- Widoki Warszawy* (2006). Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, Teka [20] k. tabl.
- Wiśniewska, Anna; Paszko, Artur, red. (2006). *Dobra biblioteka publiczna – czyli jaka?* Kraków: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 167 s. «BiblioTheca. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie; 14». ISBN 833-60100-01-2.
- Wojciechowska, Maja (2006). *Zarządzanie zmianami w bibliotece.* Warszawa: Wydaw. SBP, 301 s. «Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 83». ISBN 83-89316-61-7.
- Zbiory zabytkowe Biblioteki Elbląskiej. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej w Bibliotece Elbląskiej 24 listopada 2006 r.* (2006). Elbląg: Wydaw. Wilk Stepowy, 192 s., il. ISBN 83-922828-4-1.

Barbara Koryś
Biblioteka Narodowa

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Tym razem sygnalizuję książki, traktujące również o zjawiskach okołobibliotecznych. Dla jednej z tych książek – autorem jest G. P. Landow – przyjęta przeze mnie skala ocen okazała się niewystarczająca.

HIPERTEKST

W tej skali nie mieści się mianowicie książka [1] na temat hipertekstu (Landow, 2006), będąca światowym bestsellerem i rzeczywiście rewelacyjna [*****]. Liczba 3,0 po tytule ma sygnalizować trzecie wydanie (poprzednie 1992, 1997), ale to nie do końca prawda. Autor mianowicie – profesor filologii angielskiej i historii sztuki Brown University w Providence (Rode Island) – poprawiał ją, uzupełniał, aktualizował i zmieniał sukcesywnie, przez cały czas, tak więc każda z wersji jest w istocie całkiem nowym tekstem. Całość, potężnych rozmiarów, traktuje o głównych problemach hipertekstu, pojmowanego lingwistycznie jako język oraz technologicznie jako hipermedia.

Landow wyspecyfikował cechy hipertekstu jako tworzywa semiotycznego, więc nielinearność wypowiedzi, konstytuowanych jako odrębne bloki (leksje) tekstowe, łączone linkami (mniej lub bardziej dowolnie), ale wobec tego często bez wyraźnego początku lub końca – oraz wymóg interaktywnego odbioru. A także złożoność tego języka: z pisma, obrazów, animacji i dźwięków. Ciekawe natomiast, że nie zasygnalizował (nikt inny też nie) szczególnego charakteru tej złożoności. Inaczej mianowicie, niż w języku kina bądź telewizji – gdzie ma miejsce *s y n k r e t y c z n e*, asymilacyjne złożenie języków składowych (więc już nieodwracalne) – w hipertekście następuje złożenie *h o m o l o g i c z n e*: języki składowe można eliminować, pozostawiając tylko główny, a wypowiedź nadal będzie miała sens.

W retrospektywie autor przypomina, że to Vannevar Bush, tworząc w 1945 r. Memex, wprowadził asocjacyjne konfiguracje treściowe, więc właśnie linki, a samo pojęcie hipertekstu zasugerował Theodor Nelson w 1960 r., nie są to więc całkowite nowości. Poza tym *linkowy* układ treści funkcjonuje w istocie od dawna – w tekstach naukowych w przypisach i w (słownikowych) odesłaniach, a w tekstach literackich: w pomieszanych wątkach narracyjnych i fabularnych, np. w *Ulissiesie*. Nie jest zatem prawdą, że interaktywność i odbiorcza kreacja treści pojawiła się dopiero w hipertekście; natomiast realizuje się teraz inaczej.

Landow sygnalizuje więc ewolucyjną kontynuację: nic nie wzięło się znikąd. Ewolucyjny charakter mogą też mieć elektroniczne remediacje pisemnych tekstów naukowych. Można je mianowicie zdigitalizować wprost, bez zmian, ale to marne rozwiązanie. Można też przenieść je na hipertekst, dopisując jakieś sugestie linków. Ale najlepiej konstruować je od razu na hipertekst, z góry obmyślając konfiguracje linkowe.

W klasycznym rozwiązaniu hipertekstowym tekst bywa niezamknięty, bo można go łączyć z innymi w dowolnym miejscu, za pośrednictwem linków, zamiast więc piśmienniczej linearności, pojawia się wielosekwencyjność. W ten sposób, że pojedyncze treściowe bloki, czyli *l e k s j e*, mogą być łączone w całości większe, więc sekwencje, ale rozmaite, według indywidualnego wyboru. Czyli: teksty mieszają się wzajemnie, stają się dla siebie kontekstami, a manipuluje nimi odbiorca, dlatego nie może być bierny.

To jest inny odbiór, zwłaszcza elektronicznych tekstów literackich (u nas to się nazywa Liternet), gdzie rzeczywiście można rozpocząć i zakończyć odbiór w wybranych przez siebie miejscach. Z drugiej strony: hipertekst nie bardzo nadaje się do opowiadania dłuższych fabuł, dlatego przystaje głównie do krótkich form prozatorskich oraz do poezji, ale także sprawdza się w transmisji gier fabularnych, gdzie fabuła jest szczątkowa.

Zresztą autor obserwuje tę komunikację okiem mocno krytycznym. Ma bowiem świadomość, że w internecie byle co łatwo przesłania ofertę wartościową, zwłaszcza że wyszukiwarki nie docierają do zasobów głębokich. Z drugiej strony – pojawia się obawa, że ktoś może nad tą komunikacją zapanować (o potęgę Googli piszę nieco niżej), a ewentualne tego skutki trudno dziś oszacować. Już teraz wyszukiwarki mogą przecież przechowywać maile, bez wiedzy i zgody korespondentów... Wszystko to jednak nie znaczy, że trzeba z tą komunikacją walczyć.

Landow jest zdania, że jeszcze przez długi czas hiperteksty oraz pismo/druk będą w komunikacji publicznej współistniały. Na pytanie – jak długi – nikt na razie nie potrafi odpowiedzieć. Moim zdaniem, nie należy więc pytać, bo niby dlaczego miałby to być w ogóle czas skończony.

GOOGLOTEKI

Z tą problematyką koresponduje treść kolejnej książki [2], pod każdym względem bardzo dobrej [*****], a traktującej o sytuacji bibliotek, kiedy oto Google wzięły się za digitalizację zasobów bibliotecznych (*Libraries...*, 2005) oraz za wyspecjalizowane wyszukiwanie. To bowiem nie jest już chałupnicze remediowanie pojedynczych książek przez pojedyncze biblioteki, lecz staranne działanie potężnej korporacji reklamowej. Która – nawiasem mówiąc – swoją kolejną filię właśnie organizuje w Krakowie.

W grudniu 2004 r. Google rozpoczęły digitalizację części zasobów XIX-wiecznych (niechronionych już prawem autorskim) czterech wielkich bibliotek amerykańskich i jednej angielskiej. Są to biblioteki uniwersytetów Harvarda, Stanforda i stanu Michigan oraz biblioteka Bodleya w angielskim Oksfordzie, a także miejska biblioteka publiczna w Nowym Jorku. Program nazwano Google Print.

Od razu powstało pytanie, czy ta *przemysłowa* remediacja zagraża bibliotekom i czy zaangażowanie się (za duże pieniądze) uznanych bibliotek nie jest aby zawodową zdradą. Otóż opinie są podzielone, lecz wszyscy przyznają, że trzeba ten projekt potraktować poważnie i pilnie baczyć, co z tego wyniknie. Ignorowanie to błąd. Lepiej przyjąć, że *j a k a ś* wersja częściowej digitalizacji piśmiennictwa zostanie z czasem zrealizowana.

Głosy mitygujące sygnalizują z kolei, że digitalizuje się tylko niewielką część zasobów i proces potrwa długo. Oraz – że na pewno nie wszystko, co w komunikacji publicznej niezbędne, nadaje się do digitalizacji i do internetu. Poza tym, wyszukiwarki oferują byle co, bez wyboru i nie zawsze darmo, natomiast mają bezdyskusyjną zaletę: robią to szybko i dostarczają wyniki tam, gdzie zamawiający chce, więc także do domu.

Dlatego jest to dla bibliotek wyzwanie. Z którym dadzą sobie radę, jeżeli będą merytorycznie eksperckie, stworzą optymalny system doradztwa (potrzebni są zwłaszcza bibliotekarze dziedzinowi) i zaoferują to, co *n a j l e p s z e* w piśmiennictwie i w sieci, a także – zapewnią bardzo dobre warunki korzystania, przyuczą do tego korzystania i jeszcze zrealizują program ponaduśługowy.

Zwraca się natomiast uwagę na rozbieżność haseł oraz praktyki – nie całkiem wszak na razie rozpoznanej. Digitalizacja 1 książki musi trwać około pół godziny i kosztować 10 dolarów. Wobec tego zeskanowanie wybranych zasobów 21 największych bibliotek – 206 mln jednostek – musiałoby potrwać 12 632 lata i kosztować 20,6 mld. dolarów. Ilość ośrodków digitalizujących można nieco zwiększyć, skracając czas skanowania do (bagatela!!) tysiąca lat, ale koszty na pewno wzrosną. Kto będzie płatnikiem?

Tak czy inaczej, obaw i kontrowersji są całe naręcza: to autentyczna „puszka Pandory”. Dlatego trzeba pilnie obserwować, co się naprawdę dzieje.

Jakby tego było mało, w 2005 r. Google rozpoczęły kolejny program, Google Scholar, polegający na wyszukiwaniu i tworzeniu linków do pełnotekstowych materiałów i baz akademicko-edukacyjnych. A to już wkracza bezpośrednio w dotychczasowy obszar usług bibliotek, nie tylko akademickich i wobec tego wywołuje niepokój. Czy jest to bowiem wsparcie, czy konkurencja? Rozum podpowiada, że cokolwiek to jest, nie zniknie tylko dlatego, że tak zechcemy, wobec tego trzeba nauczyć się wykorzystywać tę ofertę i przejąć ją: adaptować do własnego postępowania.

Znawcy tonują emocje wskazując, że Google (a tym bardziej inne wyszukiwarki) grzebią w *stogu siana*, niefachowo i byle jak, wywlekając – bez internetu głębokiego – byle co, również starocie, bez weryfikacji, za to w olbrzymich ilościach, a użytkownik i tak wykorzystuje 3-4 pierwsze sugestie. Natomiast ich oferta jest wygodna i według niektórych badań, w nauce i edukacji 70% użytkowników zaczyna poszukiwania od Googli, a tylko 30% od bibliotek.

Trzeba więc włączyć ofertę Googli do oferty bibliotecznej, lecz jako wyszukiwanie wstępne i wsparte biblioteczną pomocą. Natomiast wyszukiwanie zaawansowane należy już do wyłącznej kompetencji bibliotek, jakkolwiek powstaje pytanie, kto jest nim zainteresowany, na pewno bowiem nie wszyscy. Tym bardziej zatem potrzebne jest przysposobienie informacyjno-biblioteczne, ale realizowane bezpośrednio w bibliotekach, *na żywo* – w wersji bowiem online jest mało skuteczne.

W sumie opinie bibliotekarzy i bibliologów o projektach Googli są ostrożne i różnicowane. Zarzuca się im bylejałość, komercyjne ambicje oraz pazerność na informacje prywatno-osobowe. Mimo wszystko, daje się zauważyć cię zagrożenia, stąd sugestia bacznej obserwacji zdarzeń, wykorzystywania ich do własnych zadań – i zgodna opinia, że warsztaty biblioteczne wymagają modyfikacji, aby tym zagrożeniom dać odpór.

Jest w tej – ogólnie: bardzo rozumnej – książce pewna zaskakująca śmiesznota. Otóż jeden z kanadyjskich autorów, przywołując z internetu anglojęzyczny tekst polski, określił też jego autorstwo. Mianowicie: J. Poland. Hm.

SACRUM?

Książka (Maxwell, 2006), którą z kolei [3] chcę zasygnalizować, w pierwszej chwili wprowadziła mnie w osłupienie. Autorka mianowicie, bibliotekarka Kolegium Katolickiego w Miami, wzięła się za opis bibliotekarstwa w kategoriach... *sacrum*. Tego to chyba jeszcze nie było! Lecz znajomość rzeczy i duża wiedza oraz niebywała sprawność pisarska sprawiły, że to jest bardzo frapujący tekst [****], więc już mniej ważne, czy te sakralia to jedynie metafora, czy jednak autentyczny punkt widzenia.

Osią ewentualnej metaforyki są porównania. Biblioteka ma być miejscem *uświęconym*, bo zaspokaja potrzeby duchowe, a bibliotekarze, jak ministranci, wypełniają misję, bo służą ludziom. Można rzec, że jest świecką (*secular*) instytucją *religijną*, pomaga bowiem każdemu w wyszukiwaniu własnej drogi – przez informację oraz intelektualną inspirację. Zresztą wytwarzanie informacji ma w sobie coś z magii, zatem i z religii, a reguły Ranganathana przypominają dekalog. To są zestawienia zapewne błyskotliwe, ale mnie akurat trochę irytują.

Bibliotekarze mają dobre serca (!?) i jasne umysły oraz są wolni od nastawienia na dobre zarobki – powiada autorka. Nie dodając jednak, że to głównie z *łaski* organizatorów bibliotek, a nie z własnej woli. Ale żeby nie było tak rajsko, uzupełnia charakterystykę uwagą, że biblioteki obracają też książkami kradzionymi oraz nie szanują autorskich praw. A fe!

Według Maxwell, komunikacyjna podaż, zwłaszcza internetowa, to chaos, a ludzie boją się chaosu, powinni więc szanować bibliotekarzy, którzy – nie bez

trudności – próbują ten chaos opanować. Symbolem porządku jest drzewo: i otóż w bibliotekarstwie tym drzewem jest klasyfikacja. Dobrze powiedziane.

Biblioteki utrwalają pamięć zbiorowości, nagromadzoną w zasobach – zorganizowanych i rozpowszechnianych przez te biblioteki właśnie. Elektronika natomiast służy organizacji dostępu. Pada więc pytanie: czy jedno i drugie daje się produktywnie połączyć. Otóż (moim zdaniem) praktyka dowodzi, że tak.

A oto główne – zdaniem autorki – pożytki z bibliotek, pod kategorycznym warunkiem, że nie mogą być odpłatne. No więc, obok dostarczania informacji, również intelektualne wsparcie: inspirują intelektualny bunt, katalizując w ten sposób społeczne zmiany, co prowadzi do mentalnego wyzwolenia. Oraz są również formą azylu. Co racja, to racja, ale nie należy zapominać jeszcze o rozrywce.

Biblioteka jest również m i e j s c e m publicznym, ogólnodostępną przestrzenią, jakkolwiek w tej roli – powiada Maxwell – przejawia się swoista schizofrenia. Publiczność bowiem jest tam razem, a jednak osobno, pospołu i obok, jak nigdzie indziej, ale i w tej formie pozwala wyrwać się z izolacji. To jej dodatkowa wartość.

Także dlatego, że jest instytucją środowiskową, wspólnotową: ośrodkiem spotkań, dyskusji, uczestnictwa w formach zbiorowych i zespołowych. Miejsc takich jest mało, więc wymagają szczególnej ochrony.

Doniosłych wartości doszukuje się autorka poza tym w bibliotekarstwie dla dzieci – wyspecjalizowane biblioteki, oddziały, a co najmniej wyodrębnione segmenty bibliotek, powinny być wszędzie. To bowiem tam generują się pierwsze przejawy prawdziwej dziecięcej samodzielności. Z tym, że mowa o bibliotekach dla dzieci – a nie zdzieciniałych – które muszą być w pełni nowoczesne i oczywiście łączyć ofertę piśmienniczą i elektroniczną.

Maxwell jest zdania, że biblioteki przetrwają, bowiem tylko one przechowują intelektualny dorobek minionych pokoleń oraz porządkują chaotyczną podaż komunikacyjną i transmitują b e z p ł a t n i e – do wszystkich. W takiej formie i w takiej skali nie robi tego nikt inny. Trzeba jednak koniecznie rozszerzyć bezpośrednio użytkowanie bibliotek jako formę główną: oferta online to jednak tylko dodatek.

KSIĄŻKA DZIŚ I JUTRO

Z tym wszystkim koresponduje tematyka książki [4], rozważającej perspektywy książki i druku w kontekście rozwoju komunikacji elektronicznej (*The future*, 2006). Edycję firmuje Uniwersytet w Oksfordzie i jest tam kilka tekstów znakomitych, lecz większość – jak w postkonferencyjnych tomach często – jednak rozczarowuje, przez nadmiar banałów i opinii bezzasadnych. Dlatego całość oceniam jako przeciętną [***].

W podtekście tego tomu zawiera się pytanie, czy książka (a i biblioteka też) wytrzyma konkurencję mediów elektronicznych oraz czy linearny świat pisma ustąpi miejsca na rzecz nielinearnego świata internetu – który poza tym (jak dopowiedziano) a k t y w i z u j e wprowadzie odbiór, ale redukuje społeczne interakcje. Już dzisiaj wielu studentów nie chce wszak czytać czasopism ani podręczników i jeden z autorów, profesor filozofii, sugeruje, żeby to czytanie wymuszać, a nawet żądać p o k a z y w a n i a czytanych tekstów na zajęciach.

A oto inny, dość bulwersujący fakt: w 2006 r. amerykańską nagrodę Blokera zdobyła niby powieść *Julia i Julia* – w istocie postblogowy opis... gotowania 524 potraw, według kulinarnych przepisów. To miał być symboliczny koniec powieści? Mimo wszystko, w większości wypowiedzi zakłada się koegzystencję książki (a właściwie druku) oraz internetu (a właściwie hipertekstu).

Dla lepszej argumentacji, inny autor podjął się redefinicji pojęcia książki wyłącznie poprzez jej funkcje, żeby natomiast nie musiała być drukowana. To

jakaś bzdura! Według tej reguły, dałoby się funkcjonalnie zredefiniować bęsztyk, który nie musiałby być z mięsa, lecz na przykład z maku.

Na razie książek jest coraz więcej, ale wzięcie mają głównie bestsellery. Stąd założenie, że utrzyma się offsetowy druk książek, w nakładach powyżej 3 tys. egzemplarzy, ponieważ w tym trybie można drukować 8 mln stron na godzinę i przy dużych nakładach tego samego tekstu, koszt produkcji jest wyjątkowo niski. Przy nakładach niższych, a zwłaszcza niszowych, zakłada się alternatywnie przechowanie składu w pamięci komputera i druk na żądanie: *print-on-demand* (POD), bo w wydruku digitalnym koszt każdej strony, tej samej lub różnych, jest niezmienny. Wygląda więc na to, że można spodziewać się dalszej egzystencji książek o wyższych nakładach, a obok tego – książek w sieci oraz/lub drukowanych na życzenie.

W ogóle zaś, wprowadzenie elektronizacji do procesu *p r o d u k c j i* książki, przyczynia się do obniżenia kosztów oraz umożliwia eliminację niektórych ogniw tego procesu. Na tym wszak bazuje idea Open Access.

Nowinką jest natomiast możliwość publikowania książek w internecie własnym sumptem. Pojawiły się w tym zakresie oferty usług: edytorskich, fotograficznych, badawczych, a nawet pisarskich oraz tłumackich (są już translacje mechaniczne, ale gorsze niż *ludzkie*), no i dystrybucyjnych. Niektórzy digitalni edytorzy oferują również autorom honoraria za prawo odpłatnego rozpowszechniania ich tekstów.

Sporo tekstów w tomie dookreśla obecny stan czytelnictwa w różnych krajach – dobrze oceniając (autorzy akurat nie są bibliotekarzami) biblioteczną promocję książek. A oto wybrane informacje o zasięgu książki – tym najwyższym i tym niższym – czyli odsetki czytających w stosunku do ogółu mieszkańców w niektórych krajach.

Izrael 85%

Szwecja 81%

Finlandia 76%

Wielka Brytania 75%

Dania 67%

Francja 67%

USA 50%

Belgia 42%

Portugalia 33%

W rejestrze zabrakło Islandii, gdzie ten odsetek też jest bardzo wysoki. Natomiast nie ma powodu, żeby nadmiernie narzekać na nasze rodzime wskaźniki (ok. 55%). Jakkolwiek przy weryfikacji (to bardzo ciekawe) niektórych umiejętności 15-latków, w zakresie umiejętności czytelniczych polską młodzież sklasyfikowano na 17 miejscu, a w zakresie umiejętności matematycznych – na 19 miejscu w świecie. Daleko, ale nie wiem, czy wskaźniki ekonomiczne plasują nas wyżej, natomiast w rankingu uniwersytetów tylko trzy nasze uczelnie sytuują się z trudem w rejestrze 400 najlepszych uniwersytetów świata. Z kolei, kiedy w USA narzeka się na spadek obiegu literatury *p i ę k n e j* – według badań z 2004 r. (17 tys. respondentów!) czyta ją tam 20% populacji dorosłej – to jednak jest ten obieg intensywniejszy niż u nas.

Jednocześnie angielskie oraz amerykańskie statystyki sygnalizują mniej odwiedzin w bibliotekach oraz mniej tamże prostych pytań informacyjnych, wzrasta natomiast ilość kwerend skomplikowanych. I na tym opiera się dobra dla bibliotek prognoza, jak też na realizowanym przez nie, unikalnym przysposobieniu bibliotecznym oraz – na *b e z p o ś r e d n i c h*, dwustronnych i wielostronnych, relacjach osobowych, których w internecie nie ma.

PO ROZPADZIE

Chciałbym tu zasygnalizować jeszcze jedną książkę [5], ze względu na jej zawartość informacyjną (Igumnowa, 2006), mimo że *wykonawstwo* jest kiepskie [**]. Stylistyka jak w czasach sowieckich, niemożliwe sloganiarstwo i straszne frazesy oraz trudne do zaakceptowania opinie – to na pewno nie są

zalety. Aż dziwne, ponieważ autorka była przez kilka lat członkiem władz IFLA, ale nawyki mentalne bywają silne. Wadą jest też bezdowodowe konkludowanie i bardzo ogólna postawa obserwacyjna: to i owo jednak daje się zauważyć.

W tekście pojawia się stare pojęcie Eurazji, odgrzane po rozpadzie ZSRR w 1991 r., ale wymyślone jeszcze w czasach carskich. Mieścił się w nim i mieści obszar od Bałtyku i Karpat po Ocean Spokojny, a więc większość krajów postsowieckich, ale bez Litwy, Łotwy i Estonii. Nie ulega wątpliwości, że wpływ Rosji na *okołorosyjską* część tego regionu był i jest ogromny, choć nie tak zbagienny – bo wszak kolonialny i postkolonialny – jak autorka i wielu Rosjan uważa. To właśnie ten wpływ spowodował tworzenie bibliotek w krajach ościennych, ale w sferze intelektualnej wymusił też czytanie dwujęzyczne i to nie w języku angielskim.

Po upadku Związku Sowieckiego rozpoczęła się stopniowa derusyfikacja (z negatywnymi skutkami też), której nie mogło powstrzymać powołanie Wspólnoty Niepodległych Państw, ani – w jej ramach – Rady do spraw Kultury (1995). Skutek był taki, że wyraźnie spadła liczba Rosjan, zamieszkujących sąsiednie kraje, natomiast do Rosji napłynęła gigantyczna fala 8 mln reemigrantów. To tylko drobny przykład skali następujących zmian.

Zarówno w samej Rosji, jak i w innych krajach postsowieckich, nastąpił rozpad mocno przedtem scentralizowanego systemu bibliotecznego: nagle wszystko przestało racjonalnie funkcjonować – po rozpadzie struktur wytworzyły się luki. Nie było prawie żadnych środków i głównym zadaniem stała się obrona przed likwidacją, nie zawsze skuteczna. W Rosji zlikwidowano ok. półtora tysiąca bibliotek publicznych i dziś jest ich 48 800.

Trzeba było wycofać zbiory ideologiczne, stanowiące 30% zasobów, a jednocześnie nabytki były przez szereg lat minimalne i przestał istnieć egzemplarz obowiązkowy, przywracany gdzieś dopiero 1997 r. Ustała też wymiana wydawnictw między krajami – rozsyłano tylko książki rosyjskie do pozostałych krajów, bo to wspierała Fundacja Sorosa. Nawiasem mówiąc, to teraz wiadomo, dlaczego ta fundacja nie pomagała w ogóle bibliotekom polskim.

Sławna Biblioteka Państwowa w Moskwie – znana dawniej jako „leninka” – przetrwała głównie dzięki obywatelskiemu wsparciu. Zagroziła jej budowa stacji metra *Borowickaja*, były też próby rozkradania zasobów i jelicynowska milicja nie gwarantowała ochrony, a w końcu mianowano jakiegoś szalonego dyrektora, który głośno deklarował zamiary likwidacyjne. Z kolei innego dyrektora na całą dobę uwięziła w gabinecie grupa osób, żądających wydania im ksiąg chasydzkich. Tak więc czasy były trudne.

Powinności biblioteczej odnowy powierzono bibliotekom narodowym – w tym zwłaszcza obowiązek ochrony oraz promocji zasobów narodowych, elektronizacji, a także otwarcia się na świat. Ale przerastało to i nadal przerasta możliwości, ponieważ językiem *międzynarodowym* ciągle jest tam głównie rosyjski, alfabet rosyjski uniemożliwia kontakty z szerokim światem (wszystko trzeba przekładać lub co najmniej transliterować), oraz jak „kula u nogi” ciągnie się za tym bibliotekarstwem sowiecka klasyfikacja. Miary dramatyzmu dopełnia fakt, że – poza Rosją – zasoby w narodowych językach stanowią nie więcej, niż 8-15% zbiorów poszczególnych bibliotek narodowych! Nasze kłopoty nie były jednak i nie są aż takie.

Tymczasem zaczęły w tych krajach powstawać – już demokratyczne – stowarzyszenia bibliotekarzy oraz: przyjaciół bibliotek (jako organizacje inteligentkie). W 1996 r. powołano międzynarodową organizację *Biblioteczne Zgromadzenie Eurazji* dla 11 państw (bez krajów bałtyckich i bez Gruzji) – bardzo ciepło przyjętą przez IFLA – a Igumnowa została na kilka lat główną koordynatorką. Podstawowym zadaniem stało się wypracowanie form współpracy, patronowanie corocznym spotkaniom dyrektorów bibliotek narodowych oraz przygotowanie wytycznych dla zmodernizowania organizacji bibliotek.

Autorka w ocenie jest pełna entuzjazmu, ale efekty są mało klarowne. Postulat sprawniejszej obsługi publiczności wielonarodowej był podobno zgłaszany często, ale w formie... postulatu. Idea międzynarodowego łączenia krajowych systemów informacyjnych doczekała się praktycznych prób tylko w relacji Rosji z Białorusią, co nie wydaje się zbyt miarodajne. Natomiast żądania zakazu wszelkich form cenzury, formułowane przez Zgromadzenie, podobno miały być akceptowane, lecz nie wiadomo przez kogo i w jakiej postaci.

Zgromadzenie przygotowało też schematy koniecznych rozwiązań prawnych, lansując wdrożenie. W rezultacie pojawiły się nowe ustawy o bibliotekach, jakkolwiek nie wszędzie: nie ma ich w Armenii, w Kazachstanie i w Uzbekistanie. Natomiast z ustawą o egzemplarzu obowiązkowym w większości tych krajów nie można się przebić.

Ale można zawierzyć autorce, że Zgromadzenie wykonało sporo dobrej roboty, przyczyniając się do poprawy stanu bibliotekarstwa w zrzeszonych krajach. Natomiast – ku jej rozczarowaniu – integracja międzybiblioteczna nie nastąpiła. Myślę, że nietrudno zgadnąć, dlaczego. W tej części świata już nawet sam termin ma dwuznaczny sens.

Jacek Wojciechowski
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- [1] George P. Landow (2006): *Hypertext 3.0. Critical theory and new media in an era of globalization*. Ed. 3. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 436 s. ISBN 0-8018-825 [*****].
- [2] *Libraries and Google* (2005). Ed. William Miller, Rita M. Pellen. Binghamton: The Haworth Information Press, 240 s. ISBN 13: 978-0-7890-3125-9 [*****].
- [3] Nancy Kalikow Maxwell (2006): *Sacred stacks. The higher purpose of libraries and librarianship*. Chicago: American Library Association, 156 s. ISBN 0-8389-0917-5 [****].
- [4] *The future of the book in the digital age* (2006). Ed. Bill Cope, Angus Phillips. Oxford: Chandos Publishing, 226 s. ISBN 978-1-84334-241-0 [***].
- [5] Natalia P. Igumnova (2006): *Jewrazijskoje bibliotiecznoje prostranstwo: kontury, problemy, perspektivy*. Moskwa: Paszkow Dom, 350 s. ISBN 5-7510-0351-9 [**].

Tekst wpłynął do redakcji 1 marca 2007 r.

NAGRODA NAUKOWA SBP IM. ADAMA ŁYSAKOWSKIEGO ZA ROK 2006

Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego została ustanowiona w kwietniu 1983 roku uchwałą ZG SBP. Jej ustanowieniu przyświecała myśl, aby promować w środowisku bibliotekarskim autorów, których dzieła mają istotne znaczenie dla rozwoju teorii oraz doskonalenia praktyki bibliotecznej i informacyjnej.

Wyboru publikacji do Nagrody za rok 2006 dokonała Komisja Nagrody 18 kwietnia 2007 r. w składzie: dr hab. Wiesław Babik, dr Agnieszka Bajor, dyr. Piotr Bierczyński, dr Artur Jazdon, dr Jerzy Krawczyk, dr hab. Jadwiga Sadowska (przewodnicząca), dr hab. Barbara Sosińska-Kalata, dyr. Jolanta Stępniaś, prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel, prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert.

Nagrodzono trzy publikacje.

W kategorii prace o charakterze teoretycznym, metodologicznym, źródłowym:

Z uśmiechem przez wszystkie granice: recepcja wydawnicza przekładów polskiej książki dla dzieci i młodzieży w latach 1945-1989 / Bogumiła Staniów. – Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006. – 339 s. – (Acta Universitatis Wratislaviensis; No. 2803).

W kategorii prace o charakterze dokumentacyjno-informacyjnym:

Działalność Aleksandra Birkenmajera na rzecz ochrony zbiorów bibliotecznych. Ziemia zachodniej i północnej Polski w latach 1945-1947 / Ryszard Nowicki. – Poznań 2006. – 305 s.

W kategorii podręczniki akademickie:

Informacja naukowa: rozwój – metody – organizacja / pod redakcją Zbigniewa Żmigrodzkiego oraz Wiesława Babika i Diany Pietruch-Reizes ; Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. – Warszawa : Wydawnictwo SBP, 2006. – 318 s. – (Nauka, Dydaktyka, Praktyka).

Laureaci otrzymają pamiątkowe medale i dyplomy.

Jadwiga Sadowska
przewodnicząca Komisji Nagrody Naukowej SBP
im. Adama Łysakowskiego

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI OGNIW TERENOWYCH STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH W 2006 ROKU

I. SPRAWY ORGANIZACYJNE

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w 2006 r. liczyło 8600 członków, w 16 Okręgach, 59 Oddziałach i 314 Kołach. Największy okręg mazowiecki liczył 1286 członków (bez Oddziału w Płocku, brak sprawozdania!), najmniejszy świętokrzyski 127. W stosunku do 2005 r. nastąpił wzrost liczby członków o 276 osób. Liczba członków zwiększyła się w okręgu mazowieckim (+417), zachodniopomorskim (+55), pomorskim (+9), śląskim (+7) i podlaskim (+5). Znaczny wzrost liczby członków w okręgu mazowieckim wynika prawdopodobnie z nieścisłości w sprawozdaniu za 2005 r. (wykazano 869 członków). Liczba członków najbardziej zmniejszyła się w okręgach wielkopolskim (o 62 osoby) i małopolskim (o 59 osób). Najliczniejszą grupę członków – 70% (6023) stanowili pracownicy bibliotek publicznych. Ponad 9% członków (796) reprezentuje biblioteki naukowe, 4% biblioteki szkolne (352), a 2,6% pedagogiczne (188). Aż 11,5 % członków to emerytowani bibliotekarze (993), w niektórych okręgach funkcjonują odrębne Koła emerytów, natomiast w innych członków tych wlicza się do poszczególnych Kół.

W tabeli nr 1 zestawiono liczebność członków w poszczególnych okręgach. Poniżej przedstawiono informacje o zmianach organizacyjnych, jakie odnotowano w sprawozdaniach z poszczególnych okręgów.

OKRĘG ZACHODNIOPOMORSKI

Zarząd Oddziału w Szczecinie podjął Uchwałę nr 1/2006 o reaktywacji Koła Bibliotek Szkół Wyższych.

OKRĘG PODKARPACKI

Zarząd Okręgu przyjął Uchwałę w sprawie powołania Oddziału Bibliotek Naukowych na bazie dwóch kół wchodzących dotychczas w skład Oddziału w Rzeszowie.

OKRĘG MAŁOPOLSKI

W 2006 r. struktura organizacyjna okręgu uległa zmianie, Oddział Nowosądecki powołał Koła SBP w Nowym Sączu. Dotychczas członkowie SBP z powiatu nowosądeckiego miejskiego i grodzkiego należeli do Oddziału SBP.

W 2006 r. została także zrealizowana Uchwała Zarządu Oddziału w Krakowie z 2005 r. w sprawie powołania Koła Grodzkiego. 25 stycznia 2006 r. odbyło się Walne Zebranie Koła Grodzkiego, na którym wybrano jego Zarząd.

OKRĘG LUBELSKI

W okręgu lubelskim swoją działalność zawiesiło Koło Kraśnik działające przy Miejskiej Bibliotece Publicznej w Kraśniku.

OKRĘG ŁÓDZKI

Brak Kół w Oddziale Skierniewickim.

OKRĘG KUJAWSKO-POMORSKI

W 2006 r. działalność zawiesiło Koło SBP w Wąbrzeźnie (Oddział w Toruniu), powołano zaś Koło przy Bibliotece Pedagogicznej we Włocławku.

OKRĘG ŚWIĘTOKRZYSKI

W maju 2006 r. na wyjazdowym posiedzeniu w Skarżysku-Kamiennej Zarząd Okręgu powołał dwa oddziały. W strukturę pierwszego weszły koła z Końskich i Włoszczowej, drugiego z Jędrzejowa, Kielc, Starachowic i Staszowa. Ponadto na ww. posiedzeniu od 15 bibliotekarzy z terenu powiatu skarżyskiego przyjęto deklaracje przystą-

pienia do Organizacji. W Skarżysku-Kamiennej zostanie utworzone Koło Terenowe. Wybory do zarządów oddziałów nie odbyły się, zostały (w uzgodnieniu z Zarządami Kół) przesunięte na I półrocze 2007 r.

OKRĘG MAZOWIECKI

W 2006 r. reaktywowano Koło przy Centralnej Bibliotece Rolniczej w Oddziale Warszawskim.

Oddział w Płocku nie nadesłał sprawozdania rocznego za 2006 r., nie jest znana liczba jego członków.

OKRĘG WARMIŃSKO-MAZURSKI

Swoją działalność połączyły dwa Koła z Olsztyna. Połączono dwa Oddziały mające siedzibę w powiecie olsztyńskim (Oddział w Olsztynie i Oddział w Świątkach). Nowo powstałemu Oddziałowi przyporządkowano Koła nienależące do tej pory do żadnego z nich. Na walnym zebraniu członków Okręgu SBP w Olsztynie z dnia 26 kwietnia 2006 r. powołano nowy Zarząd Oddziału. Okręgowi podlega aktualnie 10 Kół.

II. DZIAŁALNOŚĆ SZKOLENIOWA

Podobnie jak w ubiegłych latach poszczególne ognia SBP organizowały liczne konferencje, seminaria i warsztaty poświęcone działalności bibliotek. Członkowie Stowarzyszenia uczestniczyli, reprezentując organizację lub bibliotekę, w konferencjach. Wszystkie działania służyły podnoszeniu przez nich kwalifikacji zawodowych i szerzeniu wiedzy fachowej w środowisku bibliotekarzy. Przykładowe działania realizowane w poszczególnych okręgach¹.

OKRĘG POMORSKI

Wyższa Szkoła Komunikacji Społecznej w Gdyni we współpracy z Okręgiem Pomorskim SBP oraz MBP w Gdyni zorganizowała konferencję „Tożsamość kulturowo-cywilizacyjna Gdyni”. Konferencję przygotowano z okazji 80-lecia Gdyni. Konferencja odbyła się 15 lutego 2006 r.

Okręg Pomorski zorganizował wyjazd edukacyjno-integracyjny do Warszawy, zwiedzono Bibliotekę Uniwersytetu Warszawskiego, Bibliotekę Narodową, Bibliotekę Sejmową oraz Sejm i Muzeum Powstania Warszawskiego. Wyjazd odbył się w dn. 23 i 24 listopada 2006 r.

MBP w Łęborku i ZO SBP Sekcja Bibliotek Publicznych zorganizowały warsztaty „Twórcza książka – praca z najmłodszymi czytelnikami”. Warsztaty odbyły się 29-30 maja 2006 r.

Zarząd Koła Trójmiasto w BG UG w Sopocie przygotował warsztaty „Informacja biznesowa” (31 maja 2006 r.).

Sekcja Bibliotek Szkolnych przy Zarządzie Okręgu Pomorskiego SBP zorganizowały szkolenie „Agresja, przemoc w szkole” (maj 2006 r.; Wejherowo).

Oddział Słupski SBP zorganizował szkolenie i warsztaty „Stres a wypalenie się zawodowe, jak nie stracić motywacji” (31 maja 2006 r.).

Sekcja Bibliotek Szkolnych ZO SBP – w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie przygotowały szkolenie „Edukacja regionalna”. Spotkanie odbyło się z okazji Dnia Bibliotek Szkolnych i zainaugurowało współpracę z Towarzystwem Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich Oddział w Gdyni (4 października 2006 r.).

OKRĘG MAŁOPOLSKI

Zarząd Oddziału w Krakowie zorganizował w ramach cyklu „Z wizytą u...” spotkanie w Bibliotece Wydziału Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska AGH. Obejmowało ono zwiedzanie Biblioteki, poznanie jej historii, księgozbioru oraz nowoczesnych roz-

¹ Pełny wykaz działań zamieszczony jest w sprawozdaniach poszczególnych okręgów.

wiązań architektonicznych, na potrzeby Biblioteki dokonano adaptacji pomieszczeń kół w zabytkowym budynku Uczelni.

Koło Grodzkie w Krakowie zorganizowało wykład inż. J. Wowczaka na temat koncepcji architektonicznych w budownictwie bibliotecznym, modernizacji budynków bibliotecznych, adaptacji pomieszczeń na cele biblioteczne, odwołano się do przykładu Biblioteki Wydziału Zarządzania AGH.

Koło SBP w Bochni prowadziło działalność szkoleniową wspólnie z Powiatową i Miejską Biblioteką Publiczną w Bochni. W jej ramach zorganizowano seminarium dla bibliotekarzy powiatu bocheńskiego. Program seminarium obejmował: przegląd bibliotekarskiej prasy fachowej; spotkanie z psychologiem Renatą Szydlowską nt. „Kształtowanie poczucia własnej wartości przez czytelnictwo”; analizę pracy bibliotek publicznych powiatu bocheńskiego w 2005 r. (kwiecień 2006); spotkanie z Czesławem Sterkowiczem autorem książki *Tajne nauczanie w powiecie bocheńskim 1939-1945*; prasa lokalna jako źródło wiedzy o regionie; informacje o bibliografii regionalnej (listopad 2006).

SBP w Nowym Sączu przeprowadziło wraz z PiMGBP w Starym Sączu 4 szkolenia dla dyrektorów bibliotek publicznych z terenu. Sądecka Biblioteka Publiczna wspólnie z SBP zorganizowała 2 szkolenia dla pracowników tejże biblioteki. W ramach szkoleń odbyły się wykłady i warsztaty nt. „Komunikacji społecznej” (maj 2006) oraz wykład „O fenomenie współczesnych bestsellerów” (listopad 2006).

OKRĘG OPOLSKI

WBP w Opolu zorganizowała szkolenie „Praca z dzieckiem niepełnosprawnym”.

Koło w Głubczycach przygotowało warsztaty „Rozwijanie zainteresowań czytelnich dzieci i młodzieży przez twórczą aktywację”, cz. 2 adresowane do bibliotekarzy szkolnych powiatu głubczyckiego. Warsztaty prowadzili animatorzy Centrum Szkoleniowego KLANA.

PBW Opole, Filia PBW i Zarząd Koła w Głubczycach zorganizowały szkolenia dla bibliotekarzy szkolnych powiatu głubczyckiego „Opis bibliograficzny książki oraz klasyfikowanie dokumentów zwartych według UKD”.

Oddział SBP i Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu zorganizowały szkolenie z biblioterapii, przeprowadziła je Ewa Krawczuk-Bielesza.

Oddział SBP i Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu zorganizował szkolenie z arteterapii, przeprowadziły je Marzena Górka i Beata Dydona.

OKRĘG PODKARPACKI

Zorganizowano i dofinansowano wyjazdy szkoleniowe m.in. do Biblioteki Miejskiej w Dreźnie i Górnośląskiej Biblioteki Naukowej w Görlitz (27-30 czerwca 2006 r.). WiMBP w Rzeszowie współpracowała z Oddziałem i Okręgiem SBP w Rzeszowie. Członkowie SBP organizowali imprezy w ramach projektu polsko-niemieckiego.

Oddział w Kolbuszowej organizował wspólnie z WiMBP w Rzeszowie spotkania Sekcji Komputeryzacji i Dygitalizacji Zbiorów Bibliotecznych.

Członkowie Oddziału SBP w Krośnie prowadzili szkolenia oraz uczestniczyli w seminariach poświęconych doskonaleniu zawodowemu bibliotekarzy powiatu krośnieńskiego. Współpracowano z Biblioteką Powiatową w Krośnie.

OKRĘG WARMIŃSKO-MAZURSKI

Na szczeblu okręgu zorganizowano:

- seminarium szkoleniowe dla kadry kierowniczej bibliotek w Olsztynie i z terenu województwa warmińsko-mazurskiego,
- seminarium szkoleniowe i warsztaty psychologicznych dla kadry kierowniczej bibliotek publicznych pt. „Porozumienie bez przemocy”,
- konferencję prasową dot. Projektu „Kultura Informacja Sukces – Sieć PIAP w województwie warmińsko-mazurskim” (Olsztyn).

Ponadto współorganizowano konferencję jubileuszową przygotowaną z okazji 55-lecia działalności Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie oraz ogólnopolską konfe-

rencję „Współczesna biblioteka wobec wyzwań cywilizacyjnych” (organizatorzy: ZG SBP, Zarząd Okręgu SBP, WBP, UWM).

Na szczelbie kół 22 lutego 2006 r. w Działdowie odbyły się:

- Forum Dziadowskich Bibliotekarzy nt. „Promocja zbiorów i usług biblioteki, czyli marketing w działalności biblioteki”,
- szkolenie „Działalność. Sukiertowa-Biedrawina”,
- spotkanie regionalne pt. „Sławne postaci Działdowa”.

OKRĘG ZACHODNIOPOMORSKI

Oddział koszaliński zorganizował m.in.:

- szkolenie dotyczące wyszukiwania informacji bibliotecznych i międzybibliotecznych w Internecie,
- szkolenie „Wizerunek bibliotekarza”,
- konferencję bibliotekarzy pod hasłem „Co czytają dzieci w województwie zachodniopomorskim?”.

Zarząd Koła nr 1 był organizatorem konferencji dla bibliotekarzy bibliotek regionu koszalińskiego „Świat bibliotekarza a świat użytkownika, czyli sposoby komunikacji w bibliotece” oraz współorganizatorem szkolenia bibliotek samorządowych.

Oddział szczeciński przygotował:

- szkolenia dla seniorów pt. „Internet dla seniora – kurs szokowania wnuków”,
- cykl lekcji bibliotecznych dla młodzieży szkół średnich na temat informacyjnej roli Książnicy Pomorskiej, jej zbiorów, katalogów online,
- szkolenia dla uczniów szkół podstawowych Szczecina. Ich celem było przybliżenie uczniom historii książki, prezentacja ofertę Książnicy Pomorskiej skierowanej do młodego czytelnika oraz sposobów korzystania z jej zbiorów.

W ramach szkolenia organizowanego przez Książnicę Pomorską dla nowo zatrudnionych pracowników, przewodnicząca Koła przedstawiła historię SBP.

Na spotkaniu z okazji Dnia Kobiet zorganizowanym przez Koło w Policach przedstawiono Kodeks Etyki Bibliotekarza.

OKRĘG MAZOWIECKI

Poszczególne ogniwa stowarzyszenia w okręgu mazowieckim przygotowywały szkolenia i warsztaty dla kadry bibliotekarzy macierzystych bibliotek.

Koła przy MBP i BP w Siedlcach zorganizowały wykład Jana Wołosza nt. „Wyzwania stojące przed bibliotekarzami polskimi”; Oddział Warszawski prelekcję Jana Bergera „Zbiory statystyczne dotyczące Królestwa Polskiego w Bibliotece Narodowej i Archiwum Historycznym Rosji w Sankt Peterburgu”; Oddział Ostrołęcki i MBP w Ostrołęce konferencję „Więc z tego pejzażu jestem...”; seminarium nt. działalności edukacyjnej bibliotek oraz warsztaty informacyjne dla uczniów szkół średnich i gimnazjów (koło bibliotek szkolnych i pedagogicznych).

Oddziały i Koła patronowały seminariom dla bibliotekarzy organizowanym m.in. przez biblioteki w Ciechanowie (4 seminaria), Ostrołęce (2 seminaria), Radomiu (4 seminaria). W powiatach, gdzie brak bibliotek powiatowych, tę rolę pełnią koła SBP, organizując szkolenia lub spotkania integracyjne. Tak dzieje się m.in. w Makowie Mazowieckim i Ostrowi Mazowieckiej. Koła Bibliotekarzy Szkolnych i Pedagogicznych organizują szkolenia i warsztaty, które oprócz celów szkoleniowych, spełniają funkcje integracyjne, głównie dla bibliotekarzy szkolnych.

OKRĘG DOLNOŚLĄSKI

Zarząd Oddziału we Wrocławiu zorganizował we współpracy z Urzędem Miasta i Miejską Biblioteką Publiczną w Hradec-Kralowe (Czechy) przegląd czeskich bajek „Bajki bez przemocy”. Uczestnikami przeglądu były dzieci z wrocławskich przedszkoli.

Zarząd Oddziału w Wałbrzychu zorganizował szkolenie dla bibliotekarzy z powiatu nt. „Programy edukacyjno-kulturalne w bibliotekach dla dzieci i młodzieży”.

Koło w Lwówku Śląskim zorganizowało warsztaty biblioterapeutyczne, a Koło SBP działające przy DSWE TWP przygotowało dwudniową konferencję ogólnopolską „Zarządzanie kadrami w bibliotekach” (11-13 października 2006 r., Łądek Zdrój).

OKRĘG ŚLĄSKI

Członkowie Zarządu uczestniczyli w licznych seminariach i konferencjach organizowanych przez różne organizacje i biblioteki.

Na zaproszenie Towarzystwa Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich Anna Przygódzka, przewodnicząca Zarządu Oddziału w Częstochowie, reprezentowała Okręg SBP podczas II Forum Bibliotekarzy Województwa Śląskiego odbywającego się pod hasłem „Bibliotekarz – wychowawca, animator kultury informacyjnej” (23.03.2006 r.).

Przewodniczącą Zarządu Okręgu uczestniczyła w seminarium inauguracyjnym działalności Powiatowej Biblioteki Publicznej w Gliwicach. Gościem seminarium był Andrzej Tyws, dyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu.

Przedstawiciele Oddziału SBP w Częstochowie uczestniczyli m.in. w:

- spotkaniu w Urzędzie Miasta poświęconym najważniejszym zagadnieniom związanym z Europejskim Funduszem Społecznym (28.02.2006 r.),
- szkoleniu dla częstochowskich organizacji pozarządowych zorganizowanym przez Urząd Miasta Częstochowy i poświęconym problematyce prowadzenia księgowości w organizacjach pozarządowych (30.05.2006 r.),
- szkoleniu na temat wypełniania druków ofert na realizację zadań publicznych miasta Częstochowy (01.12.2006 r.),
- IV Forum Częstochowskich Organizacji Pozarządowych (21.09.2006 r.),
- III Regionalnym Forum Bibliotekarzy zorganizowanym przez Jurajski Oddział Towarzystwa Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich (24.10.2006 r.).

Zarząd Oddziału w Katowicach nie organizował działalności szkoleniowej w 2006 r. Przewodnicząca Oddziału w porozumieniu z Zarządem Oddziału rozesłała informacje z propozycjami tematów szkoleń i zajęć warsztatowych dla bibliotekarzy. Odpowiedzi na ankietę posłużą w konstruowaniu planu szkoleń w 2007 r.

Przedstawiciele SBP z poszczególnych Kół wspólnie z macierzystymi bibliotekami organizowali szkolenia i seminaria. Uczestniczyli też w innych spotkaniach i szkoleniach.

Członkowie Koła SBP w Sosnowcu przeprowadzili:

- warsztaty szkoleniowe dla pracowników Biblioteki „Bibliografia załącznikowa i tworzenie przypisów w tekstach ze szczególnym uwzględnieniem opisu dokumentów elektronicznych”. Szkolenie odbyło się w dwóch grupach (16.02.2006 r. i 23.02.2006 r.) i wzięło w nim udział 21 osób. Uczestnicy otrzymali materiały dydaktyczne do wykorzystania w codziennej pracy,
- warsztaty szkoleniowe dla nauczycieli bibliotekarzy szkół podstawowych i średnich województwa śląskiego. W kwietniu 2006 r. w siedzibie ZNP w Katowicach odbyły się 3 spotkania z nauczycielami, których tematyka dotyczyła podstawowych zagadnień pracy biblioteki, w tym prowadzenia dokumentacji bibliotecznej i zmian w opisie bibliograficznym wydawnictw zwartych, opisu bibliograficznego różnych typów dokumentów.

Koło SBP w Świętochłowicach zorganizowało:

- spotkanie o charakterze szkoleniowym przeznaczone dla bibliotekarzy pt. „Public relations w bibliotece”, w czasie którego przedstawiono najskuteczniejsze metody komunikacji interpersonalnej (6.04.2006 r.),
- spotkanie poświęcone tematowi: „Profesjonalna prezentacja i doskonalenie umiejętności profesjonalnej obsługi klientów bibliotek” (30.11.2006 r.).

Koło Pracowników IBIN UŚ zorganizowało seminaria naukowe, podczas których wystąpili mgr Wiktoria Pękaty z wykładem „Kultura organizacyjna w bibliotece” (28.02.2006 r.) oraz dr Arkadiusz Pulikowski z referatem „Budowa stron internetowych” (16.05.2006 r.).

Koło Studenckie SBP zorganizowało cykl warsztatów pod wspólnym tytułem „Spotkania otwarte”. Studenci wysłuchali wykładu dr Joanny Kamińskiej nt. „Bibliotekarz jako pracownik wiedzy” (21.02.2006 r.), referatów „O tożsamości zawodowej bibliotekarza” mgr Magdaleny Karciaż z biblioteki Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Edukacji

Towarzystwa Wiedzy Powszechnej we Wrocławiu (4.04.2006 r.) i „Śląska Biblioteka Cyfrowa – geneza, projekt, wdrożenie” mgr. Remigiusza Lisa, wicedyrektora Biblioteki Śląskiej (14.11.2006 r.).

Sekcja Bibliotek Szkół Wyższych patronowała:

– V Forum „Jak informacja kształtuje naszą rzeczywistość”. Organizator: Biblioteka Wyższej Szkoły Bankowej w Chorzowie, termin: 5.04.2006 r.,

– VI Forum „Public relations jako narzędzie kreowania wizerunku bibliotek”. Organizator: Biblioteka Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu, termin: 11.05.2006 r. Forum odbyło się w ramach Tygodnia Bibliotek,

– VII Forum, którego tematem przewodnim była informacja we współczesnym świecie. Organizator: Biblioteka Wyższej Szkoły Zarządzania i Języków Obcych w Katowicach, termin: 15.05.2006 r. Forum odbyło się w ramach Tygodnia Bibliotek,

– VIII Forum „Książka w epoce nowych mediów – funkcjonowanie tekstów w cyberprzestrzeni”. Organizator: Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tyńcach, termin: 25.10.2006 r.

W 2006 r. Sekcja zapoczątkowała działalność międzynarodową, organizując:

– wyjazd szkoleniowy do Biblioteki Wydziału Filozoficzno-Przyrodniczego Uniwersytetu Śląskiego w Opawie (Ústřední knihovna Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opave) w dniu 9 czerwca 2006 r. Uczestniczyło w nim 30 osób, w tym trzyposobowa oficjalna delegacja pracowników Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego,

– wyjazd szkoleniowy do Bańskiej Bystrzycy na Słowacji w dniach 7-8 września 2006 r. Zwiedzono Bibliotekę Uniwersytetu im. M. Bela oraz Štátne vedecké knižnici.

OKRĘG LUBUSKI

Zarząd Okręgu oraz Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida byli organizatorami ogólnopolskiej konferencji „Czytelnik niepełnosprawny w bibliotece” (28-29.09.2006 r.) i I Forum Młodych Bibliotekarzy pod hasłem „Zrób karierę w bibliotece” (5-6.10.2006 r.). Konferencja i Forum odbyły się w siedzibie Biblioteki w Zielonej Górze.

Oddział zielonogórski zorganizował 28 kwietnia 2006 r. wyjazd szkoleniowy do Niemiec, w trakcie którego zapoznano się z pracą Biblioteki Uniwersyteckiej, Miejskiej i Regionalnej Biblioteki w Cottbus oraz Biblioteki Publicznej w Peitz. Od 15 do 18 czerwca 2006 r. zorganizowano seminarium wyjazdowe do Warszawy, jego celem było zwiedzenie Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego oraz w Biblioteki Narodowej.

Koło w Bieniowie współorganizowało konferencję „Marketing wyzwaniem dla współczesnej biblioteki”. Konferencja odbyła się 6 lutego 2006 r. w MBP w Zarach. Konferencje pod tym samym tytułem miały miejsce 7 lutego 2006 r. w Lubsku i 8 lutego 2006 r. w Żaganiu.

OKRĘG WIELKOPOLSKI

Organizacja kolejnej edycji Nagród im. Andrzeja Wojtkowskiego dla szczególnie zasłużonych bibliotekarzy z woj. wielkopolskiego. Uroczystość wręczenia nagród odbyła się 23 października 2006 r. w Sali Czerwonej Pałacu Działyńskich w Poznaniu. Przyznano trzy nagrody główne i jedną w kategorii młodych. Laureatami nagród głównych zostali: Halina Ganińska (dyrektor Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej), Dorota Grewling (dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Chodzieży), Wojciech Spaleniak (dyrektor Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu), w kategorii młodych otrzymał Rafał Wójcik (pracownik Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu). Nagrody im. A. Wojtkowskiego do tej pory były finansowane z dotacji Urzędu Marszałkowskiego w Poznaniu. W roku ubiegłym Zarząd Okręgu miał duży problem z otrzymaniem dotacji – składano kilka wniosków, uzyskano 8000 zł (2500 zł ze środków Okręgu).

Zarząd Oddziału w Pile ustanowił Nagrodę im. Zofii Narkiewicz dla szczególnie aktywnego w środowisku bibliotekarza (członka SBP), którego praca ma istotne znaczenie dla rozwoju działalności bibliotecznej i informacyjnej oraz dla rozwoju szeroko rozumianej kultury w regionie pilskim. Laureatką I edycji Nagrody została emerytowana organizatorka bibliotekarstwa publicznego na ziemi złotowskiej Regina Korczak.

OKRĘG LUBELSKI

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich współuczestniczyło i organizowało działalność szkoleniową bibliotek i bibliotekarzy, w tym m.in.:

- seminarium wyjazdowe dla dyrektorów i instruktorów bibliotek publicznych województwa lubelskiego do Zamościa i okolic, WBP oraz ZO SBP (26-27.06.2006 r., Lublin),
- ogólnopolską konferencję „Hieronim Łopaciński – epoka – ludzie – region” (26-27.09.2006 r., Lublin, WBP i Zarząd Okręgu SBP),
- warsztaty z zakresu pisania projektów „Projekt skazany na sukces” (Hrubieszów),
- pokazowe zajęcia z zakresu edukacji medialnej „Jak uczyć się efektywnie?” (Hrubieszów),
- warsztaty szkoleniowe „Katalogowanie dokumentów elektronicznych” (Hrubieszów),
- seminarium wyjazdowe do Biblioteki Narodowej (Hrubieszów),
- warsztaty „Wykorzystanie technologii informacyjnej w bibliotece – program do prezentacji PowerPoint” (Hrubieszów),
- cykl wykładów „Wykłady otwarte dla środowiska bibliotekarskiego” (3 spotkania),
- seminarium „Współpraca bibliotek w rozwijaniu potrzeb czytelniczych dziecka” z udziałem bibliotekarzy bibliotek szkolnych, publicznych i pedagogicznych powiatu zamojskiego (Zamość),
- wykłady, prelekcje, szkolenia, warsztaty metodyczne prowadzone na wszystkich szczeblach struktury organizacyjnej SBP woj. lubelskiego dotyczące pracy merytorycznej bibliotekarzy, regionalizmu, historii, tradycji, jubileuszy i rocznic. Przeprowadzono ponad 40 takich form.

OKRĘG ŁÓDZKI

Okręg wspólnie z Biblioteką Politechniki Łódzkiej zorganizował konferencję „Bibliotekarskie spotkanie z jazzową nutą” (19.12.2006 r.). Spotkanie poświęcone było podsumowaniu mijającego roku w pracy stowarzyszenia Okręgu Łódzkiego, w tym między innymi prezentacji strony internetowej Okręgu Łódzkiego oraz wręczeniu medali państwowych i odznaczeń stowarzyszeniowych zasłużonym bibliotekarzom Oddziału Łódzkiego.

Oddział Łódzki we współpracy z Wojewódzką i Miejską Biblioteką Publiczną im. Marszałka J. Piłsudskiego zorganizował szkolenia „Ochrona danych osobowych w praktyce bibliotek” (październik 2006 r.) oraz „Zarządzanie strategiczne instytucją kultury” (listopad 2006 r.)

Wraz z redakcją „Małego Miłośnika Teatru – kwartalnik dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych” zorganizowano warsztaty „Elementarne zadania metodyczne z zakresu wiedzy o teatrze lalek”. Uczestniczyło w nich blisko 200 osób. Dzięki nim można było poznać budowę i zasady animacji lalek, scenografię, organizację zajęć teatralnych w grupie, adaptację i pracę nad tekstem. Warsztaty prowadził aktor Teatru „Arlekin” Waldemar Presia.

Przewodnicząca Oddziału brała udział w seminarium szkoleniowym „Biblioteka szkolna – biblioteka publiczna. Możliwości współpracy” zorganizowanym przez Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli. Zaprezentowała na nim pokaz multimedialny dotyczący działalności Oddziału SBP.

ODDZIAŁ SIERADZKI

Oddział w Sieradzu prowadził działalność szkoleniową. Wraz z Powiatową Biblioteką Publiczną w Sieradzu zorganizowano:

- „Warsztaty internetowe w praktyce”. Warsztaty zorganizowano dla bibliotekarzy i czytelników PBP ZO i koła nr 1 w Sieradzu (12-13.06.2006 r.),
- seminarium poświęcone językowi haseł przedmiotowych BN (tworzenie haseł, aktualne zmiany, określniki). Prowadziła je Maria Kleban z Biblioteki Narodowej.

W seminarium brali udział bibliotekarze z powiatów sieradzkiego, wieruszowskiego (koło nr 1 w Sieradzu). Seminarium odbyło się 26.09.2006 r.,

- szkolenie nt. formatu MARC 21 – wykłady Bożeny Bartoszewicz-Fabiańskiej (koło nr 1 w Sieradzu); 8.10.2006 r.,

- konferencję dla bibliotekarzy – użytkowników programu bibliotecznego SOWA nt. „Budowa centrum informacji dla sieci w bibliotece powiatowej lub miejskiej obsługującej sieć” (23-24.10.2006 r.),

- seminaria szkoleniowe „Katalogowanie dokumentów dźwiękowych i filmów zgodnie z polskimi normami” – prowadzenie Maria Wróblewska, kierownik Zakładu Zbiorów Dźwiękowych i Audiowizualnych Biblioteki Narodowej oraz „Opracowanie dokumentów elektronicznych” – prowadzenie Ewa Bogusz z działu Katalogów Centralnych, Pracownia Dokumentów Elektronicznych Biblioteki Narodowej (27.11.2006 r.),

- spotkanie z Lucjanem Bilińskim nt. „Podstawy prawne funkcjonowania bibliotek” i szkolenie nt. „Wybrane zagadnienia pracy z systemem Windows XP” (11.12.2006 r., PBP w Sieradzu).

OKRĘG KUJAWSKO-POMORSKI

Zarząd Okręgu SBP uczestniczył w:

- szkoleniach organizowanych przez biblioteki nt. „Standardy w działalności bibliotekarskiej i informacyjnej”, „Zmiany w Statucie po Zjeździe SBP” (5.04.2006 r., Chełmża; 4.10.2006 r., Golub Dobrzyń),

- w seminarium pt. „Biblioteka centrum informacji”, współorganizatorem był ZO SBP w Toruniu (31.05.2006 r., Brodnica),

- III Toruńskim Forum Organizacji Pozarządowych (30.10.2006 r.).

Zarząd Okręgu SBP wystąpił do Urzędu Marszałkowskiego z wnioskiem o przyznanie środków finansowych na organizację konferencji o zasięgu wojewódzkim pt. „Informacja regionalna w bibliotekach województwa kujawsko-pomorskiego”. Konferencja odbyła się 19 września 2006 r. w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu.

Oddział w Bydgoszczy zorganizował:

- szkolenie dla kierowników bibliotek na temat: „Trening twórczego rozwiązywania problemów”. Organizatorzy: WiMBP w Bydgoszczy oraz Zarząd Oddziału SBP w Bydgoszczy,

- warsztaty na temat „Zabawy fabularyzowane wprowadzające dzieci w świat wartości” dla bibliotekarzy pracujących z czytelnikiem dziecięcym (WiMBP, ZO SBP w Bydgoszczy),

- zajęcia warsztatowe dotyczące informatyzacji i komputeryzacji w pracy bibliotek oraz zagrożeń wynikających z powszechnej informatyzacji, słownictwa angielskiego dla bibliotekarzy, bajkoterapii, kultury organizacyjnej bibliotek.

Biblioteka i Koło SBP w Inowrocławiu systematycznie, raz na kwartał, organizują szkolenia (omawianie nowości wydawniczych, przegląd literatury fachowej, doskonalenie umiejętności związanych z informatyzacją).

Oddział w Toruniu wraz z Powiatową i Miejską Biblioteką Publiczną w Brodnicy i Biblioteką Pedagogiczną w Brodnicy zorganizowali naradę bibliotekarzy wszystkich sieci powiatu na temat form współpracy ze szczególnym uwzględnieniem bibliografii regionalnej.

Współpracowano przy organizacji konferencji pt. „Informacja regionalna w bibliotekach województwa kujawsko-pomorskiego” (organizator ZO SBP, 19.09.2006 r.).

Zarząd Oddziału oraz Koło przy UMK 30 listopada 2006 r. zorganizowali prezentację Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki cyfrowej przy Bibliotece UMK.

W ramach szkoleń i wymiany doświadczeń odbyły się wyjazdy:

- Koła z Chełmna do Radziejowa,

- Koła z Chełmży do Radziejowa,

- Koła Biblioteki UMK do Biblioteki Narodowej,

- Koła Biblioteki UMK do Biblioteki Na Strahowie,

- Koło przy Bibliotece Miejskiej w Grudziądzu i Koło w Brodnicy do Olsztyna w celu zwiedzenia i zapoznania się z działalnością multimedialną Biblioteki „Planeta 11”.

OKRĘG PODLASKI

1. Konferencja o zasięgu wojewódzkim nt. „Różne aspekty funkcjonowania samorządowych instytucji kultury” (15.03.2006 r), organizator: Zarząd Oddziału w Łomży przy współpracy z Biblioteką Publiczną Gminy Łomża w Pogórze, wsparcie merytoryczne: Zarząd Okręgu w Białymstoku, miejsce konferencji: Biblioteka Publiczna Gminy Łomża w Podgórzu.

2. Szkolenie nt. „Zbiory regionalne bibliotek – podstawa wiedzy o Suwalszczyźnie” (marzec 2006 r.), organizator: Biblioteka Publiczna im. M. Konopnickiej i Zarząd Oddziału w Suwałkach, miejsce szkolenia: Biblioteka Publiczna im. M. Konopnickiej.

3. Warsztaty dla bibliotekarzy prowadzone przez dr Małgorzatę Iwanowicz nt. „Atrakcyjność interpersonalna” (19.05.2006 r), organizator: Biblioteka Powiatu Białostockiego we współpracy Zarządu Oddziału SBP w Białymstoku, miejsce warsztatów: Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku. Filia Biblioteczna nr 5.

4. Warsztaty dla bibliotekarzy „Młodzież w bibliotekach – gimnazjaliści, licealiści, studenci” (wrzesień 2006 r), organizator: Biblioteka Publiczna im. M. Konopnickiej i Zarząd Oddziału w Suwałkach, miejsce szkolenia: Biblioteka Publiczna im. M. Konopnickiej.

5. „Środki pozabudżetowe w finansowaniu bibliotek” – wymiana doświadczeń, organizator: Zarząd Oddziału w Suwałkach, miejsce spotkania: Gminna Biblioteka Publiczna w Bakalarzewie.

6. Cykl zajęć z zakresu edukacji regionalnej prowadzonych przez Jana Bacewicza, adresowanych do nauczycieli i bibliotekarzy z powiatu suwalskiego, organizator: Biblioteka Publiczna im. M. Konopnickiej i Zarząd Oddziału w Suwałkach, miejsce szkolenia: Biblioteka Publiczna im. M. Konopnickiej.

7. Seminarium szkoleniowe nt. „Panorama współczesnej powieści kryminalnej” – wykład dr. Marka Kochanowskiego (13.12.2006 r), organizator: Zarząd Oddziału w Białymstoku, miejsce warsztatów: Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku. Filia Biblioteczna nr 15.

OKRĘG ŚWIĘTOKRZYSKI

Zarząd Okręgu wspólnie z Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Kielcach zorganizował ogólnopolską konferencję nt. „Rola biblioteki publicznej w edukacji dzieci i młodzieży” (9-11.10.2006 r., Cedzyna).

Koło Miejski wspólnie z Miejską Biblioteką Publiczną w Kielcach zorganizowało trzy warsztaty z zakresu biblioterapii i pedagogiki zabawy (marzec, czerwiec i listopad 2006 r.).

Koło Terenowe we Włoszczowej zorganizowało wspólnie z MGBP we Włoszczowej seminarium dla bibliotekarzy.

III. DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA I INTEGRACYJNA

Działania popularyzatorskie i integracyjne podejmowane przez poszczególne ogniwa SBP podobnie jak w latach ubiegłych koncentrowały się wokół obchodów Dnia Bibliotekarza i Bibliotek, Tygodnia Bibliotek oraz uczestnictwa bibliotekarzy (członków SBP) w wycieczkach, wystawach, wspólnych wyjściach do teatru lub kina. Stowarzyszenie było samodzielnym organizatorem tych działań, ewentualnie uczestniczyło w ich organizacji wspólnie z macierzystymi bibliotekami i innymi organizacjami.

Poniżej przykłady działań w poszczególnych okręgach (wybór).

3.1 OBCHODY DNIA BIBLIOTEKARZA I BIBLIOTEK**OKRĘG LUBUSKI**

8 maja 2006 r. w Teatrze im. J. Osterwy w Gorzowie Wielkopolskim odbyła się wojewódzka uroczystość, jej gospodarzami byli Biblioteka Wojewódzka i Zarząd Oddziału SBP. Zarząd Okręgu współfinansował, a także zorganizował dojazd na uroczystość bibliotekarzy z południowej części województwa. W drodze powrotnej bibliotekarze zwiedzili gorzowskie Muzeum Regionalne i Muzeum Grodu Santok.

27 maja 2006 r. Zarząd Oddziału Zielonogórskiego zorganizował plenerowy Dzień Bibliotekarza w Wojewódzkim Ośrodku Sportu i Rekreacji w Drzonkowie koło Zielonej Góry. Uczestniczyli w nim bibliotekarze z południowej części województwa. Hasłem przewodnim majówki była „II Olimpiada Bibliotekarzy”.

27 maja 2006 r. Zarząd Oddziału Gorzowskiego zorganizował w Garbiczu plenerową imprezę z okazji Dnia Bibliotekarza.

Obchody bibliotekarskiego święta organizowały też w maju koła w Krośnie Odrzańskim, Sulechowie, Szprotawie, Żaganiu.

OKRĘG WIELKOPOLSKI

Zarząd Okręgu wspólnie z Wojewódzką Biblioteką Publiczną i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu zorganizował obchody Wielkopolskiego Dnia Bibliotekarza i Bibliotek. Uroczystość odbyła się 9 maja 2006 r. w Ratuszu na Starym Rynku w Poznaniu. W trakcie uroczystości marszałek woj. wielkopolskiego uhonorował zasłużonych bibliotekarzy medalem „Za zasługi dla woj. Wielkopolskiego”. W trakcie uroczystości podsumowano konkurs Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej odbywający się pod patronatem marszałka na najlepszą bibliotekę gminną w Wielkopolsce promującą czytelnictwo dorosłych „Biblioteka przyjazna każdemu”. 22 członków SBP zostało uhonorowanych odznaczeniami stowarzyszeniowymi, 7 osób otrzymało medal „W dowód uznania”, 15. Honorową Odznakę SBP. Odznaczenia zostały wręczone przez obecną na uroczystości przewodniczącą ZG SBP Elżbietę Stefańczyk.

OKRĘG POMORSKI

- „Pomorski Dzień Bibliotek i Bibliotekarza na jazzowo” (24.05.2006 r.), organizator: Okręg Pomorski SBP, miejsce: Klub Muzyczny UCHO w Gdyni,
- wyjazd rekreacyjny do „Doliny Charlotty”, kompleksu przyrodniczo-wypoczynkowego (Oddział Słupski SBP),
- Międzynarodowy Dzień Bibliotek Szkolnych (04.06.2006 r.) – spotkanie członków Koła Bibliotekarzy Szkolnych w Wejherowie oraz członków oddziału gdyńskiego TBNSP.

OKRĘG MAZOWIECKI

Oddział Ostrołęcki zorganizował cztery Spotkania Świąteczne w powiatach: ostrołęckim (piknik na Kurpiach), w ostrowskim, makowskim i wyszkowskim (spotkania koleżeńskie w bibliotekach).

Oddział Warszawski wspólnie z Zarządem Okręgu zorganizował Dzień Bibliotekarza w Bibliotece Pedagogicznej Wojewódzkiej w Warszawie.

Oddział w Radomiu obchody Dnia Bibliotekarza połączył z jubileuszem 60-lecia powołania SBP w Radomiu. Z tej okazji odbyła się konferencja w dniu 2 czerwca 2006 r., uczestniczyła w niej przewodnicząca ZG Elżbieta Stefańczyk. W Bibliotece Pedagogicznej w Pionkach odbyło się uroczyste spotkanie bibliotekarzy z Biblioteki Pedagogicznej w Radomiu i jej 9 filii. W spotkaniu uczestniczyli przewodniczący Okręgu Robert Miszczuk i Mariola Pryzwan. Spotkanie świąteczne zorganizowało również Koło w Iłży.

W Oddziale Siedleckim odbyły się dwa święta: 9 maja 2006 r. w Siedlcach (z udziałem przewodniczącego Zarządu Okręgu Roberta Miszczuka) i 9 czerwca 2006 r. w Mińsku Mazowieckim (z udziałem dyrektora Biblioteki Wojewódzkiej dr. Michała Strąka).

OKRĘG WARMIŃSKO-MAZURSKI

Z okazji Dnia Bibliotekarza i Bibliotek i Tygodnia Bibliotek poszczególne ogniwa zorganizowały wycieczkę do Kortowa w Olsztynie (zwiedzanie Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i spotkanie w Bartoszczach z udziałem władz miasta i powiatu bartoszyckiego oraz prof. Stanisława Archemczyka, rektora UWM w Szczytnie, także z udziałem władz miasta i powiatu szczycieńskiego).

Przygotowano informacje dla prasy, radia i telewizji lokalnej dotyczące uroczystości w SBP, spotkań, akcji głośnego czytania i innych imprez.

OKRĘG MAŁOPOLSKI

W ramach działalności popularyzatorskiej i integracyjnej rozpoczęto cykl spotkań pod hasłem „Poznajemy biblioteki Małopolski”. Pierwsze spotkanie (14.11.2006 r.) poświęcono prezentacji historii i działalności Biblioteki Suskiej. Integralną częścią spotkania była prezentacja książki (opublikowanej jako praca magisterska) poświęconej Michałowi Żmigrodzkiemu, którego imię Biblioteka Suska nosi od czerwca br. Postać Michała Żmigrodzkiego, bibliotekarza Biblioteki Branickich w Suchej Beskidzkiej, bibliofila, wykładowcy i podróżnika, przybliżyła autorka biografii Monika Banaś.

Duże znaczenie w popularyzowaniu działalności struktur SBP w Małopolsce ma strona domowa www.sbp.krakow.pl prowadzona przez Zarząd Okręgu we współpracy i przy współfinansowaniu Zarządu Oddziału w Krakowie.

W strukturach terenowych działalność popularyzatorska i integracyjna w bibliotekach publicznych była na ogół ściśle związana z bieżącą działalnością bibliotek, których pracownicy w przeważającej większości są członkami SBP. Odmienny charakter mają takie spotkania w środowiskach wielkomiejskich, gdzie członkowie struktur pochodzą z różnych bibliotek i w związku z tym działalność ta przybiera inne formy.

Zarząd Oddziału w Krakowie zorganizował trzy, tradycyjne już, spotkania: Ostatki Bibliotekarskie (luty), Spotkanie Wspominkowe (listopad) poświęcone tym, którzy odeszli w ostatnim roku oraz Spotkanie Oplatkowe (grudzień). Wszystkie one są okazją do spotkania się zarówno bibliotekarzy czynnych zawodowo, jak i emerytów.

Zarząd Koła Grodzkiego zorganizował: wykład dr. Bogusława Krasnopolskiego „Co o Krakowie warto wiedzieć? Fakty i ciekawostki poszerzające krakowskie horyzonty”; spotkanie świąteczno-wiosenne, któremu towarzyszyła wystawa haftowanych ozdób świątecznego stołu; spotkanie autorskie w ramach Salonu Wydawców z dr Joanną Torowską, autorką książek o krakowskich Plantach, parkach i ogrodach Krakowa.

Z kolei członkowie Koła SBP W Miechowie uczestniczyli w jubileuszu 20-lecia pracy jednej z koleżanek, brali udział w organizowaniu spotkań autorskich (m.in. z Józefem Janczewskim, Adamem Sznajderskim), wystawy książek i czasopism poświęconej papieżowi Janowi II z okazji 1 rocznicy śmierci, wystawy „Ziemia Miechowska w zbiorach Biblioteki Publicznej”.

Członkowie SBP w Tarnowie wnieśli znaczący wkład w organizację Tygodnia Bibliotek w dniach 8-15 maja 2006 r. Organizatorami imprez z nim związanych byli Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Słowackiego oraz Zarząd Oddziału i Zarząd Koła SBP w Tarnowie. Obchody poprzedzono działaniami promującymi, tj.: przygotowaniem plakatu z programem imprez i wywieszeniem go we wszystkich filiach i działach na terenie miasta oraz w księgarniach, sklepach, bankach, szkołach itp., zamieszczeniem na stronie www.biblioteka.tarman.pl informacji o programie Tygodnia Bibliotek, zorganizowaniem konferencji prasowej i przekazaniem dziennikarzom informacji i materiałów.

OKRĘG PODLASKI

W Dniu Bibliotekarza i Bibliotek w województwie podlaskim w wielu środowiskach roznoszono ulotki propagujące biblioteki i ich usługi, np. w Hajnówce włączono do akcji wolontariuszy, którzy dwie godziny dziennie chodzili ubrani w skrzydła (pomysł z plakatu Fundacji ABC XXI), na których widniały m.in. hasła: „Mam apetyt na czytanie”, „Kto czyta, ten wie”. Przeprowadzono niemal w każdym środowisku lekcje biblioteczne dotyczące warsztatów informacyjnych bibliotek.

3.2. TYDZIEŃ BIBLIOTEK

OKRĘG MAZOWIECKI

Obchody Tygodnia Bibliotek realizowane były we wszystkich oddziałach. Udział ogniw SBP w realizacji zadania były różnorodne, od samodzielnej organizacji po większy lub mniejszy udział Oddziału lub Koła w działaniach podejmowanych przez biblioteki publiczne, szkolne, pedagogiczne i pozostałe.

Oddział Ciechanowski zorganizował m.in.: spotkania autorskie z lokalnymi twórcami, konkursy plastyczne („Biblioteka – Książka – Czytelnik” „Moja ulubiona książka”),

konkursy czytelnicze (np. „Opowiem ci bajkę wierszem i prozą...”), głośne czytanie bajek, lekcje biblioteczne.

Oddział Ostrołęcki zorganizował m.in. konkursy, lekcje biblioteczne, wystawki.

Oddział Radomski przygotował spotkania autorskie dla dzieci.

Oddział Siedlecki przygotował: m.in. konkurs na okładkę ulubionej książki, Święto Książki Dziecięcej (Mińsk Mazowiecki), cykl imprez pt. „Żadne DVD ani mp3 nie zastąpią książki mi” (GBP w Jakubowie), „Konkurs pięknego czytania książek Jana Brzechwy i Juliana Tuwima” (Siedlce; ZO SBP ufundował nagrody).

OKRĘG OPOLSKI

Obchody Tygodnia Bibliotek w Opolu zainaugurowano w Ratuszu miasta w sali im. K. Musioła. W programie obchodów był m.in. wykład dr. Henryka Hollendra „Nie wiesz? Zapytaj w bibliotece!”. Organizatorami spotkania były: Zarząd Okręgu SBP w Opolu, Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego, Biblioteka Główna Politechniki Opolskiej, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu i Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu.

OKRĘG PODKARPACKI

ODDZIAŁ W JAŚLE

Oddział był jednym z głównych współorganizatorów obchodów Tygodnia Bibliotek w MBP w Jaśle. W 40 różnego rodzaju działaniach (spotkaniach autorskich, konkursach, grach i zabawach, lekcjach bibliotecznych) uczestniczyło 1842 osoby.

OKRĘG ZACHODNIOPOMORSKI

Koło nr 1 w Szczecinie z okazji Tygodnia Bibliotek przygotowało całą gamę imprez:

- zredagowano i wydano ulotkę reklamującą Ogólnopolski Tydzień Bibliotek (Oddział Szczeciński),

- 8 maja 2006 r. uroczyste otwarcie Tygodnia Bibliotek (impreza wewnętrzna dla pracowników),

- 10 maja 2006 r. konkurs plastyczny dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym pod hasłem „Kraina Bibliolandii”, głośne czytanie, a także słodkie prezenty i dyplomy dla uczestników konkursu; ekspozycja wyróżnionych prac w Książnicy Pomorskiej,

- 9-15 maja 2006 r. lekcje biblioteczne dla młodzieży szkół średnich na temat informacyjnej roli Książnicy Pomorskiej, jej zbiorów, katalogów online, szybkiego dotarcia do poszukiwanej informacji oraz prezentacja nowoczesnych metod i narzędzi pracy,

- 9-15 maja 2006 r. „Internet dla seniora, czyli kurs szokowania wnuków”. Szkolenie dla osób w wieku dojrzałym z podstaw obsługi komputera oraz korzystania z Internetu,

- 9-15 maja 2006 r. wystawa okolicznościowa propagująca w zabawny sposób hasło Tygodnia Bibliotek,

- 9-15 maja 2006 r. lekcje biblioteczne na zewnątrz biblioteki,

- 12 maja 2006 r. promocja książki Bartosza Wójcika „Christiania. Historie z tamtej strony dobra”. Autor w swojej książce w interesujący sposób przedstawia losy Polaków w Wiedniu,

- 15 maja 2006 r. „Festiwal książki”, impreza, na której wydawcy z regionu wraz z Książnicą Pomorską prezentowali nowości wydawnicze, prowadzili ich sprzedaż po promocyjnych cenach. Imprezie towarzyszył kiermasz książki używanej. Akcja odbyła się pod patronatem „Gazety Wyborczej”,

- organizacja kiermaszu książki używanej. Za zebrane pieniądze zakupiono do zbiorów KP XVIII-wieczny śpiewnik wydany w Sulechowie oraz 24 listy Henryka Berezy do Dariusza Bitnera,

- współorganizacja wraz z Książnicą Pomorską i Okręgiem Zachodniopomorskim SBP „Dnia Bibliotekarza” pod hasłem CORRIDA – BUK 2006 obchodzonego w Buku Kamieńskim (27.05.2006 r.).

Pozostałe ogniwa SBP w Okręgu także włączyły się, organizując wiele ciekawych imprez. Oto wybór kilku z nich:

– Koło nr 4 w Chojnie cykl imprez, w tym warsztaty w czytelni internetowej, konkurs fotograficzny, konkurs wiedzy o mieście i regionie, lekcje biblioteczne, wystawy książek.

– Koło nr 4 w Kołobrzegu uroczystość jubileuszu 60-lecia bibliotekarstwa kołobrzesckiego, połączoną z wykładem dr. H. Kroczyńskiego „Z historii kołobrzesckich bibliotek”.

– Koło nr 6 w Gryficach spotkanie autorskie z Ewą Nowak, autorką książek dla dzieci; głośne czytanie książek w Ośrodku na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym w Gryficach, wystawy okolicznościowe, plakaty.

– Koło nr 14 w Świnoujściu spotkanie przy kawie z bibliotekarzami – emerytami.

OKRĘG WIELKOPOLSKI

W ramach Tygodnia Bibliotek „Nie wiesz? Zapytaj w bibliotece!” we wszystkich Oddziałach SBP odbyły się obchody Dnia Bibliotekarza i Bibliotek spotkania z bibliotekarzami, spotkania z miejscowymi władzami samorządowymi, działania edukacyjno-kulturalne, spotkania plenerowe połączone ze zwiedzaniem regionu i piknikami. Podczas uroczystości z tej okazji w Oddziale SBP w Lesznie wręczona została roczna Nagroda im. Heleny Śmigielskiej. Od 2003 r. jest ona przyznawana bibliotekarzowi szczególnie wyróżniającemu się w pracy zawodowej oraz współpracującemu ze środowiskiem. W 2006 r. nagrodą uhonorowana została Zelisława Kasperczyk, emerytowana bibliotekarka z gminy Włoszakowice.

Organizatorami Tygodnia Bibliotek były Zarządy Oddziałów i Kół, dyrekcje bibliotek. Jednym z ciekawszych przedsięwzięć był happening „My bibliotekarze” mający miejsce na Starym Rynku w Poznaniu, zorganizował go Oddział SBP w Poznaniu. Wzięło w nim udział około 100 bibliotekarzy.

OKRĘG PODLASKI

Udział wszystkich ogniw SBP w okręgu w ogólnopolskich akcjach promujących czytelnictwo w ramach akcji Tygodnia Bibliotek pod hasłem „Nie wiesz? Zapytaj w bibliotece!”. Obchodom towarzyszyły liczne spotkania z czytelnikami, wystawy, głośne czytanie, promocje książek a nawet spektakle teatralne. Zarząd Oddziału przeprowadził konkurs na najciekawszy program obchodów Tygodnia Bibliotek.

OKRĘG ŚWIĘTOKRZYSKI

W ramach popularyzowania ogólnopolskich obchodów Tygodnia Bibliotek pod hasłem „Nie wiesz? Zapytaj w bibliotece!” ZO upowszechniał nie tylko wśród bibliotek różnych sieci, ale i w instytucjach kultury oraz mediach informacje o wspomnianym przedsięwzięciu. Członkowie ZO inicjowali zadania i formy pracy z czytelnikami w bibliotekach województwa, w niektórych z nich uczestniczyli.

Ogółem w ramach obchodów Tygodnia Bibliotek odbyło się ponad 50 różnych imprez kulturalnych przygotowanych w kołach wraz z bibliotekami macierzystymi.

W ramach obchodów Tygodnia Bibliotek Wojewódzka Biblioteka Publiczna razem z Zarządem zorganizowała uroczyste otwarcie Mediateki. W spotkaniu uczestniczyli bibliotekarze z województwa, z miasta, z bibliotek innych sieci, przedstawiciele władz samorządowych, instytucji kultury oraz sympatycy Stowarzyszenia i Biblioteki. Na spotkaniu przewodnicząca wręczyła przyznane medale „W dowód uznania” Miejsko-Gminnej Bibliotece Publicznej w Końskich oraz trzem członkom Kół. Dyrektor WBP wręczył statuetkę bibliomana dla najlepiej funkcjonującej biblioteki samorządowej oraz dla bibliotekarza roku 2005. Niektórzy pracownicy WBP otrzymali nagrodę dyrektora. Imprezie towarzyszył koncert w wykonaniu uczniów Państwowej Szkoły Muzycznej w Kielcach.

OKRĘG LUBELSKI

W ramach Tygodnia Bibliotek Zarząd Okręgu zorganizował w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie:

– dwie wycieczki po Bibliotece (zwiedzanie Biblioteki z przewodnikiem, pokaz zbiorów specjalnych Biblioteki, projekcja filmu o Hieronimie Łopacińskim),

- dwa spotkania autorskie (promocja książki ks. abpa Józefa Życińskiego *Światło i błękit. Paradoxy wierności* i dr. Tadeusza Doroszuka *Bastiony Podlasia. Konspiracyjny ruch ludowy na Podlasiu 1939-1944*),
- wystawę („Jerzy Giedroyc. w 100. rocznicę urodzin”),
- dwie prelekcje nt. „Biblioteka jako centrum informacji”,
- dwie prelekcje nt. życia i działalności Hieronima Łopacińskiego (połączone z projekcją filmu o Hieronimie Łopacińskim),
- akcję „Bookcrossing” (akcja prowadzona przez cały rok, szczególnie propagowana w Tygodniu Bibliotek),
- pięć kiermaszów książek,
- konkurs radiowy nt. znajomości życia i działalności Hieronima Łopacińskiego.

3.3. WYCIECZKI, WYJAZDY INTEGRACYJNE

OKRĘG POMORSKI

- zwiedzanie nowego gmachu Biblioteki Gdańskiej PAN (22.02.2006 r.), Koło Trójmiasto, 22 uczestników,
- IX Ogólnopolska Pielgrzymka Bibliotekarzy na Jasną Górę, także zwiedzanie Sanktuarium Matki Boskiej w Licheniu, zwiedzanie Biblioteki Maryjnej na Jasnej Górze 20-21 maja, Duszpasterstwo Bibliotekarzy przy ZO SBP,
- pielgrzymka Gdańsk-Gietrzwałd-Troki-Wilno (29.04.-3.05.2006 r.), Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Gdańskiej przy ZO SBP,
- uroczystość patronalna ku czci św. Wawrzyńca patrona bibliotekarzy (msza św. w Kijewie Królewskim k. Chełmna, zwiedzanie rezerwatu przyrody na Górze św. Wawrzyńca, zwiedzanie MBP w Chełmnie, 9.09.2006 r.), Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Gdańskiej przy ZO SBP i MBP w Chełmnie,
- Dni Skupienia w Juracie (21-22.10.2006 r.), Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Gdańskiej przy ZO SBP.

OKRĘG MAZOWIECKI, ODDZIAŁ OSTROŁĘCKI

- wyjazd integracyjno-turystyczny do Rzymu (Watykan, audiencja u papieża, także Padwa, Werona, Siena, Orwietto – wrzesień 2006 r.),
- wyjazd dwudniowy integracyjny do Wilna (czerwiec 2006 r.),
- wyjazd szkoleniowy członków Koła przy Bibliotece Pedagogicznej w Ostrołęce do Wyszkowa na IX. Wyszkowski Spotkania z Książką (czerwiec 2006 r.).

ODDZIAŁ WARSZAWSKI

- wyjazd do Akademii Podlaskiej i Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach (czerwiec 2006 r.),
- wycieczka do Obór, Konstancina, Słomczyna (wrzesień 2006 r.),
- wycieczki po mieście: Zamek Królewski, Sejm i Biblioteka Sejmowa, Stare Powązki.

ODDZIAŁ SIEDLECKI

- wyjazd do Warszawy (Biblioteka Sejmowa, Zamek Królewski, spektakl w teatrze, maj 2006 r., Koło przy Bibliotece Pedagogicznej w Siedlcach),
- wyjazd do Biblioteki Seminarium Duchownego w Opolu k. Siedlec (Koło przy Bibliotece Pedagogicznej),
- wyjazd członków Koła w Mińsku Mazowieckim do Siedlec (Muzeum Diecezjalne, MBP i Biblioteki Pedagogicznej).

OKRĘG DOLNOŚLĄSKI

- Jura Krakowsko-Częstochowska (Koło Oleśnica, ZO Wrocław),
- Praga (Koło Politechniki Wrocławskiej, ZO Wrocław),
- Nahod (Koło Dzierżoniów, ZO Wałbrzych),
- Police, Nahod (Koło Świdnica, ZO Wałbrzych).

OKRĘG LUBUSKI

Zarząd Oddziału Gorzowskiego zorganizował wyjazd do Żagania, gdzie bibliotekarze, goszczeni przez koleżanki z Miejskiej Biblioteki Publicznej, zwiedzili m.in. pałac książęcy z okalającym go parkiem, poaugustiańską bibliotekę klasztorną, przykościelną wieżę widokową oraz Muzeum Martyrologii Alianckich Jeńców Wojennych w dawnym Stalagu VIII C.

Członkowie Oddziału Gorzowskiego wzięli również udział w wycieczce rekreacyjnej do Santoka, którą zorganizowało Koło przy Bibliotece Pedagogicznej. Zwiedzono Muzeum Grodu Santok, XIX-wieczny kościół, tereny wokół wieży widokowej, przeprawa promem na drugi brzeg Warty, na teren dawnego, nieistniejącego już grodziska.

OKRĘG PODLASKI

– wycieczka do Hajnówki i okolic, wizyta w Gminnej Bibliotece Publicznej w Narwi oraz Miejskiej Bibliotece Publicznej w Hajnówce, z wykładem nt. „Budynek biblioteki w ciężkich czasach Internetu – składnica druków czy nowe miejsce społeczne”, gościła panią Ewę Kobierską-Maciuszko, dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, członka Zarządu Głównego SBP (27.05.2006 r.),

– wyjazd szkoleniowy do dwóch bibliotek olsztyńskich „Planety 11” i „Abecadła”, wymiana doświadczeń, zapoznanie się z najnowszymi tendencjami w bibliotekarstwie XXI w. (maj, czerwiec 2006 r.), organizator: Biblioteka Publiczna im. M. Konopnickiej i Zarząd Oddziału w Suwałkach,

– wymiana doświadczeń bibliotekarzy powiatu białostockiego i monieckiego z bibliotekarzami z Grajewa i Ełku (wizyta w MBP w Grajewie oraz MBP w Ełku, 15.11.2006 r.),

– wycieczka turystyczno-szkoleniowa do Książnicy Kopernikańskiej (21-24 września 2006 r.) zorganizowana przez Zarząd Oddziału dla wszystkich członków SBP w Okręgu Podlaskim,

– wyjazd integracyjny bibliotekarzy powiatu monieckiego do Chraśna zorganizowany przez Koło Miejskie w Mońkach we współpracy z Monieckim Ośrodkiem Kultury połączony ze zwiedzaniem muzeum „Chata Paca”.

OKRĘG ŚWIĘTOKRZYSKI

Zarząd Okręgu i Wojewódzka Biblioteka Publiczna zorganizowała w czerwcu wycieczkę bibliotekarzy z województwa do Zakopanego oraz spotkanie integracyjne (przy ognisku) dla bibliotekarzy z MBP i WBP w Kielcach.

Na zaproszenie dyrekcji Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej przewodnicząca ZO oraz dwóch członków Koła Miejskiego uczestniczyli w uroczystości Jubileuszu 40-lecia Biblioteki.

3.4. WYSTAWY, KONKURSY, INNE DZIAŁANIA INTEGRACYJNE**OKRĘG POMORSKI**

Zarząd Okręgu współpracował przy organizacji konkursów gminnych, bibliotecznych i szkolnych, m.in. ufundowano nagrody dla laureatów „Ogólnopolskiego Konkursu Twórczości Dzieci i Młodzieży Gimnazjalnej” organizowanego przez Gimnazjum nr 2 w Słupsku.

Ponadto zorganizowano:

– konkursy dla dzieci „Z wizytą w Bulerbyn”, „Kaszuby mój region” i inne (Sekcja Bibliotek Szkolnych w Wejherowie przy ZO SBP),

– spotkanie opłatkowe z ks. biskupem Ryszardem Kasyną w Sanktuarium Matki Boskiej Brzemiennej w Gdańsku Matemblewie, spotkanie z udziałem przewodniczącej ZG SBP Elżbiety Stefańczyk, ok. 50 uczestników (14.01.2006 r.),

– spotkanie z pisarką i rzeczniką Akademii Pomorskiej w Słupsku – Koło Bibliotek Naukowych, Oddział w Słupsku,

– spotkania z pisarzami w ramach „Słupskiej Wiosny Literackiej” (Koła i Oddział Słupski).

– spotkanie z Januszem Wiśniewskim, Anną Michowską i Wandą Chotomską (Sekcja Bibliotek Szkolnych ZO SBP),

– spotkania Koła Emerytowanych Bibliotekarzy w Gdańsku, spotkania tematyczne: „W kręgu tradycji”, „Literatura i sztuka”, „Kuchnie świata”, spotkania z literatami m.in. A. Facem, J. Wieczerską. Odbyło się ok. 20 spotkań.

OKRĘG MAŁOPOLSKI

W ramach działalności popularyzatorskiej i integracyjnej rozpoczęto cykl spotkań pod hasłem „Poznajemy biblioteki Małopolski”. Pierwsze spotkanie (14 listopada) poświęcono prezentacji historii działalności Biblioteki Suskiej. Integralną częścią spotkania była prezentacja książki (opublikowanej jako praca magisterska), poświęconej Michałowi Żmigrodzkiemu, którego imię Biblioteka Suska nosi od czerwca br. Postać Michała Żmigrodzkiego, bibliotekarza Biblioteki Branickich w Suchej Beskidzkiej, bibliofila, wykładowcy i podróżnika, przybliżyła autorka biografii Monika Banaś.

W strukturach terenowych działalność popularyzatorska i integracyjna w bibliotekach publicznych była na ogół ściśle związana z bieżącą działalnością bibliotek, których pracownicy w przeważającej większości są członkami SBP. Odmienny charakter mają takie spotkania w środowiskach wielkomiejskich, gdzie członkowie struktur pochodzą z różnych bibliotek i w związku z tym działalność ta przybiera inne formy.

Zarząd Oddziału w Krakowie zorganizował trzy, tradycyjne już, spotkania: Ostatki Bibliotekarskie (luty), Spotkanie Wspominkowe (listopad) poświęcone tym, którzy odeszli w ostatnim roku oraz Spotkanie Opłatkowe (grudzień). Wszystkie one są okazją do spotkania się zarówno bibliotekarzy czynnych zawodowo, jak i emerytów.

Zarząd Koła Grodzkiego zorganizował wykład dr. Bogusława Krasnopolskiego „Co o Krakowie warto wiedzieć? Fakty i ciekawostki poszerzające krakowskie horyzonty”; spotkanie świąteczno-wiosenne, któremu towarzyszyła wystawa haftowanych ozdób świątecznego stołu, spotkanie autorskie w ramach *Salonu Wydawców* z dr Joanną Torowską, autorką książek o krakowskich Plantach, parkach i ogrodach Krakowa.

Członkowie Koła SBP w Tarnowie brali udział w organizacji spotkań autorskich m.in. z Markiem Lubasiem-Harnym, pisarzem i publicystą, autorem powieści *Urodzony z wiatru* opartej na wątkach biografii legendarnego partyzanta Józefa Kurasia „Ognia”; ze Zbigniewem Święchem, pisarzem, eseistą, reżyserem telewizyjnym, popularyzatorem historii, autorem trylogii *Kłątwy, mikroby, uczeni*.

OKRĘG WARMIŃSKO-MAZURSKI

Zorganizowano wycieczkę do Wilna. Zarząd Okręgu włączył się w organizację konkursu plastyczno-literackiego „Przyjaciele Kubusia Puchatka” zorganizowanego z inicjatywy WBP w Olsztynie z okazji 50-lecia śmierci A. A. Milne i 80. rocznicy wydania książki *Kubusia Puchatka*.

Zarząd Okręgu organizował i zrealizował projekt „Rękopis znaleziony w Nidzicy” (czerwiec-listopad 2006 r.) oraz włączał się w organizowanie przedsięwzięć kulturalnych w okresie ferii zimowych, w sezonie letnim i podczas dni wolnych od pracy; przedsięwzięć kulturalnych w ramach Dni Elbląga; Koło w Bartoszycach wzięło udział w organizacji cyklicznych spotkaniach „Teatr przy stoliku”.

OKRĘG OPOLSKI

Zorganizowano wyjazd bibliotekarzy na Targi Książki w Krakowie. I Międzyszkolny Oddział w Namysłowie zorganizował Konkurs Czytelniczy „Książka – Mój Przyjaciel”, konkurs był skierowany do uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych.

Z kolei Oddział w Głubczycach był organizatorem konkursu dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów na najpiękniejsze życzenia bożonarodzeniowe.

OKRĘG WIELKOPOLSKI

Oddział w Pile zorganizował 6-dniową wycieczko-pielgrzymkę „Kraków i okolice”.

OKRĘG PODKARPACKI

Zarząd Oddziału w Jasle współorganizował VII Konkurs Wiedzy o Samorządzie oraz wspólnie z Kołem Miejskim organizował XI Konkurs Literackiej Twórczości Dziecięcej i Młodzieżowej.

Członkowie Zarządu Oddziału w Jaśle i Zarządu Koła Miejskiego włączyli się w organizację V Ogólnopolskiego Tygodnia Głośnego Czytania (04-11.06.2006 r.), za jego realizację biblioteka otrzymała Nagrodę Główną – Super Statuetkę.

W okresie styczeń – listopad realizowano projekt „Twórcy i Słowa – jasielskie spotkania z literaturą”. Zarząd Oddziału otrzymał od gminy miasta Jasło dofinansowanie na realizację projektu w wysokości 9 tys. zł. Współorganizatorami projektu byli Fundacja Krakowska Alternatywa, Miejska Biblioteka Publiczna w Jaśle i Jasielski Dom Kultury.

Zarząd Oddziału w Kolbuszowej zorganizował wycieczkę bibliotekarzy do Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Z kolei członkowie SBP byli organizatorami VII edycji Krośnieńskiego Konkursu Literackiego, Zarząd Oddziału w Krośnie był fundatorem jednej z nagród.

OKRĘG ZACHODNIOPOMORSKI

Koło nr 1 przy Książnicy Pomorskiej zorganizowało i współfinansowało wyjazd bibliotekarzy do bibliotek Katowic, Krakowa i Częstochowy pod hasłem „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury. Biblioteki naukowe, publiczne i kościelne. Tradycja i nowoczesność. Warsztaty pracy bibliotek o podobnym statusie” (13-17 września 2006 r.). W wyjeździe uczestniczyło 46 bibliotekarzy z Książnicy Pomorskiej, bibliotek publicznych województwa zachodniopomorskiego oraz z biblioteki szkolnej. Wyjazd został zorganizowany przez Koło nr 1 przy współudziale Książnicy Pomorskiej i Okręgu Zachodniopomorskiego SBP. Koło było organizatorem konkursu radiowego wiedzy o Książnicy, w którym można było wygrać nagrody książkowe. Koło współdziałało również w organizacji pierwszego kiermaszu i loterii pod hasłem „Bibliotekarze – Dzieciom” zorganizowanego przez Koło Bibliotek Naukowych SB 13 maja 2006 r. w gmachu Biblioteki US przy ul. Tarczyńskiego (w ramach obchodów Ogólnopolskiego Tygodnia Bibliotek).

Koło nr 4 w Chojnie zorganizowało wyjazd szkoleniowy członków Koła i sympatyków Stowarzyszenia do Słubic i Frankfurtu nad Odrą. Na program wizyty złożyły się spotkanie z członkami Koła SBP w Słubicach, zwiedzanie Biblioteki Miejskiej i Collegium Polonicum oraz zwiedzanie Frankfurtu i krótka wizyta w tamtejszej bibliotece.

Koło nr 6 w Gryficach było organizatorem wycieczki dla dzieci do Radio VOX FM w Gryficach i Księgarni „Meteoryt” w Gryficach.

OKRĘG MAZOWIECKI, ODDZIAŁ OSTROŁĘCKI

- wyjazd integracyjno-turystyczny do Rzymu (Watykan, audiencja u papieża), zwiedzono także Padwę, Weronę, Sienę, Orwietto (wrzesień 2006 r.),
- dwudniowy wyjazd integracyjny do Wilna (czerwiec 2006 r.),
- wyjazd szkoleniowy członków Koła przy Bibliotece Pedagogicznej w Ostrołęce do Wyszkowa na IX Wyszkowskie Spotkania z Książką (czerwiec 2006 r.).

ODDZIAŁ WARSZAWSKI

- wyjazd do Akademii Podlaskiej i Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach (czerwiec 2006 r.),
- wycieczka do Obór, Konstancina, Słomczyna (wrzesień 2006 r.),
- wycieczki po mieście: Zamek Królewski, Sejm i Biblioteka Sejmowa, Stare Powązki.

ODDZIAŁ SIEDLECKI

- wyjazd do Warszawy (Biblioteka Sejmowa, Zamek Królewski, spektakl w teatrze, maj 2006 r., Koło przy Bibliotece Pedagogicznej w Siedlcach),
- wyjazd do Biblioteki Seminarium Duchownego w Opolu k. Siedlec (Koło przy Bibliotece Pedagogicznej),
- wyjazd członków Koła w Mińsku Mazowieckim do Siedlec (Muzeum Diecezjalne, MBP i Biblioteki Pedagogicznej).

Inne inicjatywy ogniw terenowych:

– Oddziały i Koła organizowały spotkania integracyjne wigilijne, w których uczestniczyli nie tylko członkowie SBP.

– Zespół Historyczno-Pamiętnikarski przy Oddziale Warszawskim zorganizował spotkania poświęcone pamięci Marii Czarnowskiej, Radosława Cybulskiego, Bogdana Horodyskiego, Wandy Sampolskiej i Zbigniewa Dobrowolskiego.

– Oddział Ostrołęcki pośredniczył w prenumeracie czasopism bibliotekarskich dla bibliotek z terenu Oddziału, pozyskując w ten sposób dodatkowe środki na działalność statutową. Ustalono z dyрекcją Banku obniżenie opłat bankowych.

OKRĘG DOLNOŚLĄSKI

W poszczególnych ogniwach terenowych zorganizowano liczne konkursy:

– „A na wakacje polecam Ci...”, konkurs czytelniczy na najciekawszą recenzję książki (Koło w Chocianowie, ZO Legnica),

– „Kuferek na wakacyjny skarb” oraz „Bohaterowie z naszych książek”, wakacyjne konkursy w ramach wakacyjnych zajęć pod wspólnym hasłem „Wakacje w Bibliotece”,

– „Niegrzeczniaki w dobrym tonie” (GBP Chojnów z siedzibą w Krzywej, ZO Legnica),

– „Kubuś Puchatek” (GBP Warta Bolesławiecka) – Koło Chojnów, ZO Legnica,

– „Bajeczki z bibliotecznej półeczki” oraz „Szukanie kwiatu paproci” – z cyklu Tradycje polskie... (GBP Gaworzyce – Koło Głogów, ZO Legnica),

– „Biblioteka w oczach młodego czytelnika” (Koło Lubin, ZO Legnica),

– „Świerzawa moje miasto” – gminny konkurs recytatorski (GBP w Świerzawie, Koło Złotoryja, ZO Legnica),

– Konkurs na opowiadanie fantastyczne (Koło Oleśnica, ZO Wrocław),

– Konkurs fotograficzny dla młodzieży pn. „Biblioteka na co dzień” (Koło Oleśnica, ZO Wrocław),

– Konkurs literacki pt. „Bajka o oleśnickim smoku” (Koło Oleśnica, ZO Wrocław),

– Gminny konkurs poświęcony życiu i twórczości A. Mickiewicza (Koło Długołęka, ZO Wrocław),

– Konkurs dla najmłodszych na opowiadanie o Pluszowym Misiu połączony ze zbiórką pluszaków na cele charytatywne (Koło Długołęka, ZO Wrocław).

Bibliotekarze odwiedzili w trakcie wycieczek zorganizowanych przez poszczególne ogniw SBP:

– Jurę Krakowsko-Częstochowską (Koło Oleśnica, ZO Wrocław),

– Pragę (Koło Politechniki Wrocławskiej, ZO Wrocław),

– Nahod (Koło Dzierżoniów, ZO Wałbrzych i Koło Świdnica, ZO Wałbrzych),

– Police (Koło Świdnica, ZO Wałbrzych).

IV. DZIAŁALNOŚĆ INTERWENCYJNA

OKRĘG POMORSKI

Przedstawiciele Zarządu Oddziału Słupskiego SBP interweniowali w sprawie starszych bibliotekarzy, starszych dokumentalistów i kustoszy zatrudnionych w bibliotekach naukowych – niekorzystne zmiany wynikające z nowego „Prawa o Szkolnictwie Wyższym”. Zarząd wystosował pisma do Zarządu Głównego SBP oraz do Departamentu Prawa przy Ministerstwie Nauki Szkolnictwa Wyższego. Problem nie został rozwiązany pozytywnie. Bibliotekarze bibliotek naukowych zapowiadają dalsze działania.

OKRĘG MAŁOPOLSKI

Okręg Małopolski interweniował u marszałka województwa w sprawie zmiany wysokości czynszu za lokal w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej. Sprawa wysokości proponowanego czynszu spowodowała zmianę lokalizacji Zarządu. Od 1 stycznia 2007 r., zgodnie z umową podpisaną w listopadzie 2006 r., siedzibą struktur SBP jest Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej.

OKRĘG ŚLĄSKI

1. Opracowano stanowisko Zarządu Okręgu dotyczące planowanych zmian w rozporządzeniu MKiDN w sprawie wykazu bibliotek otrzymujących egzemplarz obowiązkowy wydawnictw.

2. Wystąpiono do Zarządu Głównego SBP z apelem o umieszczenie w programach studiów przedmiotu „Podstawy informacji naukowej”. Apel został następnie przekazany do ministra właściwego dla spraw szkolnictwa wyższego.

3. Zaopiniowano kandydatury Krystyny Wołoch na stanowisko dyrektora Powiatowej Biblioteki Publicznej w Gliwicach, Bożeny Staszewskiej na dyrektora Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Będzinie, Anny Kruszc na stanowisko dyrektora Gminnej Biblioteki Publicznej w Irządach, Izabeli Kuli na stanowisko dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej w Cieszynie.

4. Przygotowano opinię do „Strategii rozwoju kultury w województwie śląskim na latach 2006-2015”.

OKRĘG ZACHODNIOPOMORSKI

1. Na prośbę wójta gminy Biesiekierz wydano opinię dotyczącą pracy Agnieszki Hryniewicz, ubiegającej się o stanowisko dyrektora Gminnej Biblioteki Publicznej w Biesiekierzu.

2. Podjęto działania mające na celu włączenie SBP jako ciała doradczego przy podejmowaniu decyzji o awansie zawodowym bibliotekarzy zatrudnionych w Książnicy Pomorskiej oraz o dokooptowanie członków Stowarzyszenia do Rady Naukowej Książnicy.

3. Podjęto debatę nad koniecznością interwencji w sprawie pominięcia w statucie Książnicy Pomorskiej zapisu, że jest to „biblioteka publiczno-naukowa”. Niejasność zapisu obniża status placówki i może utrudniać awans zawodowy pracowników.

OKRĘG DOLNOŚLĄSKI

1. Wystosowano protest w sprawie odwołania dyrektora Centrum Kultury w Głuszycy.

2. Opiniowano kandydatury na dyrektorów bibliotek w Świdnicy, Prusicach.

3. Interweniowano, we współpracy ze związkami zawodowymi, w sprawach ochrony pracy i interesów pracowniczych (wypłata trzynastej pensji za 3 lata).

OKRĘG LUBUSKI

Przewodnicząca Zarządu Okręgu i przewodnicząca Zielonogórskiego Zarządu Oddziału brały udział w komisjach konkursowych na dyrektora biblioteki w Szprotawie i Nowej Soli.

Zarząd Oddziału w Zielonej Górze przesłał opinię w sprawie odwołania dyrektora BPMiG w Szprotawie oraz stanowisko w sprawie wyboru kandydatki, którą wyłoniono w drodze konkursu. Wystawiono także opinię kandydatce na stanowisko dyrektora BPMiG w Krośnie Odrzańskim.

Przewodnicząca Zarządu Oddziału Gorzowskiego napisała opinię dotyczącą dyrektorki BPMiG w Trzcielu, w związku z konkursem na stanowisko dyrektora Biblioteki.

V. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

W zakresie działalności wydawniczej zanotowano inicjatywy realizowane przez poszczególne ogniwa SBP oraz działania wspierające publikacje opracowane i wydane przez macierzyste biblioteki.

OKRĘG MAŁOPOLSKI

W ramach serii «Biblioteka Suska» staraniem Oddziału w Suchej Beskidzkiej wydano monografię dotyczącą sylwetki patrona tej Biblioteki, autorstwa Moniki Banaś *Michał Żmigrodzki – pisarz, estetyk, bibliotekarz*.

OKRĘG PODKARPACKI

Zarząd Okręgu planuje wydanie w 2008 r. kontynuacji „Kalendarium”, które jest udokumentowaniem działalności SBP na Podkarpaciu. W tym celu w roku sprawozdawczym opracowano i rozesłano do wszystkich Oddziałów i Kół ankietę.

OKRĘG ZACHODNIOPOMORSKI

Koło nr 1 przy Książnicy Pomorskiej przygotowało ulotkę informacyjną o historii SBP w Polsce, na Pomorzu Zachodnim i w Szczecinie. będzie ona wydana z okazji obchodów 90-lecia SBP.

Koło nr 4 w Kołobrzegu opracowało i rozpropagowało ulotki dotyczące działalności poszczególnych działów Biblioteki Publicznej. Opracowano także „Informator o MBP”, informator do wystawy „Tu es Petrus” oraz informator „Ważne i ciekawe strony internetowe”.

OKRĘG DOLNOŚLĄSKI

Koło Chocianów i ZO Legnica opracowały wydawnictwo pokonkursowe *A na wakacje polecam Ci...*

Koło Oleśnica i ZO Wrocław opracowały wydawnictwo pokonkursowe *Opowiadanie fantastyczne*.

Koło Wrocław wydało *Bajki bez przemocy* (wydawnictwo na płycie CD).

OKRĘG POMORSKI (wybór)

Oddział w Słupsku wspólnie z Miejską Biblioteką publiczną wydał:

- *Bartosz Muszyński: bio-bibliografia*,
- *Daniel Odija: biobibliografia*,
- *Halszka Olsińska: bio-bibliografia*.

Z kolei staraniem Urzędu Miasta Gdyni, MBP w Gdyni oraz Okręgu Pomorskiego SBP opublikowano materiały z sesji 7 grudnia 2005 r. *Rola wolnego słowa w tworzeniu najnowszej historii Polski*.

OKRĘG MAZOWIECKI

Oddział Warszawski wydaje własne pismo pt. „Komunikaty Zarządu Oddziału Warszawskiego” w nakładzie 170 egz. (w formie tradycyjnej i elektronicznej). Zespół Historyczno-Pamiętnikarski pracuje nad 10 tomem wspomnień w ramach serii «Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych».

Oddział Ostrołęcki w 2006 r. rozpoczął wydawanie „Informacji Oddziału Ostrołęckiego SBP” (w założeniu 2-3 numery rocznie krótkiego pisemka informacyjnego dla członków), a Oddział Siedlecki „Informatora Zarządu Oddziału Siedleckiego SBP”.

Ponadto Oddziały w Ostrołęce i Radomiu redagują rubryki dotyczące SBP w pismach wydawanych przez MBP w Ostrołęce („Zeszyty Biblioteczne”) i w Radomiu („Bibliotekarz Radomski”). wydają wspólnie z Bibliotekami czasopisma: „Zeszyty Biblioteczne”, „Bibliotekarz Płocki” i „Bibliotekarz Radomski”. Ponadto uczestniczą w redagowaniu i wydawaniu materiałów metodycznych, bibliograficznych i informacyjnych.

OKRĘG LUBUSKI

Zarząd Okręgu opublikował dwa numery „Bibliotekarza Lubuskiego”, korzystając z dofinansowania Urzędu Marszałkowskiego.

Dzięki pomocy finansowej Urzędu Marszałkowskiego wydano również „Informator o WiMBP w Zielonej Górze”.

OKRĘG WIELKOPOLSKI

Zarząd Okręgu SBP w Poznaniu uczestniczył w przygotowaniu materiałów do wszystkich numerów Panoramy Wielkopolskiej Kultury wydawanej przez WBPiCAK w Poznaniu (Bibliotekarz Wielkopolski – strony dla ZO SBP). W 2006 r. ukazało się 12 numerów (niektóre numery były łączone), na bieżąco przesyłane do wszystkich Oddziałów i Kół SBP oraz bibliotek publicznych, a także do ZG SBP. Najwięcej artykułów

ukazało się z Oddziału w Pile, Lesznie i Poznaniu. Stałą rubryką „Bibliotekarza Wielkopolskiego” jest „Rozmowa między dwiema osobami” (wywiad z ciekawymi, zasłużonymi działaczami SBP).

Członkowie poszczególnych Zarządów Oddziałów brali udział w pracach redakcyjnych czasopism lokalnych.

Zarząd Oddziału w Lesznie przeprowadził po raz kolejny konkurs na najlepiej wydaną w 2005 r. publikację o regionie oraz zorganizował uroczystość wręczenia „Nagrody Liścia Miłorzębu”. Otrzymało ją wydawnictwo Instytutu im. Stefana Roweckiego „Grota” w Lesznie.

Ponadto Zarząd Oddziału w Lesznie był współwydawcą (z MBP w Lesznie) „Przewodnika po ulicach miasta Leszna” i „Spaceru po Lesznie Grochowiaka” (przewodnika literackiego).

VI. DZIAŁALNOŚĆ NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ I BIBLIOTEK

OKRĘG MAŁOPOLSKI

Bibliotekarze, członkowie Koła SBP w Suchej Beskidzkiej, współpracują ze szkołami, ośrodkami kultury, organizacjami społecznymi, takimi jak Towarzystwo Miłośników Ziemi Suskiej, Koła Gospodyń Wiejskich, OSP i parafie rzymskokatolickie i inne w organizacji imprez o zasięgu gminnym i lokalnym. Współpraca ze szkołami dotyczy organizacji szkolnych konkursów recytatorskich, różnych form spędzania ferii zimowych i wakacji letnich, współdziałania z Komisjami ds. Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i innych inicjatyw i działań zmierzających do unikania alkoholu i narkotyków przez dzieci i młodzież. Ponadto bibliotekarze uczestniczą w organizowaniu konkursów potraw regionalnych, zdobnictwa i wytworów regionalnej sztuki ludowej, obyczajów folklorystycznych. Współpracują także z prasą lokalną i regionalną.

W nowosądeckim większość bibliotek prowadziła akcję „Wakacje z biblioteką” (lipiec/sierpień). PiMBP w Starym Sączu była współorganizatorem (razem z Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Kultury w Piwnicznej) VII Międzynarodowych Spotkań Poezji i Muzyki Gór – Wrzosowisko, w ramach których odbywają się konkursy, warsztaty literackie dla młodych twórców oraz koncert poetycko-muzyczny. Biblioteka w Starym Sączu organizuje spotkania w ramach akademii smaku i zdrowia z udziałem ekspertów żywieniowych Thermomixa (każdy pierwszy czwartek miesiąca).

OKRĘG WARMIŃSKO-MAZURSKI

Wspomagano biblioteki w województwie w kształtowaniu przez nie wizerunku bibliotek jako centrów kultury i informacji. Współpracowano z innymi organizacjami i stowarzyszeniami (głównie ze szkołami i Polskim Towarzystwem Czytelniczym. Oddział w Olsztynie).

Koło w Bartoszycach współpracowało z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, udostępniając książki do punktu bibliotecznego dla podopiecznych dziennego pobytu oraz z Bartoszyckim Domem Kultury i Młodzieżowym Domem Kultury, udzielając pomocy w imprezach popularyzujących twórczość artystów lokalnych.

OKRĘG OPOLSKI

Poszczególne ogniwa SBP nawiązały współpracę na swoim terenie, m.in. ze Stowarzyszeniem Pomocy Rodzinie Gminy Gogolin, ze Stowarzyszeniem Miłośników Ziemi Gogolińskiej, Miejskim Ośrodkiem Kultury w Głubczycach. Kontynuowano również współpracę ze szkołami średnimi.

OKRĘG PODKARPACKI

Z inicjatywy przewodniczącej Oddziału Bibliotek Naukowych w Rzeszowie zorganizowano zbiórkę książek z zakresu literatury pięknej, albumy, słowniki, lektury szkolne. Zebrane książki przekazano placówkom położonym w gminach, na terenie których występuje duże bezrobocie.

Członkowie Zarządu Oddziału uczestniczyli w pracach Forum Organizacji Pozarządowych działających przy prezydencie Krosna.

Zarząd Oddziału SBP w Przemyśle współpracuje z placówkami oświatowymi, przedszkolami, szkołami podstawowymi i gimnazjami na terenie miasta i powiatu. W 2006 r. zainicjowano współpracę ze specjalnymi ośrodkami szkolno-wychowawczymi na terenie Przemyśla.

Z kolei Koło w Stalowej Woli kontynuuje współpracę z Miejskim Domem Kultury, Państwową Szkołą Muzyczną, Stalowowolskim Towarzystwem Kulturalnym, Stowarzyszeniem Literackim „Witryna”, oraz mediami lokalnymi: Telewizją Kablową „Stella”, „Echo Dnia”, „Sztafeta”, „Radiem Rzeszów”. Z mediami lokalnymi współpracę kontynuowało również Koło w Tarnobrzegu.

OKRĘG ŚLĄSKI

Na podstawie umowy zawartej z Porozumieniem Wydawców w Warszawie Zarząd Okręgu przyjął darowiznę w postaci 100 egzemplarzy powieści *Cichy Don* T. 1-4, które przekazano do bibliotek samorządowych w województwie śląskim.

W celu upowszechnienia informacji o Tygodniu Bibliotek Zarząd Okręgu sfinansował zakup 100 egz. plakatu, które przekazano bibliotekom.

Poszczególne ogniwa terenowe podejmowały różnorodne inicjatywy propagujące idee Stowarzyszenia, jak i mające na celu wspólne działania na rzecz określonych grup społecznych.

Członkowie Oddziału w Częstochowie uczestniczyli w spotkaniu w Urzędzie Miasta poświęconym omówieniu i przyjęciu harmonogramu współpracy w zakresie wspólnych przedsięwzięć na 2006 r. oraz aplikowaniu do Funduszu Inicjatyw Obywatelskich.

Z kolei Zarząd Oddziału w Bielsku Białej jest współorganizatorem działań promujących czytelnictwo oraz działanie bibliotek w środowisku lokalnym:

- VI edycji konkursu na bibliotekę 2006 r. w powiecie bielskim realizowane ze środków starostwa powiatowego w Bielsku-Białej (maj),
- „Tworzymy Własne Wydawnictwo” w ramach programu „Beskidy Bez Granic” (kwiecień),
- VI edycji konkursu „Mistrz Ortografii” (marzec),
- V Tygodnia Czytania Dzieciom w ramach kampanii „Cała Polska Czyta Dzieciom” (czerwiec),
- Urodziny Kubusia Puchatka (październik),
- „Zobaczmy siebie”, kampania ogólnopolska „Czytanie zbliża” (listopad).

Członkowie SBP wspierają działania biblioteki w pozyskiwaniu środków na zakup książek poprzez zbieranie darów od czytelników na ten cel.

Wszystkie Koła w Oddziale Katowickim ściśle współpracują z bibliotekami macierzystymi, związkami zawodowymi, z bibliotekarzami szkolnymi oraz nauczycielami wszystkich typów szkół. Kontynuowana była współpraca z instytucjami kultury działającymi w środowisku lokalnym: galeriami sztuki (np. Chorzów, Sosnowiec), muzeami (Sosnowiec), innymi typami bibliotek (Chorzów, Sosnowiec), towarzystwami miłośników poszczególnych miast (Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza).

OKRĘG ZACHODNIOPOMORSKI

Poszczególne ogniwa SBP w Okręgu współpracowały przede wszystkim z macierzystymi bibliotekami, podejmując wspólne działania z zakresu upowszechniania czytelnictwa.

Koło nr 5 w Sławnie współuczestniczyło w projekcie: „Jesienne Spotkania z Literaturą” realizowanym w ramach programu „Promocja Czytelnictwa”.

Koło nr 6 w Gryficach współpracowało z Gryfickim Domem Kultury, Gryfickim Towarzystwem Kultury, Gminnym Centrum Informacji, Polskim Związkiem Filatelistów.

Koło nr 3 Gryficach współpracowało m.in. z Polskim Stowarzyszeniem na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym i Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie Filia w Gryficach.

Koło nr 14 w Świnoujściu współpracowało z placówkami oświatowymi, Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym, Związkiem Harcerstwa Polskiego, Związkiem Emerytów i Rencistów oraz Stowarzyszeniem Nauczycieli Polonistów.

Koło przy Książnicy Pomorskiej zorganizowało i współfinansowało wyjazd dwóch osób do Szwecji w celu pozyskania archiwum Marii Teterczuk zawierającego m.in. listy Jarosława Iwaszkiewicza i Jerzego Giedroycia. Koło przeprowadziło również zbiórkę książek dla Zespołu Szkół Szpitalnych w Szczecinie oraz zbiórkę książek i pieniędzy na książki dla Biblioteki Polskiej w Dublinie.

OKRĘG DOLNOŚLĄSKI

Koło we Lwówku Śląskim i ZO Jelenia Góra współdziałały ze szkołami podstawowymi w organizacji „Dnia Polskiej Niezapominajki”.

Koła w Legnicy współpracowały z przedstawicielami lokalnych stowarzyszeń osób niepełnosprawnych tj. Polskim Związkiem Niewidomych, Głuchych oraz Stowarzyszeniem Osób Niepełnosprawnych i Przyjaciół „Nadzieja”.

Zarząd Oddziału w Legnicy oraz Sekcja Czytelników Chorych i Niepełnosprawnych przy Kole Legnica zorganizowały cykl biblioterapeutyczny „Tajemnica natury człowieka”, zdobywając środki z PFRON w ramach zadania „Sport, kultura, rekreacja i turystyka osób niepełnosprawnych”.

Pozyskano dotację na realizację zadania publicznego z zakresu kultury „Dziedzictwo kulturowe regionu. Poznajemy siebie i region, w którym żyjemy. Poranek literacki w bibliotece”. W ramach tego projektu odbyły się spotkania z edukacji regionalnej, prelekcje na temat terapeutycznej funkcji poezji, konkurs jednego wiersza o mojej miejscowości. Nagrodzone utwory znalazły się w wydany tomiku „Na ścieżkach wyznaczonych marzeniami”.

Zarząd Oddziału oraz Koło w Wałbrzychu zorganizowały „Spotkania z literaturą”, w ramach których odbyły się dwa spotkania autorskie: z Martą Fox i z Mariuszem Urbankiem.

Zarząd Oddziału oraz Koło w Dzierżoniowie współpracowały przy organizacji imprezy „Filantrop Roku Regionu Wałbrzyskiego”.

OKRĘG POMORSKI

Oddział Słupski był współorganizatorem „Słupskiej Wiosny Literackiej” oraz konkursów promujących książkę i czytelnictwo.

OKRĘG LUBUSKI

Zarząd Okręgu, Zarządy Oddziałów oraz Koła współpracowały z bibliotekami, przy których działają, organizując konferencję, imprezy, przygotowując wydawnictwa.

Koło w Krośnie Odrzańskim współpracowało z lokalnym czasopismem „Most”, zamieszczając w cotygodniowym wydaniu recenzję książki, którą warto przeczytać.

Koło w Słubicach współpracuje z Teatrem i Biblioteką we Frankfurcie nad Odrą.

Koło w Międzyrzeczu współpracuje z Biblioteką Klubu Garnizonowego i Domem Pomocy Społecznej.

Sulechowskie Koło nawiązało współpracę z Nieformalną Grupą Energii Autorskich, wspólne organizowanie spotkań i wystaw (Kulturalne Środy w Bibliotece).

OKRĘG PODLASKI

Działania podejmowane przez ogniwa SBP były organizowane w ścisłej współpracy z macierzystymi bibliotekami.

Ogniwa SBP współpracowały z urzędami gmin i miast, przede wszystkim przy różnego rodzaju działaniach aktywizujących społeczność lokalną np. Koło w Łapach w maju 2006 r. przy współpracy Miejskiej Biblioteki Publicznej zorganizowało internetowy turniej wiedzy o Łapach skierowany do szkół podstawowych i gimnazjalnych.

Koło Miejskie w Mońkach zorganizowało 8 maja 2006 r. spotkanie bibliotekarzy z bibliotek szkolnych i bibliotek publicznych miasta Mońki, na którym przyznano nagro-

dę „Srebrnego Liścia” najaktywniejszej bibliotece w powiecie monieckim, którą została MGBP w Knyszynie.

Koło Miejskie w Hajnówce współpracuje z Towarzystwem Przyjaciół Hajnówki.

Przedstawione sprawozdanie z działalności poszczególnych ogniw terenowych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w 2006 r. dowodzi, jak szeroki jest zakres oddziaływania struktur Stowarzyszenia w zakresie upowszechniania czytelnictwa i różnorodnych form doskonalenia zawodowego kadry bibliotek.

Tabela 1

Stan ilościowy ogniw i członków Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w 2006 r.

Województwa	Okręg	Oddziały 2005	Oddziały 2006	Koła 2005	Koła 2006	Członkowie 2005	Członkowie 2006	Różnica 2005-2006
Dolnośląskie	Wrocław	5	5	28	28	601	581	-20
Kujawsko-pomorskie	Toruń	3	3	21	21	471	471	0
Lubelskie	Lublin	5	5	17	16	535	513	-22
Lubuskie	Zielona G.	2	2	17	17	325	323	-2
Łódzkie	Łódź	4	4	23	22	678	653	-25
Małopolskie	Kraków	3	3	8	10	555	496	-59
Mazowieckie	Warszawa	6	6	34	33 ²	869	1286 ³	+417
Opolskie	Opole	1	1	9	10	190	194	+4
Podkarpackie	Rzeszów	6	7	20	22	522	495	-27
Podlaskie	Białystok	3	3	5	5	190	195	+5
Pomorskie	Gdańsk	2	2	16	16	658	667	+9
Śląskie	Katowice	3	3	26 ⁴	26	658	665	+7
Świętokrzyskie	Kielce	0	2	6	6	130	127	-3
Warmińsko-mazurskie	Olsztyn	5	4	19 ⁵	18	464	463	-1
Wielkopolskie	Poznań	6	6	39	41	1044	982	-62
Zachodnio-pomorskie	Szczecin	3	3	19	20	434	489	+55
Razem		57	59	307	314	8324	8600	+276

Oprac. Sylwia Błaszczuk
Katowice, marzec 2007

Tekst nadesłano do redakcji 15 maja 2007 r.

² Liczba kół z 5 Oddziałów, bez Oddziału Płockiego.

³ Liczba członków bez Oddziału Płockiego.

⁴ W tym Sekcja Bibliotek Szkół Wyższych przy Zarządzie Okręgu SBP w Katowicach.

⁵ W tym 6 poza strukturami Oddziałów.

ENCYKLOPEDIA BIBLIOTEKARSKA W JĘZYKU ROSYJSKIM

Długo oczekiwana, anonsowana również przez „Przegląd Biblioteczny” rosyjska encyklopedia bibliotekarska¹ nareszcie ujrzała światło dzienne. Wydawcą encyklopedii jest „Pashkov Dom”, edytor wszystkich publikacji rosyjskiej biblioteki narodowej, ale faktycznym pomysłodawcą wydania encyklopedii jest Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie (RBP). Pierwotnie encyklopedia miała się ukazać drukiem w 2004 r. Ogrom przedsięwzięcia, wyrażający się przede wszystkim w objętości: 1300 stron, ponad 2000 artykułów, zespół autorski liczący ponad 500 specjalistów, w tej liczbie tacy wybitni bibliotekoznawcy ze sfery biblioteczno-informacyjnej, jak: A. N. Vaniejew, R. S. Gilarevskij, M. J. Dvorkina, N. S. Kartashov, J. N. Stoljarov i inni, jest wystarczającym, jak się wydaje wytłumaczeniem tego stanu rzeczy. Jest to pierwsza, wydana w Rosji encyklopedia bibliotekarska. Jej publikację poprzedziło wydanie encyklopedii księgoznawczej (1981, 1999), encyklopedii muzealnej (2001) oraz encyklopedycznego słownika z zakresu informatyki (2000). Trudno się dziwić, że rosyjscy bibliotekarze świętują to niezwykle wydarzenie, promują to monumentalne dzieło w kolejnych miesiącach: w marcu 2007 r. – podczas wystawy „Książki Rosji”, w kwietniu – podczas międzynarodowej konferencji „Rumjancewskie chtenija” oraz w maju podczas konferencji Rosyjskiego Związku Bibliotekarzy. Adresatem encyklopedii, zgodnie z intencją wydawców, jest szeroko rozumiana sfera biblioteczno-informacyjna, studenci i wykładowcy uczelni wyższych oraz szeroki krąg uczestników kultury. Encyklopedia zawiera podstawowe terminy, biogramy wybitnych krajowych i zagranicznych działaczy, informacje o historii bibliotekarstwa, bibliografii, czasopismach. W encyklopedii znalazły się również artykuły o informatyzacji sfery bibliotecznej, o jej miejscu w systemie komunikacji społecznej, o zarządzaniu bibliotek. Trzeba uznać, że encyklopedia powinna trafić jak najszybciej również do polskich bibliotek. Jej cena, tj. 1600 rubli (ok. 50 dolarów amerykańskich), nawet podwyższona o koszty dystrybucji z zagranicy, nie wydaje się nadto wygórowana, zważywszy na wielkość dzieła. Z całą pewnością będziemy w niej szukać także poloników odzwierciedlających złożone, czasami nawet dramatyczne relacje polsko-rosyjskie, także na polu bibliotekoznawstwa oraz bibliotekarstwa. Polskich bibliotekoznawców powinny zainteresować również inne tegoroczne propozycje wydawnicze RBN: *Biblioteki w warunkach reform. Zbiór materiałów konferencyjnych*; książka A. P. Divnogorcewa o międzynarodowych związkach rosyjskich bibliotek w latach 1917-1945; dwuczęściowy zbiór dokumentów i materiałów z zakresu bibliotekarstwa w Rosji.

<http://www.rsl.ru/index.php?f=79>

¹ *Bibliotekhnaja encilopedija*. Red.: Ju. A. Grihanov; Sost.: E. I. Ratnikova i in. Moskva 2007.

KALENDARZ MIĘDZYNARODOWY IFLA

Drugie półrocze 2007 r. w kalendarzu IFLA zapowiada się niemiernie ciekawie niż pierwsze. Wyjątkowo gorącymi, dosłownie i w przenośni konferencyjnymi miesiącami będą czerwiec i lipiec. W początku czerwca w Insbrucku (3-7 czerwca) czwarta europejska konferencja na temat semantyki sieci informacyjnych ESWC (European Semantic Web Conference). Tematem tegorocznego spotkania będą bieżące trendy rozwojowe w obszarze semantyki sieciowej w technologiach sieciowych. W tym samym prawie czasie (4-5 czerwca) specjaliści od UKD spotkają się w „stolicy” UKD na międzynarodowym seminarium poświęconym informacyjnemu dostępowi do społeczeństwa globalnego. Celem seminarium jest spotkanie wydawców UKD, badaczy i praktyków zajmujących się UKD. Szczegółowy program seminarium obejmuje m. in.: ocenę bieżącej sytuacji i przyszłość UKD, rolę UKD w kontroli bibliograficznej, innowacyjne zastosowania UKD, wydawcy UKD, szkolenia i badania w zakresie UKD. Niestety wśród uczestników nie widać polskich nazwisk. Na lipiec przypadają dwa niezmiernie ważne wydarzenia. W dniach 11-13 lipca 2007 r. w Vancouver odbędzie się pierwsza międzynarodowa konferencja nt. publikowania wiedzy, będąca częścią projektu publikowania wiedzy (PKP – Public Knowledge Project). Konferencja jest adresowana do różnych odbiorców: twórców oprogramowania, wydawców czasopism, edytorów, bibliotekarzy, badaczy. Będą oni dyskutować m.in. nt. otwartego dostępu oraz modeli publikowania wiedzy. W drugiej połowie lipca (19-23) w południowoafrykańskim Durbanie będzie obradował 73. Kongres IFLA pod hasłem bibliotek dla przyszłości.

www.ifla.org

<http://www.eswc2007.org/>

<http://www.udcc.org/seminar2007.htm>

<http://ocs.sfu.ca/pkp2007/>

SŁOWACKIE CZASOPISMO Z ZAKRESU INFORMACJI NAUKOWEJ

Wciąż mało mówimy i wiemy o tym, co się dzieje za naszą „miedzą”. Tymczasem mają tam miejsce ciekawe działania i inicjatywy wydawnicze, a także praktyczne. Należy do nich z pewnością wydawane od 1960 r. czasopismo „ITlib. Informačné technológie a knižnice” („Technologie informacyjne i biblioteki”). W ciągu minionych prawie pięciu dekad czasopismo przechodziło różne „transformacje” programowe i edytorskie, wyrażające się w zmianie nazwy, profilu i szaty graficznej. Nie uległ zmianie jedynie wydawca, którym jest nieprzerwanie Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Republiki Słowackiej (CVTISR). Pierwotnie czasopismo pomyślane było jako poradnik metodyczny dla pracowników informacji naukowo-technicznej. W 1968 r. został on przemianowany na organ sprawozdawczy SITK. Od 1977 do 2000 r. pełnił funkcję biuletynu CVSTIR. Już wtedy jednak nastąpiło otwarcie pisma na aktualne problemy praktyki bibliotecznej i informacyjnej ze szczególnym uwzględnieniem technologii informacyjnej, a przede wszystkim dzięki zmianie sposobów pozyskiwania, opracowania i udostępniania dokumentów i informacji oraz metod zarządzania i dostępu do użytkowników. Z tego też powodu Centrum CVSTIR postanowiło propagować problematykę wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjnych w bibliotekach i ośrodkach informacji. W konsekwencji w 2001 r. uległa zmianie nazwa czasopisma na „ITlib” oraz formatu z A5 na A4. Od 2002 r. równolegle jest publikowana wersja elektroniczna czasopisma. Struktura pisma, które jest kwartalnikiem jest typowa dla czasopisma naukowego: 1. Artykuły główne; 2. Dział artykułowy „Ze Sło-

wacji”; 3. Dział artykułowy „Z zagranicy”; 4. Dział „Krok za krokiem” – informujący o różnorodnych projektach i realizacjach; 5. Dział recenzyjny „Z zagranicznej literatury”; 6. Dział kronikarski; 7. Dział „Przedstawiamy się” – przynoszący informacje o bibliotekach. Każdy nowy zeszyt ma charakter tematyczny. Przykładowe tematy wydanych dotąd numerów: 3/2006 (Elektroniczne zasoby w bibliotekach); 2/2005 (Otwarta przestrzeń elektroniczna i biblioteka); 1/2004 (Biblioteki elektroniczne i służby informacyjne); 3/2002 (Współpraca bibliotek). Uznanie, a nawet podziw musi budzić szeroki rozrzut tematyczny numerów, sięganie po doświadczenia zagraniczne, a także wielostronność zainteresowań słowackich bibliotekarzy i pracowników informacji. Słowaccy koledzy są również otwarci na to co się dzieje za granicą, w tym za najbliższą. Przykładem tego może być opublikowanie abstraktu tekstu A. Radwańskiego nt. planu budowy sieci współpracy bibliotek w Polsce (3/2003). Wyrazem odwagi jest też udostępnienie zasobów pisma w wolnej przestrzeni informacyjnej, co wprawdzie oznacza ograniczenie zysków finansowych, ale jest *nolens volens* formą promocji pisma.

<http://www.cvtisr.sk/index/index.php>
<http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib.htm>

136 LAT W SŁUŻBIE MIASTA I MIESZKAŃCÓW

Biblioteka miejska w Pradze jest uniwersalną biblioteką publiczną, której misją jest gromadzenie, opracowanie oraz udostępnianie informacji, literatury i innych dóbr kultury. Bibliotekę praską tworzy biblioteka centralna, 46 filii oraz 3 bibliobusy. Swoją działalność rozpoczęła 1 lipca 1891 r. ze skromnym księgozbiorem 3370 książek. W 1922 r. księgozbiór osiągnął już 260 tys. dokumentów. Według stanu na 31.12.2006 r. księgozbiór łączny liczył ok. 2 mln 250 tys. tomów, w tym 956 894 literatury naukowej, 1 017 728 beletrystyki. W zasobie BM znajduje się ponadto 96 956 materiałów audiowizualnych oraz 522 dokumenty elektroniczne. W minionym roku zarejestrowało się w bibliotece 192 417 czytelników, którzy wypożyczyli 720 0183 tomów. Z praskich bibliotek publicznych korzysta 16,2% mieszkańców, na 1 mieszkańca przypada 1,9 książki, 15,6 wypożyczeń. Odpowiednio jeden czytelnik w 2006 r. wypożyczył 37,4 książek, odwiedził bibliotekę 11,7 razy. Na jednego czytelnika przypada statystycznie 11,7 książek; jedna książka jest natomiast wypożyczana średnio 3,2 razy.

Biblioteki publiczne w Pradze są bardzo zaawansowane w rozwoju automatyzacji. Całkowicie zautomatyzowanym systemem objęta została biblioteka centralna oraz 31 filii. Wszystkie biblioteki mają dostęp do Internetu – ogółem działa w bibliotekach 174 stanowisk internetowych. Do dyspozycji czytelników są 283 komputery. Dobrą stroną praskiej biblioteki jest szeroka współpraca zagraniczna. Na liście bibliotek, z którymi współpracuje, znajdują się kraje ze wszystkich kontynentów. Polskie biblioteki publiczne są reprezentowane przez Wrocław, Warszawę i Kraków.

<http://www.mlp.cz>

KODEKSY ETYCZNE BIBLIOTEKARZY I PRACOWNIKÓW INFORMACJI

W ostatnich tygodniach i miesiącach pojawiły się w przestrzeni bibliotecznej i informacyjnej nowe kodeksy etyczne. Można je uznać nie za przejaw pewnej mody czy tendencji, ale raczej za wyraz troski o poprawę standardów mo-

ralnych w zawodzie bibliotekarza i pracownika informacji. Tę troskę można zresztą obserwować na różnych poziomach i płaszczyznach. W grudniu 2006 r. Komitet Zarządzający IFLA przyjął kodeks etyczny dla swoich członków i pracowników. Przyjęty zbiór fundamentalnych zasad ma pomóc ciału zarządzającemu w zdefiniowaniu, co jest prawidłowe i dobre w wypełnianiu misji celów oraz umożliwić lepsze zrozumienie wymagań stawianych biurowi IFLA. Kodeks etyczny składa się z trzech zasadniczych rozdziałów: 1. Artykuły ogólne o zarządzaniu; 2. Stosunki z członkami i partnerami; 3. Odpowiedzialność. Do ważniejszych postanowień kodeksu należą: regularne dostarczanie członkom programów i serwisów; regularna samoedukacja; regularna aktualizacja misji, służb i operacji.

Dnia 19 marca 2007 r. podczas Kongresu Bibliotecznego w Lipsku niemieccy bibliotekarze i pracownicy informacji uchwalili wspólny zbiór zasad etycznych zawodów bibliotecznych i informacyjnych. Wskazania etyczne zostały podzielone na dwie grupy: 1. Zasady etyczne obchodzenia się z klientami; 2. Zasady etyczne w szerszym obszarze zadań. Standardy przyjęte przez Niemców, zasadniczo nie odbiegają od innych narodowych kodeksów etycznych. Jeśli chodzi o treść kodeksu to zwraca uwagę styl – zasady zostały wyrażone w trzeciej osobie liczby mnogiej oraz – charakterystyczne dla bibliotekarstwa niemieckiego, akcentowanie służebnego charakteru zawodu. Od ubiegłego roku pracują nad kodeksem bibliotekarze norwescy. Jak na razie ma on formę projektu, ale niewykluczone, że jeszcze w 2007 r. zostanie uchwalony jako obowiązujący dokument.

<http://www.norskbibliotekforening.no/article.php?id=1059>
http://www.ifla.org/faife/ethics/germany_code_of_ethics-de.htm
<http://www.ifla.org/V/iflaj/IFLA-Journal-1-2007.pdf>

POMOC DLA „AMALII”

Niespełna trzy lata temu (2.09.2004 r.), przypuszczalnie z powodu uszkodzenia przewodu elektrycznego doszło do pożaru w Bibliotece Księżnej Amalii w Weimarze (Herzogin Amalia Anna-Bibliothek). Jak orzekł w lutym 2005 r. federalny urząd kryminalny skorodowane połączenie sprężynowe przewodu aluminowego i miedziowego „prażyło się” od dłuższego czasu w tylnej ścianie na dachu. Pełny bilans strat został przedstawiony dopiero na początku 2006 r.: 35 spalonych malowideł olejnych z XVI-XVIII w.; ok. 52 tys. książek z okresu XVI-XVIII w. zniszczonych całkowicie; ok. 62 tys. uszkodzonych książek. Uszkodzeniu uległ między innymi zbiór muzykaliów księżnej Anny Amalii z XVIII w. oraz część zbioru pierwszego weimarskiego bibliotekarza Konrada Samuela Schurzfleischa; zniszczony został (prawie zupełnie) zbiór druków pierwszego towarzystwa języka niemieckiego, Fruchtbringende Gesellschaft, powstałego w 1617 r., ok. 11 tys. tomów książek zostało tylko lekko uszkodzonych przez wodę.

Dzięki natychmiastowej, bardzo sprawnej akcji ratunkowej uratowano ok. 50 tys. książek, w tym Biblię Lutra z 1534 r. Niestety poważnie uszkodzony został słynny budynek biblioteki. Był to największy pożar biblioteki w powojennej niemieckiej historii. Pożarem została dotknięta „perła” niemieckich bibliotek, założona w 1691 r. w Weimarze przez księcia Wilhelma Ernsta. Swoje miano wywodzi biblioteka od księżnej Anny Amalii, księżnej Sachsen-Weimar-Eisenach, podczas której rządów regencyjnych, w 1776 r. doszło do przeprowadzki dworskiego księgozbioru do „zielonego” zamku. Od 1797 do 1832 r. biblioteką kierował Johann Wolfgang Goethe. Przed pożarem biblioteka liczyła ok. 100 tys. tomów, a jej podstawowe zbiory dotyczyły niemieckiej kultury i historii literatury z okresu 1750-1850 ze specjalnym uwzględnie-

niem germanistyki, historii, filozofii, sztuki, muzyki i Turynii. Do specjalnych kolekcji biblioteki należą m.in. zbiór Faustiana (13 tys. t.) i Szekspiriana (10 tys. t.). W maju 2002 r. rozpoczęła się rozbudowa Centrum Bibliotecznego Weimaru – projekt ten miał kosztować 23 mln euro i miał się zakończyć w lutym 2005 r.

Niemal od razu po pożarze została zainicjowana akcja restauracyjna, której zostało poddanych – w Centrum für Bücherhaltung w Lipsku – ok. 62 tys. tomów. Do 2006 r. wróciło stamtąd ok. 75% zbiorów. Ekspertyzy wykazały, że ok. 3/4 zniszczonego księgozbioru można będzie przypuszczalnie długoterminowo odzyskać, co zależy jednak od pieniędzy. Już w 2005 r. udało się pozyskać ok. 3 tys. dzieł z historycznego księgozbioru, m.in. dzięki zakupom antykwarycznym oraz darom. Do 2006 r. wpłynęło na restaurację książek ok. 13 mln euro ze środków publicznych oraz z prywatnych zbiorów – na całą akcję potrzeba 20 mln euro. Na odzyskanie zbiorów wpłynęły dotąd 4 mln euro (potrzeba 47 mln euro). Największym ofiarodawcą okazała się Vodafone Stiftung (5 mln euro). Ok. 2 tys. osób ofiarowało książki. Na przełomie 2006 i 2007 r. w Weimarze została przeprowadzona dobroczynna ślizgawka, z której uzyskany dochód (28 tys. euro) wzbogacił konto przywracanej do blasku „Amalii”. Z punktu widzenia biblioteki niemniej ważny wydaje się fakt, że dokonana została pełna ewidencja strat – powstał bank danych o szkodach i stratach. Do tej pory ukończono konserwację 41 tys. książek oraz 5 tys. grafik. W końcu października 2007 r. prawdopodobnie zakończy się restauracja zniszczonego budynku biblioteki. Z całą pewnością rewitalizacja słynnej biblioteki powinna spotkać się z zainteresowaniem polskiego świata nauki i kultury. Należy domniemywać, że wśród strat znalazły się, niestety, również polonika.

Mitteilungen der Gesellschaft
Anna Amalia Bibliothek e.V. Weimar 2006 nr 3
<http://www.anna-amalia-bibliothek.de/de/aktuell.html>

URZĄDZENIA DO SKANOWANIA KSIĄŻEK

Na rynku pojawiły się najnowsze skanery firmy amerykańskiej BancTec. Firma BancTec została założona w 1972 r. w Dallas i jej pierwotnym celem było opracowanie czeków i automatyzacja ruchu bankowego. Od 1976 r. BancTec zainteresował się systemami informacyjnymi, a w 1994 r. wypuścił na rynek pierwszy produkt do skanowania dokumentów. BancTec specjalizuje się generalnie w produkcji oprogramowania pracującego we wszystkich znanych systemach operacyjnych. Drugim, niemniej ważnym segmentem produkcji BancTec są skanery, sortery i czytniki, produkowane od 1974 r. Biblioteki, zwłaszcza duże, powinny zainteresować się ostatnią grupą produktów. Skanery BancTec należą do najbardziej efektywnych i najszybszych maszyn tej klasy na rynku. Warto tu wspomnieć o dwóch najnowszych modelach skanerów APT umożliwiających skanowanie książek różnorodnej wielkości, automatyczne przewracanie stron za pomocą SunTurnTM Technologie oraz filmowanie. Skaner APT jest dostępny w dwóch wersjach APT 1200 (skanuje 1200 stron na godzinę) i APT 24000 (skanuje 2400 stron na godzinę).

High-Volume Buchscanning.
„ABI-Technik” Vj. 4 s. 262;
<http://banctec.de/50088595b30ceb301/50088595b30d7f503/index.html>

TRANSATLANTYCKIE PARTNERSTWO W WIEKU DYGITALIZACJI

Na początku października 2007 r. (6-7 X 2008) miało miejsce podczas tradycyjnych targów książki we Frankfurcie n.M sympozjum naukowe nt. „GNARP i jak je świat widzi – perspektywy transatlantyckiego partnerstwa w wieku dygitalizacji”. GNARP, czyli German-American Resources Partnership – to wieloletni projekt dążący do ścisłej współpracy niemieckich i amerykańskich bibliotek. W przyszłości zajmie się poprawą dostępności niemieckojęzycznych materiałów w USA poprzez wypożyczenia międzybiblioteczne. GNARP pragnie poprawić również dostęp do zdigitalizowanych materiałów oraz publikacji internetowych za pośrednictwem „Inventory of digital Project”. Problematyka sympozjum skupiła się w trzech kręgach tematycznych. Temat „Wirtualne biblioteki fachowe i inne portale” stał się okazją do zaprezentowania tematycznych bibliotek wirtualnych, m.in. wirtualnej biblioteki fachowej z zakresu germanistyki, stworzonej przez bibliotekę uniwersytecką we Frankfurcie n.M oraz amerykańskich portali dotyczących studiów germanistycznych w USA. Drugi krąg tematyczny „Globalny GNARP” przyniósł doniesienia o transatlantyckiej współpracy w obszarze studiów nad południową Azją, Afryką i judaistyką. Z punktu widzenia bibliotek naukowych, niezależnie od tematycznych ograniczonych, niezmiernie interesujący wydaje się trzeci krąg tematyczny, poświęcony przygotowaniu i długotrwałej archiwizacji drukowanych i elektronicznych mediów. Warto wspomnieć o jednym z już realizowanych projektów, określonym mianem PORTICO – będzie to archiwum czasopism elektronicznych na wypadek awarii banków danych. PORTICO przedstawia bibliotekom dostęp do swoich zbiorów w sytuacjach krytycznych, gdy dostęp bezpośredni do banków danych czasopism zostanie przerwany. Inny projekt, opatrzony mianem LOCSS (Lots Keep Staff Safe) ma służyć bezpieczeństwu danych i kompletności zbioru elektronicznego w wypadku awarii serwerów w bibliotekach uniwersyteckich i wydawnictwach. Do projektu przystąpiło 100 bibliotek i partnerów z całego świata.

H. Bergenthum: *Transatlantische Partnerschaft im digitalen Zeitalter*. „ABI-Technik” Vj. 4 s. 257-259

PLAN STRATEGICZNY IFLA 2006-2009

W grudniu 2006 r. został podany do wiadomości nowy plan strategiczny na lata 2006-2009. Plan przypomina w pierwszej części wizję, misję oraz podstawowe wartości, które przyświecają działalności IFLA. Szczególnie interesującą częścią tego dokumentu są wskazówki strategiczne, zgrupowane w trzech filarach: profesjonalnym, społecznym i członkowskim. Plan strategiczny IFLA zapowiada większe otwarcie na kraje rozwijające się, na narodowe organizacje bibliotekarskie, na szkolenie, na wykorzystanie w swej działalności nowych technologii informacyjnych.

<http://www.ifla.org>;
<http://www.ifla.org/V/iflaj/IFLA-Journal-1-2007.pdf>

Zdzisław Gębołyś
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski

Tekst wpłynął do redakcji 14 maja 2007 r.

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

Wydawnictwa zwarte

Książka. Biblioteka. Informacja. Między podziałami a wspólnotą. Pod red. Jolanty Dzieniakowskiej. Kielce: Wydaw. Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego 2007, 579 s. ISBN 978-83-7133-331-6.

Książki o Małopolsce. Bibliografia 2004. Pod red. Artura Paszko, oprac. Elżbieta Romanowska, Iwona Górny. Kraków: Wojewódzka Biblioteka w Krakowie 2006, 282 s. Ser. BiblioTheca. Prace Bibliograficzne nr 6. ISBN 83-60100-99-3.

Od księgoznawstwa przez bibliotekoznawstwo do nauki informacji XXI w. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Annie Sitarskiej. Pod red. Jacka Leończuka. Białystok: Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego 2007, 386 s. ilustr. Z prac naukowych Książnicy Podlaskiej nr 3. ISBN 978-83-60368-66-4.

Wydawnictwa Biblioteki 1856-2006. Oprac. Małgorzata Kremer, Anna Sroka. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie 2006, 183 s. ISBN 83-601-8335-X.

TARGI KSIĄŻKI AKADEMICKIEJ I NAUKOWEJ ACADEMIA 2007

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, po konsultacjach ze środowiskiem wydawców książek akademickich i naukowych, przystępują do organizacji **I Targów Książki Akademickiej i Naukowej ACADEMIA 2007** w dniach **7-9 listopada** na terenie głównego campusu Uniwersytetu Warszawskiego w hallu głównym Auditorium Maximum. Czas na organizację targów książki akademickiej i naukowej wybrany został nieprzypadkowo. Jest to termin, w którym tradycyjnie odbywały się w Auli Politechniki Warszawskiej Targi ATENA, jak wiadomo w tym roku już ich w tym terminie nie będzie.

Protectorat nad targami objęła Jej Magnificencja Pani Rektor Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr hab. Katarzyna Chałasińska-Macukow, zaś do prac w Komitecie Organizacyjnym zaproszeni zostali przedstawiciele Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Targi będą okazją do spotkań branżowych i zakupu książek akademickich i naukowych po promocyjnych cenach bezpośrednio od Wydawców. Zapraszamy!

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków, a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków. Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl, ewentualnie na dyskietce lub płycie CD-ROM wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: **Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.**

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz zestaw słów kluczowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami obowiązującymi w czasopiśmie naukowych. Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i e-mail. Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany w żadnym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane, wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu nie była umieszczona żadna informacja umożliwiająca identyfikację autora. Podstawowymi kryteriami akceptacji artykułu do druku w „Przeglądzie Bibliotecznym” są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez redakcję.

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane na osobnych ponumerowanych stronach, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska i Majewski, 2004).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna i Taradejna, 2004, s. 231-233) albo (Zybert, red., 2004, s. 18).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim = „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim = „p.” w języku

angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane chronologicznie, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a) ..., Dembowska, Maria (1976b) ..., itd. Przykłady opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

Książka jednego lub kilku autorów

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej : organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

Praca zbiorowa

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego : informator. (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Artykuł w czasopiśmie

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z.1/2, s.3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

Artykuł w pracy zbiorowej

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

Artykuł w czasopiśmie elektronicznym

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3; [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>

Głapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>

Dokument z witryny instytucji, organizacji lub osoby prywatnej

American Psychological Association. (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]; [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>

MENiS. (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>>

US NLM. (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii (elektronicznie w formie zeskanowanej z rozdzielczością minimum 600 dpi i zachowanej w formacie TIF lub pocztą w formie odbitki o dobrej jakości), danych potrzebnych do oświadczenia podatkowego oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł / stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

Report of the
Committee on
Education
of the
House of Representatives
for the
Month of May 1906

PRZEGŁĄD BIBLIOTECZNY

W a r u n k i p r e n u m e r a t y

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: wyd.sbp-portal@wp.pl
Dział Sprzedaży – e-mail: sprzedaż_sbp@wp.pl

Konto SBP: Millennium 70 1160 2202 0000 0000 2814 5355

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na piśmie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem;
- wysyłając zamówienie i opłacając roczną prenumeratę na wyżej podane konto do końca marca roku objętego prenumeratą; po tym terminie opłacenie rocznej prenumeraty nie będzie możliwe;
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa SBP;

Ponadto sprzedaż zeszytów bieżących prowadzą: „KOLPORTER” S.A. (02-255 Warszawa ul. Krakowiaków 66/78); GARMOND PRESS S.A. (01-106 Warszawa ul. Nakiełska 3); Księgarnia Wysyłkowa „LEXICON” (03-599 Warszawa ul. Kielecka 16 m. 4); Księgarnia „Skarbnica”. Anna Włodarczyk (31-929 Kraków os. Centrum C bl. 1); Czasopisma Polskie PRESS (08-110 Siedlce ul. Poznańska 4); „Kapitałka” Poznańska Księgarnia Naukowa Piotr Ślęzak (61-725 Poznań ul. Mielżyńskiego 27/29); Dom Handlowy Nauki Sp. z o.o. Księgarnia Wysyłkowa (02-352 Warszawa ul. Szczęśliwicka 2); INMEDIO Sp. z o.o. (90-446 Łódź al. Kościuszki 132); „RUCH” S.A. Oddział Warszawa (00-728 Warszawa ul. Kierbedzia 8/10) i regionalne oddziały „RUCH” S.A.

Cena prenumeraty na 2007 r. – 130 zł

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2007
Nakład 800 egz. Ark. wyd. 10,0. Ark. druk. 9,25.
Łamanie: Renard Hawryszko. Druk i oprawa:
Zakład Poligraficzny PRIMUM

Kozerki, ul. Marsa 20, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel. (+48 22) 724-18-76

WYDAWNICTWO
SBP

